

ადამ მახარაძე

სისხლისსამართლებრივი
პასუხისმგებლობა დანაშაულში
დახმარებისათვის

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2006

ნაშრომი წარმოადგენს ქართული სისხლის სამართლის თეორიაში თანამონაწილის ერთ-ერთი სახის – დამხმარის პირველ მონოგრაფიულ გამოკვლევას. მასში დეტალურად არის გაანალიზებული დანაშაულში თანამონაწილეობის ბუნებისა და დასჯადობის საფუძვლის შესახებ ლიტერატურაში ჩამოყალიბებული თეორიული მიმართულებები. დახასიათებულია დანაშაულში დახმარების კონკრეტული ფორმები და სახეები. დადგენილია ის კრიტერიუმები, რომლის მეშვეობითაც, თანამონაწილის ეს სახე, უნდა გამოიწიოს სხვა თანამონაწილეებისაგან ან კიდევ დანაშაულის შემსებლობის ცალკეული კატეგორიებისაგან. დიფერენცირებული მიდგომით ერთგვაროვან დანაშაულებში განსაზღვრულია დამხმარის დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩაბმის ის ტიპური შტრიხები, რომლებიც შეგავლენას ახდენენ მისი მოქმედების იურიდიულ კვალიფიკაციაზე. დადგენილია დამხმარის პასუხისმგებლობის საფუძელი. განზოგადოებულია ყველა ის ძირითადი ასპექტები, რომლებიც მისი პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას უკავშირდება.

ნაშრომი განკუთვნილია მეცნიერ-იურისტების, ასპირანტების, სტუდენტებისა და სისხლის სამართლით დაინტერესებული პრაქტიკოსი მუშაკებისათვის.

რედაქტორი: იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ო. გამყრელიძე**

რეცენზენტები: იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **გ. ტყემელიძე**
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
დოცენტი ნ. გვენეტაძე

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2006

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

© ა. მახარაძე, 2006

ISBN 99940-61-21-6

შესავალი

დამხმარე დანაშაულის თანამონაწილის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს. თანამონაწილეობა კი დანაშაულის გამოვლინების განსაკუთრებული ფორმაა, რომელსაც როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკულ მოსაზრებათა გადაწყვეტის კუთხით ახასიათებს მთელი რიგი სირთულეები. მასში მჭიდროდაა გადაჯაჭვული სისხლის სამართლის ზოგადი საკითხები: პასუხისმგებლობის საფუძელის, მიზეზობრივი კავშირის, ბრალის, დანაშაულის მოქმედებების იურიდიული შეფასების და სხვ. ამიგომაც სრულიად ბუნებრივი და გასაგებია ის დიდი ყურადღება, რომელიც ქართველი, რუსი, თუ სხვა უცხოელი კრიმინალისტების ნაშრომებშია გამახვილებული ზოგადად თანამონაწილეობის და მისი ცალკეული ასპექტების გამოკვლევაზე.

მიუხედავად არსებითი რაოდენობის მონოგრაფიული, საღისერტაციო თუ პუბლიკაციური ნაშრომებისა, მიძლენილს თანამონაწილეობის ინსტიტუტისადმი, დღესაც რჩება გარკვეული საკითხები, რომლებიც დავის საგანს წარმოადგენენ. ამასთან, დისკუსიურია არა მხოლოდ თანამონაწილეობის თანდართული ასპექტები, არამედ ფუნდამენტური ამოსავალი პოზიციებიც, რომლებიც ამ ინსტიტუტის არსს და მის ბუნებას განსაღერავენ. მეცნიერთა შორის დღემდე არ არის ერთიანი პოზიცია თანამონაწილეთა აქცესორული ბუნების, მათი დასჯადობის საფუძელის თუ ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების შინაარსის გარშემო.

დავა მიმდინარეობს თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის მოცულობაზე. მართალია ჯერ კიდევ 1958 წლის სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საფუძელებმა დააკანონა, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა განზრახი მოქმედებაა, თუმცა ამით, კამათი სუბიექტური მხარის მოცულობაზე მაინც არ ამოწურულა. მეცნიერთა აზრის ჭიდილი საბჭოური და პოს-

გსაბჭოური პერიოდის ლიგერაგურაშიც ძირითადად მიმდინარეობდა და მიმდინარეობს ამჟამადაც იმის გარკვევაზე, რომ თანამონაწილეობა მართალია განზრახი მოქმედებაა, მაგრამ დანაშაულის ამ ფორმით გამოვლენისათვის არის თუ არა შეთავსებადი ევენტუალური განზრახვა, თუ ის, მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით უნდა შემოიფარგლოს. თანამონაწილეობის პრობლემების მკვლევართა შორის არ არის ერთიანი ხედვა თანამონაწილეთა ურთიერთდამოკიდებულების გარშემოც. მეცნიერთა ერთ ნაწილს მიაჩნია, რომ დანაშაულის ამ ფორმის გამოვლენისათვის აუცილებელია არა მხოლოდ თანამონაწილემ იცოდეს ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ, არამედ ამსრულებელმაც უნდა იცოდეს, რომ ის სხვასთან ერთად მოქმედებს და ერთად სჩადიან საერთო დანაშაულს. ამ პოზიციას მეორე მიმართულების წარმომადგენლები უპირისპირდებიან, რომლებიც ცალმხრივ, ანუ მინიმალურ სუბიექტურ კავშირს უჭერენ მხარს. ნიშანდობლივია, რომ თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის გარშემო წარმოქმნილი ეს კამათი უფრო მძაფრ ხასიათს, როგორც წესი, დამხმარის ფიგურასთან მიმართებაში იძენს, რაც დანაშაულში ამ სახით თანამონაწილეობის გამოკვლევას, ბუნებრივია, უფრო მეტ ინტრიგას სძენს და უფრო აქტუალურს ხდის.

თუმცა, თემის ინტერესს არა მხოლოდ თანამონაწილეობის პრიზმაში დასმული ეს ზოგადი პრობლემები განსამდევრავენ, არამედ ის კერძო ასპექტებიც, რომლებიც უშუალოდ დამხმარის ქმედების ხასიათისა და მისი დანაშაულში ჩაბმის მექანიზმის გათვალისწინებით წარმოიქმნება. განსაკუთრებით ეს ეხება დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღებას, მის გამიჯვნას დანაშაულის სხვა თანამონაწილეებისაგან, ან კიდევ მასთან ახლოს მდგომი ისეთი დანაშაულებრივი გამოვლინებებისაგან, როგორსაც დანაშაულის შემხებლობის ცალკეული კატეგორიები წარმოადგენენ და სხვ. დამხმარის ცალკეული, კერძო პრობლემების გარშემო თეორიაში არსებობს არაერთი განსხვავებული და ურთიერთგამომრიცხავი შეხედულებები, რომლებიც დეტალურ შესწავ-

ლას და კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე სათანადო გადაწყვეტას საჭიროებენ. მითუმეტეს ეს იმ ფონზე, როდესაც ჩვენს მიერ მოპოვებული მასალების მიხედვით, დღემდე არარსებობს დამხმარის სახისადმი მიძღვნილი ერთიანი მონოგრაფიული გამოკვლევა. მართალია, თანამონაწილეობის ინსტიტუტზე ვრცელი ლიტერატურა შეიქმნა, მაგრამ დამხმარის სახემ დღემდე ვერ ჰპოვა სათანადო განვითარება და ეს, ბუნებრივია არის. ვინაიდან თანამონაწილეობის ინსტიტუტის გამოკვლევის ზოგადი პრიმმიდან შეუძლებელია არსებითი ზომით ჩავწვდეთ ყველა იმ სპეციფიკურ კანონზომიერებას, რომელიც თანამონაწილის ცალკეულ სახეს, და კერძოდ, ჩვენს შემთხვევაში, დანაშაულის დამხმარეს ახასიათებს.

თუმცა, აქვე უნდა აღიშნოს ისიც, რომ დამხმარის სისხლისმამართლებრივი პრობლემების გამოვლენა და მათი გადაჭრა ეიწრო ჩარჩოებში, თანამონაწილეობის ზოგადთეორიული მიმართულებების შესწავლის გარეშე, პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამიტომ, წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ საკმაოდ ღრმად გაეანალიზეთ თანამონაწილეობის ბუნების გარშემო ლიტერატურაში ჩამოყალიბებული თეორიული პოზიციები. მათი შეფასებისა და სისხლის სამართლის კოდექსში ასახული რიგი ნორმების შინაარსის დადგენის გზით განვსაზღვრეთ დანაშაულში თანამონაწილეობის ბუნება. თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველის შემუშავებისას გამოვიკვლიეთ მიზეზობრიობის, კორუფციისა და ერთიანი უმართლობის თეორიები. ამ თეორიების შესწავლა და მათი სწორი შეფასება, როგორც წინამდებარე ნაშრომიდან დავინახავთ, არის დანაშაულში დახმარების არაერთი პრობლემის გადაჭრის აუცილებელი წინაპირობა.

თავი I. თანამონაწილეობის ბუნება და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი

§1. თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება

თანამონაწილეობის არსისა და მისი ბუნების გაგებისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმ თეორიულ ამოსავალ პოზიციებს, რომლის მიხედვითაც თანამონაწილეობის ბუნება განიმარტება. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის ლიგერატურაში ორი მყარი თეორია ჩამოყალიბდა: ერთი მათგანი თანამონაწილეთა მოქმედებას განიხილავს, როგორც დანაშაულებრივი ქმედების დამოუკიდებელ ფორმას. ამ პოზიციის თანახმად, ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების თითოეული თანამონაწილე არ კარგავს თავის დამოუკიდებლობას პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით და მისი მოქმედების იურიდიული შეფასება არ არის დამოკიდებული სხვის მოქმედებაზე. აღნიშნული შეხედულების მომხრეები¹ არ გამოყოფენ იმ ფიგურას, რომელიც განსაზღვრავდა პასუხისმგებლობის არსებობას ან უარყოფას თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისათვის. მეორე პოზიცია თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარეობს. სიტყვა „აქცესორული“ ლათინური წარმოშობისაა და ნიშნავს დამატებითს, დამოკიდებულს, მიერთებულს. თუ აღნიშნულ ტერმინს თანამონაწილეობას შევუთავსებთ, მივიღებთ, რომ თანამონაწილის მოქმედებას არ აქვს დამოუ-

¹ Ван ци, Виды соучастников по советскому уголовному праву, дис.... канд. юр. наук., Ленинград, 1959, с. 138-140; В. С. Прохоров, Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву, дис. ... канд. юр. наук., Ленинград, 1962, с. 105-118; А. И. Трайнин, Учение о соучастии, М., Юриздат, 1941, с. 124-125; П. И. Гришаев, Г. А. Кригер, Соучастие по советскому уголовному праву, М., Госюриздат, 1959, с. 172; П. Ф. Тельнов, Ответственность за соучастие в преступлении, М., РИО ВЮЗИ, 1978, с. 52-53; У. М. Джекебаев, Л. М. Вайеберг, Р. Н. Суданова, Соучастие в преступлении, Алма-Ата, Наука, 1981, с. 120-123; Ф. Г. Бурчак Соучастие: Социальные, криминологические и правовые проблемы, Киев, Виши школа, 1986, с. 156-160; Л. Д. Гаухман, Соучастие в преступлении по советскому законодательству, (опит сравнительного правоведения), М., Академия МВД СССР, 1990, с. 41; В. А. Григорьев, Соучастие в преступлениях по уголовному праву Российской федерации, Уфа, УВШ, 1995, с. 47-48 и др.

კიდებელი იურიდიული მნიშვნელობა და მის კვალიფიკაციას განსაზღვრავს ამსრულებლის მოქმედების კვალიფიკაცია.²

თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება, რომელიც სათავეს იღებს საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის გარიჟრაჟზე, ინგენიური კელევის საგანია რუსეთის რევოლუციამდელი სისხლის სამართლის ლიგერაგურაშიც. ამ თეორიის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი, ჯერ კიდევ მისი წარმოშობის საფუძველშივე, გამოიხატებოდა თემისში, რომ „თანამონაწილეობა არ არის ამსრულებლის გარეშე.“ რუსი მეცნიერი ა. ჟირიაევი 1850 წელს გამოცემულ ერთ-ერთ მონოგრაფიულ გამოკვლევაში აღნიშნავს, რომ წაქეზება და დახმარება მთავარი დანაშაულის არარსებობის გარეშე, შესაძლებელია დანაშაულებრივ ქმედებებზე იქნას მიჩნეული, როგორც ცალკეული უკანონო მოქმედებები, დასჯადი ყოველგვარი ურთიერთობის გარეშე მთავარ დანაშაულთან (რომელიც რაღაც მიზეზის გამო არ განხორციელდა) და არა როგორც ამ ქმედებათა განსაკუთრებული სახის თავშეყრა.³ მაშასადამე, ავგორი მიიჩნევს, რომ ამსრულებლის, ანუ იმ პირის გარეშე, ვისთანაც მთავარი დანაშაულის ჩადენა ასოცირდება, არ შეიძლება საუბარი იყოს რამდენიმე პირის მიერ განხორციელებულ მოქმედებათა ერთობაზე, ანუ დანაშაულში თანამონაწილეობაზე. აქცესორული თეორიის თემისს იცავდა ბელინ-

² თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., „მეცნიერება“, 1965, გვ. 71-84; ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ., „მეცნიერება“, 1974, გვ. 3-23; ო. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 179; ლ. სურგულაძე, სისხლის სამართალი (დანაშაული), თბ., „კრონოგრაფი“, 1997, გვ. 354-358; მ. ტურავა, სისხლის სამართალი (ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა), თბ., „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“, 200, გვ. 87-90; 6. სარია, თანამონაწილეობა და შეცდომის პრობლემა სისხლის სამართალში, // ჟ. „სამართალი“, 1997, №7-8, გვ. 49-54; М. И. Ковалев, Соучастие в преступлении, часть II, Свердловск, Ученые труды СЮИ, 1962, с. 138-149; С. В. Афиногенов, Соучастие в преступлении, (понятие, виды и формы), автореф. дис.... канд. юр. наук, М., 1991 с. 16-17; Уголовное право, Общая часть, учебник для вузов, ответ. ред. И. Я. Козаченко и З. А. Незнамова, М., Изд. группа ИНФРА, М-НОРМА, 1998, с. 256 и др.

³ А. И. Жиряев, О стечении нескольких преступников при одном и том же преступлении, Дерпт, 1850, С. 39

გიც, რომელიც აღნიშნავდა, რომ „სადაც არ არის მთავარი მოქმედება, იქ არაა თანამონაწილეობა“⁴.

დავა თანამონაწილეობის აქცესორული თუ დამოუკიდებელი პასუხიმგებლობის შესახებ განსაკუთრებით მწვავე ხასიათს საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში იღებს. ამ დროის ნაშრომებში ამკარად იკვეთება მეცნიერთა უმრავლესობის მხარდაჭერა თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხიმგებლობის მიმართ, ხოლო აქცესორული თეორია მიჩნეულია, როგორც ანგიმაგერიალისტური და რეაქციული მოვლენა სისხლის სამართალში. თუმცა, აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ აქცესორული თეორიის კრიტიკოსთა უმრავლესობის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები ძირითადად ფორმალურ ხასიათს ატარებენ, ვინაიდან, ისინი, ერთის მხრივ, უარყოფენ ამ თეორიას, ხოლო მეორეს მხრივ, აკეთებენ დასკვნებს, რომლებიც უშუალოდ ამ თეორიის პრინციპებიდან გამომდინარეობენ. ასე, მაგალითად, აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგე ლ. გაუხმანი წერს: „საბჭოთა მეცნიერთა უმრავლესობა სამართლიანად მიიჩნევს, რომ აქცესორობა თავის ასახვას ვერ პოულობს საბჭოთა სისხლის სამართალში, თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ ამსრულებლის მოქმედებას არ ეძლევა მნიშვნელობა სხვა თანამონაწილეთა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ფარგლების განსაზღვრისათვის. ამსრულებლის მიერ დანაშაულის მცდელობის განხორციელებისას სხვა თანამონაწილეები პასუხს აგებენ ასევე მცდელობისათვის და არა დამთავრებული დანაშაულისათვის.“⁵ თუ ამსრულებლის მოქმედებას ეძლევა მნიშვნელობა სხვა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის და თუ, თანამონაწილე მაშინ აგებს პასუხს დანაშაულის მცდელობისათვის, როცა ამსრულებელმა დანაშაულის მცდელობა განახორციელა, ეს არც მეტი, არც ნაკლები თანამონაწილეთა აქცესორული ხასიათის აღიარებაა. მიგვაჩნია, რომ ავტორის აღნიშნულ მოსაზრებაში ჩამოყალიბებული ორი წინადადება ურთიერთსაწინააღმდეგოა და ის ერთდროულად ამტკიცებს და თან გამოირიცხავს ერთი და იგივე საგანს, ეს კი, სხვა რომ არაფერი ეთქვათ, ფორმალური ლოგიკის კანონების დარღვევაა.

⁴ ციტატა ა. ტრაინინის დასახელებული ნაშრომიდან, გვ. 21.

⁵ ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 41

მსგავსი წინააღმდეგობა პ. ტელნოვის მსჯელობაშიც შეიმჩნევა, როცა ის კრიტიკულად აფასებს თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას და ცდილობს დაასაბუთოს ამ თეორიის „ნაკლოვანებანი“. მისი მტკიცებით, ეს თეორია თანამონაწილეთა ბედს ამსრულებლის მოქმედებაზე დამოკიდებულებაში განიხილავს და შესაბამისად უარყოფს წამქეზებლისა და დამხმარის მოქმედებაში დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობის არსებობას, რაც მიუღებელია საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის, რამდენადაც ის ეწინააღმდეგება ერთობლივად მოქმედი პირების პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას. თუმცა იგი იქვე დასძენს, რომ, „ცხადია, მასში არის მხოლოდ რაციონალური მარცვალი — ამრი თანამონაწილეთა ბედის ნაწილობრივად დამოკიდებულებისა ამსრულებლის მიერ ჩადენილ ქმედებაზე, ამ ქმედების დროსა და ადგილზე.“⁶ აღნიშნული ციტატა არათუ უარყოფაა, არამედ ნათელი დადასტურებაა ამ უკანასკნელის პოზიციების განმტკიცებისათვის, რადგან თანამონაწილეთა აქცესორული ბუნების ძირითადი დედაბერი, სწორედ ასეთი „რაციონალური მარცვლის“ ძიებით შემოიფარგლება „თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ერთგვაროვანი დამოკიდებულებით ამსრულებლის მიერ ჩადენილი ქმედობისაგან.“⁷

თანამონაწილეობის აქცესორული ხასიათის ფორმალური უარყოფა, ნათლადაა ასახული იმ მეცნიერთა ნაშრომებში, რომლებიც მოითხოვენ უშედეგო თანამონაწილეობის კვალიფიკაციას დანაშაულის მომზადებად.⁸ ეს უდავო აღიარებაა იმ დებულებისა, რომ, თუ არ არის ამსრულებლის მოქმედება, არ არის არც წამქეზებლისა და დამხმარის მოქმედებაც, როგორც თანამონაწილისა, მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ შემთხვევაში მათ მიერ ჩადენილია თავისი ობიექტური ფორმით წამქეზებლური ან დახმარებითი მოქმედება. ამიგომ, ამ ავტორთა მხრიდან აღნიშნული საკითხის ამ კუთხით დასმა და ასეთი დამხმარის პასუხისმგებლობა დანაშაულის მომზა-

⁶ პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 53

⁷ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 73; М. И. Ковалев, Соучастие в преступлении, часть I, Ученые труды СЮИ, Свердловск, 1960, с. 101.

⁸ პ. გრიშავეი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 73; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52-53, 63-64; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 47-48, 54-55 და სხვ.

დებისათვის, რომლის ჩადენაშიც ის ხელს უწყობდა ამსრულებელს, ე. ი. ინდივიდუალურად ჩადენილი ქმედებისათვის, აქცესორული თეორიის სასარგებლოა და ის უშუალოდ მიუთითებს დანაშაულის ამსრულებლის განმსაზღვრელ ფუნქციაზე. მას თავისი დომინირებული როლის მეშვეობით შეუძლია, ცალკეული, ინდივიდუალური მოქმედებები ერთ მთელად შეკრას და უშუალოდ მიმართოს დანაშაულის ობიექტის ხელყოფისაკენ. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ერთი და იგივე ობიექტური მოქმედებები ამსრულებლის ქცევის მიხედვით, ჩაიდინა თუ არა მან თანამონაწილეთა მიერ ჩაფიქრებული დანაშაული, შეფასდეს თანამონაწილეობად ან დანაშაულის მომზადებად.

ვფიქრობთ, სრულიად სამართლიანად მიუთითებს აქცესორული თეორიის მომხრე პროფ. ო. გამყრელიძე, იმ ავტორთა მსჯელობის არათანმიმდევრობაზე, რომლებიც ერთის მხრივ, თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის წინააღმდეგ გამოდიან და ამავე დროს შუალობით ამსრულებლობას ამსრულებლობის ერთ-ერთ სახედ მიიჩნევენ.⁹ როგორც ცნობილია, ასეთ ამსრულებლად მიიჩნევა ის, ვინც დანაშაულის ჩასადენად „ცოცხალ იარაღს“ გამოიყენებს, რომელიც საერთოდ არ აგებს პასუხს სისხლის სამართლებრივი წესით, ან რომელმაც შეიძლება პასუხი აგოს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის. თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის უარყოფა და ამავე დროს წამქეზების და დამხმარის მოქმედებათა განხილვა თანამონაწილეობად ან შუალობით ამსრულებლობად, იმისდა მიხედვით, ამსრულებელმა ჩაიდინა თუ არა მართლსაწინააღმდეგო და განზრახ მოქმედება, აქცესორული თეორიის ფორმალურად უარყოფას, ხოლო კონკრეტული საკითხების განხილვისას ამ თეორიის დებულებებიდან ამოსვლას ნიშნავს.

თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრე ზოგიერთი ავტორის აზრით, ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების დროს, როგორიც არ უნდა იყოს თანამონაწილეთა მოქმედების ობიექტური და სუბიექტური ხასიათი დანაშაულის ჩადენაში, პასუხს აგებენ ერთი და იგივე დანაშაულისათვის, ამასთან, საერ-

⁹ ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ., 1965, გვ. 9-10

თოა მათი ხელყოფის ობიექტი და დანაშაულებრივი შედეგი. მიუხედავად ამისა მიიჩნევენ, რომ თითოეული თანამონაწილის მხარეს გვაქვს დანაშაულის დამოუკიდებელი შემადგენლობა, რაც მათი აზრით, განპირობებულია იმით, რომ თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის ობიექტური მხარის თავისებური ხასიათი აღწერილია არა კერძო ნაწილის მუხლის შემადგენლობაში, არამედ დისპოზიციაში თანამონაწილეობის შესახებ. მათი აზრით, თითოეულის პასუხისმგებლობის საფუძველი დევს არა ამსრულებლის მოქმედებაში, არამედ მათი მოქმედების ხასიათში, დანაშაულის ორგანიზაციაში, დანაშაულის წაქეზებაში, ან დანაშაულის ჩასადენად ხელშეწყობაში, რომელიც შეიცავს ყველა აუცილებელ ნიშანს დანაშაულის შემადგენლობის განვითარების ნებისმიერ სტადიაზე.¹⁰

აღნიშნული შეხედულებიდან გამომდინარეობს, რომ თანამონაწილეებმა პასუხი უნდა აგონ დამთავრებული დანაშაულისათვის მაშინაც კი, როცა ამსრულებელს დანაშაული არათუ არ დაუმთავრებია, არამედ არ განუხორციელებია რაიმე მოქმედება, არ გამოვლენილა ამ დანაშაულის ძირითადი ბირთვი — დანაშაულის ობიექტური მხარე, არ არის მიზეზობრივი კავშირი თანამონაწილეებსა და დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის. ამ მოსაზრებათა ავტორები ანგარიშს არ უწევენ იმ ობიექტურ კანონზომიერებას, რომ ამსრულებელი ის „გასაღებია“, რომელიც გზას უხსნის თანამონაწილეთა მოქმედებებს და თუ არ არის ამ „გასაღების“ ნება და ამ ნების შესაბამისი დანაშაულებრივი ქმედება, სხვა თანამონაწილეთა მოქმედებებიც, როგორც დანაშაულში მონაწილეებისა „ჩაკეტილია.“

თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების მიუღებლობის ძირითადი მიზეზი ცალკეული ავტორების მიერ აღნიშნული თეორიის შეცდომით გაგებიდან გამომდინარეობს, რაც გამოიხატება მათ შეხედულებებში, თანამონაწილეთა დასჯადობის პროპორციულ დამოკიდებულებაში ამსრულებლის ბრალის ხარისხზე. აქცესორობის არსი იმ აუცილებელი ობიექტური დებულების შეცნობაში აისახება, რომ ამსრულებლის გარეშე არ არის თანამონაწილეობა და რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ის ძირითადი საფუძველი და პირობები, რომლებიც თვით თანამონაწილეობის ნორმაში ივარაუ-

¹⁰ უ. ჯეკებაევი, ლ. ვაიხერგი, რ. სულანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 121-123

დება, მხოლოდ ამსრულებლის მიერ თანამონაწილეთა განზრახვით მოცული ობიექტური მხარის განხორციელებაშია (ან ნაწილობრივ განხორციელებაშია) შესაძლებელი. სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. მ. კოვალისკი: „თანამონაწილეთა საერთო პასუხისმგებლობის საფუძველს დანაშაულის ყველა თანამონაწილის მოქმედებათა ერთიანობა წარმოადგენს, ამ ერთიანობის ბერკეტი ამსრულებელია და თუ იგი არ არის, როგორც ხუხულა, თანამონაწილეობაც ინგრევა“.¹¹

თანამონაწილეთა აქცესორული ბუნების მოწინააღმდეგეები უარყოფენ იმ მოსაზრებას, რომ თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაული თავისებურად სპეციფიურია იმით, რომ ეს ინსტიტუტი ნამდვილად განსაზღვრავს რამდენიმე პირის პასუხისმგებლობას ერთი და იმავე დანაშაულებრივი ქმედებისა და ერთიანი დანაშაულებრივი შედეგისათვის, თუმცა, მისი ჩადენა ხდება ამსრულებლის მიერ და მისივე მოქმედებით ხდება მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გამოწვევა.

თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას აღიარებდა საბჭოური და მას აღიარებს, ასევე ამჟამინდელი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაც. მტკიცების საფუძველს იძლევა თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის საკანონმდებლო ცნება, ასევე თანამონაწილეთა სახეების საკანონმდებლო განმარტებების ფუნქციონალური ანალიზი. საბჭოური პერიოდის კანონმდებლობა, კერძოდ, საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკათა 1958 წლის 25 დეკემბრის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლები თანამონაწილეობას განსაზღვრავდა, როგორც „ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას დანაშაულის ჩადენაში.“ საქართველოს 1999 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლი კი მას აყალიბებს, როგორც „ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას განზრახ დანაშაულის ჩადენაში.“ აღნიშნულ ნორმათა შორის სხვაობა თითქმის არ არსებობს, თუ არ გავითვალისწინებთ იმას, რომ კანონმდებელმა უკანასკნელ შემთხვევაში კიდევ უფრო ნათლად გამოკვეთა ის რეალობა, რომ თანამონაწილეობა მხოლოდ იმ დანაშაულშია შესაძლებელი, რომლის სუბიექტური მხა-

¹¹ მ. კოვალისკი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 99

რეც შემოიფარგლება განზრახვით. ამით კი ყოველგვარი ეჭვი გამოაცალა იმ ავტორთა პოზიციებს, რომლებიც ამა თუ იმ სახით გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის დაცვის იდეით გამოდიოდნენ.

კანონმდებლის ნება ცალსახაა: თანამონაწილეობას ადგილი აქვს მაშინ, როცა თანამონაწილეს და ამსრულებელიც განზრახ მოქმედებდნენ. ამიტომ, თუ დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი გაუფრთხილებლობით მოქმედებდა, წამქეზებელი ან დამხმარე, რომელიც განზრახ მოქმედებდა, პასუხს აგებს როგორც შუალობითი ამსრულებელი და არა როგორც თანამონაწილე. მაშასადამე, ირკვევა, რომ კანონმდებელმა არსობრივად დაუკავშირა ამსრულებლის განზრახ მოქმედებას თანამონაწილეთა მოქმედება და იმ შემთხვევაში, თუ არ არის ამსრულებელი, რომელიც განზრახ მოქმედებს, მაშინ არ არის თანამონაწილეობაც და დამხმარემ ან წამქეზებელმა პასუხი უნდა აგოს შუალობითი ამსრულებლობისათვის, ე. ი. პასუხისმგებლობა ასეთი პირის სრულიად განსხვავებული, სპეციფიური კანონზომიერების შესაბამისად დგება, რომლის არსიც გამოიხატება იმაში, რომ დაუშვებელია გაუფრთხილებლობით მთავარ მოქმედებაში განზრახი თანამონაწილეობა და ამ დანაშაულის განხორციელებისათვის პასუხისმგებლობას იღებს ერთი პირი, — შუალობითი ამსრულებელი, რომელიც გაუფრთხილებლობით მოქმედ პირს თავისი მიზნების განხორციელების „იარაღად“ იყენებს. ნიშანდობლივია, რომ აღნიშნულ მოსაზრებას, არ უარყოფენ ის ავტორებიც, რომლებსაც აქცესორული თეორიის კრიტიკისას გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის კონცეფცია გამოყავთ და ეს, რასაკვირველია, მათი მსჯელობების არათანმიმდევრობაზე მეტყველებს.¹²

რაც შეეხება თანამონაწილეთა ფუნქციათა ანალიზს, ჩვენ იმ დასკნამდე მივდივართ, რომ ყველა მათი მოქმედება, არსობრივად მიმართულია არაფრისაკენ, თუ ამსრულებელი არ ასრულებს თავის ფუნქციას. არგუმენტად, რომელიც თანამონაწილეთა მოქმედების

¹² ა. ი. ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 112., 124-125; М. И. Шаргородский, Некоторые вопросы общего учения о соучастии, // Ж. „Правоведение, ЛГУ, 1960, №1, с. 87-92.

დამოკიდებულებას ამსრულებლის მოქმედებაზე ასაბუთებს, კანონის დებულებაც გვევლინება, რომელიც თანამონაწილეთა სახეებს განსაზღვრავს. ადრე მოქმედი კანონმდებლობა პირდაპირ მიუთითებდა, რომ ამსრულებლის გვერდით თანამონაწილეებად მიიჩნევიან ორგანიზატორები, წამქმნებლები და დამხმარეები. აღნიშნულით კანონმდებელი ცალსახად უსვამდა ხაზს თანამონაწილეების არსებობისათვის ამსრულებლის განსაზღვრულ მნიშვნელობას. გარდა ამისა, განსაზღვრავდა რა ამსრულებლის ფიგურას, იგი შემთხვევით არ აყენებდა მას პირველ ადგილზე სხვა თანამონაწილეებთან მიმართებაში, რითაც აღიარებდა მის დამოუკიდებელ მდგომარეობას სხვა თანამონაწილეებთან ურთიერთობაში.

ამემაღლ მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, ამ კონტექსტში, აღნიშნული მოსაზრების მტკიცების კიდეც უფრო მეტ საშუალებას იძლევა, როცა ამსრულებლის ფიგურას გამოყოფს ცალკე 22-ე მუხლი, ხოლო 24-ე მუხლი თანამონაწილეებად მოიხსენიებს ორგანიზატორს, წამქმნებელს და დამხმარეს. ამასთან, ამსრულებლის ცნების განსაზღვრისას აღნიშნავს, რომ ამსრულებელია არა მხოლოდ ის, ვინც უშუალოდ ჩაიდინა დანაშაული ან სხვასთან (თანაამსრულებელთან) ერთად უშუალოდ მონაწილეობდა მის ჩადენაში, არამედ ისიც, „ვინც დანაშაული ჩაიდინა სხვა ისეთი პირის მეშვეობით, რომელსაც ამ კოდექსის მიხედვით ასაკის, შეურაცხაობის ან სხვა გარემოების გამო არ დაეკისრება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა.“ ბუნებრივია, ამ საკანონმდებლო ნორმაში, შუალობითი ამსრულებლის ფიგურა იგულისხმება, რომელიც აქცესორული თეორიის ნაყოფია და ამას, არ უარყოფენ თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრეებიც.

თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება ნათლადაა წარმოდგენილი რიგი საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც. ასე მაგალითად, საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსის (მიღებულია 1992 წელს და ძალაში შევიდა 1994 წლის 1 მარტს. შეცვალა 1810 წლის კოდექსი რომელიც შექმნილი იყო ნაპოლეონ ბონაპარტეს მმართველობის დროს) 121-6 მუხლში ნათქვამია, რომ „დანაშაულებრივი ქმედების თანამონაწილე დაიჯება როგორც მისი ამსრულებელი.“ ამ საკანონმდებლო ფორმული-

რებაში თანამონაწილეობის აქცესორული ხასიათი იკვეთება. თანამონაწილე, რომელიც ნებაყოფილებით უერთდება სხვა თანამონაწილეთა დანაშაულებრივ ქმედებას, მთლიანი მოცულობით პასუხს აგებს ამსრულებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის, ანუ მისი პასუხისმგებლობის ფარგლებს განსაზღვრავს ამსრულებლის მოქმედება, თუ ცხადია, თანამონაწილემ იცოდა ამსრულებლის განზრახვის შესახებ და შეგნებული ჰქონდა, რომ თავისი მოქმედებით ის უერთდებოდა ამ განზრახვის განხორციელებას. ამასთან, თანამონაწილის პასუხისმგებლობა, სრულიად სამართლიანად შენიშნავენ ნ. კრილოვი და ა. სერებრიანიკოვი, რომ საფრანგეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით, თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების თანახმად, ორი გარემოების მიხედვითაა განპირობებული: პირველი, ამსრულებლის მიერ დამთავრებული დანაშაულის ან დასჯადი მცდელობის ჩადენისათვის და მეორე, ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ან გადაცდომის (და არა დარღვევის) ჩადენისათვის.¹³

თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას აღიარებს გერმანული სისხლის სამართლის დოქტრინაც.¹⁴ ამ თეორიის პრინციპებს იზიარებს რუსეთის ფედერაციის 1996 წლის სისხლის სამართლის კოდექსიც, რომლის 34-ე მუხლის მე-5 ნაწილი, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის მოცულობისა და შინაარსის დადგენისას უშუალოდ მიუთითებს დანაშაულის ამსრულებლის განმსაზღვრელ ფუნქციაზე.

ჩვენი აზრით, სისხლის სამართლის ლიგერატურაში ჩამოყალიბებული თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის უარყოფის ფართო სპექტრი არ შეესაბამება ამ თეორიის არსის თანამედროვე გაგებას, კერძოდ, დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის წარმომადგენლების მცდელობები დაამტკიცონ, რომ აქცესორული თეორია ხელს უწყობს ობიექტურ შერაცხვას, რითაც ნოციერ ნიადაგს ქმნის

¹³ Крилова Н. Е. Серебренникова А. В., Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Изд. 2-е, перераб. и доп. Учебное пособие, М., „Зерцало“, 1998, с. 118-119;

¹⁴ იხ. ნ. კრილოვი, ა. სერებრიანიკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 125-126; Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств. – М.: Новый юрист, 1998 ст. 49

სისხლის სამართლის ერთ-ერთი ქვეაკუთხედი პრინციპის — ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის იგნორირებისათვის, რომლის თანახმადაც თითოეულმა პირმა პასუხი უნდა აგოს საკუთარი მოქმედებისათვის და საკუთარი ბრალისათვის, არ არის დამაჯერებელი.¹⁵

იმ ობიექტური რეალობის აღიარება, რომ ყველა თანამონაწილეთა განმრავნის ხორცშესხმა და განსახიერება ამსრულებლის მოქმედებაში ხდება და აქედან გამომდინარე, თანამონაწილეთა მოქმედების იურიდიული შეფასება ამსრულებლის მოქმედებაზეა დამოკიდებული, არ ნიშნავს პირის პასუხისმგებლობას სხვისი მოქმედებისათვის და სხვისი ბრალისათვის. დანაშაულის გამოვლინების ამ ფორმაში უნდა ვეძიოთ არა რამდენიმე დანაშაული, არამედ რამდენიმე დამნაშავე, რომელთა მოქმედებებიც მიმართულია საერთო დანაშაულებრივი შედეგისაკენ, თუმცა, ამ საერთო დანაშაულებრივი შედეგის მიღწევის გზაზე თითოეულ ინდივიდს მხოლოდ მისთვის ნიშანდობლივი როლი აკისრია, რომლის მეშვეობითაც ჩართულია ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში. ამიგომ, ინდივიდუალურად ჩადენილი დანაშაულის მსგავსად, თუ თანამონაწილის მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან და ეს შედეგი მოცულია მისი განმრავნით, მან პასუხი უნდა აგოს ამ შედეგისათვის. სავსებით სამართლიანად შენიშნავს მ. კოვალიოვი, რომ „ყველა მონაწილე პასუხს აგებს იმ დანაშაულებრივი შედეგისათვის, რომელიც უშუალოდ ამსრულებელმა გამოიწვია, მაგრამ ისინი ამსრულებლის მეშვეობით თვითონაც მონაწილეობდნენ მის განხორციელებაში, განმრავნული ჰქონდათ დანაშაულებრივი გზით მიღწეათ ამ შედეგისათვის. ამსრულებლის მოქმედებაში მათი ფიზიკური და სულიერი ენერგიის ნაწილიცაა ჩაქსოვილი, ამიგომაც დანაშაული მათი ერთობლივი მეცადინეობის ნაყოფია, რომელმაც საბოლოო ანგარიშით თავი მოიყარა ამსრულებლის მოქმედებაში.“¹⁶ ასევე დასძენს პროფ. თ. წერეთელი, რომ „დამდგარი დანაშაულებრივი შედეგი მათი ერთობლივი საქმიანობის პროდუქტია. ცხადია ობიექ-

¹⁵ უ. კობიშვილი, თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის შესახებ, // უ. „საბჭოთა სამართალი“, №3, 1968, გვ. 27; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 53; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 48

¹⁶ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 148

ქვეყნის როლი ამ შედეგის წარმოშობაში სხვადასხვაგვარია როგორც მიზეზობრიობის, ისე მისი აქტიურობის მიხედვით. ამაზე აგებულია განსხვავება თანამონაწილეთა შორის. მაგრამ ეს სხვადასხვაობა არ გამოირიცხავს იმას, რომ თითოეული თანამონაწილე ობიექტურადაც და სუბიექტურადაც დაკავშირებულია იმავე დანაშაულთან, რომელსაც იღენს ამსრულებელი და მასთან ერთად ერთ ორგანულ მთლიანობას წარმოადგენს.¹⁷

ამდენად, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია არ ნიშნავს ამსრულებლის მოქმედებისაგან მათ იზოლირებას. რამდენადაც ამსრულებლის მოქმედება ყველა სხვა თანამონაწილეთა სიძლიერის ნაყოფად გვევლინება, თითოეული თანამონაწილე, მათი მოქმედების შედეგად, ამსრულებელთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული. ამ კავშირის რეალიზება კი ხდება იმით, რომ დანაშაულის ობიექტური მხარის შემადგენლობა, რომელიც ჩაფიქრებული ჰქონდათ თანამონაწილეებს, სრულდება იმ პირის მიერ, რომელ დანაშაულებრივ განზრახვასთანაც მათ მიიყვანეს ან მათ შეუწყეს ხელი. ამასთან ერთად, მიზეზობრივი კავშირი, დანაშაულის ინიციატორის (ორგანიზატორის, წამქეზებლის) თუ დამხმარის, რომელიც გამოწვეულია მათ მიერ, ამსრულებლის მოქმედებით გრძელდება იმ მოქმედების შედეგად, რომელიც გვევლინება შედეგად სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით. მაშასადამე, აქცესორული ბუნება გულისხმობს იმას, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებები დამოკიდებულია ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შესრულებაზე და არ გულისხმობს ამსრულებლის მოქმედების ობიექტურ, მექანიკურ შერაცხვას თანამონაწილეებისადმი. თანამონაწილე, რომელიც თავისი ნებით უერთდება საერთო დანაშაულებრივ ქმედებას, აწვდის დანაშაულის ჩადენის იარაღს, აძლევს რჩევადარიგებას, მითითებას და სხვ. ყველა ამ მოქმედებათა გაერთიანება საბოლოო ჯამში ამსრულებლის მოქმედებაში ხდება. ამიგომ, ობიექტური თვალსაზრისით, ამსრულებლის მიერ განხორციელებული საქმიანობის მოცულობა იმ საზღვრად გვევლინება, რომლის იქითაც შეუძლებელია გავრცელდეს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა. აღნიშნული ნათლად ვლინდება თანამონაწილეობით

¹⁷ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 66-67

ჩადენილი დანაშაულის სტადიების განვითარებისას, როცა ამსრულებლის მოქმედება აწონასწორებს, აბალანსებს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ფარგლებს, თითოეული თანამონაწილის მიერ განხორციელებული ქმედების შესაბამისად. აქედან გამომდინარე, აქცესორული თეორია სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს, პირიქით, სწორედ ეს თეორია აღიარებს, რომ „პირმა შეიძლება პასუხი აგოს მხოლოდ იმ დანაშაულისთვის, რომლის ჩადენაშიც იგი მონაწილეობას იღებდა და რომელიც მისი ბრალითაა მოცული.“¹⁸

აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგეთა მსჯელობებში იკვეთება აშკარა ეჭვი ამ თეორიის მექანიკური გაგებისა, როცა წერენ, რომ სისხლის სამართლის აქცესორული თეორიის დებულებები, მთელი რიგი დამატებებისა და შესწორებების მიუხედავად, მათი მომხრეების მხრიდან, მიუღებელია ჩვენთვის, ხოლო ამ მიუღებლობის მოტივად მოჰყავთ ის გარემოება, რომ დაუშვებელია თანამონაწილეთა გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, როცა ამგვარ პასუხისმგებლობაში არ არის მიცემული დანაშაულის ამსრულებელი, ან პირიქით, თანამონაწილეებს უნდა შეარაცხონ ისეთი მოქმედებები, რომლებიც არაა მოცული სხვა თანამონაწილეთა განმრავლებით (ამსრულებლის ექსცესი).¹⁹ მაშასადამე, ამ ავტორთა მტკიცებით, თითქოსდა აქცესორული ბუნება, დაუსაბუთებლად ავიწროვებს ან აფართოვებს დანაშაულის თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას. თუმცა, შევნიშნავთ, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ასეთ უპირობო დამოკიდებულებას ამსრულებლის მოქმედებისადმი, კერძოდ კი, ამსრულებლის ექცესის შერაცხვას თანამონაწილეებისადმი არ მოითხოვდა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის აქცესორული ხასიათის არც ერთი მიმდევარი. აღნიშნული საკითხი ბრალის სისხლისსამართლებრივ დებულებათა გამოყენებით უნდა გადაწყდეს. „თუ ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი მოქმედებს საზოგადოდ, — შევნიშნავს პროფ. ო. გამყრე-

¹⁸ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 22

¹⁹ ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 47-48; უ. ჯეიკებაევი, ლ. ვაიხერ-გი, რ. სუდანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 122; პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 172

ლიბე, — ის თანაბრად შეეხება როგორც ამსრულებელს, ისე ამსრუ-
მონაწილეს და ამ პრინციპის მიხედვით უნდა გადაწყვიტოს ამსრუ-
ლებლის ექსცესის საკითხი თანამონაწილეობის დროს როგორც
აქცესორული თეორიის მომხრემ, ისე მისმა მოწინააღმდეგემ.²⁰

მოცემულ საკითხს კიდევ უფრო დაწვრილებით აანალიზებს ნ.
სარია, რომელიც ამსრულებლის ექსცესის საკითხს ბრალზე ფაქტო-
ბრივი შეცდომის ბეგავლენის კუთხით განიხილავს. ავტორის სამა-
რთლიანი თქმით, ამსრულებლის საქმიანობაზე თანამონაწილეთა
არასწორ წარმოდგენას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ამსრულებლის
ექსცესის შემთხვევაში, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს ისეთ მოქმე-
დებას, რაც არ არის გაცნობიერებული თანამონაწილეთა მიერ. რა-
ოდენობრივი ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს იმავე
გვარის დანაშაულს, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა გადაწყ-
დება ბრალის პრინციპით, ე. ი. მათი პასუხისმგებლობა დადგება იმ
დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის, რომლის ჩადენაც გათუა-
ლისწინებული იყო მათი საერთო განზრახვით, ხოლო თვისობრივი
ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს არაერთგვაროვან
დანაშაულს, საერთოდ არ გვაქვს თანამონაწილეობა. ისინი პასუხს
აგებენ დანაშაულის მომზადებისათვის.²¹ ის დებულება, რომ ამსრუ-
ლებლის ექსცესი ბრალის სისხლისსამართლებრივი ღოგმატიკიდან
გამომდინარე უნდა გადაწყდეს და მან არ უნდა გააფართოვოს სხვა
თანამონაწილეების პასუხისმგებლობა, ამ მოთხოვნილებას, ცალ-
კეულ სისხლისსამართლის საქმეთა განხილვისას, ურყევად იცავენ
ჩვენი სასამართლო ორგანოებიც (იხ. ქვევით III თავის I §).

ამსრულებლის ექსცესი, რომელიც მისი ამსრულებლის დამო-
უკიდებელი შეგნებისა და ნებითი მოქმედების ნაყოფია, დაუშვებე-
ლია მან ბეგავლენა მოახდინოს სხვა თანამონაწილეთა პასუხისმგე-
ბლობის გაფართოებაზე. თანამონაწილე ამსრულებლის ექსცესი-
სათვის არ აგებს პასუხს იმიტომ, რომ მის მხარეს არ არის ამ პასუ-
ხისმგებლობის სუბიექტური წანამძღვარი და არა იმიტომ, რომ თა-
ნამონაწილეთა დანაშაულებრივ ქმედებას აქვს დამოუკიდებელი თუ
დამოკიდებული ხასიათი, როგორც ამის მანიპულირებას ახდენენ

²⁰ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12-13

²¹ ნ. სარია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52

დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრენი. ჩვენი ოპონენტების მხრიდან ასევე უსაფუძვლოა აპელირება იმისა, რომ ამსრულებლის გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან, თითქოსდა აეგომატურად იწვევს თანამონაწილეთა გათავისუფლებას ამგვარი ღონისძიებებისაგან. თანამონაწილეობის აქცესორული ხასიათი ბაზირებულია იმაზე, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა და მათი დასჯადობის ოდენობა მთლიანად და აუცილებლობით როდია დამოკიდებული ამსრულებლის პასუხისმგებლობაზე და მისი დასჯადობის ოდენობაზე. ამ თეორიის პრინციპები გამოიხატება იმაშიც, რომ ის იძლევა შესაძლებლობას სისხლის სამართლებრივ ღონისძიებათა გაგარებისას თანამონაწილეების მიმართ მაშინაც, როცა პირადი თუ სხვა გარემოებები მიზანშეუწონელს ხდიან ამსრულებლის პასუხისმგებლობაში მიცემას. აღნიშნულთან დაკავშირებით სწორად შენიშნავს აქცესორული თეორიის მომხრე ნ. ტაგანცევი, რომ თანამონაწილეები შეიძლება მიცემულ იქნენ პასუხისმგებლობაში იმ შემთხვევაში, როცა ამსრულებლის პიროვნება სასამართლოსათვის დარჩა უცნობი, ასევე, როცა ამსრულებელი გამართლებული იქნა სასამართლოს მიერ ალიბის სახით ან სხვა გარემოებების გამო, თუ ამასთან დამტკიცებულ იქნა დანაშაულის არსებობა, წამქეზებლისა და დამხმარის ბრალი.²²

აქცესორული თეორიის წარმოშობის ძირითადი მიზეზი თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის თავისებურებით არის განპირობებული. საქმე იმაშია, რომ დანაშაულის ნებისმიერი გამოვლინება, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში, აუცილებლად გულისხმობს დანაშაულის ამსრულებელს. ამ დანაშაულის უშუალო განხორციელება თანამონაწილის მიერ შეუძლებელია. მაგალითად, დამხმარებ, რომ მკვლელობა ჩაიდინოს, აუცილებელია მის მოქმედებასა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის, რომლის მიღწევისკენაც იგი ისწრაფვის, აღმოჩნდეს ადამიანი, რომელმაც უშუალოდ უნდა ჩაიდინოს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში აღწერილი მოქმედება. დამხმარის მიზნის განხორციელება შეუძლებელია იმ პიროვნების გარეშე, რომელმაც ობიექტურად

²² Н. С. Таганцев, Русское уголовное право (лекции), часть общая, томъ I, С.-Петербургъ, 1902, с. 759

უნდა განახორციელოს ეს მოქმედება. ამიგომ ერთი შეხედვითაც კი ნათელია, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებები არსობრივად დაუკავშირებული ამსრულებლის მოქმედებასთან. აქედან გამომდინარე, იმის მიხედვით, თუ დანაშაულის განვითარების რომელ სტადიაზე შეჩერდა ამსრულებლის მოქმედება, შესაბამისად უნდა მოხდეს სხვა თანამონაწილეთა მოქმედებების კვალიფიკაცია, ე. ი., თუ ამსრულებლის მოქმედება შეჩერდა მცდელობის სტადიაზე, თანამონაწილეებმაც პასუხი უნდა აგონ დანაშაულის მცდელობისათვის, თუ დაასრულა დანაშაული, მათ პასუხი უნდა აგონ დამთავრებული დანაშაულისათვის. თუ ამსრულებელი ჯერ არ შესდგომია დანაშაულის განხორციელებას, ან მან არ ჩაიდინა არავითარი დანაშაულებრივი ქმედება, თანამონაწილეობას ადგილი არ ექნება და ისინი პასუხს აგებენ დანაშაულის მომზადებისათვის, რადგან უშედეგო წაქეზება და უშედეგო დახმარება დანაშაულის მომზადების ნიშნებს მოიცავს.

მოცემულ მოსაზრებას უარყოფენ თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრეები. ამ თეორიის ერთ-ერთი დამცველი უ. კობიაშვილი აღნიშნავს, რომ საკითხისადმი ასეთი მიდგომა ეწინააღმდეგება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციისა და მხოლოდ საკუთარი მოქმედებისათვის, პირადი ბრალისათვის პასუხისმგებლობის პრინციპებს. მისი აზრით, მას შემდეგ, რაც თანამონაწილეებმა განახორციელეს თავიანთი მიზანდასახული მოქმედება, ხელი შეუწყეს დანაშაულს, ანუ ამოწურეს თავიანთი როლი, ის, რაც შემდგომ მოხდება დანაშაულის განვითარებაში, გავლენას არ უნდა ახდენდეს მათ პასუხისმგებლობაზე. ყველა იმ შემთხვევაში, როცა თანამონაწილეთა მოქმედებანი გახდნენ კონკრეტული დანაშაულის ხელშემწყობი ფაქტორები, სახეზეა ამ დანაშაულში თანამონაწილეობა, და მათი მოქმედების იურიდიული შინაარსი არ იცვლება, შესძლო ამსრულებელმა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა, თუ მისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო ვერ მოახერხა ეს. მისი აზრით, თუ ა-მ წააქეზა ბ-ნი მოსაკლავად, მაგრამ ბ-მ დაზარალებულს გყვია ააცდინა, ა-მ პასუხი უნდა აგოს არა როგორც მკვლელობის მცდელობის თანამონაწილემ, არამედ როგორც მკვლელობის თანამონაწილემ, ვინაიდან ა-მ დაამთავრა თავისი განზრახი

მოქმედება. ბს მარცხმა არ შეიძლება შეცვალოს წამქეზებლის იურიდიული კვალიფიკაცია, ვინაიდან მოვლენათა შემდგომი განვითარება წამქეზებლის ნებაზე უკვე აღარ არის დამოკიდებული და მისი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს მცდელობის მუხლზე მიუთითებლად რსფსრ სსკ-ის 17-102 (103)მ.მ., შესაბამისად, საქართველოს ამჟამად მოქმედი სსკ-ის 24-109(108)მმ.²³

უ. კობიაშვილის აღნიშნული მოსაზრება საფუძველშივე მცდარია და ის სრულიად სამართლიანად იქნა გაკრიტიკებული სისხლის სამართლის ლიტერატურაში.²⁴ საკითხისადმი ასეთი მიდგომა და მისი თანმიმდევრული გატარება პრაქტიკაში, არათუ ხელს შეუწყობს პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას, არამედ, პირიქით, იგი გააფართოვებს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას თვით ობიექტური შერაცხვის ფარგლებს გარეთაც კი, რადგან ობიექტური შერაცხვა ნიშნავს ფაქტობრივად გამოვლენილი ქმედებისა თუ დამდგარი შედეგის შერაცხვას ბრალის გარეშე. გემოთ მოყვანილი მოსაზრება და ამ მოსაზრების შესაბამისი მაგალითის კვალიფიკაცია 24-109 მუხლზე მითითებით, იმ მუხლზე მითითების გარეშე, სადაც დანაშაულის განვითარების სტადიებია ჩამოყალიბებული, ნიშნავს, რომ პირი არის დამთავრებული დანაშაულის თანამონაწილე, ე. ი, მონაწილე იმისა რაც, არ არსებობს ობიექტურად, და მხოლოდ თანამონაწილის წარმოდგენაში დარჩა, რადგან დანაშაული არ დასრულებულა. მიგვაჩნია, რომ მიუხედავად იმისა, თანამონაწილეთა დანაშაულებრივი ქმედების იურიდიული ხასიათი სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილშია ჩამოყალიბებული, მათი პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას ყველა ერთეულ შემთხვევაში კერძო ნაწილის იმ მუხლიდან უნდა ამოვიდეთ, სადაც ამ დანაშაულის ამსრულებლის ქმედებაა ჩამოყალიბებული. იმისათვის, რომ ეს ქმედება დამთავრებულ დანაშაულად ვცნოთ, აუცილებელია დადგეს კანონით გათ-

²³ უ. კობიაშვილი, თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის შესახებ, // უ. „საბჭოთა სამართალი“, 1968, №3, გვ. 27; У. Л. Кобиашвили, К вопросу о приговоре к преступлению и покушении на преступление при соучастии // Ж. „Правоведение“, ЛГУ, 1963, №3, с. 149.

²⁴ იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 77-78; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 13-14.

ვალისწინებული შედეგი (მაგერიალური დანაშაული), ან განხორციელებს კანონით გათვალისწინებული აკრძალული ქმედება (ფორმალური დანაშაული). მკვლელობა, როგორც ცნობილია, მაგერიალური დელიქტია, რომლის დამთავრებულ დანაშაულად მიჩნევისათვის ბემოთ აღნიშნულ მაგალითთან მიმართებაში აუცილებელი იყო, რომ ბ-ს გასროლილ ტყვიას გამოეწვია სიკვდილი, როგორც კანონით გათვალისწინებული შედეგი. აღნიშნულ შემთხვევაში გვაქვს მკვლელობის მცდელობა, რაც გამოვლინდა გარესამყაროში და არა მხოლოდ ამსრულებლის თუ თანამონაწილის წარმოდგენაში დარჩა. ამიტომ ამსრულებელიც და თანამონაწილაც პასუხს აგებს მკვლელობის მცდელობისათვის. მამასადამე, ირკევება, რომ ამსრულებლის მოქმედება, რომელიც აგრძელებს მიზეზობრივ კავშირს, დაწყებულს თანამონაწილეების მიერ, განსაზღვრავს მათი შერაცხვის მოცულობას იმ შედეგისათვის, რომელიც მათი განზრახვითაა მოცული. იმ შემთხვევაში, როცა ამსრულებელი შეჩერდა დანაშაულის განვითარების გარკვეულ სტადიაზე, არარსებული შედეგის თანამონაწილეთა მიმართ შერაცხვა შეუძლებელია და მათ პასუხი უნდა აგონ იმასთან შესაბამისობაში, რაც ამსრულებელმა ჩაიდინა.

თანამონაწილეობა კრიმინალთა ისეთი გაერთიანებაა, როცა ყველა მათგანი ერთიან უმართლობას ჩადის, ერთიანი უმართლობის შიგნით კი ღომინირებული ფუნქცია სხვა თანამონაწილეთა კვალიფიკაციის განსაზღვრაში დანაშაულის ამსრულებელს უკავია. საკითხისადმი განსხვავებულმა მიდგომამ კი შეიძლება ისეთ უსაფუძვლო დასკვნამდე მიგვიყვანოს, რომელშიც თუნდაც თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრე პროფ. ა. გრაინინი აღმოჩნდა. კერძოდ, წაქეზებისა და დახმარების საკითხის განხილვისას, იმ შემთხვევაში, როცა ამსრულებელმა განახორციელა დანაშაულის მცდელობა (მკვლელობის), ა. გრაინინი მიიჩნევს, რომ მოცემულ შემთხვევაში თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ფარგლები დამოკიდებულია ამსრულებლის მოქმედებაზე. თუმცა ის თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხს წყვეტს არა თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე, არამედ იმ დებულებიდან, რომ თანამონაწილეობის დროს, ისევე როგორც ინდივიდუალურად ჩადენილი დანაშაულის დროს, მაინც შედეგის არარსე-

ბობა გამოორიყხავს პასუხისმგებლობას დამთავრებული დანაშაულისათვის და მათი მოქმედება უნდა დაკვალიფიციროდეს რსფსრ სსკ-ის 17-19 და 136 (137) მ.მ., ე. ი. საქართველოს ამჟამად მოქმედი სსკ-ის 19-24 და 109 (108) მ.მ. თანამონაწილეობად მკვლელობის მცდელობაში, ხოლო როცა წამქეზებელმა და დამხმარემ გააკეთეს ყველაფერი, რაც მათზე იყო დამოკიდებული, მაგრამ ამსრულებელმა არ ჩაიღინა დასჯადი ქმედება (გადაიფიქრა ბოლო წუთებში, შეეშინდა და სხვა), მიიჩნევს, ასეთი უშედეგო წაქეზება და დახმარება დაკვალიფიციროდეს რსფსრ სსკ-ის 17-136 (137) მ.მ., ე. ი. საქართველოს ამჟამად მოქმედი სსკ-ის 24-109 (108) მ.მ. დასრულებული მკვლელობის თანამონაწილეობად.²⁵ აღნიშნულ მოსაზრებას შეუძლებელია დავეთანხმოთ. პირველ შემთხვევაში, თანამონაწილის პასუხისმგებლობა ამსრულებლის მიერ განხორციელებული ქმედების მიხედვით სრულ შესატყვისობაშია თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებასთან და ის დავას არ იწვევს. მეორე შემთხვევაში კი არავითარი საფუძველი არ არსებობს, რომ ასეთი წამქეზებელი და დამხმარე მიჩნეული იქნეს დამთავრებული დანაშაულის თანამონაწილედ, რადგან არ არსებობს არა მხოლოდ დანაშაულებრივი შედეგი, არამედ მოქმედებაც უშუალოდ მიმართული ამ შედეგის განსახორციელებლად.

თუ ამსრულებელმა, თანამონაწილეთა ზემოქმედების მიუხედავად, გათვალისწინებული დანაშაული არ ჩაიღინა, ასეთი უშედეგო თანამონაწილეობა არ შეიძლება განხილული იქნეს თანამონაწილეობის წესის შესაბამისად და მათ პასუხი უნდა აგონ დანაშაულის მომზადებისათვის. ამ მოსაზრებას არ უარყოფს იმ ავტორთა უმრავლესობაც, რომლებიც აქცესორული თეორიის წინააღმდეგ გამოდიან. თუმცა კრიმინალისტთა ერთი ჯგუფის მიერ გამოთქმულია განსხვავებული მოსაზრებაც, რომ უშედეგო წაქეზება და უშედეგო დახმარება დაკვალიფიციროდეს არა როგორც იმ დანაშაულის ჩადენის მოსამზადებელი მოქმედება, რომელიც თანამონაწილეებს განზრახული ჰქონდათ, არამედ როგორც ამ დანაშაულში თანამო-

²⁵ ა. ტრაინინი, დასაზღვრული ნაშრომი, გვ. 124-125.

ნაწილეობის მცდელობა.²⁶ აღნიშნულ მოსაზრებას უარყოფს პროფ. ფ. ბურჩაკი, რომელიც თანამონაწილეობას, როგორც გეაროვნულ ცნებას, ცვლის სახეობითი ცნებებით და გვთავაზობს, რომ მსგავსი შემთხვევები დაკვალიფიცირდეს ორგანიზაციული საქმიანობის, წაქეშების თუ დახმარების მცდელობად.²⁷

აღნიშნული თვალსაზრისებიდან ნათლად ჩანს, რომ აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგეები ჩიხში მოექცნენ და მათ არ ძალუბთ ამ საკითხის მართებული გადაწყვეტა. თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი შემადგენლობების აღიარება ფიქტიაა და მათი მცდელობა შეუძლებელია. საპირისპიროს მტკიცებამ ნებით თუ უნებლიედ იმ დასკვნამდე უნდა მიგვიყვანოს, რომ უნდა ვაღიაროთ ორგანიზაციული საქმიანობის, წაქეშების, ან დახმარების მოსამზადებელ მოქმედებათა არსებობა. ან კიდევ, წაქეშება დანაშაულის წაქეშებისაკენ მიმართული, ან დახმარება დანაშაულის დახმარებისაკენ მიმართული, დამთავრებული დანაშაულის თანამონაწილეობად უნდა მივიჩნიოთ, მაშინ, როცა პირველმა წამქეშებელმა დაიყოლია მეორე დანაშაულის წასაქეშებლად, დამხმარემ უკვე გადასცა მეორე დამხმარეს დანაშაულის ჩადენის იარაღი, ხოლო ამ უკანასკნელმა არათუ წააქეშა ან დაეხმარა ამსრულებელს, არამედ ამხილა სამართალდამცავ ორგანოებში. ცხადია, ამ პათოსით ეს თეორია უსაფუძვლოდ აფართოვებს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას და შესაბამისად ზრდის სისხლის სამართლებრივ რეპრესიათა ალბათობას.

გაურკვეველია ასევე, თუ რომელი სანქციის ფარგლებში უნდა განხორციელდეს უშედეგო თანამონაწილეობის სასჯელის ინდივიდუალიზაცია. თუ ფ. ბურჩაკის მსჯელობას გავიზიარებთ და უშედეგო თანამონაწილეობას დავაკვალიფიциრებთ 17-19 მუხლზე მითითებით (საქართველოს მოქმედი სსკ 19-24 მმ.), მაშინ სანქციის ზომა და სახეც იქ უნდა განესაზღვროთ, სადაც თანამონაწილეთა სახეებია ჩამოყალიბებული. აღნიშნულის უმართებულობაში მაშინვე

²⁶ У. Л. Кобинашвили, К вопросу о приготовлении к преступлению и покушении на преступление при соучастии // Ж. „Правоведение“, ЛГУ, 1963, №3, с151-154; А. И. Санталов, Состав преступления и некоторые вопросы общей части уголовного права // Ж. „Правоведение“, ЛГУ, 1960, №1, С. 104.

²⁷ ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 167-170

დავრწმუნდებით, თუ წარმოვიდგენთ, რომ თანამონაწილეთა საშიშროება განისაზღვრება არა თავისთავად მათი მოქმედებების ხასიათით, არამედ იმ დანაშაულის ძალით, რომლის მიმართაც ის აქეზებს, ხელს უწყობს, ხელმძღვანელობს თუ ორგანიზაციას უკეთებს. ამსრულებელს ცულის მიცემით შეიძლება ხელი შეუწყოს მკვლელობაში, ცემაში და სხვა დანაშაულის განხორციელებაში. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლის თანახმად, განზრახ მკვლელობა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შეიდიდან თხუთმეტ წლამდე. ცემა, რომლის შემადგენლობა აღწერილია 125-ე მუხლში ითვალისწინებს საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომას ვადით ას ოციდან ას ოთხმოც საათამდე ან გამასწორებელ სამუშაოს ვადით თხუთმეტ თვემდე ან გუსადობას ვადით ორ თვემდე. ამ სანქციათა შედარება ნათლად მოწმობს, რომ ზოგად ნაწილში სანქციის ზომისა და სახის ჩამოყალიბება წარმოუდგენელია. ამიგომ მრავალ ხელოვნურ მსჯელობათა აცილების მიზნით აუცილებელია ვადიაროთ პრინციპი, რომ „თანამონაწილეობა და მცდელობა, არ წარმოადგენენ სპეციალურ დანაშაულებს, დანაშაულებრივია თანამონაწილეობა დანაშაულში, ან დანაშაულის ჩადენის მცდელობა.“²⁸ ორმა ან რამდენიმე პირმა შეიძლება ჩაიდინოს ქურდობა, ძარცვა, ყაჩაღობა და ა. შ., მაგრამ თავად თანამონაწილეობის ჩადენა, მისი მცდელობა თუ მომზადება შეუძლებელია. ²⁹მცდელობა, ისევე როგორც მომზადება, — შენიშნავს ა. გრაინინი — დანაშაულის ჩადენის სტადიაა. ამიგომ იგი შესაძლებელია კონკრეტული დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებით... თანამონაწილეობა დანაშაული არ არის, ამიგომაც თანამონაწილეობის მცდელობა ისევე შეუძლებელია, როგორც შეუძლებელია მაგალითად აუცილებელი მოგერიების მცდელობა.“²⁹ ამასთან იმასაც თუ გავიხსენებთ, რომ ა. გრაინინი უარყოფდა თანამონაწილეთა აქცესორულ ხასიათს, ჩვენ უფრო მეტი უფლება გვაქვს ვამტკიცოთ აღნიშნული დებულება.

ამრიგად, უნდა დავასკვნათ, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებები თავისი ბუნებით აქცესორული ხასიათისაა. ორგანიზა-

²⁸ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 69; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 16.

²⁹ ა. გრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 126.

გორის, წამქეზებლის, დამხმარის მოქმედებათა სხვადასხვა ხასიათი არ ქმნის თითოეული მათგანის მოქმედებაში დამოუკიდებელი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ძიების საფუძველს. ყველა ეს მოქმედება დაუშვებელია იმოღივებულად, ამსრულებლის მოქმედებისაგან მოწყვეტით, იქნეს განხილული და თავისთავად, წამქეზებელი თუ დამხმარე დამთავრებული დანაშაულისათვის მიეცეთ პასუხისმგებაში, თუ მთავარი დანაშაულებრივი ქმედება არ გასცილებია დანაშაულის მომზადების ან მცდელობის სტადიას. თანამონაწილემ დანაშაულის მცდელობისათვის მაშინ უნდა აგოს პასუხი, თუ ამსრულებელი თანამონაწილეთა ზემოქმედების შედეგად შეუდგა დანაშაულის უშუალო განხორციელებას, მაგრამ მისგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო ვერ შესძლო მათი ერთიანი მიზნის ბოლომდე მიყვანა — ესროლა მსხვერპლს, მაგრამ დააცილა, ჩაუყარა საწამლავი მსხვერპლს, მაგრამ არ აღმოჩნდა სიკვდილის დადგომისათვის აუცილებელი დოზა და სხვ. სწორედ ამ გაგებით თანამონაწილეები არიან მოზიარენი ამსრულებლის ბედისა და მის მიერ დანაშაულის განხორციელების ხარისხზეა დამოკიდებული თანამონაწილეთა შერაცხვის მოცულობა.

დამნაშავე არ შეიძლება დანაშაულის თანამონაწილედ მივიჩნიოთ, თუ არა არის ამსრულებლის მართლსაწინააღმდეგო და განმრახბი მოქმედება, თუმცა, თავისი ფორმით გამოვლენილი ორგანიზატორული საქმიანობა, წაქეზება თუ დახმარება, შეიძლება მიჩნეული იქნას დასჯად ქმედებად და მათ პასუხი აგონ დანაშაულის მომზადებისათვის ან შუალობითი ამსრულებლობისათვის.

აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის განვითარების განსამდვრულ ეტაპზე, თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების აღიარება პროგრესული იყო და იგი, ღირსეულად უწევდა ოპონირებას ანთროპოლოგებისა და სოციოლოგების კონცეფციებს, რომელიც ჩამოაყალიბეს გეტცმა, ლისგმა, ფოინიკიმ, კოლოკოლოვმა, ფაქტობრივად მივიდნენ თანამონაწილეობის ინსტიტუტის სრულ გაუქმებამდე, როგორც სისხლის სამართლის დამოუკიდებელი ინსტიტუტისა.

მიგვაჩნია, რომ მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში, კანონმდებელმა, მრავალ ხელოვნურ ღოგმათა დაწერილებით გადახედვისას, სრულიად სამართლიანად განაზოგადა ამ თეორიის როლი თანამონაწილეობის ინსტიტუტთან შეფარდებაში, რომელმაც მევით მოყვანილი საკანონმდებლო არგუმენტების გარდა, უშუალო ასახვა ჰპოვა 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილში, სადაც ნათქვამია, რომ „თუ ამსრულებელს დანაშაული არ დაუმთავრებია, თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება დანაშაულის მომზადებაში ან დანაშაულის მცდელობაში თანამონაწილეობისათვის. დანაშაულის მომზადებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმასაც, ვინც მისგან დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო ვერ შეძლო სხვისი დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად.“ როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი თანამონაწილეთა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ამსრულებლის მოქმედების მიხედვით განსაზღვრავს, ანუ აღიარებს მათ აქცესორულ ხასიათს. თუმცა, ეს არ ნიშნავს მკაცრი აქცესორობის აღიარებას, როდესაც ყველა დასჯაც და განთავისუფლებაც სასჯელისაგან დაქვემდებარებულია დანაშაულის აღსრულებასთან, არამედ ეს არის მინიშნება თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ერთიანი საფუძვლის აგებისათვის.

ამრიგად, შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას, რომელსაც თავისი კვლევის ორსაუკუნოვანი ისტორია აქვს, მან მყარად დაიმკვიდრა თავისი ადგილი ქართულ კანონმდებლობაში. ამ თეორიის პრინციპებიდან ამოდის ჩვენი სასამართლო პრაქტიკაც. მაშასადამე, მას დაუმსახურებლად შემორჩა მხოლოდ ზოგადი სახელი, როგორც ანტიმატერიალისტური, რეაქტიული, ფორმალურ-იურიდიული, აბსტრაქტული მოვლენა სისხლის სამართალში.

§ 2. მიზეზობრიობის თეორია

ზოგადად თანამონაწილეობით და კერძოდ, დანაშაულში დახმარებით ერთიანი დანაშაულის ჩადენისას ცალკეულ პრობლემათა თანმიმდევრული გადაწყვეტის მიზნით აუცილებელია არა მხოლოდ თანამონაწილეობის ბუნების განსაზღვრა, არამედ იმ თეორიული პოზიციების ანალიზიც, რომლის თანახმადაც თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი განისაზღვრება. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიგერატურაში სამი ძირითადი მიმართულება ჩამოყალიბდა; 1) მიზეზობრიობის თეორია; 2) კორუფციის თეორია; 3) ერთიანი უმართლობის თეორია.

მიზეზობრიობის თეორია წისხლის სამართლის ლიგერატურაში ერთ-ერთ ყველაზე უფრო გავრცელებულ მიმართულებას წარმოადგენს. მისი ძირითადი არსი თანამონაწილეთა დასჯადობის პრობლემის გადაწყვეტის კუთხით გამოიხატება მიზეზობრივი კავშირის დაცვაში თანამონაწილის მოქმედებასა და ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგს შორის. შესაბამისად ამ დებულებისა თანამონაწილე ხელყოფს და აზიანებს იმავე სამართლებრივ სიკეთეს, რომელსაც დანაშაულის ამსრულებელი. ამიტომ თანამონაწილეს და ამსრულებელიც ერთი საერთო სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისთვის ისჯებიან. მაშასადამე, ამ მიმართულების თანახმად, თანამონაწილის დასჯადობა ობიექტური მხრივ დაფუძნებულია მიზეზობრიობის ფაქტორზე.

მიზეზობრივი კავშირის არსებობა თანამონაწილის ქმედებასა და ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგს შორის, არის ძირითადი გარანტი იმ პრინციპის დაცვისათვის, რომ თანამონაწილემ პასუხი აგოს მხოლოდ იმ შედეგისათვის, რომელიც მისმა მოქმედებამ გამოიწვია. ამ თვალსაზრისით მეცნიერთა აბსოლუტური უმრავლესობა სრულიად სამართლიანად მიიჩნევს, რომ ობიექტურ საზღვრად, რომლის იქითაც შეუძლებელია თანამონაწი-

ლეობისათვის პასუხისმგებლობა გავრცელდეს, გვევლინება, მიზეზობრივი კავშირი.³⁰

ეს თავისთავად სწორი დებულება საბჭოთა პერიოდის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ყოველთვის ერთხმად არ იყო გაზიარებული. მაგალითად, ა. ვიშინსკის მიერ 1938 წელს გამოთქმული იქნა საპირისპირო აზრი „...თანამონაწილეობის ცნების ჩამოყალიბებისა, როგორც ქმედებისა, რომელიც მიზეზობრივ კავშირში იმყოფება ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ შედეგთან.“³¹ აღნიშნულმა მოსაზრებამ შემდგომი მხარდაჭერა ჰპოვა რ. ხრულინსკი-ბურბოს, მ. მერკუშევის, პ. მიშუნინის და სხვა კრიმინალისტების ნაშრომებში.³² ედავებოდნენ რა გაბატონებულ მოსაზრებას, აღნიშნული ავტორები ამოდიოდნენ დანაშაულის დაფარვისათვის პასუხისმგებლობის თეორიული საფუძელიდან, რომელიც დადგენილი იყო რუსეთის და მოგვიერთი ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობით. საკითხის ამ კუთხით დასმა და იმის მტკიცება, რომ „მიზეზობრივი კავშირი თანამონაწილის ქმედებასა და ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს შორის არ გვევლინება კონსტრუქციულ ელემენტად თანამონაწილეობისათვის სისხლის სა-

³⁰ მიზეზობრივ კავშირს თანამონაწილეობის აუცილებელ ნიშნად აღიარებენ: თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12-34; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 210-234; ა. ტრანიჩი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 63-65; პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 20-33; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 13-16; ლ. გაუხზანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 7-11; М. А. Шнейдер, Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву, М., 1958, ст. 11-15; Н. Т. Иванов, Понятие и формы соучастия советском уголовном праве, Саратов, 1991, ст. 64-87; Г. И. Баймурзин, Ответственность за прикосновенность к преступлению, Алма-ата, наука, 1968, ст. 176; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, Общая часть, под ред. Ю. И. Скуратова и В. М. Лебедева, М., изд. группа ИНФРА, М. НОРМА, 1996, с. 79-80 и др.

³¹ А. Я. Вышинский, прения и заключительное слово на I Совещании по вопросам науки советского государства и права. // Основные задачи науки советского социалистического права, М., НКЮ СССР, 1938, с. 72.

³² Р. А. Хрулинский-Бурбо, Против института прикосновенности в теории советского уголовного права, // Ученые записки СЮИ, 1952, Вип. III; М. Н. Меркушев, Ответственность за укрывательство, // Ж. Социалистическая законность, 1955, №1; П. Мишулин, Институт прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве, // Ж. Социалистическая законность, 1956, №10

მართალში,³³ რომ ის „...არ მიიჩნევა თეორიულ საფუძვლად თანამონაწილეობის კონსტრუქციისათვის...“³⁴ არსებითად უარყოფითად პასუხობს კითხვას, უნდა იყოს, თუ არა მიზეზობრივი კავშირი „კონსტრუქციული ნიშანი“ თუ „თეორიული საფუძველი.“ აქ მცდარია თავად საკითხის დასმა. ის აღნიშნავს, რომ გამოკვლევას არ განეკუთვნება ობიექტურად არსებული კავშირი სხვადასხვა პირების მოქმედებასა და განსაზღვრულ შედეგს შორის. თუ ობიექტური კავშირების კვლევა გულისხმობს იმის გარკვევას, აქვს თუ არა განსახილველ შემთხვევაში აღგილი მიზეზობრივი კავშირს, ე. ი. შედეგის მიღებას, ამსახველს საგნების ობიექტური მდგომარეობის, ა. ვიშინსკისა და პ. მიშუნინის პოზიციიდან ამ ანალიზის ჩანაცვლება ხდებოდა იმ საკითხის განხილვით „აუცილებელია“ თუ არა მიზეზობრივი კავშირი იყოს თანამონაწილეობის კონსტრუქციული ელემენტი. ამიტომ პ. მიშუნინი მიდის თავისი პირველი შეხედულების საწინააღმდეგო დასკვნამდე, რომ თითოეული თანამონაწილის მოქმედება მიზეზობრივად დაკავშირებულია დანაშაულებრივ შედეგთან, მაგრამ მიზეზობრივი კავშირი თანამონაწილეობის აუცილებელ ობიექტურ ნიშნად არ გვევლინება.³⁵

მოცემულ შემთხვევაში საკითხის ამ კუთხით დასმამ განაპირობა მცდარი დასკვნები, რომლებიც დაიყვანება, პირველ რიგში მიზეზობრივი კავშირის უარყოფასთან თანამონაწილეობის ინსტიტუტის აგებისათვის, თანამონაწილის ქმედებასა და ამსრულებლის მოქმედების დანაშაულებრივ შედეგს შორის, და მეორეც მოთხოვნილებასთან, მიუხედავად მიზეზობრივი კავშირის არსებობისა, განხილული იქნას თანამონაწილეობის ინსტიტუტი, როგორც პასუხისმგებლობის ფორმა რამდენიმე პირის ერთი და იგივე დანაშაულებრივი შედეგისათვის, მხოლოდ აღნიშნული პირის „...საერთო კავშირის არსებობისას ჩადენილ დანაშაულთან.“³⁶ ან „...მინიმალური სუბიექტური კავშირის არსებობისას თანამონაწილეებს შო-

³³ რ. ზრულინსკი-ბურბო, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 169

³⁴ პ. მიშუნინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 10

³⁵ იქვე, გვ. 11

³⁶ ა. ვიშინსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 72

რის.³⁷ ამ უაღრესად ბუნდოვანმა და განუსაზღვრელმა ცნებებმა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის განსაზღვრის პრაქტიკაში, შეიძლება მიგვიყვანოს გაურკვევლობამდე და თვითნებობამდე, ხოლო თეორიულად აღნიშნავენ სისხლის სამართლის პრინციპების რღვევას და თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისთვის „თავიანთი“ პრინციპების აღიარებას. ამიგომ სამართლიანად მიგვაჩნია ა. ვიშინსკისა და მისი მომხრეების მოსაზრებათა კრიტიკული შეფასება, ასახული ცალკეულ მეცნიერთა ნაშრომებში.³⁸

დანაშაულში თანამონაწილეობისას მიზეზობრივი კავშირის ძირითადი როლი რამდენიმე პირის მიერ განსაზღვრული დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევაში გამოიხატება. ამ ზოგადი ხასიათის დებულებამ სისხლის სამართლის ლიგერატურაში ამჟამინდელი გადასახედიდან მძლავრად მოიჭიდა ფეხი და მისი უარყოფა არავითარ თეორიას არ ძალუძს. ამასთან, აღნიშნული დებულების დაფუძნებისას მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ხაზი გაუსვათ იმ გარემოებასაც, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის არ შეიძლება მიზეზობრივი კავშირის განსაკუთრებული გაგება არსებობდეს. მტკიცება, რომ „...თანამონაწილეობას შეაქვს მიზეზობრივ კავშირში, როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველში, გარკვეული ცვლილება, ნაკარნახევი ამ ინსტიტუტის განსაკუთრებული მნიშვნელობით,³⁹ მცდარ მოსაზრებად მიგვაჩნია. იურიდიულ ინსტიტუტს არ შეუძლია მიზეზობრივ კავშირში რაიმე ცვლილება შეიტანოს, პირიქით, იურიდიული ინსტიტუტები და მათ შორის თანამონაწილეობის ინსტიტუტიც სწორად შემეცნებული მიზეზობრივი კავშირის საფუძველზე უნდა აიგოს.)

³⁷ პ. მიშენინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 10

³⁸ იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 26-28; მ. შვიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12-14 პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 27-33; გ. ბაიმურზინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 26; ო. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 19-20; А. Ф. Зелинский, Соучастие в преступлении, Волгоград, 1971, ст. 7 и др.

³⁹ И. П. Малахов, Некоторые вопросы учения о соучастии по советскому уголовному праву, М., труды ВПА, 1957, №17, с. 161

დებულება, რომ ამსრულებელი უშუალოდ სჩადის სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებულ ქმედებას, ხოლო თანამონაწილეთა მოქმედებები გაშუალებულია ამ ქმედებით, ეს გარემოება არ უნდა ქმნიდეს იმის მტკიცების საფუძველს, რომ თანამონაწილეობისათვის მიზეზობრივი კავშირის განსაკუთრებული გაგება დაეამკვიდროთ.

თანამონაწილეობისას, სადაც ერთიანი მოქმედება ხორციელდება, ამ ერთიანი მოქმედების შიგნით დაუშვებელია მიზეზობრივი კავშირის ორი ცნება ჩამოვყალიბოთ და ურთიერთსაწინააღმდეგოდ დაეაყენოთ მიზეზობრივი კავშირი მიზეზობრიობის თვალსაზრისით (ამსრულებელთან მიმართებაში) და მიზეზობრივი კავშირი პირობის შექმნის თვალსაზრისით (თანამონაწილესთან მიმართებაში).⁴⁰ საკითხის ასეთი დასმა დანაშაულში თანამონაწილეობისას განსაკუთრებული კავშირით პასუხისმგებლობის აგებას ნიშნავს, რომელიც თავისი ხასიათით განსხვავებული იქნება საერთოდ მიჩნეული მიზეზობრიობისაგან. ეს გარემოება კი სისხლის სამართლის სფეროში მოქმედი პრინციპებიდან თანამონაწილეობის ინსტიტუტის გაძევების საფუძველს შექმნის. ფაქტობრივად თანამონაწილეობის ინსტიტუტი, როგორც ყველა ინსტიტუტი, მიიჩნევეს ერთიანი პრინციპების მოქმედებას, რომლებიც თანაარსია მთლიანად სისხლის სამართლის სისტემისათვის.

ამრიგად, უნდა დავასკვნათ, რომ მიზეზობრივი კავშირის საკითხი სისხლის სამართალში უნდა გადაწყდეს არა იმ გარემოების გათვალისწინებით, თუ რომელ კონკრეტულ სისხლის სამართლებრივ ინსტიტუტთან გვაქვს საქმე, არამედ შემუშავებული უნდა იქნას მიზეზობრივი კავშირის ერთიანი კონცეფცია, რომელიც საერთო საფუძველად უნდა დაედოს სისხლის სამართლის ცალკეულ ინსტიტუტებს. აქედან გამომდინარე, არასწორად მიგვაჩნია თვით საკითხის დიფერენცირებული დასმა იმის თაობაზე, თუ მიზეზობრივი კავშირის რომელი თეორია უნდა იქნას გამოყენებული უშუალოდ თანა-

⁴⁰ როგორც ამას ამტკიცებენ ი. მაღაზოვი და ავტორთა ჯგუფი სახელმძღვანელოს რეცენზიაში. იხ. ი. მაღაზოვის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 161; Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнецов, Б. М. Леонтьев, В. С. Орлов, Об ошибочном освещении ряда вопросов в вузовском учебнике по общей части Советского уголовного права, Вестник МГУ, №1, 1954, с. 142

მონაწილეობისათვის? ასეთი დიფერენცირებული ხასიათის კითხვა და მასზე პასუხის გაცემა, უნდა შეიცვალოს ზოგადად იმის გამოორკევეთ, თუ მიზეზობრივი კავშირის რომელი თეორია უნდა იქნას გამოყენებული მთლიანად სისხლის სამართლის სფეროში?

ჩვენ, ბუნებრივია, არ გვაქვს მიზეზობრიობის შესახებ არსებული თეორიების განხილვის ამოცანა. ამიგომ, დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემისას, მხოლოდ ზოგადად გვსურს შევნიშნოთ, რომ სისხლის სამართლის ცალკეულ ინსტიტუტებს, და კერძოდ, დანაშაულში თანამონაწილეობასაც, ჩვენი აზრით, საფუძვლად უნდა დაედოს მიზეზობრიობის ის თეორია, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის რელევანტური მიზეზობრივი კავშირის არსებობას პირის მოქმედებასა და დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის აღიარებს მაშინ, როდესაც ეს მოქმედება დამდგარი შედეგის *conditio sine qua non*-ი, ანუ მისი აუცილებელი პირობა იყო.⁴¹ ამასთან, იმისათვის, რომ თანამონაწილის მოქმედება იყოს აუცილებელი პირობა და მიზეზობრივად განაპირობოს დამდგარი შედეგი, იგი დროის მიხედვით წინ უნდა უსწრებდეს მოცემულ შედეგს. ამ თვალსაზრისის სისწორეს და საერთოდ იმ მოსაზრებას, რომ თანამონაწილის ქმედება მიზეზობრივ კავშირში უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგთან, განსაკუთრებით ნათლად ადასტურებს დანაშაულის შემხებლობის და დანაშაულში დახმარების ურთიერთგამიჯენის კუთხით ჩვენი კანონმდებლობის განვითარების ისტორიული ანალიზი.

საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო 1919 წლის „სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო საწყისების“ მიღება. მასში საბჭოთა სისხლის სამართლის ამოსავალი დებულებები პირ-

⁴¹ იხ. Т. В. Церетели, Причинная связь в уголовном праве, Тб., ТГУ, 1957, с. 90-107, 116-140; Г. Т. Ккешелидзе, Концепция причинной связи Т. В. Церетели // Уголовно-правовые исследования, Тб, Мещниереба, 1987 с. 50-59; თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიაძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბ., „მეცნიერება“, 1969, გვ. 237-276; ო. გამყრელიძე, სისხლისსამართლობრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 21-27; ლ. სურგულაძე, სისხლის სამართალი (დანაშაული), თბ., „ქრონოგრაფი“, 1997, გვ. 111-139 და სხვა

ველად იყო ჩამოყალიბებული. „სახელმძღვანელო საწყისების“ 24-ე მუხლის თანახმად, დანაშაულში დახმარებად განიხილებოდა დანაშაულის ან დანაშაულის კეალის ყოველგვარი დაფარვა, დამოუკიდებლად იმისა, იგი წინასწარ იყო შეპირებული ამსრულებელისათვის თუ არა. ასევე წყდებოდა საკითხი დანაშაულის მიმნებებლობასთან დაკავშირებითაც.⁴² დამხმარის ცნებასთან დანაშაულის შემხებლობის თითქმის ყველა სახის შერწყმით, სახელმძღვანელო საწყისები, ფაქტობრივად უარს ამბობდა შემხებლობის ინსტიტუტზე, რითაც იგი, ერთის მხრივ, დაუსაბუთებლად აფართოვებდა დამხმარის ცნებას, ხოლო მეორეს მხრივ, გაუმართლებლად ზრდიდა სისხლის სამართლის რეპრესიის ალბათობას. კერძოდ, დანაშაულის შემხებელი პირი ისევე ისჯებოდა, როგორც დანაშაულის დამხმარე. ამასთან, სახელმძღვანელო საწყისები ყველა თანამონაწილეს დამოუკიდებლად მათი დანაშაულში მონაწილეობის ხარისხისა პასუხისმგებლობას აკისრებდა ამსრულებელის თანაბრად. აქედან გამომდინარე, შემხებელ პირთა საქმიანობა, ვინაიდან დანაშაულში დახმარების სახესხვაობად ცხადებოდა, იგი ლოგიკურად, თავისი მართლწინააღმდეგობის ხარისხით ამსრულებელის საქმიანობას უთანაბრდებოდა, მაშასადამე, დანაშაულის შემხებელი პირი ამსრულებელის თანაბრად ისჯებოდა. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა, ბუნებრივია, სასჯელის ინდივიდუალიზაციის ამოცანებს, ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით, არ შეესაბამებოდა. ამ შეუსაბამობის ძირითადი მიზეზი კი იყო ის, რომ სახელმძღვანელო საწყისები თანამონაწილეობისათვის მიზეზობრივი კავშირის არსებობას რაიმე გადამწყვეტ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა. ამას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ იგი დანაშაულის შემხებელ პირებს ამავე დანაშაულის თანამონაწილეებად განიხილავდა, ანუ მიზეზობრივ კავშირზე დაყრდნობით, იგი არ ავლებდა მკვეთრ ზღვარს დანაშაულის შემხებლობასა და დანაშაულის თანამონაწილეობას შორის.

თანამონაწილეობის (დახმარების) და შემხებლობის ურთიერთგამიჯვნის საკითხში საინტერესოა რუსეთის სსფრ-ის 1922 წლის

⁴² Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1952 гг., под. ред. И. Т. Голякова, М., юридическая литература, 1953, с. 59-60

სსკ-ის პოზიციაც. აღნიშნული კოდექსი, სახელმძღვანელო საწყისე-
ბისაგან განსხვავებით დანაშაულის მიმნებებლობას მიჯნავს დახმა-
რებისაგან. მაგრამ დანაშაულის დაფარვას რაც შეეხება, ამ მხრივ
დასახელებული კოდექსის პოზიცია სახელმძღვანელო საწყისების
ანალოგიურია. კერძოდ, დასახელებული კოდექსის მე-16 მუხლში
ნათქვამია, რომ „დამხმარებად მიიჩნევა ის, ვინც ხელს შეუწყობს
დანაშაულის ჩადენას რჩევით, მითითებით, დაბრკოლების აცილე-
ბით, დამნაშავის და დანაშაულის კვალის დაფარვით.“⁴³ მაშასადამე,
მოცემული ნორმა, დამნაშავის და დანაშაულის კვალის დაფარვას,
დამოუკიდებლად იმისა, იყო თუ არა ის ამსრულებლისათვის წინას-
წარ შეპირებული დანაშაულში დახმარებად განიხილავდა. დამხმა-
რის ცნების ასეთი განსაზღვრება, ბუნებრივია, შინაგან წინააღმდე-
გობას შეიცავდა. ამ წინააღმდეგობის არსი მდგომარეობდა იმაში,
რომ მოქმედება, რომელიც წინ არ უძღვის ამსრულებლის მიერ და-
ნაშაულის ჩადენას, არამედ ხორციელდება მას შემდეგ, და ამასთან,
ასეთი მოქმედების შესრულების შესახებ წინასწარ არაფერია ცნო-
ბილი ამსრულებლისათვის, ასეთი დაფარვა არ შეიძლება დანაშაუ-
ლის ჩადენის ხელშეწყობად შეფასდეს. იგი მიმემობრივად ვერ განა-
პირობებს ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგს. ამგვარი მოქ-
მედება თავისი არსით დამოუკიდებელ დანაშაულს, სახელდობრ,
შემხებლობის ერთ-ერთ სახეს — დაფარვას წარმოადგენს. ასე რომ
აღნიშნული ნორმა, სრულებით წინააღმდეგობრივად, დანაშაულის
დაფარვის კვალობაზე, დაუსაბუთებლად აფართოვებდა დამხმარის
ცნებას.

დამხმარის ცნებას ანალოგიური ხერხით აფართოვებდნენ გა-
სული საუკუნის 20-იან წლებში მიღებული სხვა მოკავშირე რესპუ-
ბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებიც. ამ მხრივ გამონაკლის
შეიცავდა, მხოლოდ უმბეკეთის 1926 წლის, უკრაინის 1927 წლის და
საქართველოს 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსები. ეს კო-
დექსები ერთმანეთისაგან მკვეთრად მიჯნავდა წინასწარ შეპირე-
ბულ დაფარვას, როგორც დახმარების ერთ-ერთ სახეს და წინასწარ

⁴³ Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1952 гг., под. ред. И. Т. Голякова, М., юридическая литература, 1953, с. 117.

შეუპირებელ დაფარვას, როგორც დანაშაულის შემხებლობის ერთ-ერთ დამოუკიდებელ დანაშაულს. ასე, მაგალითად, საქართველოს 1927 წლის სსკ-ის მე-17 მუხლის მიხედვით დამხმარედ მიჩნეოდა ის „...ვინც დანაშაულის ჩადენას ხელს შეუწყობდა რჩევა-დარიგებით, ჩვენებით, საშუალების მიცემით, დაბრკოლების აცილებით ან დანაშაულის კვალის ან თვით დამნაშავის დაფარვით.“⁴⁴ დამხმარის ცნების ასეთი განსაზღვრება, სადაც ზემოთ ნახსენები რუსეთის 1922 წლის სსკ-ის მსგავსად, პირდაპირ არ არის მითითებული დამნაშავის ან დანაშაულის დაფარვის წინასწარი შეპირების ფაქტი, ერთი შეხედვით ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ ეს კოდექსიც, თითქოსდა, ყოველგვარ დაფარვას დანაშაულის დახმარებად განიხილავდა. თუმცა, ეს რომ ასე არ არის და ეს უკანასკნელი მკვეთრად მიჯნავდა წინასწარ შეპირებულ დაფარვას შემხებლობისაგან, ეს ნათლად ირკვევა ამავე კოდექსის მე-18 მუხლის რედაქციიდან, რომელიც აკეთებდა შემდეგი სახის განმარტებას: „დამნაშავის ან დანაშაულის კვალის ისეთ დაფარვას, რაც დანაშაულის ჩადენისათვის ხელის შეწყობას არ წარმოადგენს... სოციალური დაცვის ღონისძიება შეეფარდება მხოლოდ ისეთ შემთხვევაში, რაც სისხლის სამართლის კოდექსში სპეციალურადაა გათვალისწინებული.“⁴⁵ როგორც ვხედავთ, აღნიშნული კოდექსის მე-17 და მე-18 მუხლებშიც საუბარია დამნაშავის ან დანაშაულის კვალის დაფარვაზე, მაგრამ ისინი სხვადასხვა იურიდიული შინაარსის შემცველ ცნებებად არის ფორმულირებული. პირველ შემთხვევაში, იგი დანაშაულის ჩადენის ხელშეწყობას წარმოადგენს, მეორეში, — არა. აქედან თავისთავად გამომდინარეობს დასკვნა, რომ კანონმდებელს მე-17 მუხლში მხედველობაში ჰქონდა ისეთი დაფარვა, რომელიც ამსრულებლისთვის წინასწარ იყო შეპირებული. ამგვარ დაფარვას, ის დანაშაულში ხელშეწყობად, ანუ თანამონაწილეობად აკვალიფიცირებდა. მე-18 მუხლში კი, მას მხედველობაში ჰქონდა წინასწარ შეუპირებული დაფარვა, ანუ მოქმედება, რომელიც არ იმყოფებოდა მიზეზობრივ კავშირში ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულთან, და რომელიც პასუხის-

⁴⁴ საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი, (1928 წლის რედაქციით), იუსტიციის სახალხო კომისარიატის გამოცემა, თბ., 1928, გვ. 9;

⁴⁵ იქვე, გვ. 9-10

მგებლობას, დანაშაულის შემხებლობისათვის სსკ-ის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევაში აწუძნებდა.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ საბჭოეთის გერიგორიაზე ერთიანი კანონიერების განხორციელების მიზნით დანაშაულის დაფარვასთან დაკავშირებული წინააღმდეგობრიობა დაძლეულ იქნა 1958 წლის სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საფუძვლების მიღების შემდეგ. „საფუძვლების“ თანახმად, წინასწარ შეპირებული დანაშაულის დაფარვა თანამონაწილეობად კვალიფიცირდებოდა (მ.17), ხოლო დაფარვა, რომელიც წინასწარ შეპირებული არ იყო, პასუხისმგებლობას იმ შემთხვევაში იწვევდა, როცა ის სისხლის სამართლის კანონით სპეციალურად იყო გათვალისწინებული (მ.18).⁴⁶ ამ პრინციპული ხასიათის დებულებებმა ასახვა ჰპოვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებშიც, რითაც საბჭოთა პერიოდში, საკანონმდებლო წესით, საბოლოოდ იქნა დამკვიდრებული მოსაზრება, რომ თანამონაწილის ქმედებასა და ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს შორის უნდა არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი.

ეს სამართალმემკვიდრეობა შენარჩუნებულია პოსტსაბჭოურ პერიოდში, სისხლის სამართლის რეფორმის შედეგად მიღებულ ახალ ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსშიც, ამაზე მეტყველებს დასახელებული კოდექსის მინიმუმ შემდეგი სამი მუხლი: პირველი — განსაკუთრებული ნაწილის 375-ე მუხლის თანახმად „... დანაშაულის დაფარვა წინასწარ შეუპირებლად“ დამოუკიდებელი დანაშაულის სახედ განიხილება; მეორე — 24-ე მუხლის მე-3 ნაწილი განმარტავს, რომ „დამხმარეა ის, ვინც ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენას“ და მესამე და მთავარი — მე-8 მუხლის ნაწილი ადგენს, რომ „თუ ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით დანაშაული მხოლოდ მაშინ ითვლება დამთავრებულად, როდესაც ქმედებამ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი გამოიწვია ან ასეთი შედეგის განხორციელების კონკრეტული საფრთხე შექმნა, აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ამ ქმედებასა და შედეგს ან საფრთხეს შორის.“ ცხადია, აღ-

⁴⁶ Основы уголовного законодательства союза ССР и союзных республик, М., Юриздат, 1960, с. 9-10

ნიშნული ნორმა უნივერსალური ხასიათისაა და იგი ვრცელდება, როგორც ერთპიროვნულად, ასევე თანამონაწილეობის ფორმით გამოვლენილი დანაშაულის მიმართ, ანუ კანონმდებელი მიზეზობრივი კავშირის დადგენის აუცილებლობაზე აქ საუბრობს არა მარტო ერთპიროვნულად, არამედ თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის შემთხვევაშიც.

ამდენად, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წარსული და აწმყო ნათლად ადასტურებს იმ მოსაზრებას, რომ თანამონაწილის ქმედება მიზეზობრივ კავშირში უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგთან.

აღნიშნულზე მეტყველებს ჩვენი სასამართლოს პრაქტიკაც. ქ. ბათუმის საქალაქო სასამართლოს მიერ 1998 წლის 4 დეკემბრის განაჩენით თანამონაწილედ იქნა მიჩნეული ი. კუზნეცოვა⁴⁷ მოქალაქეთა პირადი ქონების ქურდობაში. ი. კუზნეცოვამ წინასწარ აღუთქვა ვ. აზარიანს, რომ თავის საცხოვრებელ ბინაში დამალავდა კაფე-ბარ „ლიუდმილადან“ გატაცებულ ნივთებს (მაგიდას, სკამებს, მაგიერებს და სხვ.). ვ. აზარიანმა წინასწარი შეთანხმების თანახმად, ნაქურდალი ნივთები დანიშნულ ღროს მიიგანა კუზნეცოვასთან. ამ უკანასკნელმა კი ისინი თავის საცხოვრებელ ბინაში დამალა. სასამართლომ სწორად დააკვალიფიცირა კუზნეცოვას მოქმედება საქართველოს 1960 წ. სსკ-ის 19-150 მმ. მითითებით (მოქმედი სსკ-ის 24-177 მმ.).

განაჩენი საყურადღებოა იმითაც, რომ იგივე ი. კუზნეცოვა, სხვა ფაქტთან დაკავშირებით, სასამართლომ დამნაშავედ ცნო ასევე დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული სამკაულების დაფარვაშიც. ა. ივანოვი 1998 წლის 18 მაისს პირადი ქონების ქურდობის მიზნით, შევიდა რუსთაველის ქუჩაზე მდებარე ბინაში და გაიტაცა ოქროს სამკაულები. მეორე დღეს ნაქურდალი მიუგანა ი. კუზნეცოვას, რომელმაც დამალა ისინი. ამ შემთხვევაში სასამართლომ მისი მოქმე-

⁴⁷ საერთო ცნობისათვის: წინამდებარე მონოგრაფიაში სასამართლო პრაქტიკიდან მოყვანილ ზოგიერთ მაგალითში შეცვლილია დანაშაულში თანამონაწილე პირების ნამდვილი ინიციალები და გვარები.

დება დააკვალიფიცირა საქართველოს 1960 წ. სსკ-ის 205-ე მუხლით (მოქმედი სსკ-ის 375-ე მ.).⁴⁸

სასამართლოს განაჩენიდან ელინდება, რომ დანაშაულის დაფარვის დაპირება ჩადენილი დანაშაულის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ამიგომ ის, ვინც წინასწარ აღუთქვამს ამსრულებელს დანაშაულის დაფარვას, არის მისი დამხმარე, ხოლო დაფარვა, რომელიც წინასწარ შეპირებული არ არის, მიზეზობრივი კავშირის არარსებობის გამო, ის არის დანაშაულის შემხებელი პირი, რომელიც პასუხს აგებს არა ამსრულებლის მიერ განხორციელებული ძირითადი დანაშაულისთვის, არამედ საკუთარი მოქმედებისთვის, რომელიც ხელს უშლის მართლმსაჯულების ორგანოთა საქმიანობას დანაშაულის აღკვეთასა და გახსნაში (დანაშაულის დაფარვა).

უნდა აღინიშნოს, რომ მიზეზობრივი კავშირის, როგორც თანამონაწილეთა ერთობლივი მოქმედების აუცილებელი ნიშნის უარყოფა, თანამონაწილეობის ცნების მეგისმეტად გაფართოვებამდე და დანაშაულის შემხებელი პირების თანამონაწილეებად მიჩნევამდე მიგვიყვანს. ასე, მაგალითად, ი. თედორაძე წინასწარი გამოძიების მიერ მიჩნეული იქნა ქურდობის თანამონაწილედ, რომელიც უშუალოდ ჩაიღინა ნ. გორაძემ. მან ქარხნის ტერიტორიიდან გამოიგანა 85 ცალი ლითონის ფურცელი და ღობის გარეთ დამალა. ორი ღლის შემდეგ თედორაძე გორაძეს მოპარულის გადაზიდვაში და დამალვაში დაეხმარა. ხელვაჩაურის რაიონის სასამართლომ წინასწარი ძიების დროს დაშვებული შეცდომა გამოასწორა და მიუთითა, რომ „თედორაძის მოქმედება არ იმყოფება მიზეზობრივ კავშირში დატაცებასთან, რამდენადაც დატაცება მანამდე იყო დასრულებული, როცა თედორაძემ ამის შესახებ გაიგო და წაღებაში დაეხმარა.“

საერთოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ჩვენს მიერ სასამართლო პრაქტიკის შესწავლამ იმ დასკვნამდე მიგვიყვანა, რომ მოსამართლეები ცალკეულ სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისას სწორედ მიზეზობრივ კავშირზე დაყრდნობით გამორიცხავენ თანამონაწილეობის ცნების მეგისმეტად გაფართოვებას და დანაშაულის შემხებელი პირების თანამონაწილეებად მიჩნევას, და მეორეც, მიზეზო-

⁴⁸ ქ. ბათუმის საქალაქო სამართლოს არქივი, 1998 წ., საქმე №1-28.

ბრივ კავშირზე დაყრდნობით, ისინი უარყოფენ ასევე სუქცესიურ წარმოდგენას დანაშაულში თანამონაწილეობის შესახებ. რომლის ძირითადი დედაბერი იმაში გამოიხატება, რომ ამსრულებელმა თუ დანაშაულებრივი ქმედება მისი მაკვალიფიცირებული ნიშნების ჩათვლით უკვე შეასრულა, მოსამართლეები დაგვიანებით ჩართულ პიროვნებას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას უკვე ამ მაკვალიფიცირებული ნიშნების გამო აღარ აკისრებენ.

ამრიგად, ყოველივე ზემოთ განხილულიდან გამომდინარე ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, პრაქტიკა და თეორია ურყევად იცავს იმ მოსაზრებას, რომ დანაშაულის თანამონაწილის ქმედება ამსრულებელთან ერთად აუცილებლად მიზეზობრივად უნდა განაპირობებდეს დანაშაულებრივ შედეგს. ეს არის მტკიცე გარანტი იმ პრინციპის დაცვისათვის, რომლის თანახმადაც „დამნაშავეს პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეაკისროთ მხოლოდ იმ შედეგისათვის, რომელიც მისმა მოქმედებამ გამოიწვია.“ გარდა ამისა, თანამონაწილის ქმედებასა და ამსრულებელის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის დაცვის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თანამონაწილე ხელყოფს და აზიანებს იმავე სამართლებრივ სიკეთეს, რომელსაც ხელყოფს და აზიანებს დანაშაულის ამსრულებელი. ეს სწორი და მისაღები დებულებაა. მაგრამ მიზეზობრიობას, როდესაც ვეხებით, როგორც თანამონაწილეთა დასჯადობის ერთ-ერთ თეორიულ მიმართულებას, აქვე უნდა გავარკვიოთ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხიც. კერძოდ, როდესაც რამდენიმე პირის ქმედება, რომელიც მიზეზობრივად ერთ დანაშაულებრივ შედეგს განაპირობებს, სუბიექტური მხარის გაუთვალისწინებლად შესაძლებელია თუ არა ისინი ერთიანი დანაშაულებრივი ქმედების თანამონაწილეებად ვცნოთ? ანუ ქმნის თუ არა თანამონაწილეობის აგების საფუძველს დანაშაულში მონაწილე პირთა ნებისმიერი ფსიქიკური დამოკიდებულება?

საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე მუხლის თანახმად „დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას განზრახ დანაშაულის ჩადენაში.“ თანამონაწილეობის საკანონმდებლო ნორმა, მიუ-

ხედავად იმისა, რომ თავისი ფორმით გამოვლენილი დახმარება თუ წაქეზება შესაძლებელია დამდგარი შედეგის აუცილებელ პირობას წარმოადგენდეს, გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას არ ცნობს. გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას უარყოფს ასევე რუსეთის(32 მ.), გერმანიის(26-27§§), საფრანგეთის(121-7 მ.), იაპონიის(61, 62 მ.მ.) და სხვა ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსები. ერთი სიგყვით, თანამედროვე კანონმდებელი მიიჩნევს, რომ თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის სუბიექტური და ობიექტური მხარე ერთმანეთს არ ემთხვევა. ბუნებრივია ისმება კითხვა, რომ თანამონაწილის დასჯადობის საფუძველი თუ ობიექტური მხრივ მიზეზობრიობას ეფუძნება, მაშინ თანამონაწილედ რატომ არ ვცნობთ პირს, რომლის მოქმედებაც ამსრულებლის მიერ ინკრიმინირებულ შედეგთან მიზეზობრივ კავშირშია, მაგრამ ამ შედეგის მიმართ მისი ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულებრივ დაუდევრობაში ან კიდევ თვითმმედოვნებაში გამოიხატა?

მოვიყვანოთ კონკრეტული მაგალითები:

1) შინ მყოფმა ა-მა ფანჯრიდან შენიშნა, რომ ბ-ნი და გ-ნი თავის ეზოში ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოხლოდ სცემდნენ. ა-მა გადაწყვიტა მათი გაშვება სასწრაფოდ აიღო ხელში იარაღი და გაიქცა მათკენ. ადგილზე მისულმა შეეცადა ჰაერში გასროლის გზით მოჩხუბრები ერთმანეთისაგან დაეცილებინა, თუმცა ამ დროს იარაღი ხელიდან გამოსტაცა ბ-მა, ესროლა გ-ანს და მოკლა.

2) ტყეში ნადირობისას დ-მა ხის ტოტებს ამოფარებული მგერი იცნო და მისი მოკვლა განიზრახა. განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად გატენილი იარაღი თანმხლებ ე-ნს მიაწოდა და უთხრა ტოტებს ამოფარებული „დათვის“ მოკვლაში დახმარებოდა. ე-ნმა დაუფიქრებლად ისროლა ტოტებისკენ და დათვის ნაცვლად კაცი მოკლა.

მოცემულ მაგალითებში, თუ თანამონაწილეთა დასჯადობას მიზეზობრიობის თეორიაზე დაყრდნობით ავაგებთ და ვიგყვით, რომ პირის სუბიექტურ დამოკიდებულებას დანაშაულებრივი შედეგისადმი სისხლის სამართლებრივი ღოგმაგიკის თვალსაზრისით არავითარი იურიდიული მნიშვნელობა არა აქვს, მაშინ აღნიშნულ ვითარებაში სახეზე გვექნება თანამონაწილეობა. კერძოდ, ორი პირის კავშალურად დამთხვეულმა მოქმედებამ უდავოდ განაპირობა სისხლის

სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაულებრივი შედეგი. მათ ერთი და იგივე სამართლებრივი სიკეთე დააბიანეს. ამიტომ ერთპიროვნულად ჩადენილი დანაშაულის მსგავსად, თუ თანამონაწილის დასჯალობა მიზეზობრივ კავშირს ეუფძნება და განსაკუთრებულ სპეციფიურობას არ ავლენს, მაშინ უნდა ვცნოთ სუბიექტი თანამონაწილედ, მაშინაც, როცა მისი ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგისადმი გაუფრთხილებლობაში გამოიხატა. ანუ სუბიექტური მხარის ცვლილებამ თანამონაწილეობის კონსტრუქციის აგებისას არ უნდა შეიგანოს ცვლილება ობიექტურ სფეროში. თუმცა აღნიშნულ პრობლემას თუ გაეაანალიზებთ აღმოჩნდება, რომ დანაშაულებრივი შედეგისადმი ორი ან რამდენიმე პირის სხვადასხვა ფსიქიკურმა დამოკიდებულებამ შეუძლებელია შექმნას თანამონაწილეობა დანაშაულში, რადგან მათი მოქმედება იქნება არა ერთობლივი, არამედ დანაწევრებული.

განვიხილოთ პირველი მაგალითი, სადაც ა-მა ვერ უზრუნველყო სათანადო ყურადღების გამოჩენა, რითაც ისარგებლა ერთ-ერთმა მოჩხუბარმა და მის მიერ მიგანილი იარაღი თავის სასარგებლოდ გამოიყენა. ამ შემთხვევაში მოქმედებათა გარეგანმა დამთხვევამ მიზეზ-შედეგობრივობის თვალსაზრისით, უდავოდ განაპირობა ერთი დანაშაულებრივი შედეგი (მკვლელობა). მაგრამ ესლა შევამოწმოთ სუბიექტური მხარის კონსტრუქცია და გავიგოთ შესაძლებელია თუ არა ა-ნი ვცნოთ მკვლელობის თანამონაწილედ. აღნიშნულ შემთხვევაში თანამონაწილეობის მტკიცება ფაქტობრივად გაუფრთხილებლობით და განზრახ ჩადენილი მოქმედებების ურთიერთშერწყმას ნიშნავს, რასაც თავისთავად შესაბამისი იურიდიული შედეგები მოსდევს. კერძოდ, „დამხმარე,“ რომელიც გაუფრთხილებლობით მოქმედებდა გამოდის, რომ მან პასუხი უნდა აგოს განზრახ ჩადენილი მკვლელობისათვის და სასჯელის ზომა ამ დანაშაულისათვის დადგენილი სანქციის ფარგლებში უნდა განესაზღვროს. ამის დაშვება კი, ცხადია სრული იგნორირება იქნება კანონიერებისა და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპისა, რომლის თანახმადაც თითოეულმა პირმა პასუხი უნდა აგოს იმის მიხედვით რაც მან ჩაიდინა და მისი მოქმედება უნდა შეფასდეს იმ მუხლით, სადაც აღნიშნული ქმედებაა აღწერილი. მაშასადამე, განზრახ და გაუფ-

რთხილებლობით ჩადენილ მოქმედებათა გაერთიანება ერთ დანაშაულებრივ ქმედებად შეუძლებელია.

ანალოგიური მდგომარეობა აღმოჩნდება საპირისპირო შემთხვევაშიც, როცა დ-მა შეაცდინა ე-ნი და მოაკვლევინა გოგებს ამოფარებული კაცი. მემოთ მოყვანილი არგუმენტი სიმეტრიულად აისახება ამ მაგალითთან დამოკიდებულებაშიც. უნდა ითქვას, რომ უკანასკნელი გარემოება სისხლის სამართლის თეორიაში იმთავითვე იქნა შემჩნეული და დღეისათვის არავინ დაობს, რომ გაუფრთხილებლობით ჩადენილ მთავარ მოქმედებაში განზრახი თანამონაწილეობა შუალობით ამსრულებლობად უნდა დაკვალიფიცირდეს. გაუფრთხილებლობით მოქმედმა პირმა კი პასუხი უნდა აგოს გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისათვის, თუ, რა თქმა უნდა ქმედება, რომელიც მან ჩაიდინა, ისჯება გაუფრთხილებლობის შემთხვევაშიც.

იოკევეა, რომ რამდენიმე პირის მიერ განხორციელებული ქმედება, შეიძლება იყოს დანაშაულებრივი შედეგის მიზეზი, თუმცა მათი შედეგისადმი განსხვავებული ფსიქიკური დამოკიდებულება ხელს უშლის თანამონაწილეობის ცნების აგებას. ისინი ამ დროს ერთიან დანაშაულს არ სჩადიან, არამედ თითოეული მათგანი მოქმედებს მეორისაგან დამოუკიდებლად.

აღსანიშნავია, რომ თანამონაწილეობას მსგავს ვითარებაში უარყოფს გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის ერთ-ერთი აქტიური მხარდამჭერი ა. გრაინინი. „ყველა იმ შემთხვევაში, — წერს იგი, — როდესაც დანაშაულის უშუალოდ ჩამდენი განზრახვის გარეშე მოქმედებს... სახეზე გვაქვს ე. წ. დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა. ასეთ შემთხვევაში დანაშაულის ჩამდენად გვევლინება არა იარაღი...; არამედ ის, ვინც ეს იარაღი გამოიყენა. მაშასადამე, თუ პირი განზრახ აქემებს მეორე პირს, რომელიც გაუფრთხილებლობით მოქმედებს დანაშაულის ჩადენისას, აქ არ არის წამქმნელობა(დახმარება) და ამსრულებლობა, არ არის თანამონაწილეობა, არამედ არის მხოლოდ ერთი ბრალეული პირი ავტორი განზრახი დანაშაულის.“⁴⁹ ა. გრაინინი განიხილავს საპირისპირო შემ-

⁴⁹ ა. გრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 112

თხვევასაც და საბოლოოდ დაასკვნის, რომ ორივე შემთხვევაში არ არის თანამონაწილეობა, თუმცა არა იმიტომ, რომ ერთ-ერთი მოქმედი პირის მხარეს არის გაუფრთხილებლობითი ბრალი, რომელიც თითქოსდა ავტომატურად გამოირიცხავს პასუხისმგებლობას თანამონაწილეობისათვის, არამედ იმიტომ, რომ ორივე შემთხვევაში, არ გვაქვს თანამონაწილეობის არსებითი ელემენტი — „ამსრულებლის გეგმებისა და მოქმედების შესახებ წამქეზებლისა და დამხმარის ცოდნა. ამ ცოდნის გარეშე არ არის თანამონაწილეობა დანაშაულში.“⁵⁰

ა. ტრაინინი თანამონაწილეობას დასაშვებად მიიჩნევს მაშინ, როცა თითოეულ მონაწილეს შედეგისადმი გაუფრთხილებლობითი ფსიქიკური დამოკიდებულება აქვს. თავისი ამრის ნათელსაყოფად შემდეგი მაგალითი მოჰყავს. სამი მონადირე ა, ბ, და გ ბრუნდებოდა შინ. მათ გზაში დაინახეს გლეხი, რომელიც ყალიონს ეწეოდა. ა-მ მიმართა ვ-ს წინადადებით, ერვენებინა თავისი ხელოვნება და ესროლა გლეხის ყალიონისათვის. ვ- დაეთანხა, მაგრამ იმ პირობით, თუ ბ-მისცემდა უფლებას მის მხარზე თოფი დაეყრდნო, რათა დაემიმნებინა უკეთ. ბ-მ თანხმობა განაცხადა. ვ-მ ესროლა, მაგრამ ტყვია ყალიონს კი არა გლეხს მოხვდა და მოკლა. იარაღის უშუალო მსროლელი პასუხს აგებს გაუფრთხილებლობითი მკვლევლობისათვის, მაგრამ პრობლემის არსს ა. ტრაინინი ხედავს იმაში, თუ როგორ ვაგებინოთ პასუხი ა-ს და ბ-ს? მისი ამრით, ამ პირობა მიცემა პასუხისგებაში შესაძლებელია თუ ვცნობთ თანამონაწილეობას გაუფრთხილებლობით დანაშაულში.⁵¹

ა. ტრაინინის მსჯელობა უკანასკნელ შემთხვევაში დაუსაბუთებელი და არაჯეროვანია. ავტორს ნათლად აქვს წარმოდგენილი, რომ თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია არა მხოლოდ ობიექტური მხარის, არამედ სუბიექტური მხარის ერთიანობაც. ეს მოსაზრება პირველი ორი შემთხვევიდან ნათლად იკვეთება, როცა იგი უარყოფს განზრახ მონაწილეობას გაუფრთხილებლობით დანაშაულში, ან პირიქით, გაუფრთხილებლობით მონაწილეობას განზრახ დანაშაულში. კერძოდ, აქ თანამონაწილეთა დასჯადობას, მსგავსად

⁵⁰ ა. ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 112

⁵¹ იქვე, გვ. 113

ინდივიდუალურად ჩადენილი დანაშაულისა მიზეზობრიობაზე აუჟბნებს და აღიარებს, რომ გვაქვს ორი დანაშაული და ერთი შედეგი, რადგან არ არის სუბიექტური მხარის მის მიერვე აღიარებული გამაერთიანებელი ნიშანი „ამსრულებლის გეგმებისა და მოქმედების შესახებ წამქეზებლისა და დამხმარის ცოდნა.“ მაგრამ მესამე შემთხვევაში, ამ ცოდნის შესახებ იგი ივიწყებს და არაფერს ამბობს. თუ იმ შემთხვევაში, როცა ერთ-ერთი პირი მაინც განზრახ მოქმედებს და იცის მეორე პირის საქმიანობის შესახებ და ამ დროს შეუძლებელია თანამონაწილეობის მტკიცება, მაშინ სრულიად ალოგიკურია თანამონაწილეობის დაშვება იქ, როცა თითოეული მონაწილე გაუფრთხილებლად მოქმედებს. რადგან ამ შემთხვევაში მეორე პირის დანაშაულებრივი საქმიანობის ცოდნა, გაუფრთხილებლობის ბუნებიდან გამომდინარე შეუძლებელია.

თითოეული გაუფრთხილებლობით მოქმედი პირის დამოუკიდებლად მიცემას სისხლის სამართლის პასუხისგებაში ა. გრაინინი იმ მოსაზრებით უარყოფს, რომ „ამ კონსტრუქციით ვლებულობთ ერთ გვამს და სამ მკვლელობას, არითმეტიკას, რომელიც უჩვეულოა სასამართლო პრაქტიკისათვის.“ თუმცა ამ უჩვეულო არითმეტიკას ავტორი ივიწყებს მაშინ, როცა უარყოფს განზრახ წაქეზებას გაუფრთხილებლობით დანაშაულში და მიიჩნევს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში თითოეული პირის დამოუკიდებლად მიცემას: ერთს განზრახ მკვლელობისათვის, მეორეს — გაუფრთხილებლობისათვის, ერთი მსხვერპლის შემთხვევაში.

გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის იდეას, საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის ლიგერატურაში, იცავდა პროფ. მ. შარგოროდსკიც. იგი ა. გრაინინის შეხედულებას, რომ „თანამონაწილეობას ადგილი აქვს ყველა შემთხვევაში, როცა რამდენიმე პირის მიერ ხორციელდება ერთი და იგივე გაუფრთხილებლობითი დანაშაული,“ კიდევ უფრო ავიწროვებს. ყველა იმ შემთხვევებიდან, როცა რამდენიმე პირის მოქმედებათა კაუზალური დამთხვევის შედეგად დანაშაულებრივი ზიანის გამოწვევა გაუფრთხილებლობით ხდება იგი გამოყოფს ერთ-ერთ ფორმას ასეთი დამთხვევის. კერძოდ, თანამონაწილეობა ავტორს დასაშვებად მიაჩნია მხოლოდ იმ გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულებთან მიმართებაში, სა-

დაც მოქმედების განხორციელება განზრახ ხდება, ხოლო შედეგი დგება გაუფრთხილებლობით (ე. წ. ბრალის ორმაგი ფორმა). ამ შეხედულების დაცვას მ. შარგოროდსკი ცდილობს არა მხოლოდ 1958 წლის „საფუძვლების“ მიღებამდე,⁵² არამედ მას შემდეგაც გამოცემულ ერთ-ერთ სტაგიაში, სადაც თავისი ძველი პოზიციის დასაბუთების მიზნით, ამკერად, უკვე თანამონაწილეობის საფუძვლები-სეულ განმარტებასაც მოიშველიებს. „უნდა ვაღიაროთ, — შენიშნავს ის, — რომ დავა ამ საკითხის ირგვლივ საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკათა სისხლის სამართლის საფუძვლების საკანონმდებლო ფორმულირებით, საბოლოოდ ამოწურულია. „თანამონაწილეობად მიიჩნევა ორი ან რამდენიმე პირის განზრახ ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში,“ (მე-17 მ.) ხოლო დანაშაული კი შეიძლება ჩადენილი იქნეს, როგორც განზრახ ასევე გაუფრთხილებლობით.“⁵³

მ. შარგოროდსკის მსჯელობა დასმულ საკითხზე ამ დასკვნით არ ამოიწურება. იგი თავისი პოზიციის ილუსტრაციისათვის არაერთ მაგალითს მოიშველიებს. მოვიყვანთ ერთ-ერთ მათგანს: ა-ნი, რომელიც მგზავრობს მანქანით, წააქეზებს ბ-ს დაარღვიოს მოძრაობის წესები და მანქანა 100 კმ სისწრაფით წაიყვანოს. სწრაფი სვლის შედეგად მანქანა დაეჯახება ქალს და გასრესს. ბ-ს დანაშაული, ამ შემთხვევაში, ავტორის აზრით, ვლინდება იმაში, რომ მან განზრახ დაარღვია მოძრაობის წესები და გაუფრთხილებლობით მოკლა ქალი, ამიტომ მან პასუხი უნდა აგოს რსფსრ-ის სს-კ-ის 139 მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულისათვის. ხოლო ა-მ, რომლის ობიექტური მოქმედება ბ-ს წაქეზებაში გამოიხატა და მას გაუფრთხილებლობითი ბრალი მიუძღვის დამდგარ შედეგში, იგი არის წამქეზებელი. ამ თანამონაწილეებმა, მისი აზრით, განზრახ დაარღვიეს მოძრაობის წესები და გაუფრთხილებლობით მოკლეს ქალი.⁵⁴

⁵² М. Шаргородский, Вопросы общей части уголовного права (законодательство и судебная практика), ЛГУ, 1955, с. 143

⁵³ М. Шаргородский, Некоторые вопросы общего учения о соучастии, // „Правоведение“, ЛГУ, № 1, 1960, с. 94

⁵⁴ მ. შარგოროდსკი, დასახელებული ნაშრომი გვ. 92 ცნობისათვის გვსურს შევნიშნოთ, რომ გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის თეორიულ მოსაზრებას, რო-

გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის ასეთი პოზიცია, რომელსაც მ. შარგოროდსკი იცავდა, ყოველად უსაფუძველოა და ის საფუძვლების მე-17 მუხლს კი არ შეესაბამებოდა, არამედ პირდაპირ ეწინააღმდეგებოდა მას. კანონმდებელი „განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას“ აცალიბებდა არა მოქმედებასთან მიმართებაში ზოგადად, არამედ დანაშაულში თანამონაწილეობასთან შეფარდებაში მისი სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით. ამ გაგებით კი განზრახვა პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას ნიშნავდა (და ნიშნავს) არა მხოლოდ ქმედების მიმართ, არამედ მისი ქმედებისა და ამ ქმედებით გამოწვეული შედეგის მიმართ დიალექტიკურ ერთიანობაში. ამაზე მეტყველებდა განზრახვის საკანონმდებლო განმარტება, რომლის თანახმადაც განზრახვას ადგილი ჰქონდა მაშინ, როდესაც პირს შეგნებული ჰქონდა თავისი ქმედების სამოგადოებრივად საშიში ხასიათი, გათვალისწინებული ჰქონდა სამოგადოებრივად საშიში შედეგი და სურდა ეს შედეგი ან შეგნებულად უშვებდა მას (საფუძვლების მე-8 მუხლი).

მამასადამე, ქმედების შეგნებულად ჩადენა ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა განზრახ დახმარებას თუ წაქეზებას. განზრახი დახმარება თუ წაქეზება იქნებოდა მაშინ, როცა დახმარება თუ წაქეზება მიმართული იქნებოდა იმისათვის რათა რაიმე დანაშაულებრივი შედეგი განხორციელებულიყო, ე. ი. განზრახი თანამონაწილეობა გულისხმობდა განზრახვას არა მოქმედებისადმი, არამედ თანამონაწილის განზრახ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას შედეგის მიმართ. ეს კიდევ უფრო ნათლად აისახება არაპირდაპირი განზრახვით და დანაშაულებრივი თვითიმედოვნებით ჩადენილი დანაშაულის ურთიერთშედარებისას. ორივე შემთხვევაში დამნაშავეს შეგნებული აქვს თავისი მოქმედების სამოგადოებრივად საშიში ხასიათი და ითვალისწინებს ამ მოქმედებით გამოწვეულ შედეგებს, მაგრამ პირველ შემთხვევაში შეგნებულად უშვებს ამ შედეგების დადგომას, მეორეში კი თავიდან აცილებას ვარაუდობს. ე. ი. აქ გადამწყვეტია პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგის მიმართ, რადგან განზრახვას და გაუფრთხილებლობას კანონმდებელი იმ გარემოებაზე აფუძნებ-

და (და აფუძნებს) თუ როგორი იყო პირის დამოკიდებულება შედეგის მიმართ. ამიგომ მ. შარგოროდსკის მტკიცება, რომ დანაშაულში თანამონაწილის სუბიექტური მხარე ცალკე უნდა დადგენილიყო მოქმედების მიმართ და ცალკე შედეგის მიმართ უსაფუძვლო იყო. განზრახ ქმედებაზე შეიძლება გვესაუბრა მაშინ, როცა პირს დანაშაულის ჩადენის განზრახვა ჰქონდა, ხოლო გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში პირს ასეთი განზრახვა არ ჰქონდა. ამიგომ თუ პირის შეგნებულ მოქმედებას გაუფრთხილებლობით მოყვებოდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგი, რომლის აცილებასაც ის ქარაფშუტულად ვარაუდობდა აქ იქნება არა ბრალის ორმაგი ფორმა, არამედ გაუფრთხილებლობითი ფორმით ჩადენილი დანაშაული. პირის მოქმედების ნებითი ხასიათი, რომელმაც გაუფრთხილებლობითი დანაშაული ჩაიდინა არ იძლევა მტკიცების საფუძველს, რომ ის მოქმედება განზრახ სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით. მართალია პირმა, რომელმაც ჩაიდინა გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, მოქმედება შეგნებულად, რა თქმა უნდა, მას უნდოდა განსაზღვრული მოქმედების ჩადენა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ის განზრახ მოქმედებდა. ცხოვრებისეული გაგებით შეგნებული და ნებელობითი ქმედების შესახებ შეიძლება ვთქვათ, რომ ის ჩადენილია განზრახ, მაგრამ სისხლის სამართლებრივი გაგებით ეს შეუძლებელია. ამ უკანასკნელის გაგებით განზრახვა არ არის ლიგონი სიტყვა, რომელშიც გამომყენებელს შეეძლო მისთვის სასურველი შინაარსი ჩაედო.

წამქეზების, როგორც დანაშაულში თანამონაწილის იურიდიული არსი, და არა მხოლოდ იურიდიული, ჩვეულებრივი ყოფითი ეგიმოლოგიური გაგებაც გულისხმობს, რომ მან მიაღებინოს სხვას პოზიტიური, თუ ნეგატიური ქმედების გადაწყვეტილება. მ. შარგოროდსკის მოყვანილ მაგალითში ა-მ დაიყოლია ბ- მანქანის სწრაფად წასაყვანად და მამასაღამე, ა- შეიძლება ვცნოთ მანქანის სწრაფად წაყვანის თანამონაწილედ ჩვეულებრივი ყოფითი გაგებით, მაგრამ არა თანამონაწილედ სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით, რადგან მანქანის სწრაფად წაყვანა თავისთავად დასჯად ქმედებას არ წარმოადგენს. მაგრამ, თუ მ. შარგოროდსკის სურდა ეჩვენებინა, რომ ამ ობიექტურ გარემოებაში ა- მოქმედებს განზრახ

სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით, მაშინ პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება დიალექტიკურ ერთიანობაში უნდა წარმოესახა ქმედებისა და ამ ქმედებით გამოწვეული შედეგის მიმართ. ანუ მას უნდა ეთქვას, რომ ა- აქემებს ბ-ს სწრაფად წაიყვანოს მანქანა და მოკლას ქუჩაში მიმავალი ქალი. ამ შემთხვევაში კი სახეზე გვექნებოდა თანამონაწილეობა, მაგრამ უკვე განზრახ მკვლელობაში. ასეთი პოზიცია კი სრულებით შეესაბამებოდა საფუძვლების მე-17 მუხლს, რომელიც მიუთითებდა „ორი ან რამდენიმე პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობაზე“ დანაშაულის ჩადენაში. მ. შარგოროდსკი კი, რომელიც თვით ქმედობის შეგნებულ ხასიათს აიგივებდა განზრახვასთან, როგორც ბრალის ფორმასთან, ხოლო ამის შემეოებით თავისებური გაგებით გამოჰყავდა ბრალის ორმაგი ფორმა,⁵⁵ ფაქტობრივად გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას გვთავაზობდა, რომელიც ა. გრაინინის კონცეფციიდან არსებითად არ განსხვავდებოდა. ამგვარმა პოზიციამ, ბუნებრივია, ვერ ჰპოვა მხარდაჭერა სასამართლო პრაქტიკაში და იგი მკვეთრი კრიტიკის ქვეშ მოექცა იურიდიულ ლიტერატურაშიც.⁵⁶

თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის მოცულობა გაცხოველებული დავის საგანს წარმოადგენდა რევოლუციამდელი პერიოდის კრიმინალისტებს შორისაც. ამ პერიოდში გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას სხვადასხვა ფარგლებში გ. კოლოკოლოვი, ს. პოზნიშევი და ნ. სერგაევსკი აღიარებდნენ. მათ შორის თანამონაწილეობის ცნება განსაკუთრებით ფართოდ ჰქონდა წარმოდგენილი გ. კოლოკოლოვს, იგი თვლის, რომ „თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარისათვის საკმარისია თითოეული პირის ბრალეულად მოქ-

⁵⁵ ორმაგი ბრალის ასეთი გაგება არსებითად განსხვავდება იმ გაგებისაგან, რომელიც სისხლის სამართლის თეორიაშია დამკვიდრებული. ის, რასაც მ. შარგოროდსკი ორმაგ ბრალად თვლის, იგი მხოლოდ მოჩვენებითად ემსგავსება ორმაგი ბრალის პრობლემას. ამ საკითხზე დაწერილებით იხილეთ თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., „მეცნიერება“, 1965, გვ. 44-45; ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობა დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 106-108

⁵⁶ იხ. თ. წერეთელი, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ. 43-47; ო. გამყრელიძე, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ. 63-65, 105-109; პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასაბუთებული ნაშრომი, გვ. 38-40; Ю. А. Красиков, Соучастие в преступлении, М., ИНФРА-М-НОРМА, 1996, с.11-12 и др.

მედება. ამასთან დანაშაულში მონაწილეობისათვის, მისი ამრით, მნიშვნელობა არა აქვს და სრულებით ინდიფერენტურებულია, რომ თითოეული მოქმედის მხარეს იყოს განმზრახვა ან გაუფრთხილებლობა.⁵⁷ ამდენად, თანამონაწილეობას ის უშევებს არა მხოლოდ მაშინ, როცა ორ ან რამდენიმე პირს, მათ მიერ გამოწვეული დანაშაულებრივი შედეგის მიმართ აქვთ ერთგვაროვანი ფსიქიკური დამოკიდებულება, ანუ როცა ორივე განმზრახ ან გაუფრთხილებლობით მოქმედებს, არამედ მაშინაც, როცა მათი ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგის მიმართ სხვადასხვაგვარია.

ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ გ. კოლოკოლოვი განიხილავს და კრიტიკულად აფასებს ამ პერიოდის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში გაბატონებულ, — „სოლიდარული პასუხისმგებლობის“, — თეორიას. რომლის მომხრეებიც (ნ. ტაგანცევი, ე. ნემიროვსკი და სხვ.) თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის გამაერთიანებელ ნიშნად „ბრალის ერთიანობას“ აღიარებდნენ, ხოლო ამის წინაპირობად „ნების ერთიანობის“ აუცილებლობას მოითხოვდნენ. „ნების ერთიანობა“ კი „ორმხრივ ზეგავლენას და ურთიერთქმედებას“ გულისხმობდა, რომელსაც სიგყვიერად „შეთანხმება“ ეწოდებოდა. თანამონაწილეთა შორის ასეთ კავშირს ამ თვალსაზრისის მიმდევრები მხოლოდ მაშინ მიიჩნევდნენ დასაშვებად, როცა თითოეული მათგანი განმზრახ მოქმედებდა. გ. კოლოკოლოვს თანამონაწილეობის ასეთი დასაბუთება მიუღებლად მიაჩნია მინიმუმ იმ თვალსაზრისით, რომ იგი აღიარებს თანამონაწილეთა სოლიდარულ პასუხისმგებლობას, — „ყველა ერთისათვის და ერთი ყველასათვის“, ავტორის სამართლიანი თქმით, ეს კონცეფცია, ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს, რომლის თანახმადაც, არავინ არ შეიძლება პასუხი აგოს სხვისი მოქმედებისა და სხვისი ბრალისათვის. ამიტომ იგი უარყოფს სოლიდარული პასუხისმგებლობის იდეას და მოითხოვს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაცვას, რაც ნების ერთიანობისათვის, ანუ ერთიანი ბრალის იდეისათვის შეუსაბამოა.⁵⁸

⁵⁷ Г. Колоколов, О соучастии в преступлении, М., 1881, с. 50-51

⁵⁸ იქვე, გვ. 48;

გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება ს. პოზნიშევის მსჯელობაც დანაშაულში თანამონაწილეობის შესახებ. იგი თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის განხილვის შესავალშივე სვამს საკვანძო კითხვას: „წინასწარ შეცნობით ერთიანი“ მოქმედება, ნიშნავს თუ არა თითოეული მონაწილის განზრახ მოქმედებას და ცოდნას სხვა პირთა დანაშაულებრივი განზრახვის შესახებ?“⁵⁹ ავტორი პასუხის გასაცემად თანამონაწილეთა სოლიდარული პასუხისმგებლობის მომხრეთა მოსაზრებებს იკვლევს და იმ დასკვნამდე მიდის, რომ ეს მიმართულება მეტისმეტად და თვითნებურად ავიწროვებს თანამონაწილეობის ცნებას. ამ შეხედულების თანახმად თანამონაწილეობა არ არის მაშინ, როცა ერთ-ერთი თანამონაწილეთაგანი გაუფრთხილებლობით მოქმედებს, ან როცა თანამონაწილეთა შორის არ არის შეთანხმება. მაგრამ ამ შემთხვევათა თანამონაწილეობის სფეროდან გამორიცხვა მას თვითნებობად და დაუშვებლად მიაჩნია, რადგან გაუფრთხილებლობით მოქმედი სუბიექტის ამრობრივად გამოყოფა და ჩამოცილება სხვათა მოქმედებისაგან ბევრ შემთხვევაში დამნაშავე პირთა დაუსჯელად დატოვებას გამოიწვევდა.⁶⁰

ს. პოზნიშევი გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის მომხრეთა (გ. კოლოკოლოვის, ი. ფონინიკის და სხვ.) შეხედულებებსაც უარყოფს და დაასკვნის, რომ „ეს მიმართულება, პირიქით, თანამონაწილეობის ცნებას უკიდურესად აფართოვებს. ამ თეორიის შესაბამისად, თანამონაწილეთა რიგს უნდა მივაკუთვნოთ ისეთი პირებიც, რომლებსაც დანაშაულში აშკარად არავეითარი მონაწილეობა არ მიუღიათ. ამ თვალსაზრისის თანახმად განსასჯელთა სკამზე უნდა დავსვათ ისეთი პირიც, ვინც განზრახ მკვლელობის ამსრულებელი დანაშაულის ადგილზე მიიყვანა და თუ ის, მხოლოდ ვარაუდობდა ან შეეძლო გაეთვალისწინებინა, რომ მიყვანილი დანაშაულს ჩაიდენდა.“⁶¹

⁵⁹ С. В. Познышев, Основные начала науки уголовного права, Общая часть, Издание II, М., 1912, с. 373

⁶⁰ იქვე, გვ. 375-376;

⁶¹ იქვე, 376;

გაკეთებული ანალიზის შემდეგ პოზნიშევი აღნიშნულ მიმართულებათა ბალანსირებას და შუალედური მდგომარეობის გამონახვას ცდილობს, ამ მიზნით ის ერთმანეთისაგან მიჯნავს ბუნების მოვლენებს და ადამიანის მოქმედებას. „როცა საქმე ეხება ბუნების მოვლენებს, შენიშნავს იგი, მე შემიძლია დარწმუნებით ვთქვა, მომავალში რომელი მოვლენები წარმოიქმნება. მაგრამ ადამიანის სულის მოძრაობის სირთულის, ჭირვეულობისა და დაფარულობის გამო, ადამიანის მოქმედებათა გათვალისწინება შეუძლებელია, თუ სუბიექტს არა აქვს სპეციალური ცნობა, რომ ამ მოქმედებათა ჩადენა აწმყოსა ან მომავალში მოხდება.“ სწორედ ამ სხვაობაზე აფუძნებს ს. პოზნიშევი თანამონაწილეობის ცნებას და შუალედური პოზიციის დაფიქსირებას: გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობა გვაქვს იქ, სადაც სუბიექტმა „მოგადაღ“ მაინც „იცოდა“ თავის მოქმედებას რომ უერთებდა სხვის ასეთსავე „ქცევას“, ანდა „ჰქონდა ცნობა,“ რომ მის მოქმედებას მოჰყვება სხვა ადამიანის ანალოგიური მოქმედება, თუმცა არ ითვალისწინებდა ამ შემთხვევაში დანაშაულის ჩადენას, მაგრამ შეეძლო გაეთვალისწინებინა ან დანაშაულებრივი თვითმედოვნებით უნდა ევარაუდა შედეგის თავიდან აცილება.⁶²

გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის სფერო რევოლუციამდელ რუს მეცნიერთა შორის ყველაზე ვიწროდ აქვს წარმოდგენილი ნ. სერგეევსკის. ის თანამონაწილეობას უშეებს იქ, სადაც ყველა მონაწილე გაუფრთხილებლად მოქმედებს. მაშასადამე, ნ. სერგეევსკი, განსხვავებით მისი წინამორბედებისაგან, თანამონაწილეობას დანაშაულში გამოირიცხავს მაშინ, როცა თანამონაწილეთა ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგის მიმართ სხვადასხვა გეარია.⁶³

ამრიგად, უნდა ითქვას, რომ რევოლუციამდელ ლიბერატურაში ერთობ მყარადაა ჩამოყალიბებული კონცეფცია, რომლის თანახმადაც, დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია რაიმე დადებითი ქმედებით შედეგის გამოწვევა, ხოლო სუბიექტური მხრივ განზრახვა ან გაუფრთხილებლობა. ცხადია, ელფერი და საფუძველი

⁶² ს. პოზნიშევი, დასახელებული ნაშრომი, 377-378.

⁶³ Н. Д. Сергеевский, Русское уголовное право, часть общая, изд. VI, С.-Петербург, 1905, с. 300-301, 307

მისი ცალკეული მიმდევრების გამორჩეულია, მაგრამ ძირითადი მონახაზი და შეხედულებანი გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის წარმომადგენლების ამ კონტექსტში მთლიანად შეიძლება განვათავსოთ.⁶⁴

გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას დამცველები, როგორც უკვე ზემოთ ვნახეთ, საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის ლიგერატურაშიც აღმოაჩნდა (ა. გრაინინი, მ. შარგოროდსკი). მიუხედავად ამისა, რევოლუციამდელ და შემდგომ პერიოდშიც (თანამედროვეობის ჩათვლით), უნდა ითქვას, რომ განზრახი თანამონაწილეობის იდეა გაბატონებულ მიმართულებას წარმოადგენდა და წარმოადგენს ამჟამადაც.

რევოლუციამდელ ლიგერატურაში ამ იდეას „სოლიდარული პასუხისმგებლობის“ წარმომადგენლები იცავდნენ. პროფ. ნ. გაგანცევი, რომელიც ამ მიმართულების ერთ-ერთი გამორჩეული მხარდამჭერია, იგი თანამონაწილეობას დამნაშავეთა ისეთ გაერთიანებას მიაკუთვნებს, რომელიც სოლიდარულ პასუხისმგებლობას გულისხმობს ყველასი ერთისათვის და ერთისა ყველასათვის. დანაშაულში თანამონაწილეთა სოლიდარულ პასუხისმგებლობას კი, იგი ბრალის ერთიანობაზე აფუძნებს, ანუ თანამონაწილეს თვლის არა ინდივიდუალური ბრალის მაგარებლად, არამედ სხვა პირთა ბრალის თანამომხარედ.⁶⁵ ამასთან, ბრალის ერთიანობის გარეგან ნიშნად, ნ. გაგანცევი აღიარებს თანამონაწილეთა შეთანხმებას მისი იურიდიული მნიშვნელობის თავისებურებით. სწორედ ამ გარემოებაზე დაყრდნობით გამორიცხავს იგი დანაშაულში გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის ყოველგვარ შესაძლებელ ვარიანტს. მისი აზრით შესაძლებელია, რომ გაუფრთხილებლობით მოქმედი პირიც იყოს დამნაშავე და სხვებთან ერთად ასეთმა კაცმა შექმნას სამართლით აკრძალული შედეგის განხორციელების პირობები, მაგრამ „გაუფრთხილებლობის თვისების გამო, არ შეიძლება იყოს

⁶⁴ ამასთან თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ამ მიმართულების იმ უკიდურეს გამოვლინებას, რომელიც კანონმდებლობიდან და თეორიიდან თანამონაწილეობის სრულ გაძევებაში გამოიხატება. (მაგ. ი. ფონიციკი).

⁶⁵ Н. С. Таганцев, Русское уголовное право, (лекции), часть общая, том I, С-Петербург, 1902, с. 739

სხვათა ბრალის თანამოგზიარედ, არ შეიძლება პასუხს აგებდეს სხვებთან ერთად ჩადენილი ქმედობისათვის.⁶⁶

ნ. ტაგანცევი დანაშაულში გაუფრთხილებლობითი თამონაწილეობის სამივე შესაძლებელ ვარიანტს (ამსრულებელი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით თანამონაწილე განზრახ; ამსრულებელი მოქმედებს განზრახ თანამონაწილე გაუფრთხილებლობით; ამსრულებელიც და თანამონაწილეს მოქმედებენ გაუფრთხილებლობით) სათანადო მაგალითების საფუძველზე აანალიზებს და მიდის დასკვნამდე, რომ ბრალის ერთიანობაზე და თანამონაწილეობაზე შეუძლებელია ვისაუბროთ მაშინ, როცა ერთ-ერთი, ან ორივე პირი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით. ასეთ შემთხვევებში თითოეული თანამონაწილის მოქმედება უნდა შეფასდეს ინდივიდუალურად, ვინაიდან მათ შორის კავშირი მხოლოდ წმინდა ობიექტური ხასიათისაა და სუბიექტურად მათ არაფერი არ აკავშირებთ.

„ბრალის ერთიანობა, - ნ. ტაგანცევის აზრით, - გულისხმობს განზრახვას. ამასთან ასეთ დამაკავშირებელ სუბიექტურ პირობად, მისი თქმით, გვევლინება განზრახვის მთავარი ელემენტი - გ ა მ ი ზ ვ ნ ა .“ ხოლო რაც შეეხება განზრახვის სხვა ელემენტებს: მოტივს, მიზანს ან გეგმას, თუ კანონი პირდაპირ არ უთითებს ამ ელემენტებზე, მათ თანამონაწილეობისათვის, მისი აზრით, არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს.⁶⁷

დანაშაულში მონაწილე პირთა გაუფრთხილებლობითი ფსიქიკური დამოკიდებულება, მათი დაქსაქსული მოქმედებების სუბიექტური მხარის გასაერთიანებლად, რომ არ შეიძლება გამოდგეს, ამ თვალსაზრის აღნიშნული მიმართულების ყველა მხარდამჭერი, უნდა ითქვას, რომ ერთხმად აღიარებს.⁶⁸

აღნიშნული თვალსაზრისი კიდევ უფრო ნათელ გამოხატულებას პოულობს საბჭოური პერიოდის გაბატონებულ დოქტრინაში. ამ პერიოდში თანამონაწილეობის პრობლემებისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიულ თუ სადისერტაციო გამოკვლევებში უწყვეტად მუსი-

⁶⁶ ნ. ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 744;

⁶⁷ იქვე, გვ. 740;

⁶⁸ იხ. ვრცელი ჩამონათვალი ამ ავტორებისა ს. პოზნიშევის დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 374.

რებს აზრი იმის თაობაზე, რომ თანამონაწილეობა განმრავნი მოქმედებაა. ამასთან, იმდენად ბევრია ამ თვალსაზრისის მომხრეები და მათ მიერ მოყვანილი არგუმენტები გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის უარსაყოფად, რომ მათი გაცნობისას, ა. გრაინინი და მ. შარგოროდსკი იმ უკანასკნელი მოპიკანების პოზიციაში რჩებიან, რომელთა მიერაც გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის თავგამოდებული დაცვის იდეა ქაფის ბუშტივით ქრება. უფრო მეტიც, საბჭოურ და პოსტსაბჭოური პერიოდის ლიტერატურაში მეცნიერთა აზრის ჭიდილი მიმდინარეობს არა გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის შესახებ, არამედ დავის საგანი ძირითადად ინაცვლებს იმის გამოსარკვევად, რომ თანამონაწილეობა მხოლოდ პირდაპირი განმრავნით უნდა შემოიფარგლოს, თუ მისი არსებობა დასაშვებია ევენტუალური განმრავნის შემთხვევაშიც. ამ კონკრეტულ საკითხზე მსჯელობა ცოტა მოგვიანებით გვექნება.

ამჟამად კი, ყურადღება უნდა შევაჩეროთ პროფ. ო. გამყრელიძის მიერ გამოგანილ ერთ საინტერესო დასკვნაზე, რომელსაც იგი გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის დეტალური ანალიზის შემდეგ აკეთებს: „...უნაყოფოა ყოველგვარი ცდა გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის დასაბუთებისა, — წერს ავტორი, — მეცნიერული აზრი, რომელიც თანამონაწილეობის დასაჯადობას მიზეზობრიობის მომენტზე აფუძნებს, დღემდე ერთმანეთთან აიგივებს ერთიან შედეგს და ერთიან დანაშაულს (უმართლობას). სწორედ ეს გაიგივება ქმნის იმის ილუზიას, თითქოს გაუფრთხილებლობის დროს შესაძლებელი იყოს თანამონაწილეობა. ერთი და იგივე შედეგის გამოწვევა ორი კაცის გაუფრთხილებლობითი მოქმედებით ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ ისინი ერთ დანაშაულის თანამონაწილენი არიან საკითხის ასეთი გადაწყვეტა უხეში ნატურალიზმი იქნებოდა.“⁶⁹ მართლაც, თუ ერთი კაცი განმრავნ მოქმედებს, ხოლო მეორე გაუფრთხილებლობით, აღნიშნულ შემთხვევაში მათ შორის შეუძლებელია რაიმე სუბიექტური კავშირი აღმოვაჩინოთ. აქ მხოლოდ მოქმედებათა გარეგანი დამთხვევაა, რომელიც მიზეზობრივად ერთ შედეგს იწვევს. ამიტომ თითოეული პირი პასუხს აგებს არა, როგორც

⁶⁹ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 110-111

სხვასთან ერთად მოქმედი მონაწილე, არამედ ინდივიდუალური ამსრულებელი.

როდესაც ამ საკითხს ზემოთ შევხებით, შევნიშნეთ, რომ ასეთი მოქმედებები თავისი იურიდიული ბუნებით სხვადასხვაგვარია და მათი ერთ დანაშაულებრივ ქმედებად გაერთიანება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებს — კანონიერებისა და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის, რომლებიც არა მხოლოდ თანამონაწილეობის ინსტიტუტისათვის, არამედ მთლიანად სისხლის სამართლისათვის არის თანაარსი. სწორედ, ამ საფუძველზე გამოვრიცხეთ მსგავს გარემოებაში თანამონაწილეობის არსებობა.

თუმცა, ამჟამად დასმული პრობლემა სხვა კუთხით გვაინტერესებს. კერძოდ, უნდა დავასაბუთოთ, რომ მათ შორის მართლაც არ არის ის სუბიექტური ერთიანობა, რომელიც დანაშაულში თანამონაწილეობისთვის არის აუცილებელი. ამ ერთიანობის არ არსებობა, კი ნათლად იკვეთება მაშინ, როდესაც კაუზალურად შეერთებული მოქმედებები სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ შედეგს ვერ აღწევს. სანიმუშოდ შეგვიძლია ავიღოთ ზემოთ დასახელებული ნადირობის მაგალითი, სადაც დ-მა განზრახ შეცდომაში შეიყვანა ე-ნი, რომელსაც დათვის ნაცვლად თავისი მგერი მოაკვლევინა. შევცვალოთ ეს ფაქტობრივი გარემოება და ვთქვათ, რომ ე-მა, რომელმაც დაუფიქრებლად ისროლა „დათვისკენ“, გასროლილი ტყვია არ მოხდა მიზანში ამოღებულ ობიექტს. როგორ უნდა შევაფასოთ ამ შემთხვევაში ეს ობიექტური ვითარება და რა იურიდიული კვალიფიკაცია უნდა მიეცეს თითოეული მათგანის მოქმედებას? ე-ნის მოქმედება (თოფის გასროლა) გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის მსგავსად უნდა დაკვალიფიციროდეს. კერძოდ, თუ ამ გასროლილ ტყვიას კაცის სიკედილი მოჰყვებოდა ის პასუხს აგებდა მკვლელობისათვის, თუ სხეულის დაზიანება სხეულის დაზიანებისათვის. ამ კონკრეტულ ვითარებაში კი, როცა გასროლას არავითარი შედეგი არ გამოუწვევია, მაშინ პირს დანაშაული არ ჩაუდენია და ის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობიდან უნდა გათავისუფლდეს. რაც შეეხება დ-ნის მოქმედების კვალიფიკაციას, ანუ იმ პირისას, რომელმაც თავისი მიზნის მისაღწევად გაუფრთხილებლობით მოქმედი „ცოცხალი იარაღი“ გამოიყენა და ეს

მოქმედება, ობიექტური თვალსაზრისით, დანაშაულის მცდელობის სტადიამდე მიიყვანა, იგი არ შეიძლება თანამონაწილეობად დაკვალიფიცირდეს. საპირისპიროს მტკიცება შეუთავსებელია თანამონაწილეობის იურიდიულ კონსტრუქციასთან, იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ აქ არ გვყავს დანაშაულის ამსრულებელი, ამ სიტყვის სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით. თოფის უშუალო მსროლელს (რომელმაც გაუფრთხილებლობით იმოქმედა) არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენია. ამიგომ პირი, რომელიც განზრახ მოქმედებდა, ის არის ერთადერთი ბრალეული, ავტორი განზრახ ჩადენილი მკვლელობის მცდელობისა, რომელიც პასუხს აგებს, როგორც შუალობითი ამსრულებელი.

ამრიგად, ირკვევა, რომ დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, სადაც ერთი პირი განზრახ მოქმედებს, ხოლო მეორე გაუფრთხილებლობით, ისინი არ ანხორციელებენ ერთიან დანაშაულებრივ ქმედებას. მათ შორის არ არსებობს ის სუბიექტური კავშირი, რომელიც ორივე მათგანის პასუხისმგებლობას ერთი დანაშაულებრივი ქმედებისათვის დააფუძნებს. მაგრამ, თუ ეს ასეა მცდელობის შემთხვევაში, მაშინ ხელოვნურია იმის მტკიცება, რომ დანაშაულის დასრულების შემთხვევაში მოხდეს სუბიექტური მხარის გაერთიანება და დანაშაულის შუალობითი ამსრულებელი, მოულოდნელად ამავე დანაშაულის თანამონაწილედ გადაიქცეს. თუ დაუშვებთ, რომ ეს ერთიანობა დანაშაულის დამთავრების შემთხვევაში არსებობს, მაშინ ის უნდა არსებობდეს მცდელობის შემთხვევაშიც. მაგრამ, თუ ის გამოირიცხა ერთ შემთხვევაში, მაშინ ის უნდა გამოირიცხოს მეორე შემთხვევაშიც. ერთი სიტყვით, პირი, რომელიც განზრახ ჩადის დანაშაულს ინდივიდუალურად მოქმედია. მას გაუფრთხილებლობით მოქმედ პირთან არანაირი სუბიექტური სინკრეციული ნიშანი არ გააჩნია. ნიშანი, რომელსაც კაუზალურად შეერთებული მოქმედებები სუბიექტურ სფეროშიც უნდა დაეკავშირებინა, როგორც მცდელობის ასევე დამთავრებული დანაშაულის სტადიაზე.

თანამონაწილეობის არსებობის კუთხით ანალოგიური მდგომარეობა აღმოჩნდება საპირისპირო შემთხვევაშიც, ანუ მაშინ, როცა დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი განზრახ მოქმედებს, ხოლო თანამონაწილე გაუფრთხილებლობით. გაეხსენოთ გემოთ ნახსენე-

ბი ორი მოჩხუბარის მაგალითი, სადაც ა-მა მათ გასაშეულებლად, ვითომდა შეშინების მიზნით იარაღი მიიგანა, თუმცა ამით ისარგებლა ბ-მა, რომელმაც მოულოდნელად გამოსტაცა ხელიდან იარაღი და მოკლა გ-ანი. შეეცვალოთ ეს ობიექტური გარემოება და დაუშვათ, რომ აქ არ დადგა ამსრულებლის ნასურევები შედეგი (სროლის დროს გყვია არ გავარდა ან აცდა იგი მსხვერპლს და სხვ.). აღნიშნულ შემთხვევაში იმ პირის მოქმედება, ვინც თოფის გამოყენება სცადა მეორის მოკვლის მიზნით და ე. ი. დანაშაულის განხორციელებას უშუალოდ ცდილობდა, ცხადია, მისი მოქმედება განზრახ მკვლელობის მცდელობის ამსრულებლობად უნდა დაკვალიფიცირდეს და ეს დავას არ იწვევებს. მაგრამ რა შეფასება უნდა მიეცეთ ამ ვითარებაში იმ პირის მოქმედებას, რომელიც თავისი ობიექტური ფორმით ერთი შეხედვით განზრახ მკვლელობის მცდელობის ხელშეწყობად გვეჩვენება? ამ მოქმედების გაერთიანება ფაქტია, რომ ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ მოქმედებასთან შეუძლებელია. რადგან პირმა, რომელმაც იარაღი მიიგანა მათი გაშეულების მიზნით თავისთავად აღებული არაერთარ კრიმინალს არ შეიცავს და ის უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან. აქედან გამომდინარე ირკვევა, რომ მსგავსად წინა მაგალითისა, არც ამ შემთხვევაში გვაქვს თანამონაწილეობა დანაშაულში. თუ თანამონაწილეობა არ არის დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, მაშინ მისი არსებობის დაშვება უსაფუძლოა დანაშაულის დასრულების შემთხვევაშიც.

ამრიგად, თანამონაწილეთა ერთიანობის რეალიზაციისათვის არ არის საკმარისი ერთი შედეგის გამოწვევა, ანუ მხოლოდ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა თითოეული თანამონაწილის მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. ასეთ ერთიან ქმედებას მხოლოდ გარეგანი ხასიათი აქვს და მას არ გააჩნია ის შინაგანი გაცნობიერებული კავშირი რომლის გარეშეც შეუძლებელია ერთიან დანაშაულზე ვისაუბროთ. ამ შემთხვევაში ბრალეულებმა პასუხი უნდა აგონ დამოუკიდებლად, მიუხედავად იმისა, რომ ობიექტურად მათი მოქმედება ერთი დანაშაულებრივი შედეგის მიზეზად გვევლინება.

ნიშანდობლივია, რომ გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის ზოგიერთი დამცველი ამკარად გრძნობს დაუძლეველ ბარიერებს, რომლებიც წინ ელობება დანაშაულში თანამონაწილეობის

თეორიულ დასაბუთებას იმ გარემოებებში, როდესაც დანაშაულებრივი შედეგისადმი თანამონაწილეს და ამსრულებელს არაერთგვაროვანი ფსიქიკური დამოკიდებულება აქვთ. ამიგომ ამ თვალსაზრისის მიმდევრებს (სერგეევსკი, გრაინინი და სხვ.) მეტი არაფერი დარჩენიათ გარდა იმისა, ამტკიცონ თანამონაწილეობის არსებობა მხოლოდ მაშინ, როცა დანაშაულის ყველა მონაწილე გაუფრთხილებლობით მოქმედებს.

მოცემულ შემთხვევაშიც შეუძლებელია საუბარი თანამონაწილეობაზე. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულის მოქმედება კაუზალურად ერთ შედეგს განაპირობებს, ხოლო სუბიექტური მხრივ ყველას ერთნაირი გაუფრთხილებლობითი ფსიქიკური დამოკიდებულება აქვს ამ შედეგის მიმართ. ისინი ამ შემთხვევაშიც არ სჩადიან ერთიან დანაშაულს, ან უფრო სწორედ ერთიან უმართლობას, რომლის ასაგებადაც აუცილებელია სუბიექტურ სფეროში არსებული ობიექტური ნიშანი. ამიგომ მიმართულება, რომელიც თანამონაწილეთა დასჯადობას ობიექტურ სიბრტყეში მიგზნობრიობის მომენტს აფუძნებს, ხოლო სუბიექტური მხრივ გაუფრთხილებლობით შემოიფარგლება, იგი რეალურად დაუსაბუთებლად აფართოვებს თანამონაწილეობის ფარგლებს. დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია შინაგანი სუბიექტური კავშირი, რომელ კავშირსაც შედეგისადმი თითოეული მათგანის გაუფრთხილებლობითი ფსიქიკური დამოკიდებულება ნამდვილად ვერ შექმნის.

სრულებით ნათელია კანონმდებლის პოზიციაც დანაშაულის ამ ფორმის სუბიექტურ მხარესთან დაკავშირებით, რომ თანამონაწილეობა ეს არის განზრახ ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში. სუბიექტური მხარის შეზღუდვას აქვს ღრმა თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. პირები, რომლებიც განზრახ ერთობლივად მოქმედებენ, შეგნებული აქვთ თუ რა მიმართულებით განხორციელდება მათი ერთობლივი ქმედება, გაგებული აქვთ, თუ როგორ აზიანებს მათი ძალისხმევა და შეგნებულად მიდიან ამაზე.

სხვა შედეგამდე მივიღვართ ერთობლივად მოქმედი პირების პასუხისმგებლობის დაშვებით გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში. გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის დროს პირს მისი მოქმედების ისეთი შედეგები შეეარაცება, რომელ-

თა დადგომას ის არ ითვალისწინებდა, თუმცა ვალდებული იყო გაეთვალისწინებინა, ან უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა მათ აცილებას. აქ პასუხისმგებლობა წინდაუხედავობის უკმარისობის გამო ღებება, რომელიც მოცემულ პირს მისი ინდივიდუალური შესაძლებლობის მიხედვით მოეთხოვება. გაუფრთხილებლობისას წინასწარ გათვალისწინების საზღვრები შევიწროვებულია. პირი შეძლებისდაგვარად ითვალისწინებს მხოლოდ საკუთარი გაუფრთხილებლობის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას. ამიტომ გაუფრთხილებლობის იურიდიული ბუნება არ იძლევა შესაძლებლობას დავადგინოთ გარკვეული ზღვარი სისხლის სმართლის პასუხისმგებლობისა ორი ან მეტი პირის ობიექტურად დაკავშირებული ქცევისათვის.

სრულიად ნათელია სასამართლო პრაქტიკის დამოკიდებულებაც განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით. ჩვენს მიერ შესწავლილ არცერთ სისხლის სამართლის საქმეში არ შეგვხვედრია ფაქტი, სადაც გაუფრთხილებლობით მოქმედი პირი მიჩნეულიყო თანამონაწილედ. სამაგიეროდ ხშირია პირდაპირი მითითება იმ სუბიექტურ გარემოებებზე, რომლებიც თანამონაწილეთა განზრახ ერთობლივ მოქმედებაზე მეტყველებენ. ასეთ გარემოებებად შეიძლება დავასახელოთ: „თანამონაწილეთა წინასწარ შეთანხმება საერთო დანაშაულის ჩასადენად“,⁷⁰ „მათ ამოძრავებდათ შურისძიების მოგვი“,⁷¹ „ისინი მოქმედებდნენ ანგარების მიზნით“,⁷² „თანამონაწილეები გაერთიანდნენ საერთო მიზნის მისაღწევად“⁷³ და სხვ. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ კრიმინალისტები, რომლებიც წარსული პერიოდის სასამართლო პრაქტიკას აანალიზებენ, მათ მიერ გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობისათვის მსჯავრდების ცალკეული შემთხვევები განხილულია ნეგატიური მაგალითის სახით, იმის ჩვენებისათვის, თუ როგორ უნდა ყოფილიყო გაგებული თანამონა-

⁷⁰ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1997 წ., საქმის №2-161; 2-97; 2-121

⁷¹ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი 1999 წ. საქმის №2-28

⁷² იხ. აჭარის არ უმაღლესი სასამართლოს არქივი, 1995 წ. საქმის №1-8

⁷³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1997 წ., საქმის №2-55, 1998 წ., საქმის №2-196.

წილეობის საკანონმდებლო განსაზღვრება პირის თანამონაწილედ მიჩნევისათვის.⁷⁴

ამრიგად, გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის მტკიცება, მის კონსტრუქციულ არსთან მიმართებაში, დაუსაბუთებელია არა მხოლოდ თეორიული თვალსაზრისით, არამედ ამის მტკიცება ეწინააღმდეგება კანონმდებლობასა და სასამართლო პრაქტიკასაც. მაშასადამე, ის ნატურალისტური დამოკიდებულება, რომელიც სისხლის სამართლის კლასიკურ მიმართულებას ახასიათებს თანამედროვე სისხლის სამართლის დოქტრინისათვის მიუღებელია. მარტო მიზეზობრივობის მომენტზე დაყრდნობით შეუძლებელია ვამტკიცოთ, რომ ორი ან რამდენიმე პირის მიერ ერთი დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევა, უკვე ნიშნავს თანამონაწილეობას დანაშაულში. ის მარტივი ღვეიზი, რომელიც ერთპიროვნულად ჩადენილი დანაშაულის მიმართ მოქმედებს, რომ ობიექტური მხრივ აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის არსებობა, ხოლო სუბიექტური მხრივ მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განზრახ ან გაუფრთხილებლობით გამოწვევა, მისი მექანიკური გადმოღება და თანამონაწილეობის ფორმით გამოვლენილ დანაშაულთან შეფარდება აბსოლუტურად დაუსაბუთებელია. თანამონაწილეები ერთობლივ დანაშაულებრივ ქმედებას, უფრო სწორედ კი, ერთიან უმართლობას სჩადიან, შესაბამისად, მათი დასჯადობის საფუძველი და ამ ერთიანობისათვის საჭირო ფსიქიკური საზომი ერთპიროვნულად ჩადენილი დანაშაულისაგან განსხვავებულია. სრულიად სამართლიანადაა აღნიშნული იურიდიულ ლიგერატურაში, რომ ამ „...პრობლემის გადაწყვეტის შესაძლებლობა განზრახვის სფეროში უნდა ვეძიოთ.“⁷⁵

ამ მხრივ კი სისხლის სამართლის ლიგერატურაში თეორიული დებატების ფართო სპექტრია ასახული. საქმე იმაშია, რომ კანონმდებლობა და თეორია განზრახვის ორ ძირითად სახეს განასხვავებს: პირდაპირს და არაპირდაპირს. ამასთან საქართველოს ახალი

⁷⁴ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 40-42; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 109-110; В. Г. Гаев, практика прокурорского надзора при рассмотрении судами уголовных дел, Сборник документов, М., Юрид. лит., 1987, с. 75-88 и др.

⁷⁵ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 112

სისხლის სამართლის კოდექსი თანამონაწილეობის ცნების დადგენისას არ განსაზღვრავს, თუ განზრახვის რომელი სახით არის შესაძლებელი თანამონაწილეობა დანაშაულში(23-ე მ.). ასეთივე პოზიცია ეჭირა საბჭოური პერიოდის კანონმდებლობასაც (საფუძვლების მე-17 მ.).

რაც შეეხება მეცნიერთა პოზიციებს, მათი უმრავლესობა თანამონაწილეობას აღიარებს როგორც პირდაპირი ასევე, არაპირდაპირი განზრახვითაც.⁷⁶ ნიშანდობლივია ისიც, რომ ამ მიმართულების ერთი ჯგუფი თანამონაწილეთა აუცილებელ დამაკავშირებელ ნიშნად თელის დანაშაულში მონაწილე პირთა შეთანხმებას. ასე, მაგალითად, ვ. გრიგორიევი წერს, რომ „თანამონაწილეობა ცალკეულ მონაწილეებს შორის წარმოიშობა შეთანხმების მომენტიდან შეთანხმება და მოლაპარაკება შინაარსითა და ფორმით შეიძლება სხვადასხვა იყოს. შინაარსით მოლაპარაკება, — მისი თქმით — შეიძლება ეხებოდეს მთლიანად დანაშაულს, მისი ჩადენის საშუალებებსა და პირობებს, ან იმ დანაშაულებს რომლებიც შემდგომისათვის იგეგმება. თავისი ფორმით შეთანხმება — ავტორის აზრით — შეიძლება იყოს წერილობითი, ზეპირი, გამოხატული ქესტის ან კონკლუდენტური მოქმედებით, რომლებიც სიტყვიერი შეთანხმების შინაარსს ცვლიან.“⁷⁷ ანალოგიურად მსჯელობს ა. უშაკოვიც, რომელსაც უფრო სამართლიანად მიაჩნია იმ კრიმინალისტთა მოსაზრება, რომლებიც თანამონაწილეობას დასაშვებად მიიჩნევენ ეპენტუალური

⁷⁶ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 149, 195-196; პ. გრიშავეი, ვ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 33-34; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 18; ი. კრასიკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 10-11; ვ. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 73-74; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 15; М. А. Шнейдер, Соучастие в престоплении по советскому уголовному праву, М., 1958, с. 32, 55; А. В. Ушаков, ответственность за групповые преступления, Калинин, 1975, с. 16; Уголовное право России, Общая часть, Учебник для вузов, Т. I, Ответственные редакторы А. И. Игнатов, Ю. А. Красиков, М., НОРМА-ИНФРА, 1998, С. 231 и др.

⁷⁷ ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 15;

განზრახვით და ამავედროულად შეთანხმებას თანამონაწილეობის ატრიბუტად თვლიან.⁷⁸

თანამონაწილეთა შორის შეთანხმებისას ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის ჩადენის მტკიცება უსაფუძვლო უნდა იყოს. კერძოდ, თუ პირი გამოთქვამს სურვილს და იცის, რომ დანაშაული სხვასთან ერთად უნდა ჩაიდინოს, მეორეც იცის, რომ ჩადის კონკრეტულ დანაშაულს და არა ნებისმიერს. ამასთან შეგნებული აქვს არა მხოლოდ თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი, არამედ მასთან ერთად მოქმედი პირისაც, აქ შეუძლებელია ვამტკიცოთ, რომ პირს არა აქვს სურვილი ამ დანაშაულის ჩადენის, არამედ შეგნებულად უშვებს მას და გულგრილად ეკიდება. ასეთ შემთხვევაში არაპირდაპირი განზრახვის დაშვება, ვფიქრობთ, ისეთივე ალოგიკურია, როგორც იმის მტკიცება, რომ პირმა, რომელმაც ნათესავის ბინა გაქურდა მას არ სურდა ამ ბინის გაქურდვა იმ მოტივით, რომ მან იცოდა ნათესავის ბინას ქურდავდა და ამის გამო მომხდარ ფაქტს, ის უარყოფითად ეკიდებოდა.

ჩვენ ვერ გავიზიარებთ იმ შეხედულებასაც, რომ დანაშაულის განხორციელების თაობაზე თანამონაწილეთა შეთანხმება, სუბიექტური კავშირის ერთადერთი ფორმა უნდა იყოს. ასეთი მოთხოვნა არ გამომდინარეობს კანონმდებლობიდანაც. ამიგომ ამ ავტორთა მტკიცება, რომ განზრახ ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულში მონაწილე პირთა გარკვეულ შეთანხმებას გულისხმობს, ნიშნავს თანამონაწილეობის უარყოფას იმ შემთხვევებში, როცა რამდენიმე პირის დანაშაულებრივი ქმედობა არ კარგავს არც ობიექტურ და არც სუბიექტურ ნიშანს ერთიანობის. აღნიშნული დებულება ნათლად ვლინდება იმ შემთხვევებში, როდესაც დანაშაულის თამონაწილემ(დამხმარემ) იცის, რომ დანაშაულს ამსრულებელთან ერთად ჩადის, მაგრამ დარწმუნებულია, რომ ამსრულებელს არა აქვს გაცნობიერებული, რომ ის მასთან ერთად მონაწილეობს ამ დანაშაულში. ეს გარემოება თავის ხილულობას რეალობასთან იძენს დამხმა-

⁷⁸ А. В. Ушаков, основание и пределы ответственности соучастников преступления по советскому уголовному праву, Диссертация на соискание ученой степени к.ю.н., М., 1970, с. 152;

რის დანაშაულებრივი ქცევისას — საშუალებათა მიწოდებისა და დაბრკოლებათა თავიდან აცილების შემთხვევაში. რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ამჟამად კი, პასუხი უნდა გავცეთ კითხვას იმის თაობაზე, თუ სად უნდა იქნას გავლებული განზრახვის სფეროში ღებარაკაციული ზღვარი, რომლის იქითაც შეუძლებელია თანამონაწილეობა ივარაუდებოდეს. ჩვენს მიერ მოკელეულ მასალებში, ქრონოლოგიური თვალსაზრისით, პირველი მკვლევარია მ. კოვალიოვი, რომელიც დანაშაულში თანამონაწილეობის დაცვას პირდაპირი განზრახვით ცდილობს. იგი წერს, რომ „თანამონაწილეს საკუთარი მოქმედების მიმართ შეუძლებელია არაპირდაპირი განზრახვა ჰქონდეს. ის შეიძლება იყოს მხოლოდ პირდაპირი. სუბიექტს შეგნებული აქვს, რომ მისი მოქმედება სხვა პირში დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას იწვევს ან განუმტკიცებს ან ხელსუწყობს მის გამოვლენას. მოქმედებს ამგვარად და არა სხვაგვარად იმიტომ, რომ მას სურდა ასე ემოქმედა.“⁷⁹

სუბიექტის პირდაპირი განზრახვა მ. კოვალიოვის აზრით, მიზნის არსებობით ხასიათდება. „თანამონაწილეობის პირდაპირი განზრახვის კონსტრუქციულ ელემენტად — მისი აზრით — გვევლინება დანაშაულის ჩადენის ან მასში მონაწილეობის მიზანი. ...ამიტომ მიზანი აღუძრა სხვა პირს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება, ან ხელი შეუწყო ამ გადაწყვეტილების განხორციელებაში ყოველთვის მოწმობს იმას, რომ თანამონაწილეს გააჩნია პირდაპირი და არა ირიბი განზრახვა, მიუხედავად იმ მიზნებისა და მოტივებისა, რომლებითაც ის ხელმძღვანელობდა დანაშაულის ამსრულებელთან კავშირში შესვლისას.“⁸⁰

მ. კოვალიოვი ამ ძირითადი დებულებიდან, ბრალის ორმაგ ფორმაზე დაყრდნობით უშვებს ერთ გამონაკლისს, როცა მისი მსჯელობით შესაძლებელია ევენტუალური განზრახვა ივარაუდებოდეს. კერძოდ, იმ საგრანსპორტო დელიქტებში, რომლებიც დანაშაულებრივი ქმედების და დანაშაულებრივი შედეგისაგან შედგება. მისი აზრით, „დანაშაულებრივი ქმედების მიმართ მონაწილეობაში შესაბ-

⁷⁹ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 277

⁸⁰ იქვე, გვ. 280;

ლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვა, ხოლო არაპირდაპირი მხოლოდ დანაშაულის ამსრულებლის ქმედების შესაძლო შედეგების მიმართ.“ თუმცა აქვე დასძენს, რომ ეს გარემოება „არავითარ შემთხვევაში არ არყევს დანაშაულში მონაწილე ყველა პირთა მიზნის ერთიანობას. რადგანაც თანამონაწილეობა ნიშნავს მონაწილეობას დანაშაულებრივ ქმედებაში და არა ამ მოქმედების შედეგში.“⁸¹

პირდაპირი განზრახვით თანამონაწილეობას მხარს უჭერს პროფ. ფ. ბურჩაკი. იგი თანამონაწილეობის საკანონმდებლო ცნების და სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის შემდეგ მიდის დასკვნამდე, რომ განზრახვით ერთობლივ მონაწილეობაზე შეიძლება მაშინ ვისაუბროთ, როცა პირს დანაშაულის ჩადენის მიზანი აქვს. ამასთან, რადგან ამსრულებლის მოქმედება მისი თანამონაწილის ნასურევზე შედეგს წარმოადგენს, აუცილებელია, რომ თანამონაწილის განზრახვით მოცული იყოს არა მხოლოდ თავისი მოქმედების საშიში ხასიათი, არამედ ამსრულებლის მოქმედებისაც და მას ჰქონდეს სურვილი, რომ ამსრულებელმა დანაშაული ჩაიდინოს.⁸² განსახილველ საკითხზე ავტორი კიდევ უფრო აკონკრეტებს თავის პოზიციას ნებითი შინაარსის გამოკვლევის დროს, სადაც პირდაპირ მიუთითებს, რომ „...თანამონაწილეობა დანაშაულში, არაპირდაპირი განზრახვით გამოირიცხულია.“⁸³

თანამონაწილეობას ევენტუალური განზრახვით უარყოფს ასევე შეთანხმების თეორიის მომხრე ლ. გაუხმანი. მისი აზრით: „ნებისმიერი თანამონაწილის ქმედება, ამსრულებლისა და დამხმარის ჩათვლით, ყოველთვის ხასიათდება მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით.“⁸⁴ ავტორი ევენტუალური განზრახვით თანამონაწილეობას არასარწმუნოდ მიიჩნევს იმ არგუმენტით, რომ „მასთან ერთად თანამონაწილეობის ისეთი ნიშნის იგნორირება ხდება, როგორიცაა შეთანხმება, ანუ სურვილის გამოხატვა სხვასთან ერთად ჩაიდინო დანაშაული და მიმართო ქმედება შეთანხმების ფარგლებ-

⁸¹ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 281

⁸² Ф. Г. Бурчак, Соучастие в преступлениях, автореферат докторской диссертации., М., 1986, с. 20

⁸³ იქვე, გვ. 21

⁸⁴ ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12 ;

ში განსაზღვრული მიზნის რეალიზაციისაკენ. ამ შემთხვევაში — წერს იგი — პირს არ შეიძლება არ სურდეს დანაშაულებრივი შედეგის მიღწევა, ე.ი. მისი ფსიქიკური დამოკიდებულება განხორციელებული ხელშეწყობის მიმართ ყოველთვის პირდაპირი განზრახვით უნდა გამოიხატოს.⁸⁵ განსახილველ საკითხზე ანალოგიურ პოზიციას აფიქსირებს ს. აფინოგენოვიც.⁸⁶

ქართულ მეცნიერთა შორის ევენტუალური განზრახვით თანამონაწილეობას უარყოფენ ო. გამყრელიძე, ნ. გვენეტაძე და თ. ებრაელიძე.⁸⁷ პროფ. ო. გამყრელიძის სამართლიანი თქმით თანამონაწილეობისას “მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის, რომ რამდენიმე მოქმედია და ჩადენილია ერთი დანაშაული.”⁸⁸ თანამონაწილეობის ინსტიტუტის ამ ფუნდამენტურ დებულებაზე დაყრდნობით იგი დეტალურად აანალიზებს ევენტუალური განზრახვით დანაშაულში მონაწილეობის შესაძლო ვარიანტებს და მიდის დასკვნამდე, რომ განზრახვის ეს სახე დანაშაულის გამოვლინების ამ ფორმასთან შეუთავსებელია, რადგან იგი თანამონაწილეობის სტრუქტურის დაშლას იწვევს.⁸⁹

ნიშანდობლივია პროფ. ო. გამყრელიძის მსჯელობა ერთგვარი პარალელის გავლებასთან დაკავშირებით ევენტუალური განზრახვითა და გაუფრთხილებლობით, კერძოდ თვითიმედოვნებით განხორციელებულ დანაშაულს შორის. „პრაქტიკულად თვითიმედოვნების დასაბუთება — წერს იგი — ყოველთვის მოითხოვს შედეგის მიმართ ევენტუალური განზრახვის უარყოფას და პირიქით. თუკი დამნაშავეს ერთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კანონით დაკული შედეგი შეუძლია „შეგნებულად დაუმეას“, მეორე შემთხვევაში მას შეიძლება ჰქონდეს ამ შედეგის „თავიდან აცილების

⁸⁵ ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12-13

⁸⁶ ს. აფინოგენოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 20

⁸⁷ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 115-120; ნ. გვენეტაძე, დანაშაულის ორგანიზატორი, დისერტაცია იურ. მეც. კან... მოსაპოვებლად, თბ., 1994, გვ. 70-71. თ. ებრაელიძე, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა არასრულწლოვანის დანაშაულებრივ და სხვა ანტისაზოგადოებრივ საქმიანობაში ჩაბმისათვის, დისერტაცია იურ. მეც. კან... მოსაპოვებლად, თბ., 1995, გვ. 70-71.

⁸⁸ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 115;

⁸⁹ იქვე, გვ. 116-117;

ქარაფშუტული ვარაუდი.“ ამიგომ ავტორის აზრით, „ან უნდა ვაღი-
აროთ, რომ თანამონაწილეობა შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირ-
ი განზრახვით, ანდა უნდა დაექანდეთ გაუფრთხილებლობითი თა-
ნამონაწილეობისაკენ საშუალო მდგომარეობა, ე. ი. ევენტუალური
განზრახვით თანამონაწილეობაზე შეჩერება შეუძლებელია.“⁹⁰

ჩვენი აზრით, დანაშაულში თანამონაწილეობის სუბიექტური
მხარის მოცულობა პირდაპირი განზრახვით უნდა შემოიფარგლოს.
თუმცა, განზრახვის სფეროში გავლებული ეს დემარკაციული მღვა-
რი ბუნებრივია სათანადო დასაბუთებას საჭიროებს. ამისათვის პირ-
ველყოფლისა კიდევ ერთხელ უნდა გავუსვათ ხაზი იმ დებულებას,
რომ რამდენიმე პირის მიზეზობრივად გაერთიანებულმა მოქმედე-
ბებმა სუბიექტური კავშირის გარეშე შეუძლებელია შექმნას თანა-
მონაწილეობა დანაშაულში. ის გარემოება, რომელიც გაუფრთხი-
ლებლობითი თანამონაწილეობის მომხრეთა პოზიციას ახასიათებს
თეორიულად მეტად უსუსურია და მას რეალური მტკიცების არავი-
თარი საფუძველი არ გააჩნია.

მეორე მიმართულება კი, რომელიც თანამონაწილეთა გან-
ზრახ მოქმედებას ემხრობა, სუბიექტური მხარის გამაერთიანებელ
ნიშნად, როგორც უკვე ვნახეთ ბრალის ერთიანობას აღიარებს
(ნ.ტაგანცევი). ასეთი პოზიცია უნდა ითქვას, რომ შედარებით გაუფ-
რთხილებლობით თანამონაწილეობის მომხრეთა პოზიციებისაგან
ამჟამად „წინ“ გადადგმული ნაბიჯია, რადგან მასში თანამონაწი-
ლეობის ცნების აგებისათვის მიზეზობრივი კავშირის გარდა დამა-
ჯერებლად დომინირებს სუბიექტური მხარის ერთიანობის მოთხოვ-
ნილებაც. თუმცა, ამ უკანასკნელი კონცეფციის ნაკლოვანებანიც
დღეისათვის ნათელია.⁹¹ კერძოდ, მიმართულება, რომელიც სოლი-
დარულ პასუხისმგებლობას აღიარებს და მას ბრალის ერთიანობაზე
აფუძნებს, ბუნებრივია იგი ეწინააღმდეგება პერსონალური პასუხის-
მგებლობის პრინციპს და ამ კუთხით გამოთქმული კრიტიკა, ჯერ

⁹⁰ იქვე, გვ. 119-120.

⁹¹ იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 50, თ. გამყრელიძე, დასახელე-
ბული ნაშრომი, გვ. 112-113, 121-122

კიდეც რუსეთის რევოლუციამდელი კრიმინალისტების მიერ, სრულიად სამართლიანია.⁹²

მაშასადამე, ყოველივე აქ ნათქვამიდან გამომდინარე იკვეთება ორი მოსაზრება: პირველი, რომ მხოლოდ მიზეზობრიობაზე დაყრდნობით, სუბიექტური მხარის ერთიანობის გარეშე თანამონაწილეობის აგება შეუძლებელია და მეორე, სუბიექტური მხარის ასეთ გამაერთიანებელ ნიშნად ბრალის აღიარება დაუშვებელია.

იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვენი პოზიცია აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გარკვეულია, ესლა მიზანშეწონილად მიგვაჩნია იმის გარკვევა თუ რამდენად შესაძლებელია, რომ ორი ან რამდენიმე პირის ევენტუალური განზრახვით განხორციელებული ქმედებისას, არსებობდეს ის შინაგანი კავშირი, რომელმაც კაუზალურად თანხვედრი მოქმედებების გაეთიანება და მათი დასჯადობა უნდა განსაზღვროს არა უბრალოდ ერთი შედეგის გამოწვევისათვის, არამედ ერთიანი დანაშაულებრივი ქმედებისათვის. თანამონაწილეობისათვის გადამწყვეტია სწორედ ერთობლივი ქმედების განხორციელება. ამიტომ იბადება კითხვა: არსებობს თუ არა ევენტუალური განზრახვის დროს ერთობლივი ქმედება და შესაბამისად თანამონაწილეობის მტკიცების რეალური საფუძველი?

უპირველესყოელისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ სისხლის სამართალში პირდაპირი განზრახვასთან შედარებით ევენტუალური განზრახვის გამოყენების სფერო მნიშვნელოვნად შეზღუდულია. იმთავითვე უნდა გამოვრიცხოთ ევენტუალური განზრახვით თანამონაწილეობა ფინალურ დელიქტებში, რომლის საკანონმდებლო ფორმულირება გარკვეულ მიზანს გულისხმობს. მაგალითად, ბინის ქურდობის დროს პირდაპირი განზრახვით უნდა მოქმედებდეს არა მხოლოდ უშუალო გამგაცემელი, არამედ მისი დამხმარეც. წინააღმდეგ შემთხვევაში დამხმარე, რომელიც ევენტუალური განზრახვით მოქმედებდა, შეუძლებელია ქურდობის თანამონაწილედ

⁹² ნიშანდობლივია, რომ პერსონალური პასუხისმგებლობის პრინციპის დაცვის თვალსაზრისით ერთიანი ბრალის და ნების საკითხს კრიტიკულად აფასებს არა მარტო გ. კოლოკოლოვი, არამედ, როგორც გ. კოლოკოლოვის ნაშრომიდან ირკვევა, სოლიდარული პასუხისმგებლობის ამ სუსტ წერტილს აღიარებდა თურმე თვითონ ნ. ტაგანცევიც. იხ. გ. კოლოკოლოვის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 48

ვცნოთ. ვინაიდან მისი დასჯა იმ დელიქტისათვის, რომლის ჩადენაც მხოლოდ პირდაპირი განმრახვით არის შესაძლებელი დაუშვებელია. ევენტუალური განმრახვით თანამონაწილეობა ანალოგიურ საფუძველზე უნდა გამოერიცხოთ იმ დანაშაულებშიც, რომლის სუბიექტური მხარე მხოლოდ გაუფრთხილებლობით შემოიფარგლება, ანუ არ შეიძლება პირი, რომელიც განმრახვ მოქმედებდა მან პასუხი აგოს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის. მაშასადამე, აღნიშნული საკითხი გასარკვევია იმ გიპის დელიქტებში, რომელთა ჩადენა შესაძლებელია არა მხოლოდ პირდაპირი განმრახვით, ან მხოლოდ გაუფრთხილებლობით, არამედ ევენტუალური განმრახვითაც. ასეთი გიპის დელიქტს წარმოადგენს მკვლელობა, სხეულის დაზიანება და სხვ.

განვიხილოთ კონკრეტული მაგალითი, რომელსაც ევენტუალური განმრახვით თანამონაწილეობის არაერთი მომხრე თავისი პოზიციის საილუსტრაციოდ მოიშველიებს. გლამოვს, რომელსაც გადაწყვეტილი აქვს დანილოვის მოკვლა, ამისათვის დაჟინებით თხოვს რევოლვერს ვორონინს. ამ უკანასკნელს კი არა თუ სურს დანილოვის სიკვდილი, არამედ ყოველნაირად ცდილობს, რომ გლამოვს მისი მოკვლა გადააფიქრებინოს. თუმცა საბოლოოდ ვორონინი მაინც დასთანხმდა და ათხოვა რევოლვერი გლამოვს. როცა განიხილავენ აღნიშნულ მაგალითს მ. შნაიდერი და სხვა კრიმინალისტები, მიიჩნევენ, რომ ვორონინი აქ არის დამხმარე, რომელმაც ევენტუალური განმრახვით ხელიშეუწყო მკვლელობას.⁹³

ჩვენ მართალია არ ვიზიარებთ ამ ავტორთა შეხედულებას და ვთვლით, რომ ვორონინის ხელშეწყობაში აშკარად იკვეთება ფსიქოლოგიური ამბივალენტურობა, რომლის ანალიზიც მის პირდაპირ განმრახვაზე უფრო მეტყველებს, ვიდრე ევენტუალურზე,⁹⁴ მაგრამ პირობითად დავუშვათ, რომ ეს მართლაც ისეა, როგორც ამას მიიჩ-

⁹³ მ. შნაიდერი დასახელებული ნაშრომი, გვ. 55; თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 195-196; ლ. სურგულაძე, სისხლის სამართლის ამოცანათა კრებული, თბ., 1998, გვ. 190

⁹⁴ იხ. დაწვრილებით მ. კოვალის, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 274, 279-284; ვ. პროზოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 273-274; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 176-177

ნებს მ. შნეიდერი. ესლა შევამოწმით ობიექტურად განხორციელებული მოქმედებების სუბიექტური მხარე და გავიგოთ შესაძლებელია თუ არა ევენტუალური განზრახვით და პირდაპირი განზრახვით ჩადენილი მოქმედებები სუბიექტურად ერთმანეთს დავეუკავშიროთ. ამისათვის კი ოდნავ შევცვალოთ ეს ფაქტობრივი მდგომარეობა და ექვათ, რომ გლამოვს, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა დანილოვის მოკვლა იგი მცდელობის ან კიდევ დანაშაულის მომზადების სტადიაზე (როცა უკვე ვორონინს გამოართვა იარაღი) დააკავეს. ამ ვითარებაში დანილოვის მოქმედების კვალიფიკაცია პრობლემას არ წარმოადგენს. ის დაკავების მიხედვით დაკვალიფიცირდება დანაშაულის მცდელობად ან კიდევ მომზადებად. მაგრამ საკითხავია ევენტუალური განზრახვით მოქმედი პირის სისხლის სამართლებრივი შეფასების საკითხი. შესაძლებელია თუ არა ის ამ შემთხვევაში ვცნოთ მკვლელობის მცდელობის თანამონაწილედ, ან მივცეთ პასუხისგებაში დანაშაულის მომზადებისათვის? ევენტუალური განზრახვის ბუნებიდან გამომდინარე მომზადება ან მცდელობა ლოგიკურად შეუძლებელია. პირს არ სურს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება და ამდენად იგი არ შეიძლება, რომ მოემზადოს ასეთი დანაშაულის ჩასადენად ან მისი განხორციელების მცდელობა მოახდინოს. ამის დამადასტურებელია ისიც, რომ ევენტუალური განზრახვით ჩადენილი დანაშაულის კვალიფიკაცია განხორციელებული შედეგის მიხედვით ხდება. მაშასადამე, იმ შემთხვევაში, როცა ერთი პირი პირდაპირი განზრახვით მოქმედებს, ხოლო მეორე ევენტუალურით, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს ობიექტურად განხორციელებულ ერთი დანაშაულის შემადგენლობის გათიშვას, ე. ი. ამ შემთხვევაშიც მათ შორის არ არის შინაგანი სუბიექტური კავშირი, რომლის გამოც თანამონაწილეობა იშლება და დამოუკიდებლად მოქმედ პირთა უბრალო მექანიკურ ერთიანობად გადაიქცევა.

ამრიგად, ირკვევა, რომ ევენტუალური განზრახვით ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედება, მსგავსად გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისა შეუძლებელს ხდის მიზეზობრიობის თეორიას გავემიჯნოთ და ამის ძირითადი მიზეზი ევენტუალური განზრახვის ბუნებაში უნდა ვეძიოთ. სამართლიანად შენიშნავენ იურიდიულ ლიტერატურაში, რომ „ევენტუალური განზრახვა, მარ-

თალია, განზრახვის ერთ-ერთი სახეა და მკვეთრად არის გამოიჯნული გაუფრთხილებლობისაგან, მაგრამ მათ შორის კავშირიც არსებობს, ისინი საერთო თვისებასაც ავლენენ. ევენტუალური განზრახვა და გაუფრთხილებლობა, კერძოდ, მისი ერთ-ერთი სახე — თვითიმედოვნება ყოველთვის ენაცვლებიან ერთმანეთს. ეს ურთიერთ შენაცვლება იმას ნიშნავს, რომ დელიქტი, რომლის ჩადენა შესაძლებელია ევენტუალური განზრახვით, თავისუფლად შეიძლება ჩადენილი იქნეს გაუფრთხილებლობითაც. არ არსებობს ისეთი დელიქტი, რომლის ჩადენა შეიძლებოდეს ევენტუალური განზრახვით და არ შეიძლებოდეს თვითიმედოვნებით.⁹⁵ მოცემული მოსაზრების მართებულება ნათლად ვლინდება ევენტუალური განზრახვით და თვითიმედოვნებით განხორციელებული დანაშაულის ურთიერთშედარებისას. ევენტუალური განზრახვის დროს დანაშაულებს გათვალისწინებული აქვს მანერა შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მართალია ეს შედეგი არ სურს, მაგრამ შეგნებულად უშვებს ან გულგრილად ეკიდება მის დადგომას. თვითიმედოვნებისას პირი ასევე ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, თუმცა ამ შემთხვევაში უსაფუძვლოდ იმედოვნებს, რომ მოსალოდნელ შედეგს თავიდან აიცილებს. ერთი სიგყვით, იქ სადაც არის ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის განხორციელების შესაძლებლობა, მაშინვე ჩნდება მისი თვითიმედოვნებით ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვი. რადგან პირს თუ შეუძლია ესა თუ ის დანაშაულებრივი ქმედება შეგნებულად დაუშვას, მაშინ მეორე მხრივ მას შეიძლება ჰქონდეს მოსალოდნელი შედეგის თავიდან აცილების უსაფუძვლო იმედი. ანუ ჩვენს შემთხვევაში თუ დავუშვებთ ევენტუალური განზრახვით დახმარებას ნებით თუ უნებლიეთ უნდა ვადიაროთ მისი გაუფრთხილებლობით, კერძოდ კი თვითიმედოვნებით ჩადენის შესაძლებლობაც. ეს უკანასკნელი კი, ზემოთ გაკეთებული კრიტიკული ანალიზის ფონზე, ალბათ დამეთანხმებით, რომ დამატებით კომენტარს აღარ საჭიროებს.

⁹⁵ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 118; თ. ებრაღიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 70-71.

ამრიგად, ორი ან რამდენიმე პირის მოქმედებათა დამთხვევა შეიძლება იყოს დანაშაულის შედეგის ერთობლივი მიზეზი, მაგრამ თანამონაწილეთა დაქსაქსული მოქმედებების ერთადერთ დამაკავშირებელ რგოლად შეიძლება იყოს მხოლოდ პირდაპირი და არა ევენტუალური განზრახვა, რადგან განზრახვის ეს სახე არ იძლევა იმ სუბიექტურ სინკრეციულ ნიშანს, რომლის გარეშე თანამონაწილეობის აგება შეუძლებელია.

თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის, როგორც დანაშაულის გამოვლინების განსაკუთრებული ფორმის წიაღში იმალება თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძვლის სწორედ ის სპეციფიური სახე, რომლის აგებისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს პირდაპირი განზრახვის სფეროში არსებულ ობიექტურ ნიშანს. ამ ნიშნის გარეშე თანამონაწილეობის რთული მექანიზმი იშლება და იქცევა დამოუკიდებელად მოქმედ პირთა გარეგნულ დამთხვევად, რომლებიც მიზეზობრივად განაპირობებენ ერთ დანაშაულებრივ შედეგს. ერთი შედეგის გამოწვევა კი თავისთავად ჯერ კიდევ არ ნიშნავს თანამონაწილეობის არსებობას და შესაბამისად, თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძვლის თვალსაზრისით ჩვენ ვემიჯნებით მიზეზობრიობის თეორიას.

§ 3. კორუფციის თეორია

მიზეზობრიობის თეორიისაგან განსხვავებით კორუფციის თეორია თანამონაწილეთა დასჯადობას სხვა პრიმმაში განიხილავს. კერძოდ, ამ მიმართულების თანახმად, თანამონაწილე (წამქეზებელი) ისჯება არა იმ სიკეთის დამიანებისათვის, რომელსაც დანაშაულის ამსრულებელი ხელყოფს და აზიანებს, არამედ ამსრულებლის კორუფციისათვის. თანამონაწილე შეაცდენს ამსრულებელს, ბრალეულად აქცევს, ე. ი. ხელყოფს მის პიროვნებას. მაშასადამე, თანამონაწილე და ამსრულებელი ორ სხვადასხვა სამართლებრივ სიკეთეს აზიანებენ: ა) ამსრულებელი ხელყოფს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს; ბ)

თანამონაწილე კი, — ამსრულებლის პიროვნებას, ახდენს რა მის სულიერ დეგრადაციას. აღნიშნული კონცეფცია ძირითადად გაბატონებულია შვეიცარიულ იურიდიულ ღოჭტრინაში.

ს. გრეჟელი, რომელიც ცდილობს დაწვრილებით გადმოგვცეს აღნიშნული მოძღვრების დადებითი და უარყოფითი მხარეები, უპირველესყოფლისა, მისი წარმომოხმობის სათავეებს იკვლევს. ავტორი ამასთან დაკავშირებით შუტცესა და ბურის მოსაზრებებს ეყრდნობა, რომლის მეშვეობითაც გვიჩვენებს, რომ განსახილველი საკითხის სათავე ძველი რომის სამართალში უნდა ვეძიოთ.⁹⁶ ლანგე ამ კონცეფციის ანალიზისას ამტკიცებს კანონიკური სამართალიდან პირდაპირ გადასვლას გლოსატორების გავლით საერთო სამართალში.⁹⁷ მოსაზრება, რომლის თანახმადაც წამქეზებული წაქეზების სულიერ მკვლევლობას სჩადის, და მამასადამე, დამოუკიდებელ უმართლობას ახორციელებს, გაგრცელებული ყოფილა ჯერ კიდევ კანონიკურ სამართალში. აღნიშნულმა კონცეფციამ, ცხადია, ცვლილებები განიცადა, მაგრამ აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ეს თეორია თავის ინტერეს თანამედროვე სისხლის სამართალშიც არ კარგავს.

კრიმინალისტთა შორის აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს ის საკითხი, თუ რაში მდგომარეობს წამქეზების მიერ წაქეზებულის შეცდენა, მისი „ბრალეულად ქცევა და სასჯელის დამსახურება“, ანუ „კორუმპირება.“ ს. გრეჟელის აზრით, აღნიშნული საკითხის კონსტანტაცია მხოლოდ ფედერალურ სასამართლოს განმარტებებზე დაყრდნობით შეუძლებელია, რადგან ეს იქნება სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის პირველი ნაწილის პერეფრაზირება. აღნიშნული მუხლი განსაზღვრავს, რომ „...წამქეზების დასჯადობა არ ეფუძნება ფიქციას, რომ თითქოს, წამქეზებელმა თვითონ განახორციელა ეს ქმედება, არამედ იგი იმ მოსაზრებას ეფუძნება, რომ წამქეზებელი იმსახურებს იმავე სასჯელს, როგორც ის პიროვნება, რომელსაც მან დანაშაულის ან გადაცდომის ჩასადენად უბიძგა და ამით შეცდომაში შეიყვანა.“⁹⁸

⁹⁶ S. Trechsel, *Der Strafgrund der Teilnahme*, Bern, 1967, s.3

⁹⁷ იქვე, გვ. 3

⁹⁸ იქვე, გვ. 6

ს. გრექსელი წამქეშებლის მიერ წაქეშებულის შეცდენასა და სასჯელამდე მიყვანის შესახებ, კრიმინალისგთა მოსაზრებების ოთხ ძირითად კლასიფიკაციას იძლევა: ა) მორალურ თეოლოგიურ ასპექტს; ბ) ხასიათის მოშლას; გ) კანონმორჩილების განწყობის ხელყოფას; და დ) ზოგადსამართლებრივი სიმშვიდის საფრთხეში ჩაყენებას.

ა) მორალურ-თეოლოგიური ასპექტის წარმომადგენლები პარალელს ავლებენ ბრალეული თანამონაწილეობის მოძღვრებასა და შეცდენის, ანუ „სულიერ მკვლელობას“ შორის თეოლოგიური ბნეობის თვალსაზრისით. მათ მოჰყავთ შესაბამისი ციტატები ბიბლიიდან, რომ „ვინც მორჩილთ შეაცდენს ორმოში ჩაყარდება,“ ან კიდევ „რომელი სულიც ცოდავს უნდა მოკვდეს.“ ამ თვალსაზრისით სხვისი შეცდენა ცოდად არის მიჩნეული. ცოდვის ჩადენა კი ნიშნავს „სულიერ სიკვდილს.“ აღნიშნულიდან იკვეთება, რომ წამქეშებლობა განიხილება, როგორც წაქეშებულის სულიერი მთლიანობის ხელყოფა, ე. ი. საკუთარი სამართლებრივი სიკეთის დარღვევა. ამით ყოველთვის წინა პლანზეა წამოწეული ამსრულებლის პიროვნებისადმი ენების მიყენება და უკან არის დატოვებული წამქეშებლის კაუზალური თვალსაზრისი დანაშაულებრივი შედეგის მიმართ. შეცდომაში შეყვანის ასეთი ახსნა, სამართლიანად წერს ს. გრექსელი, რომ საერო სისხლის სამართლისათვის მიუღებელია, რადგან დანაშაულის ცნების სტრუქტურაში მოთავსებულია ბრალის და არა ცოდვის ცნება.⁹⁹

ბ) სადავოა საკითხი, წაქეშების მეშვეობით ხდება თუ არა ამსრულებლის ხასიათის მოშლა, მისი გახრწნა (Die Charakterverderbnis) და წამქეშებელი უნდა დაისაჯოს თუ არა ამსრულებლის ხასიათის მოშლისათვის. ამ თეორიის მომხრეები ამტკიცებენ, რომ თუ წამქეშებელმა ერთხელ ჩაიდინა დანაშაული და მის მიმართ არ იქნა გატარებული შესაბამისი სამართლებრივი ღონისძიებანი, ასეთი დამოკიდებულება პირის მიმართ კვლავ გზას უხსნის წამქეშებელს განმეორებით დანაშაულის ჩადენისაკენ. იმ შემთხვევაშიც, როდესაც წამქეშებლის ობიექტი (ამსრულებელი) მიდრეკილებას ავლენს

⁹⁹ S. Trechsel, Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967, s. 7-8

სამართალდარღვევისაკენ, მიუხედავად ამისა, დანაშაულად ითვლება წამქეშებლის მიერ მისი ხასიათის გახრწნა.

საწინაღმდეგო მოსაზრებაზე ღებანან ბოკელმანი და ებერი. ისინი ამტკიცებენ, რომ ამსრულებელს შეიძლება უკვე გახრწნილი ხასიათი ჰქონდეს, ამიგომ მისი მეტად წახდენა შეუძლებელია. წამქეშებელი ამჩნევს წაქეშებულის ხასიათის სპეციფიკას, ანუ მას შეიძლება საქმე ჰქონდეს უკვე უვარგის ობიექტთან. წაქეშების დასჯადობის საფუძელად ხასიათის მოშლას არ ეთანხმება ს. გრექსელიც იმ მოსაზრებით, რომ საბოლოო ჯამში დანაშაულის ჩადენა მაინც ამსრულებელზეა დამოკიდებული, ამიგომ გემოქმედების ობიექტის თავისთავად წახდენილი ხასიათი ვერ იქნება წამქეშებლის დასჯადობის დამოუკიდებელი საზომი.¹⁰⁰

გ) ს. გრექსელი უარყოფითად უდგება იმ საკითხსაც, რომ წაქეშების ობიექტი შეიძლება იყოს კანონმორჩილების განწყობა (Gesinnung), იყოს კანონის ერთგული და არ დაარღვიოს იგი. მისი აზრით, ამ შემთხვევაში საქმე უნდა ეხებოდეს არა წაქეშებულის ზოგად განწყობას, არამედ იმ სპეციფიკურ საკითხს, დაცული უნდა იყოს თუ არა კანონები. ამასთან, ბუნებრივია, საუბარი ვერ იქნება წაქეშებულის სამართლებრივი სიკეთის — კანონმორჩილების განწყობის ხელყოფაზე, რადგან ყოველთვის მასზეა (წაქეშებულზე) დამოკიდებული, განსაზღვროს თავისი განწყობა ისე, როგორც მას სურს. ამიგომ შეუძლებელია დამტკიცდეს, რომ წამქეშებელი თითქოსდა ურღვევს წაქეშებულს კანონმორჩილების განწყობას. შეუძლებელია იმიგომაც, რომ პირს, რომელსაც აქეშებენ, ასეთი განწყობა შეიძლება სულ არ მოეპოვებოდეს, ან კიდევ იგი შეინარჩუნოს ერთჯერადი დასჯადი ქმედების შემდეგაც. მაშასადამე, წამქეშებელმა რომ წაქეშებელი საკუთარი ნების წინააღმდეგ ამოქმედა, ეს თავისთავად არ არის იმის საფუძველი, რომ ამ განწყობას უპირობო თანაგრძნობა გამოეუცხადოთ — დაასკვნის ავგორი.¹⁰¹

დ) ს. გრექსელის აზრით, ძნელია დაეთახმო იმ შეხედულებასაც, რომ წამქეშებლის მოქმედება საფრთხეს უქმნის საყოველთაო

¹⁰⁰ S. Trechsel, Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967, s. 9-10

¹⁰¹ იქვე, გვ. 10-11

სამართლებრივ სიმშვიდეს(Rechtsfrieden). ის აანალიზებს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში ჩამოყალიბებულ მუხლებს, რომლის შემდეგაც მართებულად თვლის ემერის მოსაზრებას, რომ კორუფცია ვერ დაუკავშირდება სპეციფიკურად წამქეზებლის ქმედებას, რადგან გაკიცხვა იმისათვის, რომ ჩადენილი დანაშაულის გამო საზოგადოება შოთავს, არასტაბილურია და სხვა, ესება ერთპიროვნულ ამსრულებელსაც. მაშასადამე, აქ შეუძლებელია მოვნახოთ წამქეზებლის დასჯადობისათვის დამახასიათებელი კრიტერიუმი.¹⁰²

აღნიშნულ მიმართულებათა უარყოფითად შეფასების შემდეგ ავტორი კვლავ თეოლოგიურ არგუმენტს უბრუნდება. ამ მიმართულების ნაკლს იგი იმაში ხედავს, რომ „ცოდვა“ სისხლის სამართალში ბიბლიური, ღვთაებრივი გაგებიდან არის გადატანილი. ამ გადატანისათვის გამოსადეგი სუბსტანციის პოვნით ის წამოჭრილი საკითხის დოგმატურ გადაწყვეტას ცდილობს. „ცოდვა არის ღვთაებისაგან მოწყვეტა,“ წერს გრექსელი. ამასთან, თუ რა რაოდენობით არგუნა ღმერთმა დამნაშავეს ცოდვა, ამის განსაზღვრა არც მოსამართლეს და არც კანონმდებელს არ ძალუძს. საზოგადოება კი, რომელიც საკადრის სასჯელს უდგენს დამნაშავეს, ამის მეშვეობით დამნაშავეს დემინტეგრირებულს ხდის საზოგადოებისაგან და დემინტეგრირებული სუბიექტი კანონის წინაშე რჩება. აქ კი შესაძლებელია პარალელის გავლება „ცოდვასთან.“ სოციალური დემინტეგრაციის მდგომარეობა არის „ბოროტება“ დამნაშავეისათვის. ეს გარემოება წამქეზებელს უბიძგებს იმისაკენ, რომ მან თავისი პატიოსნება დაივიწყოს. ის ნაკლებ ყურადღებას აქცევს თავის მოქმედებას, რომელიც კანონით არის გათვალისწინებული.¹⁰³

შეიძლება შეგვეკამათონ, — აგრძელებს ს. გრექსელი, — რომ წაქეზებული ხშირ შემთხვევაში თავიდანვე ასოციალური პიროვნება იყო და მას კონფლიქტი ჰქონდა საზოგადოებასთან. დამსჯელი ღონისძიებით მას შეუძლია ვითარებას შეურიგდეს და ყურად იღოს პასუხისმგებლობის განხორციელებისას წარმოქმნილი რჩევა. ამის საწინააღმდეგოდ შეიძლება ის ვუპასუხოთ, — წერს ს. გრექსელი —

¹⁰² S. Trechsel, Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967, s. 11

¹⁰³ იქვე. გვ. 12

რომ ასოციალური პიროვნებისათვის მნიშვნელობა აქვს, გაილამქრებს თუ არა ის პირთა მცირე წრის წინააღმდეგ და საკუთარი არჩევანით, თუ სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით, კონფლიქტი აქვს უშუალოდ მთელი საზოგადოების ავტორიტეტებთან. ამსრულებელი როდესაც დანაშაულს სჩადის, ნიშნავს, რომ მოხდა მისი ფსიქიკის დარღვევა და ამაში წამქეზებელია დამნაშავე. მოკლედ, ბრალეული თანამონაწილეობის მოძღვრების მაგერიალური შინაარსი იმაში უნდა ვეძიოთ, რომ წაქეზების შედეგად წაქეზებული მწვავე კონფლიქტშია ოფიციალურ საზოგადოებასთან.¹⁰⁴ მამასაღამე, ამსრულებლის „სოციალური ინტეგრაცია“ არის ის სამართლებრივი სიკეთე, რომელსაც ხელყოფს წამქეზებელი, ე. ი. ამსრულებლის და თანამონაწილის ხელყოფის ობიექტები სხვადასხვაა.

რუსულ იურიდიულ ლიტერატურაში კორუფციის ხსენებას, წამქეზებელთან კავშირში, პირველად ვხდებით მ. კოვალიოვის ნაშრომში. მართალია, ავტორი განსახილველ საკითხს ზედაპირულად ეხება,¹⁰⁵ თუმცა ამავე ნაშრომში დამაჯერებლად ასაბუთებს, რომ თანამომონაწილის ქმედება მიზეზობრივ კავშირში უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ დანაშაულთან. თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისას, — ამბობს მ. კოვალიოვი — მიზეზობრივი კავშირის თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ თანამონაწილეთა მოქმედება დანაშაულის ჩადენის ნებისმიერ სტადიაზე მიზეზობრივად და დაკავშირებული ამსრულებლის ინტელექტუალურ ნებით მოქმედებასთან. თანამონაწილეთა მრავალფეროვანი მოქმედებანი ბოლოს და ბოლოს მთლიანად განზავდება ამსრულებლის მოქმედებაში. მიზეზობრივი კავშირის ყველა ძაფი, როგორც არ უნდა ისე იყოს გადაჯაჭვული ერთმანეთში, მიდის ამსრულებლის შეგნებამდე და ყოველთვის ზემოქმედებს მასზე.¹⁰⁶

¹⁰⁴ S. Trechsel, Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967, s. 12-13

¹⁰⁵ კერძოდ, მ. კოვალიოვი მიუთითებს მაურაზის მოსაზრებას, რომ „თანამონაწილეობაში მისი ისეთი ფორმის დროს, როგორიცაა წაქეზება, ძირითად ნიშნად გვევლინება არა ბოროტი გამოყენება ამსრულებლის, არამედ კორუფცია: წამქეზებლის ნების მიმართა, რომელსაც მიზნად აქვს დასახული თავისი ბოროტი ნება თავს მოახვიოს თავისუფლად მოქმედ ამსრულებელს“. М. И. Ковалев, Соучастие в преступлении, часть первая, Свердловск, 1960, с. 271

¹⁰⁶ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 221-222

სწორედ ამ თვალსაზრისით თანამონაწილემ რომელმაც გემოქმედება მოახდინა ამსრულებლის შეგნებაზე, ალუძრა მას დანაშაულის ჩადენის მოტივი, განაპირობა მისი ნება, გადაწყვეტილება და საბოლოოდ მისი ქცევაჲ კი. ამ შემთხვევაში ფაქტია, რომ წამქეზებული მიზეზობრივად დაკავშირებული ამ ქცევასთან, ხოლო მისი მეშეუობით იმ შედეგთანაც, რომელიც გვევლინება ამსრულებლის უშუალო მოქმედების შედეგად. მამასადამე, ამსრულებელი, რომელიც შეგნებულად ითვისებს ამ ფსიქიკურ გემოქმედებას, ხოლო შემდეგ განახორციელებს ნებით აქტს, ამით კი არ გაწყვეტს მანამდე დაწყებულ მიზეზობრიობის ჯაჭვს, არამედ წამქეზებლის განზრახ მოქმედებას ჩართავს მიზეზობრივი კავშირის საერთო დინებაში. ეს დებულება გამიარებულია იმ მეცნიერთა მიერ, რომლებიც უარყოფენ ნების აბსოლიტური თავისუფლების იდეას, რის შესახებაც ქვემოთ მოგახსენებთ.

ამემაღ კი მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ყურადღების გამახვილება ერთ მნიშვნელოვან საკითხზე. კერძოდ, კორუფციის თეორიის მანკიერება მდგომარეობს არა მხოლოდ მიზეზობრივი კავშირის უარყოფაში, არამედ თანამონაწილეთა დასჯადობის ერთიანი საფუძვლის იგნორირებაშიც. სხვათა შორის ამ საკითხს საგანგებოდ გამოყოფს პროფ. ო. გამყრელიძე: „კორუფციის იდეის ერთ-ერთი ნაკლი არის ის, რომ ეს თვალსაზრისი ვერ გამოდგება თანამონაწილეობის ყველა სახის დასჯადობის საფუძვლად. კორუფციის იდეა მხოლოდ თანამონაწილეობის ერთ სახეს, კერძოდ, წამქეზებლობის დასჯადობას ასაბუთებს და იგი არ გამოდგება თანამონაწილეობის მეორე სახის, — დამხმარის დასჯადობის დასაბუთებისათვის.“¹⁰⁷ მართლაც, ამ მოსაზრებას არ უარყოფს თავად ს. გრეესელიც. იგი წერს, რომ რამდენადაც ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედება წამქეზებლის გემოქმედების შედეგად ხორციელდება და ის ახდენს ამსრულებლის „სოციალურ დემინგეგრაციას,“ ამდენად, წამქეზებლის დასჯადობის ძირითადი ფარგლები ნათელია, მაგრამ სხვა მდგომარეობა გვაქვს მაშინ, როცა საქმე დახმარებას ეხება. დამხმარე არ არის დანაშაულის ინიციატორი. იგი ამსრულებლის

¹⁰⁷ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12; ო. გამყრელიძე, თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი // სამართლებრივი ძიებანი, თბ., 1977, გვ. 118

მიერ დამოუკიდებლად მიღებული გადაწყვეტილების თანამონაწილეა, ის ემხრობა მას. დამხმარე მოქმედებს არა ამსრულებლის საწინააღმდეგოდ, არამედ მის სასარგებლოდ. აქედან გამომდინარე, ის არ ახდენს ამსრულებლის სოციალურ დებინტეგრაციაზე ზეგავლენას, ამიგომ მისი დასჯადობა მიზეზობრივ კავშირზეა დაფუძნებული. წამქმებლის დასჯადობის საკითხი კი თანამონაწილეობის სწავლებისას მხოლოდ კორუფციის თეორიით უნდა შემოიფარგლოს.¹⁰⁸ ს. გრექსელის მიერ წამოყენებული ეს დებულება ის ნიშანსეგია, რომლის ირგვლივაც გარკვეული ყურადღების გამახვილება ნათლად გამოკვეთს დანაშაულის წაქეზებისას მიზეზობრივი კავშირის უარყოფის ფორმალურ ხასიათს. კერძოდ, ამ თვალსაზრისის თანახმად გამოდის, რომ დამხმარის ფსიქიკური მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ შედეგთან. დამხმარე შეიძლება ზემოქმედება მოახდინოს ამსრულებლის ინტელექტუალურ-ნებით მოქმედებაზე და ამ გზით განაპირობოს დანაშაულებრივი შედეგი, ხოლო წამქმებლის ზემოქმედება, რომლის ფსიქიკური ინტენსივობის ხარისხი უფრო მაღალია, ამ შემთხვევაში უნდა უარყვით თანამონაწილის კაუზალური მნიშვნელობა, ანუ უნდა დავეუშვათ, რომ დამხმარე, რომელიც აძლევს რჩევა-დარიგებას ვთქვათ, მკვლელობის გაიოლების მიზნით, ამგვარი ხელშეწყობა კაუზალური ხასიათისაა, ხოლო თუ წამქმებელი მუქარით, თხოვნით, მოსყიდვით ან სხვა გზით დაიყოლიებს მას იგივე ქმედების ჩასადენად, მაშინ მიზეზობრივი კავშირის ნიველირება უნდა მოვახდინოთ. ასეთი მსჯელობა კი მოგეხსენებათ არათანმიმდევრულია.

ლოგიკური მსჯელობა მოითხოვს, რომ ან ორივე შემთხვევაში დავეუშვათ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა ან კიდეე გავიზიაროთ კორუფციის იდეა და დამხმარეც წამქმებლის მსგავსად ამსრულებლის კორუმპირებისათვის დავსაჯოთ. მაგრამ რამდენად საფუძვლიანია უკანასკნელი მოსაზრება? არსებობს კი გზა წამოყენებული ჰიპოთეზის დასაბუთებისათვის? ფაქტია, რომ დანაშაულში დახმარებისას, უმეტეს შემთხვევაში, ერთიანი დანაშაულებრივი

¹⁰⁸ S. Trechsel, *Der Strafgrund der Teilnahme*, Bern, 1967, s. 107-108

ქმედების ინიციატივა და ხორცშესხმა, პირველ რიგში, თავად ამ-სრულებლიდან გამომდინარეობს. ეს გარემოება კი შეუთავსებელია კორუფციის თეორიის ამოსავალი დებულებისათვის. უფრო მეტიც, სასამართლო პრაქტიკას თუ გადავხედავთ შესაძლებელია დიამეტრალურად განსხვავებულ დასკვნამდეც კი მივიღეთ. მაგალითად, აჭარის არ-ის უმენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 1995 წლის 9 თებერვლის განაჩენში ეკითხულობთ, რომ ვ. კუპრეიშვილი დანაშაულებრივად დაუკავშირდა წარსულში არაერთგზის ნასამართლევ გ. ვაშაკიძეს. მათ ერთად შეადგინეს ანგარების მიზნით არასრულწლოვან ი. ბერაძის განზრახ მკვლელობის გეგმა. ამ გეგმის თანახმად, ი. ბერაძე მოგყუებით უნდა მიეყვანათ ჭავჭავაძის ქუჩაზე მდებარე სახინკლეში, დაეთროთ და ავტომანქანით ქარელის რაიონში წაეყვანათ. მშობლებისაგან 100,000 დოლარის გადახდის შემდეგ ი. ბერაძეს მოკლავდნენ და გვამს დაძალავდნენ. მიღებულ თანხას გაუნაწილებდნენ იმათაც, რომლებიც დასახული მიზნის განხორციელებაში დაეხმარებოდნენ. გ. ვაშაკიძემ ამის შემდეგ დანაშაულებრივ კავშირში ჩააბა ა. ლევაძე, რომელიც დაქინებული და ენერგიული თხოვნით დაიყოლია ი. ბერაძის სახლიდან წამოყვანაზე და სახინკლეში მიყვანაზე. რის საფასურადაც, 6000 დოლარის გადახდას შეპირდა. აღნიშნული დანაშაულის ჩასადენად ბოროტმოქმედები არაერთხელ მოემზადნენ, თუმცა ა. ლევაძემ დანიშნულ ადგილზე მსხვერპლის მიყვანა ვერ შეძლო.

გარკვეული ობიექტური პირობების შეცვლის გამო გ. ვაშაკიძე დარწმუნდა, რომ ი. ბერაძის ქარელში ჩაყვანა ვერ მოხერხდებოდა. ამიგომ შეცვალა გადაწყვეტილება და ა. ლევაძეს თხოვა, რომ ი. ბერაძე მასთან მიეყვანა სახლში. ა. ლევაძემ რამდენიმე დღის ლოდინისა და არაერთჯერ განხორციელებული მცდელობის შედეგად ბოლოს და ბოლოს, მოახერხა ი. ბერაძის მიგყუება გ. ვაშაკიძის სახლში და დაუტოვა მას. ამ უკანასკნელმა კი მეორე თანაამსრულებელთან მ. ბერიძესთან ერთად განახორციელა საზარელი მკვლელობა. ჯერ აგურის რამოდენიმეჯერ თავში ჩარტყმით მსხვერპლს დააკარგვინა გონება, შემდეგ კი დანით დაჩეხა, გვამი ბეწარში გაახვია და ბოსტანში დამარხა.¹⁰⁹

¹⁰⁹ აჭარის არ-ის უმაღლესი სასამართლოს არქივი, 1995 წ. საქმე №1-8.

ამ ვანდალური მკვლელობის ფაქტი დაწვრილებით იმიტომ გადმოვეცით, რომ მასში უდაოდ იკვეთება კორუფციის თეორიის უსუსურობა. ბრალეული თანამონაწილეობის ამოსავალი დებულებით თუ ვიმსჯელებთ, აღნიშნულ მაგალითში ნათლად ჩანს, რომ არათუ დამხმარემ მოახდინა ამსრულებლის სოციალური დემინგერაცია, არამედ პირიქით, ამსრულებელმა შეიყვანა ცდუნებაში დამხმარე, მან დაიყოლია და ჩაითრია იგი დანაშაულში. ამიტომ აქ, რეალურად, ამსრულებელი მოგვევლინა დამხმარის სოციალური დემინგერატორის როლში. მაგრამ თუ ეს გამოიკვეთა ფიზიკური დახმარების შემთხვევაში, მით უმეტეს, მეტი საბუთი გვაქვს ანალოგიური ვითარება ვამტკიცოთ ფსიქიკური დახმარების შემთხვევაში, რამეთუ ინტელექტუალური დახმარების დროს ერთიანი დანაშაულის განხორციელების ხორცშესხმა, მისი იდეური სულის ჩადგმა, პირველ რიგში, რაღაც ფორმით ამსრულებელიდან მომდინარეობს, თავად ამსრულებელი თხოვს დანაშაულის ჩადენის გაიოლების მიზნით მისცეს რჩევა-დარიგება, ინფორმაცია.¹¹⁰ ამის დამადასტურებელია ის ფაქტორიც, რომ ფსიქიკური დამხმარე კი არ ალუძრავს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას, არამედ იგი ზემოქმედებას ახდენს ადამიანზე, რომელსაც უკვე აქვს ასეთი განზრახვა და ხელს უწყობს მის რეალიზებაში. ამსრულებელს თანამონაწილის ამ სახესთან ურთიერთობამდე წარმოექმნება მოთხოვნილებები, რომლის დაკმაყოფილებაც დანაშაულის ჩადენასთან არის დაკავშირებული. ამიტომ, ამ შემთხვევაშიც საქმე გვაქვს ფიზიკური დახმარების ანალოგთან.

მაშასადამე, კორუფციის თეორიის გამოყენება დამხმარესთან მიმართებაში შეუძლებელია. რადგან თანამონაწილის ეს სახე ვერ ახდენს ამსრულებლის კორუფციას. ამიტომ უნდა ვაღიაროთ და ვამტკიცოთ, რომ დანაშაულში დახმარების ნებისმიერი სახე (როგორც ფიზიკური, ასევე ფსიქიკური) მიზეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგთან. მაგრამ თუ ეს ასეა და ამ მოსაზრებას, როგორც ზემოთ ვნახეთ, არ უარყოფს თავად ს. გრექსელიც, მაშინ მით უფრო მეტი საფუძველი გვაქვს იგივე მოსაზრება

¹¹⁰ იხ. აჭარის არ-ის უმაღლესი სასამართლოს არქივი, 1997 წ. საქმის №1-13, იგივე სასამართლო 1994 წ. საქმის №1-22

წარმატებით ვამტკიცოთ თავად წამქეშებლის მიმართაც, რადგან როგორც უკვე ვთქვით, წამქეშებლის ფსიქიკური ინგენსივობის ხარისხი უფრო მაღალია, ვიდრე ფსიქიკური დამხმარისა. ამ შედარებითი ანალიზის ჭრილში, ფაქტია, გამოიკვეთა კორუფციის თეორიის არათანმიმდევრული და მოჩვენებითი ხასიათი მიზეზობრივი კავშირის უარყოფის თაობაზე.

(კორუფციის თეორიის კრიტიკული შეფასებისას აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ კიდევ ერთ გარემოებაზე. ამ მიმართულების მომხრეები წამქეშებლის პასუხისმგებლობის და სასჯელის დადგენისას საბოლოოდ მაინც ამსრულებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულის მოცულობიდან გამოდიან.) თუ ამსრულებელი ასრულებს დანაშაულს, თანამონაწილის დასჯადობის საკითხს დამთავრებული დანაშაულის მიხედვით განსაზღვრავენ, თუკი მან განახორციელა მცდელობა ან მომზადება, წამქეშებლის დასჯადობის საკითხი ობიექტური თვალსაზრისით შესაბამისად ამსრულებლის ქმედების პროპორციულად განისაზღვრება. ამ მოსაზრებას არ უარყოფს თავად ტრეჩსელიც,¹¹¹ მაგრამ, თუ ეს ასეა და წამქეშებლის სასჯელის განსაზღვრა დამოკიდებულია იმ ფაქტორზე, თუ რა სახის დანაშაული ჩაიდინა ამსრულებელმა, ამ კუთხით, კიდევ ერთ ლოგიკურ შეუსაბამობას ვაწყდებით. კერძოდ, წამქეშებლის და ამსრულებლის მიერ სხვადასხვა სიკეთეთა დაზიანება, მაგრამ სანქციის ზომა და სახე, რომლის მიხედვითაც სისხლისსამართლებრივი რეპრესია უნდა განეხორციელოს, საერთოა ორივესათვის (როგორც თანამონაწილისთვის, ისე ამსრულებლისთვის). დაეუშვათ, თუ ამსრულებელმა მკვლელობა ჩაიდინა, რისთვისაც შეგვიძლია სასჯელის ზომად დევნიშნოთ 7-დან 15 წლამდე თავისუფლების აღკვეთა, იგივე სანქციის ზომა მექანიკურად უნდა მოვარგოთ თავად წამქეშებელსაც. სწორედ მექანიკურად, იმიტომ რომ წამქეშებელს ამსრულებელთან ერთად საერთო სიკეთე კი არ დაუზიანებია, არამედ მან (წამქეშებელმა) თავად ამსრულებლის პიროვნება ხელყო. ამ თვალსაზრისით, სანქციის ზომა შეუძლებელია წამქეშებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს შევუსაბამოთ, რადგან დანაშაულის სიმძიმის და შესაბამისი სანქციის დადგენის ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველი

¹¹¹ S. Trechsel, Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967, s.107-108

ხელყოფის ობიექტის ღირებულებაა. ამიტომ ამ ლოგიკური თანმიმდევრობის დაცვით გამოდის, რომ სიცოცხლის ღირებულება უნდა გავეთანაბროთ ამსრულებლის სოციალურ დემინტეგრაციას. ამასთან, არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ მართალია, სოციალური დემინტეგრაციის კრედო წამქეზებლის მიერ ამსრულებლის პიროვნებისათვის მიყენებულ ბოროტებაში გამოიხატება და რაც უფრო მძიმეა დანაშაული, მით უფრო მეტი უნდა იყოს წამქეზებლის პასუხისმგებლობაც, მიუხედავად ასეთი კავშირისა ეს ფაქტი, *Alter ego*-ზე¹¹² არაფრით არ დაიყვანება. კორუფციის თეორიის მიხედვით, თუ წამქეზებელი სხვის მოსაკლავად აქეზებს ამსრულებელს, არ შეიძლება თვითონაც ჩაენაცვლოს და სასჯელი მკვლელობის მუხლით დადგენილი სანქციის ფარგლებში განესაზღვროს, თუნდაც იმიტომ, რომ დაუშვებელია პირი ამსრულებლის სოციალურ დემინტეგრაციას ახდენდეს და სასჯელს მკვლელობისათვის იხდიდეს.

აღნიშნული თეორია მიუღებელია იმ თვალსაზრისითაც, რომ მისი მტკიცება ფაქტობრივად ძირს უთხრის თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას. კერძოდ, თუ წამქეზებელი (ან დამხმარე) ამსრულებლის სოციალურ დემინტეგრაციას ახდენს და მაშასადამე, დამოუკიდებელ სამართლებრივ სიკეთეს აზიანებს, აქედან გამომდინარე იკვეთება მოსაზრება, რომ თანამონაწილე შეუძლებელია იმ დანაშაულის მონაწილე ვცნოთ, რომელსაც ამსრულებელი სჩადის, წამქეზებელი უკვე დამოუკიდებელი დელიქტის ამსრულებლად გვევლინება. თანამონაწილესა და ამსრულებელს შორის ზღვარი იშლება. სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ო. გამყრელიძე, რომ სოციალური დემინტეგრაცია, რადგან კორუფციის თეორიის თანახმად დამოუკიდებელი სამართლებრივი სიკეთის სახით გვევლინება, ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ „წამქეზებლობა თანამონაწილეობის ერთ-ერთი სახე კი არ არის, არამედ ისეთივე დამოუკიდებელი დანაშაულებრივი გამოვლინება ყოფილა, როგორიც არის ამსრულებლობა. წამქეზებლობა დამოუკიდებელი შინაარსის უმართლობაა, რადგან იგი ამსრულებლის უმართლობისაგან განსხვავებულ სამართლებრივ სიკეთეს აზიანებს. აქედან კი ერთადერთი დასკვნა

¹¹² *Alter ego* ლათ.-„სხვა მე.“ ვინმესთან იმდენად ახლო მყოფი ადამიანი, რომ შეუძლია მისი შეცვლა.

გამომდინარეობს: ბრალეული თანამონაწილეობის მოძღვრება, ანუ კორუფციის იდეა, საერთოდ უარყოფს დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნებას; მაშასადამე, იმლება ყოველგვარი ზღვარი თანამონაწილეობასა და ამსრულებლობას შორის.¹¹³ ამ თვალსაზრისით, ფაქტია, უკვე კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება თანამონაწილეობის ინსტიტუტის არსებობაც. რადგან ჩნდება „რეალური შანსი“ იმისათვის, რომ წამქეზებლობა დანაშაულის კერძო ნაწილში ჩამოვყალიბოთ და ამ შემადგენლობის ჩამდენ პირს ამსრულებელი ვუწოდოთ. საკითხის ამ კუთხით დასმა ხელოვნური იქნება და ის ამკარად წარმოქმნის დაუძლეველ ბარიერებს, როგორც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით, ასევე სასჯელის ინდივიდუალიზაციის კუთხით. უპირველესყოფლისა, ეს ეხება სანქციის ზომისა და სახის განსაზღვრას, რადგან წამქეზებლის დანაშაულებრივი სიმძიმის ხასიათი შეუძლებელია თავისთავად განესაზღვროთ იმ დანაშაულთან კავშირის გარეშე, რომელ დანაშაულისკენაც ის აქეზებს. გაურკვეველი დარჩება წაქეზების მცდელობისა თუ მომზადების, ჯაჭვური თანამონაწილეობის კვალიფიკაციის საკითხები და სხვ. ერთი სიტყვით, ამ თვალსაზრისით კიდეც უფრო საეჭვოა ამ თეორიის პრაქტიკული ღირებულება.

თეორიული თვალსაზრისით, წამქეზებელი და ამსრულებელი, რომ სხვადასხვა სამართლებრივ სიკეთეს ხელყოფენ ამის ძირითად ლეგიტიმაციად, როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ის მოსაზრება მოჰყავთ, რომ თანამონაწილის მოქმედება არ არის მიზეზობრივ კავშირში ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგთან, ე. ი. ამსრულებელი, რომელიც თავისუფლად გადაწყვეტს დანაშაულის ჩადენას, ყოველთვის იწყებს მიზეზობრიობის ახალ ჯაჭვს. ასეთი პოზიცია კი პრინციპულად მიუღებელია ქართული სისხლის სამართლის სკოლისათვის, რომელიც უარყოფს ადამიანის ნებისყოფის აბსოლუტური თავისუფლების (ინდერტერმინიზმი) კონცეფციას.

ჩვენი სისხლის სამართლის სკოლა აღნიშნულ საკითხს დეტერმინიზმის პოზიციიდან განიხილავს „...ადამიანის ნებისყოფა —

¹¹³ ო. გამყრელიძე, თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი // სამართლებრივი ძიებანი, თბ., 1977, გვ. 118-119

წერს თ. წერეთელი — განპირობებულია არა თვით ნებისყოფის მიერ, არა სიცარიელიდან, არამედ ადამიანის გარემოს მიერ. რამდენადაც ადამიანის ნებისყოფა ლეგერმინირებულია გარემომცველი სამყაროთი, იმდენად ადამიანი თავისი ნებისმიერი მოქმედებით როდი იწყებს მიზეზობრიობის ახალ ჯაჭვს, რომელიც წყვეტს მიზეზობრიობის მანამდე არსებულ ჯაჭვს, არამედ განაგრძობს მას, შემატებს ახალ რგოლებს.¹¹⁴ სწორედ, ადამიანის მოქმედების ლეგერმინირებული ხასიათის გამო, ფსიქიკური თანამონაწილის მოქმედება არ რჩება მიზეზობრივი ჯაჭვის გარეშე, არამედ მისი ერთ-ერთი რგოლია, რადგან „ფსიქიკური თანამონაწილის ზემოქმედება გაივლის ამსრულებლის ცნობიერებაში, გახდება მისი ნებელობითი მოქმედების მოტივი და ამგვარად ჩაერთვის მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში.“¹¹⁵ მაშასადამე, ადამიანის მოქმედება საბოლოო ჯამში გარეგანი სამყაროთი განისაზღვრება. იგი, კონკრეტული ვითარების ფორმაში ზემოქმედებას ახდენს შეგნებაზე, ააქტიურებს პიროვნების ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებს. ამიგომ თანამონაწილის ზეგავლენა დანაშაულებრივ ქმედებაზე დამნაშავეს შეგნების მეშვეობით მიდის და ძირითადი თვალსაზრისით ფსიქოლოგიური კანონზომიერების საფუძველზე მიედინება.

თანამონაწილეობისას მიზეზობრივი კავშირის არსებობას მხარს უჭერს პროფ. ო. გამყრელიძე. იგი კრიტიკულად აფასებს რა კორუფციის თეორიის მთელ რიგ ამოსავალ დებულებებს, მიდის დასკვნამდე, რომ „ხსენებული თვალსაზრისი ნებისყოფის აბსოლუტური თავისუფლების იდეას ემყარება, რომელიც სრულიად უარყოფს ადამიანის მოქმედების დამოკიდებულებას (ლეგერმინიზმი) გარეშე პირობებზე, რაც არსებითად მიუღებელია... ამ იდეის თანახმად: წამქმნებლის მოქმედება არ შეიძლება იყოს მიზეზობრივად დაკავშირებული დანაშაულებრივ შედეგთან, რადგან ამსრულებელი გადაწყვეტილების მიღების მომენტში სრულიად თავისუფალია გარეშე ძალების ზეგავლენისაგან. ამსრულებელი გადაწყვეტილების მიღების დროს იწყებს ახალ მიზეზობრივ ჯაჭვს, რომელიც დამოუკიდებელია, მოწყვეტილია წამქმნებლის მოქმედებას. მაგრამ წამ-

¹¹⁴ თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., „მეცნიერება“, 1965, გვ. 16

¹¹⁵ იქვე, გვ. 17

ქმედების მოქმედების კაუზალური დამოკიდებულება ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგთან ფაქტია, რისი უარყოფაც არავითარ თეორიას არ ძალუძს.¹¹⁶ აღნიშნულ პოზიციას ეთანხმება პროფ. გ. ტყეშელიაძე.¹¹⁷

ამრიგად, ფაქტია, რომ თანამონაწილეობისას მიზეზობრივი კავშირის არსებობა გრადიციულ ხასიათს ატარებს და მისი უარყოფა მართლაც არავითარ თეორიას არ ძალუძს. აქედან გამომდინარე კი, ბრალეული თანამონაწილეობის კონცეფციის ამოსავალი დებულებები ჩვენთვის პრინციპულად მიუღებელია. თუმცა, მიგვაჩნია, რომ დაუშვებელია ამ თეორიას დაეუკარგოთ ის ღირსება, რომელსაც იგი უდავოდ ფლობს. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს ის შემთხვევები, როცა თანამონაწილის მოქმედება, ზოგჯერ მართლაც მიმართულია ამსრულებლის წინააღმდეგ და ხელყოფს მის პიროვნებას. თუმცა ასეთ შემთხვევებში თავისი ობიექტური ფორმით გამოხატული წაქეზება და დახმარება უკვე დანაშაულის ამსრულებლობად უნდა განიხილებოდეს.

იმ სიკეთეს, რომელსაც „წამქეზებელი“ ან „დამხმარე“ ხელყოფს, გამოკვეთილი სახე აქვს, ძირითადი მოქმედების შემსრულებელი პიროვნება დამოუკიდებელი სამართლებრივი სიკეთის სახით გვევლინება. ამის ნათელი დადასტურებაა საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ჩამოყალიბებული დანაშაულის პროვოკაციის (145-ე მ.), ნარკოტიკულ საშუალებათა მოხმარებაზე დაყოლიების (272-ე მ.), არასრულწლოვანის ანგისა-ზოგადოებრივ ქმედებაში ჩაბმის (171-ე მ.) და სხვა დანაშაულის შემადგენლობანი.

¹¹⁶ ო. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, „მეცნიერება“, თბ., 1989, გვ. 18-19

¹¹⁷ იხ. გ. ტყეშელიაძე, თანამონაწილეობის პრობლემის საინტერესო გამოკვლევა, // ჟ „სამართალი“, 1991, №3-4, გვ. 137

¹¹⁸ იხ. ო. გამყრელიძე, თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი // სამართლებრივი ძიებანი, თბ., 1977, გვ. 123-126; თ. ებრაღიძე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არასრულწლოვანის დანაშაულებრივ და სხვა ანტიზოგადოებრივ საქმიანობაში ჩაბმისათვის, დისერტაცია იურ. მეც. კან... მოსაპოვებლად, თბ., 1995 წ.

რა თქმა უნდა, მოცემულ დანაშაულთა განხორციელება, წაქეზების სუროგატს არ წარმოადგენს. მათი ჩადენა დახმარების ფორმითაც არის შესაძლებელი. მაგალითად, თუ დამხმარე ანი, რომელსაც ოდიოზური დამოკიდებულება აქვს ბ-ანის მიმართ და შურისძიების მოტივით, ჩხუბის ღროს, თითქოსდა გ-ანის მოსაკლავად, მიაწვდის ცარიელი ტყვიით გატენილ იარაღს, ხოლო უკანასკნელი განახორციელებს მკვლელობის მცდელობას, ამ შემთხვევაში „დამხმარე“ პასუხს აგებს დასრულებული დანაშაულის პროვოკაციის ამსრულებლობისათვის. ამგვარი სახით მიწოდებული იარაღი ჩვეულებრივი გამოყენების თვალსაზრისით ნამდვილად არ არის ის საშუალება, რომელიც შექმნილ ვითარებაში ამსრულებელს თავისი დანაშაულებრივი მიზნის რეალიზაციაში შეუწყობდა ხელს. ამიგომ, აქ დამხმარე ხელყოფს ამსრულებლის პიროვნებას. მის მიერ ზიანის მიყენების ობიექტი გამოკვეთილ სახეს იღებს. ამას ადასტურებს ის ფაქტორიც, რომ „დამხმარე“ მოჩვენებითი ხელშეწყობის განხორციელების ღროს, წინასწარვე ისახავდა ამგვარ მიზანს. თავად მიზანი კი ორი ან რამდენიმე პირის მიერ ინკრიმინირებულ ქმედებათა იურიდიულ შეფასებაზე, კერძოდ, იმ საკითხის გამორკვევაში გვაქვს თუ არა თანამონაწილეობა დანაშაულში, არსობრივ გეგავლენას ახდენს. (აღნიშნული საკითხი ჩვენს მიერ გემოთ ნახსენებ თანამონაწილეთა დასჯადობის ერთიანი უმართლობის თეორიულ საფუძველს უკავშირდება, რომელიც კიდევ უფრო ღრმა და ფართო მსჯელობის საგანს წარმოადგენს.)

§ 4. უმართლობის თეორია

უმართლობის ცნების, და თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულში მისი როლის განსაზღვრისათვის აუცილებელია მოკლედ შევეხოთ სამართლებრივი აზროვნების განვითარების იმ ძირითად ეტაპებს, რომლებმაც გნოსეოლოგიური საფუძველი შექმნეს ახალი ქართული სისხლის სამართლის კოდექსში, პასუხისმგებლობის საფუძვლის დადგენისას, შესაბამისი ცვლილებების განხორციელებისათვის.

როგორც ცნობილია, საბჭოურ პერიოდში, გაბატონებული თეალსამრისის თანახმად სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძვლად აღიარებული იყო დანაშაულის შემადგენლობა, რომელიც თავისთავში მოიცავდა დანაშაულის კიდეც ორ ელემენტს — საზოგადოებრივ საშიშროებას (ე. წ. მატერიალურ მართლწინააღმდეგობას) და ბრალს.¹¹⁹

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ რუსეთის ფედერაციაში სისხლის სამართლებრივი რეფორმის გატარების შემდგომ პერიოდშიც, განსახილველ საკითხისადმი რუს მეცნიერთა პოზიცია არსებითად უცვლელია. უკანასკნელი პერიოდის სისხლის სამართლის არაერთ სახელმძღვანელოსა თუ კომენტარებში ხშირად ხაზგასმითაა მითითებული, რომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი არის დანაშაულის შემადგენლობა.¹²⁰

უფრო მეტიც, 1998 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოში ვკითხულობთ, რომ „დანაშაული როგორც რეალური ფაქტი, არ შეიძლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძვლად გამოდგეს, რადგან დანაშაული ბევრ ისეთ ნიშანს შეიცავს, რომლებიც პასუხისმგებლობაზე ზეგავლენას არ ახდენენ.“¹²¹ მართალია, სახელმძღვანელოს ავტორები არ აკონკრეტებენ, თუ რომელი ნიშნები აქვთ უშუალოდ მხედველობაში, თუმცა ზოგადად დასძენენ, რომ „მხოლოდ ნიშანთა ერთობლიობა, რომლებიც არსებითია საზოგადოებრივი საშიშროებისა და კანონში მითითებული დანაშაულის

¹¹⁹ Я. М. Брайнин, Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, М., Юриздат, 1963, с. 27- 28; В. Н. Кудрявцев, Общая теория квалификации преступлений, М., Юриздат, 1972, с. 29-98; А. А. Пионтковский, Курс советского уголовного права, том II, М., Наука, 1970, с. 86-105 и др.

¹²⁰ Уголовное право России, Учебник для вузов. В 2-х томах. Т 1. Общая часть. Отв. редакторы А. И. Игнатов, Ю. А. Красиков. М., Изд. группа НОРМА-ИНФРА. М., 1998, с.79-88; Преступления и наказания в Российской Федерации, Популярный комментарий к уголовному кодексу РФ, Отв. редакторы А. Л. Цветинович, А. С. Горелик, М., изд. БЕК, 1997, с. 11-13; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, изд. 2-е, под общей редакции Ю. И. Скуратова, В. М. Лебедева, М., изд. группа НОРМА-ИНФРА ·М, 1999, с. 5-6;

¹²¹ Уголовное право России, Учебник для вузов. В 2-х томах. Т 1. Общая часть. Отв. редакторы А. И. Игнатов, Ю. А. Красиков. М., Изд. группа НОРМА-ИНФРА.М, 1998, с.81

განსაზღვრული სახის დახასიათებისათვის, ქმნიან დანაშაულის შემადგენლობას, რომელთა დადგენაც საკმარისია დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის,¹²² და აქედან გამომდინარე, პასუხისმგებლობის განხორციელებისთვისაც, ვინაიდან ამ მოსაზრების მომხრეები, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საკმარის საფუძველად სწორედ დანაშაულის შემადგენლობას თვლიან.

აღნიშნული საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას, ჯერ კიდევ საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის ლიგერაგურაში, არ ეთანხმებოდნენ ქართველ მეცნიერთა ერთი ჯგუფი, რომლებიც ძირითადად გერმანულ სისხლის სამართლის დოქტრინაზე იყვნენ ორიენტირებულნი. ამ მიმართულების მომხრეები¹²³ დანაშაულის შემადგენლობას განიხილავდნენ არა ერთადერთ საკმარის საფუძველად სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისთვის, არამედ ერთ-ერთ აუცილებელ საფუძველად დანაშაულის სხვა ელემენტების — საზოგადოებრივი საშიშროების (მართლწინააღმდეგობის) და ბრალის გვერდით. „დანაშაულის შესახებ — წერს ამ თვალსაზრისის ერთ-ერთი ცნობილი ნოვატორი პროფ. თ. წერეთელი — უნდა ვთქვათ, რომ მისი ჩადენა გვევლინება <<აუცილებელ>>, <<ერთადერთ>> და <<საკმარის>> საფუძველად სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის, რადგან მასში (როგორც ყველაზე უფრო ზოგად ცნებაში) გაერთიანებულია ყველა ელემენტი, რომლებიც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას და სასჯელს აფუძნებენ. თუმცა, ეს შეუძლებელია ვთქვათ დანაშაულის ცალკეულ ელემენტებთან მიმართებაში (იქნება ეს საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება, ბრალი ან ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედების შესაბამისობა კანონით აღწერილი ნიშნებისადმი). თითოეული მათგანი თავისთავად აღებული, მეო-

¹²² იქვე; გვ. 82

¹²³ Т. В. Церетели, В. Г. Макашвили, Состав преступления как основание уголовной ответственности // Ж., Советское государство и право, ИАН, 1954, №5 с.67-77; Т. В. Церетели, Основания уголовной ответственности и понятие преступления, // Ж., правоведение, ЛГУ, 1980, №2, с. 80-86; О. К. Гамкредидзе, Взгляд Т В Церетели на основание уголовной ответственности, Уголовно-правовые исследования, Тб., Мецниереба, 1987, с. 60-70; ი. გამყრელიძე, სისხლის-სამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 125-138.

რისაგან დამოუკიდებლად, აუცილებელია, მაგრამ არასაკმარისი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის..¹²⁴ მაშასადამე, ამ პოზიციის მიხედვით, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველად აღიარებულია დანაშაული, ხოლო დანაშაულის შემადგენლობა, საზოგადოებრივი საშიშროების და ბრალის გვერდით წარმოდგენილია დანაშაულის ერთ-ერთ ელემენტად, რომელიც თავისთავად აღებული საკმარისი საფუძველი არ არის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ უკანასკნელი მიმართულების მომხრეებს, დანაშაულის შემადგენლობის პასუხისმგებლობის საკმარის საფუძველად გამოცხადების უარყოფის ერთ-ერთ პირველ არგუმენტად მოჰყავთ ის, რომ ამ პოზიციის კვალობაზე, მათი აზრით, ხდება დანაშაულის შემადგენლობის და თვით დანაშაულის ცნებათა გაიგივება.¹²⁵ მართლაც, თუ მართლწინააღმდეგობა და ბრალი დანაშაულის შემადგენლობას ერწყმის და ამასთან, იგი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საკმარისი საფუძველია, მაშინ ამ ლოგიკით დანაშაულის შემადგენლობა და თვით დანაშაული იდენტური შინაარსის შემცველი ცნებებია. აქედან გამომდინარე, გაუგებარია თვით დანაშაულის ადგილიც სისხლის სამართლის ცნებათა სისტემაში, ვინაიდან ერთი და იგივე ცნების აღსანიშნავად ორი ტერმინის არსებობამ არ შეიძლება სისხლის სამართლის სფეროში გაურკვეველობა არ გამოიწვიოს. სწორედ ამ კუთხით თუ შევხედავთ დასმულ საკითხს, მაშინ სამართლიანია თ. წერეთლის და მისი მომხრეების პოზიციაც იმის თაობაზე, რომ „...ერთერთი მათგანი (დანაშაული ან დანაშაულის შემადგენლობა — ა. მ.) გედმეტია და უნდა განიღვენოს სისხლის სამართლის სფეროდან.“¹²⁶ თუმცა, მეორეს მხრივ, სათანადო არგუმენტებით დასაბუთებული ობიექტური რეალობა ცალსახად ადასტურებს სისხლის სამართლის ცნება-

¹²⁴ Т. В. Церетели, Основания уголовной ответственности и понятие преступления, // Ж., правоведение, ЛГУ, 1980, №2, с. 81; იხ. ასევე ო. გამყრელიძის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 128.

¹²⁵ თ. წერეთელი, ვ. მაყაშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 71; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 128.

¹²⁶ თ. წერეთელი, ვ. მაყაშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 71; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 128.

თა სისტემაში ორივე ცნების საჭიროებას, მაგრამ თითოეული მათგანისათვის თავისი ფუნქციური ადგილის მიკუთვნებით. ამ თვალსაზრისით კი თ. წერეთელი, ვ. მაყაშვილი და ო. გამყრელიძე, ჩვენს მიერ ზემოთ ციტირებულ ნაშრომებში, სამართლიანად აღნიშნავენ, რომ დანაშაული არის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთადერთი საკმარისი საფუძველი, ხოლო დანაშაულის შემადგენლობა, ანუ პირის მიერ ჩადენილი ქმედების შესაბამისობა სისხლის სამართლის კანონში განსაზღვრული ნიშნებისადმი, მართლწინააღმდეგობის და ბრალის გვერდით წარმოადგენს დანაშაულის, როგორც ზოგადი ცნების შემადგენელ ელემენტს.

აღნიშნულმა პოზიციამ, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას, თავისი საკანონმდებლო გამოხატულება პოვს კიდეც საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის I ნაწილში, სადაც ნათქვამია, რომ „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ესე იგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული მოქმედება.“

აღნიშნული მუხლის განზოგადებისას აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ ლოგიკურად ასევე გამართლებულია ის თანმიმდევრობაც, რომლითაც დანაშაულის შემადგენლობას მოსდევს მართლწინააღმდეგობა, ხოლო შემდეგ ბრალი. ასეთი თანმიმდევრობისათვის ხაზგასმა ცხადია არ უნდა იქნას გაგებული ისე, რომ თითქოსდა აქ ჩამოთვლილ ნიშანთაგან რომელიმე მათგანს ჩვენ გარკვეულ უპირატესობას ვანიჭებთ. პირიქით, სამივე ნიშანი თანაბარი მნიშვნელობისაა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის და მხოლოდ მაშინ, თუ ქმედება შეიცავს მე-7 მუხლში ჩამოთვლილ ყველა ელემენტს, შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ჩადენილია დანაშაული, რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის არის საკმარისი. მიუხედავად ამისა, დანაშაულის ცნების ელემენტთა ასეთ განლაგებას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, რომელიც ნათლად აისახება, როგორც ამ ელემენტთა ურთიერთდამოკიდებულების განსაზღვრის, ასევე ჩვენთვის ამჟამად საინტერესო საკითხის — სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ცნების დადგენის პროცესში.

სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ცნების შემუშავებო-
სათვის, პირველყოვლისა, უნდა გავერკვეთ ქმედების შემადგენლო-
ბის, მართლწინააღმდეგობის და ბრალის ურთიერთდამოკიდებულე-
ბის პრობლემატიკაში. შემდეგ ჩამოვაყალიბოთ, თუ ამ ელემენტო-
გან რომლები ქმნიან უმართლობას და რითი განსხვავდება ეს უკა-
ნასკნელი ერთი მხრივ დანაშაულისაგან, ხოლო მეორეს მხრივ, ქმე-
დების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობისაგან. დასმულ
საკითხს ჩვენთვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს იმდენად, რამდე-
ნადაც სისხლისსამართლებრივი უმართლობა სწორედ ის ძირითადი
ობიექტური კრიტერიუმი, რომელზეც თანამონაწილეთა დასჯადო-
ბა უნდა დავაფუძნოთ. დასახული ამოცანის ლოგიკური გადაწყვეტის
მიზნით, უპირველესყოვლისა უნდა დავასაბუთოთ, რომ ნიშნებს,
რომლებიც პასუხისმგებლობის საფუძველს (დანაშაულს) ახასიათე-
ბენ, თითოეული ეს ნიშანი შეიძლება არსებობდეს დამოუკიდებლად,
ანუ შეიძლება მოცემული იყოს პირის ქმედებაში დანაშაულის შემა-
დგენლობა, მაგრამ ეს ქმედება არ იყოს მართლსაწინააღმდეგო, ან
კიდევ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება
შეიძლება იყოს მართლსაწინააღმდეგოდ ჩადენილი, მაგრამ არ
იყოს ის ბრალეულად განხორციელებული. ერთი სიტყვით, უნდა ვაჩ-
ვენოთ, რომ თითოეულ ამ ნიშანს აქვს თავისი ფუნქციონალური ში-
ნაარსი და ისინი უნდა გაერთიანდეს დანაშაულის ცნებაში და არა
დანაშაულის შემადგენლობაში, როგორც ამას საბჭოური გაბატონე-
ბული დოქტრინა ან თანამედროვე რუსული სისხლის სამართლის
ლიტერატურა წარმოაჩენს.

ქმედების შემადგენლობის და მართლწინააღმდეგობის ნიშა-
ნთა ურთიერთგამიჯვნა სამართლიანად არის აღნიშნული ლიტერა-
ტურაში, რომ ნათლად ვლინდება მართლწინააღმდეგობის გამომ-
რიცხავ გარემოებათა კვალობაზე.¹²⁷ მაგალითად, საქართველოს
მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლი განსაზღვრავს,
რომ „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით
გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს აუცილებელი მოგერიების

¹²⁷ იხ. თ. წერეთელი, ვ. მაყაშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 72-73; თ. წერე-
თელი დასახელებული ნაშრომი, გვ. 83; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი,
გვ. 131-132.

ფარგლებში..“ მოცემული მუხლი ცხადყოფს, რომ ქმედება შეიძლება შეესაბამებოდეს კანონით განსაზღვრულ ნიშნებს, მაგრამ ის არ იყოს მართლსაწინააღმდეგო. მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობა არის დანაშაულის ნიშანი, რომელსაც გააჩნია თავისი დამოუკიდებელი შინაარსის მქონე ფუნქცია. მისი არ არსებობა სამართალდამცავ ორგანოებს ავალდებულებს გამოორიცხონ პასუხისმგებლობა პირის მიმართ იმ შემთხვევაში, თუ პირის ქმედება ფაქტობრივად სისხლის სამართლის კანონში აღწერილ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს ემთხვევა. ანალოგიური ვალდებულება მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით წარმოიშობა ასევე დამნაშავის შეპყრობის (29-ე მ.), უკიდურესი აუცილებლობის (30-ე მ.), მართლზომიერი რისკის (31-ე მ.) შემთხვევებში. ამავე ინსტიტუტშია ჩამოყალიბებული ზოგადი ხასიათის ნორმაც, რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან პირს სხვა მართლზომიერი ქმედების ჩადენის დროს ათავისუფლებს (32-ე მ.), ე. ი. ქმედება მართალია არ არის უშუალო სახელდებით მოხსენებული, მაგრამ ის შეიძლება შეესაბამებოდეს ამა თუ იმ მუხლში აღწერილ ნიშნებს, თუმცა არ იყოს დანაშაული, ანუ ქმედების არამართლსაწინააღმდეგო ხასიათმა შესაძლებელია საფუძველი გამოაცალოს ამ ქმედების მიმართ სისხლის სამართლებრივი რეაგირების განხორციელებას. ასეთი ვითარება შეიძლება წარმოიშვას მოვალეობათა კოლიზიის, დაზარალებულის თანხმობის, საკუთარი უფლებების განხორციელების თუ სხვა გარემოებების არსებობისას. ერთი სიტყვით, ყველა აქ ჩამოთვლილ შემთხვევაში, ქმედება შეიძლება შეესაბამებოდეს სისხლის სამართლის კანონით განსაზღვრულ ნიშნებს, ანუ გვექნდეს დანაშაულის შემადგენლობა, თუმცა არ იყოს ის მართლსაწინააღმდეგოდ ჩადენილი, ე. ი. დანაშაულის შემადგენლობა შეიძლება არსებობდეს და არსებობს კიდევაც ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის გარეშე.

იმ დებულების დასადასტურებლად, რომ დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანი არ შეიძლება იყოს მართლწინააღმდეგობა, საგულისხმო არგუმენტია ისიც, რომ პირველი მათგანი წარმოადგენს არსებულ ფაქტს, ხოლო მეორე — ამ ფაქტის, ანუ ქმედების შეფასებას. სამართლიანად წერს პროფ. ო. გამყრელიძე, რომ „...მართლწინააღმდეგობა შეფასებაა, იგი ქმედობის უარყოფითი შე-

ფასებაა. თვითონ ქმედობა არის ის მასალა, რომელსაც უარყოფითად აფასებს სამართალი. ამიტომ მასალა და მისი შეფასება სხვადასხვაა. შეფასება არ შეიძლება ამ მასალის (შემადგენლობა) აუცილებელი ნიშანი იყოს. მართლწინააღმდეგობა რომ შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანი იყოს, მაშინ მან თავისი თავი უნდა შეაფასოს.¹²⁸ მართლაც, ამ ალოგიზმურ თეზისს თავი რომ დავაღწიოთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ კომპონენტს, რომელიც ფასდება და რომლითაც ფასდება სხვადასხვაა, და ეს უკანასკნელი არ შეიძლება შერწყმული იყოს პირველთან.

დებულება, რომ დანაშაულის შემადგენლობა არსებობს მართლწინააღმდეგობის გარეშე, ლოგიკურად ასაბუთებს იმ თეზისსაც, რომ მხოლოდ დანაშაულის შემადგენლობა არ შეიძლება პასუხისმგებლობის ერთადერთ საკმარის საფუძველს წარმოადგენდეს. ფორმალურ ლოგიკაზე დაყრდნობით გამოგანილი ასეთი დასკვნა სწორია და ის განსაკუთრებულ დავას არ უნდა იწვევდეს. დანაშაულის შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა არის დანაშაულის, ანუ უფრო ზოგადი ცნების შემადგენელი ელემენტები, რომელთა არსებობაც იძლევა შესაძლებლობას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ ვიმსჯელოთ. ვიმსჯელოთო იმიტომ ვამბობთ, რომ პასუხისმგებლობის საფუძვლის, ანუ დანაშაულის არსებობისათვის აუცილებელია კიდევ ერთი ნიშანი — ბრალი.

შესაძლებელია თუ არა, რომ აღნიშნული ნიშანი(ბრალი) დანაშაულის შემადგენლობის ცნების ქვეშ განიხილებოდეს? თუ საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის ლიგერატურას გადავხედავთ, აშკარად იკვეთება იმ ავტორთა უმრავლესობა, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის სტრუქტურაში მოიაზრებდნენ სამოგადოებრივ საშიშროებას (მართლწინააღმდეგობას) და აქედან აკეთებდნენ იმ დასკვნასაც, რომ ბრალიც დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია. ამ თვალსაზრისით სამოგადოებრივი საშიშროების (მართლწინააღმდეგობის) ცნების საკითხი არ ამოიწურება მხოლოდ იმით, რომ ქმედება აყენებდა ან შეიძლება მიეყენებინა გიანი სამოგადოებრივ ღირებულებებს, არამედ აუცილებელი იყო

¹²⁸ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 132

განხორციელებული ქმედების ბრალეული ხასიათი,¹²⁹ ანუ ბრალი, საზოგადოებრივ საშიშროებასთან (მართლწინააღმდეგობასთან) ერთად, დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელ კომპონენტად განიხილებოდა და ეს, სრულიად ლოგიკურია, ვინაიდან ამ მიმართულების მიხედვით, პასუხისმგებლობის ერთადერთ საფუძვლად აღიარებულია დანაშაულის შემადგენლობა.

ამგვარი პოზიცია მცდარია და ის ქართველ მეცნიერთა მიერ სრულიად სამართლიანად იქნა უარყოფილი.¹³⁰ ამ მოსაზრებათა გაზიარება და მათი თანმიმდევრული გატარება პრაქტიკაში რეალურად ნიშნავს იმას, რომ უარი უნდა ვთქვათ ფსიქიკურად დაავადებულთა მიმართ იძულებითი სამედიცინო ღონისძიებების გატარებაზე. ცნობილი ფაქტია, რომ ასეთმა პირმა, შეუძლებელია ბრალეულად იმოქმედოს, თუმცა მას შეუძლია სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება განახორციელოს, რომელი მოქმედებაც შესაბამისად რეგულირდება სისხლის სამართლის კოდექსით. მაშასადამე, შეურაცხადის მოქმედება თავისთავად არ არის იმის მტკიცების საფუძველი, რომ პირმა დანაშაული ჩაიდინა, ხოლო მეორეს მხრივ არც იმის, რომ პირს არ განუხორციელებია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. აღნიშნულიდან კი ლოგიკურად ვლინდება, რომ ბრალი დანაშაულის, როგორც ზოგადი ცნების შემადგენელი ელემენტია და ის არ ერწყმის დანაშაულის შემადგენლობას.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ შეურაცხადის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის თაობაზე ქართულ მეცნიერებაში არსებობს განსხვავებული პოზიცია. მაგალითად, პროფ. გ. ნაჭყებია მიიჩნევს, რომ რამდენადაც მართლწინააღმდეგობა ქმედების უარყოფითი შეფასებაა, ხოლო შეფასების საგანი მხოლოდ გონიერული საშრისით წარმართული ქმედება შეიძლება იყოს, აქედან გამომდინარე „შეურაცხადი პირის ფაქტობრივად საშიში მოქმე-

¹²⁹ Курс советского уголовного права, часть общая, изд. ЛГУ, 1968, с. 164, 318; Н. Ф. Кузнецова, преступление и преступность, МГУ, 1969, с. 70, 76 и др.

¹³⁰ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 84; ო. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბ., „მეცნიერება“, 1989, გვ. 134-136.

დების მართლწინააღმდეგობა შეუძლებელია, რადგან შეურაცხად პირს გონივრული საზრისით მოქმედება არ შეუძლია.¹³¹

ცხადია, პროფ. გ. ნაჭყებიას თავისი მეცნიერული მოღვაწეობით, უთუოდ დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული სისხლისსამართლებრივი აზროვნების განვითარებაში, მიუხედავად ამისა, აღნიშნულთან დაკავშირებით გვსურს მოკრძალებით გამოვხატოთ ჩვენი განსხვავებული პოზიცია. უნდა შევნიშნოთ, რომ შეურაცხადის მოქმედების ამგვარი ანალიზი სამართლებრივი თვალსაზრისით, მის ინდიფერენტირებულ ხასიათზე მიუთითებს, ანუ თუ შეურაცხადის მოქმედება არ შეიძლება მართლსაწინააღმდეგოდ შევაფასოთ, მაშინ ვერც მართლზომიერად შევაფასებთ. აქედან გამომდინარე, შეურაცხადის ნებისმიერი მოქმედება სამართლებრივი რეგულირების გარეთ უნდა მოექცეს. ეს კი სხვა, რომ არაფერი ვთქვათ, ლოგიკურად დასვაძს საკითხს შეურაცხადის მიერ საზოგადოებისათვის მოსალოდნელი საფრთხის რეგულირების თაობაზე. წარმოვიდგინოთ ერთი წუთით, რომ შეურაცხადი პეტრე თავს ესხმის პაულეს. აქვს თუ არა ამ შემთხვევაში ამ უკანასკნელს აუცილებელი მოგერიების უფლება? ცხადია რომ აქვს. მაგრამ საიდან წარმოემოხა პირს ეს უფლება, თუ სისხლის სამართლის კოდექსში ეს კონკრეტული ფაქტი კანონმდებლის მიერ არ იქნება მართლსაწინააღმდეგოდ შეფასებული. მამასადავს, აუცილებელი მოგერიების უფლება თავისთავად შეურაცხადის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების გარეშე კი არ მოიპოვება, არამედ მასთან მჭიდრო კავშირში. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ ზოგადად უფლება არსებობს იმდენად, რამდენადაც არის მისი რეალიზაციის საშუალება, ანუ სამართლით გარანტირებული ის პირობები, როცა ამ უფლების გამოყენება შეიძლება. მაგრამ თუ შეურაცხადის მოქმედებას სამართლებრივად ინდიფერენტირებულად ვაცხადებთ, მაშინ ასეთ შემთხვევაში მომგერიებლის უფლებაც მაშინვე ალოგიზმად გადაიქცევა. ერთი სიტყვით, ეს ობიექტური ფაქტორიც საკმარისი პირობაა იმის მტკიცებისათვის, რომ შეურაცხადის მოქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ იქნას მიჩნეული.

¹³¹ გ. ნაჭყებია, სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, დისერტაცია იურ. მეც. დოქ... მოსაპოვებლად, თბ., 1997, გვ. 191

იმ დებულების სისწორეს, რომ შეურაცხადობა მხოლოდ ბრალის გამომრიცხავი გარემოებაა და არა მართლწინააღმდეგობის, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის სტრუქტურული ანალიზიც ადასტურებს. მასში მართლწინააღმდეგობის და ბრალის გამომრიცხავი გარემოებანი თანმიმდევრობით დამოუკიდებელ თავებადაა გამოყოფილი. შეურაცხადის მიერ განხორციელებული ქმედების იურიდიული ბუნება დახასიათებულია არა მართლწინააღმდეგობის, არამედ ბრალის გამომრიცხავ გარემოებათა თავში. ამასთან, ამ თავში გაწერილი 34-ე მუხლი პირდაპირ აფიქსირებს, რომ „...კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ შეურაცხება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების ჩადენის დროს ქრონიკული ფსიქიკური ავადმყოფობის, ფსიქიკური მდგომარეობის დროებითი მოშლილობის, ჭკუასუსტობის ან სხვა ფსიქიკური დაავადების გამო არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა..“ მიგვაჩნია, რომ მოცემული საკანონმდებლო ნორმა შინაარსობრივ ანალიზს აღარ საჭიროებს, რადგან ჩვენს მიერ ხაზგასმული სიტყვები ცალსახად გამოთქვამენ მოსაზრებას, რომ შეურაცხადის მიერ განხორციელებული მოქმედება არის მართლსაწინააღმდეგო, თუმცა არა ბრალეული.

ვფიქრობთ, ურიგო არ იქნებოდა აქვე გაგვეანალიზებინა ბრალის გამომრიცხავი სხვა გარემოებებიც (მაგ., შეურაცხადობა ასაკის გამო), რომლის მეშვეობითაც უკეთ შევძლებდით ობიექტური მართლწინააღმდეგობის პრაქტიკული მნიშვნელობის წარმოჩენას. თუმცა სიტყვა საკმაოდ გაგვიგრძელდა, ამიტომ მოკლედ მოვჭრით, რომ თანამედროვე ქართულ ამროვნებაში საბოლოოდ დამკვიდრდა ჭეშმარიტი პოზიცია, რომლის თანახმადაც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთადერთი საკმარისი საფუძველი არის დანაშაული და არა დანაშაულის შემადგენლობა.¹³² კანონში ჩამოყალი-

¹³² გ. ნაჭყებია, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზოგადი თეორიის შესავალი (სისხლის სამართლის მეცნიერების ცნებათა სიტემის ასპექტით), თბ. 2000, გვ. 6-7; მ. ტურავა, სისხლის სამართალი (ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა), თბ., 2000, გვ. 30; ლ. კუტალია, ბრალის ნორმატივისტული მოდელი (დოგმატურ-სისტემატიკური თავისებურებები), თბ. 1999; ნ. ზუჭუა, ასაკი როგორც ბრალის გამომრიცხავი გარემოება, // ე., „ალმანახი“, 1998, №8, გვ. 16 და სხვ.

ბეებული ფაქტის დესკრიფცია, მართლწინააღმდეგობა და ბრალის ერთობლიობა არის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველი. ამასთან, თითოეული აქ ჩამოთვლილი ნიშანი, როგორც ვნახეთ, შეიძლება მეორისაგან დამოუკიდებლად მოიპოვებოდეს, ანუ ჩადენილი ქმედება შეიძლება შეესაბამებოდეს კანონით დადგენილ ნიშნებს, თუმცა ის არ იყოს მართლსაწინააღმდეგო, ან ასეთი მოქმედება შეიძლება იყოს მართლსაწინააღმდეგო, მაგრამ არ იყოს ბრალეულად ჩადენილი. სწორედ ეს ფაქტორი არის ერთერთი აუცილებელი პირობა უმართლობის ცნების შემუშავებისათვის. კერძოდ, თუ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველს ანუ დანაშაულს ახასიათებს სამი ნიშანი, უმართლობის ცნება მოიცავს ორ ნიშანს — დანაშაულის შემადგენლობას და მართლწინააღმდეგობას. როგორც სამართლიანად წერს პროფ. ო. გამყრელიძე, „სისხლის-სამართლებრივი უმართლობა არის ისეთი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კანონით.“¹³³ მოცემული განსაზღვრება ცხადყოფს, რომ სისხლისსამართლებრივი უმართლობა განსხვავდება, როგორც მართლწინააღმდეგობისაგან, ასევე დანაშაულისაგან. თუ მართლწინააღმდეგობა ეს არის წინააღმდეგობა ქმედებასა და სამართალს შორის, ანუ ურთიერთობა გამოხატული ამ ორი მოვლენის ურთიერთდაპირისპირებით თავად უმართლობა, ამ ურთიერთობას კი არ გამოხატავს, არამედ თვითონ არის უკვე მართლსაწინააღმდეგო ქმედება. რაც შეეხება დანაშაულთან თანაფარდობას, დანაშაული თვითონ მოიცავს უმართლობას. დანაშაული შეიძლება განვმარტოთ, როგორც სისხლისსამართლებრივი უმართლობისა და ბრალის ერთიანობა.

უმართლობის ცნების ანალიზისას დაგვრჩა კიდევ ერთი ფუნდამენტური საკითხი, რომელიც პირდაპირ ლოგიკურ კავშირშია ჩვენს მიერ ზემოთ არაერთჯერ განვითარებულ მოსაზრებასთან. მას კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ: თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია სუბიექტურ სფეროში არსებული ობიექტური ნიშანი, რომელმაც თანამონაწილეთა დასჯადობა ერთიან ობიექტურ კრიტერიუმზე — უმართლობაზე უნდა დააფუძნოს. ამ საკითხის ღიად დატოვე-

¹³³ ო. გამყრელიძე, დასაზღვრული ნაშრომი, გვ. 136-137

ბა დაუმეველებია, ვინაიდან კანონით აღწერილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების, ანუ უმართლობის განხორციელება შესაძლებელია გაუფრთხილებლობითაც. ამიტომ თუ თანამონაწილეთა დასჯადობა უმართლობას ეფუძნება, მაშინ გამოდის, რომ უნდა დაეუშვათ გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობაც. ერთი სიტყვით, უმართლობის კუთხით დანახული თანამონაწილეთა დასჯადობის პრობლემა, ზედპირულად თუ შეეხება, ერთობ რთულად გამოიყურება. თუმცა, ამ სირთულის დაძლევის პერსპექტივა მაშინვე გაჩნდება, თუ უმართლობის სუბიექტური ელემენტების საკითხს აქვე განვიხილავთ.

როგორც ცნობილია, გასული საუკუნის დასაწყისში, გერმანელ მეცნიერთა შორის ჩამოყალიბდა მოსაზრება, რომლის თანახმადაც ობიექტურ მართლწინააღმდეგობას არა მხოლოდ ქმედების სოციალური საზიანობა გამოხატავს, არამედ ამ თვისებას ზოგჯერ დამნაშავეს მიერ დასახული მიზანი ასაბუთებს. სისხლის სამართალში ამ მოვლენას ყურადღება პირველად ნაგლერმა და გრაფ ცუ დონამ მიაქციეს. შემდგომში კი ეს პრობლემა დაწერილებით გადმოსცა ე. მეცგერმა ნაშრომში „სისხლის სამართლის ღოგმაგიკის თანამედროვე გზები.“

ვიდრე დასახელებული ნაშრომის ანალიზს შეუდგებოდეთ, უნდა აღვნიშნოთ ის გარემოებაც, რომ დანაშაულის შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობის და ბრალის ურთიერთგამიჯენა გერმანულ დოქტრინაში ჯერ კიდევ დანაშაულის კლასიკურ სისტემაში მოხდა. დანაშაულის ცნების კლასიკურ განსაზღვრებას საფუძვლად უდევს კაუბალური მოქმედება, როგორც გვაროვნული ნიშანი, რომელსაც უკავშირდება შემადგენლობისადმი შესაბამისობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალეულობა, როგორც სახეობრივი ნიშნები.¹³⁴ ამ კონცეფციის თანახმად, ყველაფერი გარეგანი ობიექტურ მართლწინააღმდეგობას მიეკუთვნება, ხოლო რაც სუბიექტურია, ბრალის ცნებას ქმნის. ერთი სიტყვით, კლასიკური სკოლის მიმდევრებმა შინაგან და გარეგან მოვლენათა დაპირისპირებით ბრალის ცნება მკვეთრად გამიჯნეს უმართლობის ცნებისაგან. მას საფუძვლად დაე-

¹³⁴ იხ. Johannes Wessels, *Strafrecht allgemeiner Teil*, Heidelberg, 1985 s.21, 23; Fritjof Haft, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Munchen, 1990, s.18-20.

დო, ერთი მხრივ, მოქმედების კაუზალური, ხოლო მეორე მხრივ, ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია. თუმცა, შემდგომში წმინდა ობიექტურად განსაზღვრულ მართლწინააღმდეგობასა და ბრალის ნიშანს შორის გარკვეულად დაირღვა ბალანსი, როცა უმართლობის სუბიექტური ელემენტები იქნა აღმოჩენილი. ეს უკანასკნელი, როგორც ცნობილია გერმანულ სისხლის სამართალში დანაშაულის ნეოკლასიკური ცნების გაგებას უკავშირდება.¹³⁵ მისი ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი არის ე. მეცგერი.

ე. მეცგერი არსებითად იზიარებს დანაშაულის კლასიკური მართულების მიერ ჩამოყალიბებულ დებულებას იმის შესახებ, რომ ყოველგვარი უმართლობის, ანუ მართლსაწინააღმდეგო ქცევის წანამძღვარია „ობიექტური შეფასებითი ნორმა,“ რომლის წინააღმდეგაც ეს ქცევაა მიმართული. თუმცა, უმართლობის ობიექტურობა არ ნიშნავს აუცილებლობით იმას, რომ განსჯის საგანი მხოლოდ გარესამყაროს ობიექტური მოვლენებია. უმართლობის მსჯელობა შეეხება არა მარტო გრძნობით აღქმად ხდომილებას (ქცევას), არამედ ამ მსჯელობის საგანი შეიძლება შინაგანი (სულიერი, ფსიქიკური, სუბიექტური) მოვლენებიც იყოს, რომელსაც სამართალსა და უმართლობას შორის ზღვარის გასაველებად თავისი მნიშვნელობა აქვს.¹³⁶

მაგრამ რაში მდგომარეობს შინაგან მოვლენათა ეგზისტენციალური რაობა ობიექტური მართლწინააღმდეგობისათვის? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემისას ე. მეცგერი იზიარებს ვებერის მოსაზრებას, რომ წმინდა გარეგანი ქცევა მართალია ძირითადი საყრდენია სისხლის სამართლის შემადგენლობათა შექმნისა, თუმცა ყოველთვის როდი აქვს გადაწყვეტი მნიშვნელობა იმ ფაქტს, რომ ქცევა გარეგნულად არის მიმართული გარეგანი სამყაროს შედეგზე, არამედ ზოგჯერ მხედველობაში მიიღება ისიც, რომ მოქმედი თვითონ აბ-

¹³⁵ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ნეოკლასიკურმა სისტემამ შეინარჩუნა კლასიკური სისტემის საშინაოგანი სტრუქტურა დანაშაულის ცნების, მაგრამ ამ ნიშნებს შორის არსებული ურთიერთობა სხვაგვარად წარმოადგინა. მაგალითად, ნეოკლასიკოსებმა შემადგენლობის ცნებაში შემოიტანეს ნორმატიული ნიშანი (მაგ. ქურდობის დროს სხვისი ქონება), ხოლო ბრალის წმინდა ფსიქოლოგიურ ცნებაში „გასაკიცხაობის“ ნორმატიული ელემენტი. იხ. დაწერილებით ო. გამყრელიძის დასახელებული ნაშრომი გვ. 138-141

¹³⁶ E. Mezger, *Moderne Wege der Strafrechtsdogmatik*, Berlin, 1950, s. 20-21

ლევს მიმართულებას მოქმედებას და წარმართავს მას განსაზღვრული შედეგისაკენ. ამ შემთხვევებში მოქმედის მიერ დასახული მიზანი უმართლობის „სუბიექტურ ელემენტად“ გვევლინება.¹³⁷ აღნიშნულ მოსაზრებაზე დაყრდნობით ე. მეცგერი კანონმდებლის მიერ ამა თუ იმ ქცევის მართლსაწინააღმდეგოდ გამოცხადების ორ შესაძლებლობას უშეებს: პირველი, რომ კანონმდებელს შეუძლია ნორმა მხოლოდ და მხოლოდ გარეგან ხდომილებაზე გაიანგარიშოს და აკრძალოს ამა თუ იმ შედეგისათვის კაუზალური ქცევა და მეორე, რომ ამ აკრძალვას საფუძვლად დაუდოს მოქმედების მიზანი და ამა თუ იმ შედეგისაკენ მიმართული ქცევა დანაშაულად გამოაცხადოს.¹³⁸

ე. მეცგერი ცდილობს მონახოს ის „გასაღებიც“, რომელიც სუბიექტური ელემენტის (მიზნის), როგორც ერთის მხრივ, უმართლობის დამაფუძნებელი კომპონენტის, ხოლო მეორეს მხრივ, ბრალის სფეროს კუთვნილების გარკვევაში დაგვეხმარება. ამ მიზნით ის ერთმანეთისაგან მიჯნავს „უმართლობის სუბიექტურ ელემენტს“ და „განზრახვას“. განზრახვა, როგორც ბრალის ფორმა, მისი აზრით, არის უკვე ასახვა არსებული ობიექტური ან სუბიექტური შემადგენლობისა, მაშინ, როცა უმართლობის სუბიექტური ელემენტი ობიექტურ შემადგენლობას რაღაც ახალს მაგებს.¹³⁹ მაგრამ რას ნიშნავს ეს ახლის მიმატება ობიექტური შემადგენლობისთვის და როგორ გავიგოთ, რომელი შინაგანი ელემენტები ქმნიან ბრალს და რომელი მათგანი აფუძნებს უმართლობას? ე. მეცგერის მიხედვით, ობიექტურად აღწერილ შემადგენლობებთან საქმე გვაქვს მაშინ, როცა ამა თუ იმ დელიქტის როგორც განზრახ, ისე გაუფრთხილებლობით ჩადენა დასჯადად არის გამოცხადებული. უმართლობას ამ ტიპის დელიქტებში წმინდა გარეგანი, კაუზალური ხდომილება აფუძნებს. ამიტომ აღნიშნულ შემთხვევებში ყოველგვარი სუბიექტური ელემენტი, ავტორის აზრით, მხოლოდ ბრალის სფეროს განეკუთვნება.¹⁴⁰

¹³⁷ E. Mezger, *Moderne Wege der Strafrechtsdogmatik*, Berlin, 1950, s. 22

¹³⁸ იქვე, გვ. 22

¹³⁹ იქვე, გვ. 26-27

¹⁴⁰ იქვე, გვ. 25-26

ე. მეცგერი ობიექტურად კონსტრუირებულ შემადგენლობებთან ერთად, სუბიექტურად ანუ ფინალურად კონსტრუირებულ დელიქტებსაც განიხილავს. ქურდობისათვის, მაგალითად, მისი აზრით, დამახასიათებელია შემადგენლობის ისეთი ნიშანი, როგორიცაა მითვისების მიზანი. ამ დელიქტის გაუფრთხილებლობით ჩადენას არა თუ არ სჯის მოქმედი სამართალი, არამედ ასეთი რამ საერთოდ წარმოუდგენელია. სხვისი ქონების „გაუფრთხილებლობით“ წაღება, დასჯადადაც, რომ იყოს გამოცხადებული, ქურდობა კი არა, სულ სხვა შემადგენლობა იქნებოდა. იგივე უნდა ითქვას, მაგალითად, თაღლითობის (§263), გამოძალვის (§253), ყალბი დოკუმენტის (§267) ან ყალბი ფულის (§146) დამზადების შემადგენლობათა მიმართაც.¹⁴¹

ქართველ მეცნიერთა შორის, უმართლობის სუბიექტურ ელემენტებზე, მეტად რაციონალური მოსაზრებები აქვს გამოთქმული პროფ. თ. წერეთელს. თ. წერეთელი ერთ-ერთი პირველი იყო საბჭოელ მეცნიერთა შორის, რომელმაც ეგზისტენციალური სინამდვილის შინაგანი მოვლენები წინა პლანზე წამოსწია სამართალსა და უმართლობას შორის ზღვარის გასაყვებად. ერთ-ერთ ძირითად მომენტად, რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ქმედების მართლზომიერების ან მართლწინააღმდეგობის საკითხის გადაჭრისათვის წარმოადგენს მიზანი, აღნიშნავდა 1957 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში ავტორი, და თავისი მოსაზრების კონსტატაციას სათანადო მაგალითის მეშვეობით ცდილობდა: „თუ ვინმე ამგვრევეს ოთახის ფანჯარას იმ მიზნით, რომ გადაარჩინოს ბავშვი, რომელიც იგუდება გაბისაგან, ეს იქნება მართლზომიერი და საზოგადოებრივად სასარგებლო მოქმედება. მაგრამ იგივე ქმედება ჩადენილი ქურდობის მიზნით, იქნება საზოგადოებრივად საშიში, მიუხედავად იმისა, ამის შედეგად ოთახში პაერის შეღწევით ბავშვი, რომელიც იხრჩობოდა გაბისაგან, გადარჩა დახრჩობას.“ მაშასადამე, მოქმედებებმა, რომლებმაც ერთგვაროვნად შეუწყეს ხელი ერთსა და იმავე ცვლილებას გარესამყაროში, დაასკვნის ავტორი, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც საზოგადოებრივად საშიშად, ან პირიქით, —

¹⁴¹ E. Mezger, Moderne Wege der Strafrechtsdogmatik, Berlin, 1950, s. 26

იყოს საზოგადოებრივად სასარგებლოც, იმ მიზნიდან გამომდინარე, რომლის განხორციელებისთვისაც ისინი გამოიყენება.¹⁴²

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ თ. წერეთელი აქვე განიხილავს სხვა მაგალითებსაც, სადაც ცდილობს მიზნის მნიშვნელობის წარმოჩენას ქმედების მართლზომიერების თუ მართლწინააღმდეგობის განსაზღვრისათვის არა მხოლოდ ფინალურად კონსტრუირებულ დელიქტებში, არამედ შერეული ტიპის დელიქტებშიც. მაგალითად, ადამიანის მკვლელობა, ჩადენილი სიცოცხლისათვის საშიში საფრთხის აცილების მიზნით, შექმნილი არამართლზომიერი თავდასხმის დროს, თ. წერეთლის თქმით „განიხილება არა როგორც საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო, მაგრამ ადამიანის მკვლელობა, მართალია, რომელიც ობიექტურად წარმოადგენდა საშიშროებას სიცოცხლისათვის, შექმნილი მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმით, იქნება საზოგადოებრივად საშიში, თუ მკვლელობის მიზანი გამოიხატებოდა არა თავდაცვაში მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმისაგან, არამედ, მისწრაფებაში თავი დაეხსნა მტრისაგან.“¹⁴³ ერთი სიტყვით, აქ ავტორი ნათლად გამოხატავს მოსაზრებას, რომ ქმედების მართლზომიერების თუ მართლწინააღმდეგობის განსაზღვრის საკითხში, მიზანი გადამწყვეტ როლს ასრულებს, როგორც ფინალურ, ასევე შერეული ტიპის დელიქტებში.

თუმცა, თ. წერეთლის აღნიშნულმა მოსაზრებამ, რატომღაც ვერ ჰპოვა ბოლომდე თავისი გაგრძელება. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს მისი ერთ-ერთი ბოლო ნაშრომი,¹⁴⁴ სადაც ავტორი, მიზანს მხოლოდ იმ დელიქტებში თვლის ობიექტური უმართლობის დამაფუძნებელ ელემენტად, რომელთა ჩადენაც პირდაპირი განზრახვით არის შესაძლებელი. სანიშნოდ ის ასახელებს ქურდობისა და ცრუ ჩვენების მიცემის შემადგენლობებს, სადაც დასძენს, რომ სხვისი ქონების მიტაცება შეიძლება მხოლოდ მაშინ არსებობდეს, თუ დადგენილია ქონების მითვისების მიზანი, მოწმის ცრუ ჩვენება — მხოლოდ მაშინ, როცა მოწმე გამიზნულად ლაპარაკობს სიცრუეს (намеренно

¹⁴² Т. В. Церетели, Причинная связь в уголовном праве, ТГУ, 1957, с. 135

¹⁴³ იქვე, გვ. 135

¹⁴⁴ Т. В. Церетели, Основания уголовной ответственности и понятие преступления, // Ж., правоведение, ЛГУ, 1980, №2

გოვარიტ неправდუ). აღნიშნულ შემთხვევებში მართლწინააღმდეგობის განსაზღვრა, ავტორის აზრით, დამოკიდებულია არა თავისთავად შედეგის გამოწვევაზე, არამედ მოქმედი პირის ნების მიმართვაზე ამ შედეგისადმი. ამიტომ მიზანი, შეცნობადობა და სხვა ის სუბიექტური კრიტერიუმებია, რომლებიც ობიექტურ უმართლობას განსაზღვრავენ.¹⁴⁵

მაგრამ, რაც შეეხება შერეული ტიპის დელიქტებს, თ. წერეთლის დამოკიდებულება, ამჯერად, სამწუხაროდ არ არის წინა ნაშრომში განვითარებული მოსაზრების კონგურენციული, ეინაიდან ამგვარ დელიქტებს, ის მთლიანად ობიექტურად კონსტრუირებულ დელიქტთა ტიპს მიაკუთვნებს. „წმინდა ობიექტური ნიშნებით განისაზღვრება მართლწინააღმდეგობა ყველა იმ დელიქტების, — წერს იგი, — რომლებიც შეიძლება ჩადენილი იქნას როგორც განზრახ, ასევე გაუფრთხილებლობით, მაგალითად მკვლელობა, სხეულის დაზიანება, საგრანსპორტო დანაშაულები და სხვა.“¹⁴⁶

ამრიგად, ე. მეცგერის და თ. წერეთლის ნაშრომებში მიზნის, როგორც ამჟამად ჩვენი კვლევის ერთ-ერთი ძირითადი პოსტულატის, ფუნქცია საკმაოდ დამაჯერებლად არის წარმოჩენილი იმ დანაშაულთა უმართლობის განსაზღვრის საქმეში, რომელთა ჩადენაც პირდაპირი განზრახვით შეიძლება. აღნიშნული მოსაზრების სისწორის მეტი სიმყარისათვის ისიც იკმარებდა გაგვეხსენებია, რომ სისხლის სამართლის კოდექსში არის რიგი დანაშაულები, რომელთა გამიჯვნა შესაძლებელია მხოლოდ მიზნის გამორკვევის მეშვეობით. სანიმუშოდ შეიძლება დავასახელოთ ავტომობილის ან სხვა მექანიკური საგრანსპორტო საშუალებების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება მისაკუთრების მიზნის გარეშე (184მ.). ამ დანაშაულის ობიექტური მხარე, როგორც ცნობილია ემთხვევა ქურდობის (177მ.) ობიექტურ მხარეს. ამიტომ თუ სუბიექტი, ვთქვათ, იგაცებს სხვის ავტომობილს, და მას აქვს ამ ქონების მისაკუთრების მიზანი, ის პასუხს აგებს ქურდობისათვის, ხოლო თუ ის მოქმედებს მისი ღროებითი გამოყენების მიზნით, მაშინ 184-ე მუხლში ჩამოყალიბებული

¹⁴⁵ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 85

¹⁴⁶ იქვე, გვ. 85

დანაშაულისათვის. მაშასადამე, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მიზანი (სხვისი ქონების მითვისების ან დროებითი გამოყენების) დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი უმართლობის დამაფუძნებელი კომპონენტია და ეს სუბიექტური ნიშანი ობიექტური თვალსაზრისით უნდა შეფასდეს.

იმ პიროვნებისათვის, რომელიც ლოგიკური მსჯელობის არსებობას აღიარებს, მისთვის ხელის გულზე უნდა მოჩანდეს, რომ ფინალურად ჩამოყალიბებულ დელიქტებში ქმედების არსი მდგომარეობს არა თავისთავად განხორციელებულ წმინდა ობიექტურ გარემოებაში (რომელიც კაუზალური მოქმედების ნატურალისტურ ბუნებას ეფუძნება), არამედ ამ ქმედების აზრში, იმ მიზანში, თუ რა მიზნით მოქმედებდა სუბიექტი. მაგალითად, თუ მკითხველთა ბიბლიოთეკის (რომელიც არ ატანს წიგნებს სახლში) მომხმარებელს წიგნები მიაქვს სახლში იმ მიზნით, რომ ის მეორე დღეს დააბრუნოს, მას არ განუხორციელებია ქურდობის უმართლობა, რადგან მას არ აქვს მითვისების მიზანი. ამ შემთხვევაში მოცემულია უბრალო (არა დანაშაულებრივი შემადგენლობის შესაბამისი), მფლობელობის დროებითი წართმევა. მაშასადამე, ფინალურ დელიქტებში სუბიექტური ელემენტებისაგან დაცლილი წმინდა ობიექტური დეფინიცია სისხლის სამართლებრივი თვალსაზრისით აბსოლუტურ უშინაარსობად გამოიყურება. ამიტომაც სრულიად სამართლიანად უნდა მივიჩნიოთ თანამედროვე გერმანელ კრიმინალისტთა კრიტიკული დამოკიდებულება ნატურალისტურ-კაუზალური ქმედების მოძღვრების მიმართ, რომლის მეშვეობითაც ყველაფერი ობიექტურ-კაუზალური „უმართლობად“ ხოლო ამის საპირისპიროდ ყველა სუბიექტურ-სულიერი „ბრალად“ ითვლებოდა. დღეს აღიარებულია ამგვარი აზრისაგან დაცლილი ქმედების ცნების მერყეობა, რომელსაც თავად ე. ბელინგმა (კლასიკური სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებელი) თურმე, ერთდროს ენამახვილურად „უსისხლო მოჩვენება“ კი უწოდა.¹⁴⁷

იმ ფაქტის მოკვლევა, რომ გამიზნვითი დელიქტების უმართლობის შინაარსს სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს, ჯერ კი-

¹⁴⁷ იხ. Johannes Wessels, *Strafrecht allgemeiner Teil*, Heidelberg, 1985 s.21; Fritjof Haft, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Munchen, 1990, s.22.

დეე ვერ ამოწურავს ჩვენი სადისერგაციო თემის ერთ-ერთ საკეან-
ბო საკითხს, თუნდაც იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ დანაშაულში
თანამონაწილეობა (დახმარება) შეიძლება არა მარტო ფინალურად
კონსტრუირებულ დელიქტებში, არამედ იმ დელიქტებშიც, რომელთა
ჩადენა შეიძლება განზრახვას და გაუფრთხილებლადაც (მაგ., მკვლე-
ლობა, სხეულის დაზიანება და სხვ.). დელიქტის ამ სახეს თუ მივი-
ღებთ მხედველობაში და ე. მეცხერის მოსაზრებას გავიზიარებთ,
მაშინ ყველა სუბიექტური ელემენტის ბრალის ცნებაში ლოკალიზება
უნდა მოვახდინოთ, რადგან ავტორის მტკიცებით, დელიქტის ამ
სახის ბუნებას სუბიექტური ელემენტები არ განსაზღვრავენ. რაც
შეეხება თ. წერეთლის მსჯელობას, როგორც უკვე ვნახეთ, საბო-
ლოო ჯამში, ამგვარ დელიქტებს, ისიც ობიექტურად კონსტრუირე-
ბულ დელიქტთა ტიპს მიაკუთვნებს. თუმცა, ამავდროულად აუცილე-
ბელია მის მიერ გამოთქმულ ერთ მოსაზრებას განსაკუთრებული
ყურადღება მივაქციოთ. კერძოდ, ერთ შემთხვევაში, აუცილებელი
მოგერიებით მკვლევლობისას, მიზანს თ. წერეთელი ქმედების მართ-
ლზომიერად გამოცხადების საფუძველად მოიშველიებს, ხოლო
მეორე შემთხვევაში, იგივე ობიექტური წანამძღვრების არსებო-
ბისას თუ სუბიექტის მიზანი გამოიხატა არა უბრალოდ მართლსაწი-
ნააღმდეგო შედეგისაგან თავდაცვაში, არამედ მისწრაფებაში თავი
დაეხსნა მტრისაგან, მიზანი ამ შემთხვევაში, ავტორის აზრით, აფუძ-
ნებს ქმედების მართლწინააღმდეგობას და მაშასადამე, ეს სუბიექ-
ტური ელემენტი (მიზანი), განზრახ მკვლევლობისას, ობიექტური თეა-
ლსაზრისით ფასდება. აღნიშნული მსჯელობა კი უნდა ითქვას, რომ
ერთ-ერთი ძირითადი გზამკვლევია შერეული ტიპის დელიქტებში
სუბიექტური ელემენტების განსაზღვრისათვის.

აღნიშნული გარემოება არ გამორჩენია კიდევ მხედველო-
ბიდან თვალსაჩინო მკვლევარს პროფ. ო გამყრელიძეს. იგი სამარ-
თლიანად შენიშნავს, რომ „მიმართულება, რომელიც უმართლობის
სუბიექტურ ელემენტებს მარტო იმ დელიქტებში ეძებს რომელთა
ჩადენა მხოლოდ განზრახ ხდება... ხელოვნურად ბლუდავს უმართ-
ლობის სუბიექტური ნიშნების სფეროს. ეს მიმართულება დელიქტის
ტიპის აბსტრაქტული გაგებიდან გამოდის და მხედველობაში არ
იღებს იმ კონკრეტულ შემთხვევას, როცა დანაშაული პირდაპირი

განზრახვით არის ჩადენილი, სადაც სუბიექტური ელემენტი, კერძოდ მიზანი, ისეთივე ობიექტური მნიშვნელობის ფაქტორია, როგორც მაგალითად ნივთის მითვისების მიზანი ქურდობის დროს..¹⁴⁸

ამ მოსაზრების ერთერთ არგუმენტად ო. გამყრელიძე სწორედ აუცილებელი მოგერიების საკითხს განიხილავს. გაბაგონებული დოქტრინის თანახმად, წერს იგი, აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერებას მხოლოდ ობიექტური მომენტი არ განსაზღვრავს, არამედ ობიექტურთან ერთად მხედველობაში მიიღება სუბიექტურიც, კერძოდ, თავდაცვის მიზანი. აქედან გამომდინარე, თუ დამთავრებული მკვლელობის სოციალური სარგებლიანობა და მართლზომიერება სუბიექტურმა მომენტმა განსაზღვრა, მაშინ დავას არ უნდა იწვევდეს ის ფაქტორიც, რომ „მეორე მხრივ, დამთავრებული მკვლელობის საზოგადოებრივი საშიშროება და მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობა სუბიექტურმა მომენტმა დააფუძნოს! აქ ხომ მედლის ორ მხარესთან გვაქვს საქმე. მედლის ერთ მხარეს არის მართლზომიერი მკვლელობა, ხოლო მეორე მხარეს გვაქვს მართლსაწინააღმდეგო მკვლელობა. ამიტომ თუ სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს „განზრახი“ მკვლელობის მართლზომიერებას, ასევე უნდა განსაზღვროს, მეორე მხრივ, სუბიექტურმა ელემენტმა განზრახი მკვლელობის მართლწინააღმდეგობა.“¹⁴⁹

ანალოგიური ვითარება წარმოიქმნება დამნაშავის შეპყრობის დროსაც. მაგალითად, თუ პირი აზიანებს ქურდს იმ მიზნით, რომ ის დაიმორჩილოს და შესაბამისი ხელისუფლების ორგანოებს გადასცეს, ასეთი მოქმედება მართლზომიერია. თუმცა იგივე მოქმედება უკვე პირადი ანგარიშსწორების მიზნით მართლსაწინააღმდეგოდ განიხილება, ე. ი. ერთიან სივრცესა თუ დროში მოცემული ორი იდენტური მოქმედება, ამ შემთხვევაშიც, სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით სხვადასხვაგვარად ფასდება იმ მიზნის მიხედვით, თუ რა მიზანს ისახავდა სუბიექტი ქმედების განხორციელებისას.

შერეული ტიპის დელიქტებში უმართლობაზე მსჯელობისას, ობიექტურ გარემოებებთან ერთად რომ აუცილებელია ზოგჯერ მხე-

¹⁴⁸ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 168.

¹⁴⁹ იქვე, გვ. 167-168

დველობაში მივიღოთ სუბიექტური ელემენტიც, ეს გარემოება ნათლად იკვეთება დანაშაულის მცდელობის და ფინალურად ჩამოყალიბებულ დელიქტთა შედარებითი ანალიზის ჭრილშიც. როგორც ცნობილია, დანაშაულის მცდელობა და მიზნით დაფუძნებული დელიქტები სუბიექტური მხრივ იდენტურ თვისებას აელენენ. ორივე მათგანის განხორციელება გაუფრთხილებლობით გამოირიცხულია. ამიტომ, თუ გამიზნითი დელიქტების უმართლობის შინაარს სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს იმიტომ, რომ ამ დელიქტების ჩადენა გაუფრთხილებლობით არ შეიძლება, მაშინ ლოგიკური თანმიმდევრობა მოითხოვს, რომ დანაშაულის მცდელობის უმართლობაც სუბიექტურმა მომენტმა დააფუძნოს. სხვათა შორის ამ დებულებას თავად ე. მეცგერიც არ უარყოფს. იგი უმართლობის და ბრალის ურთიერთგამიჯვნის საკითხზე ველცელთან კამათისას ნათლად გამოხატავს მოსაზრებას, რომ დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, მიზანი მცდელობის უმართლობას განსაზღვრავს და იგი ბრალის შემადგენელ ნაწილს არ წარმოადგენს, ანუ მცდელობის უმართლობას, მისი აზრით, განსაზღვრავს სუბიექტური ელემენტი.¹⁵⁰

დასმული საკითხისადმი ასეთი პოზიციის გარკვეული ლოგიკური მსჯელობის დატყობიანებით, შესაძლებელია კიდევ ერთი არგუმენტის გამოვლენა შერეული ტიპის დელიქტებში უმართლობის სუბიექტური ელემენტის დასაბუთებისათვის. კერძოდ, თუ გამიზნითი დელიქტის უმართლობის შინაარს, როგორც მცდელობის, ასევე დამთავრებული დანაშაულის შემთხვევაში, სუბიექტური ელემენტი — მიზანი დასაბუთებს, მაშინ მეორე მხრივ, შერეული ტიპის დელიქტის უმართლობის შინაარსიც, როგორც მცდელობის, ასევე დამთავრებული დანაშაულის დროსაც სუბიექტურმა ელემენტმა უნდა განსაზღვროს, იმ მარტივი არგუმენტიდან გამომდინარე, რომ მცდელობა შესაძლებელია არა მხოლოდ გამიზნითი დელიქტების, არამედ იმ დელიქტებისაც, რომელთა ჩადენა განზრახვით შეიძლება და გაუფრთხილებლადაც. საწინააღმდეგოს მტკიცებას ერთ ალოგიზმურ თეზისთან მიეყავართ. კერძოდ, შერეული ტიპის დანაშაულის მცდელობისას, მიზანი ობიექტური უმართლობის განსაზღვრისათვის უნდა მოვიშველიოთ, ხოლო თუ იგივე დანაშაული დასრულდა, იგივე

¹⁵⁰ E. Mezger, *Moderne Wege der Strafrechtsdogmatik*, Berlin, 1950, S. 27-28

სუბიექტური ელემენტი, ბრალის ცნებაში უნდა განვიხილოთ, ანუ უნდა დავეუშვათ, რომ მაგალითად, მკვლელობის მცდელობისას, მკვლელობის მიზანი განხორციელებულ მოქმედებას ობიექტური შინაარსს ანიჭებს, ხოლო თუ ეს მოქმედება დასრულდა, მაშინ იგივე სუბიექტური ელემენტი ზემოქმედებას ახდენს ბრალის ხარისხზე. ამის დასაბუთება კი შეუძლებელია, რადგან დანაშაულის პირდაპირი განზრახვით განხორციელებისას ქმედება დასრულდა თუ მცდელობის სტადიაზე შეჩერდა, სუბიექტური მხარის მოცულობა ერთგვაროვანია. სხვაობა მათ შორის გარესამყაროში გამოვლენილ ობიექტურ შედეგთა შედარებით თანაფარდობაში მდგომარეობს. ერთ შემთხვევაში, პირის მიერ დასახული მიზანი სასურველ შედეგს აღწევს (დამთავრებული დანაშაული), ხოლო მეორე შემთხვევაში, ნასურვები შედეგი, სუბიექტისაგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო არ დგება (დანაშაულის მცდელობა). მაგრამ ორივე შემთხვევაში დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი უმართლობის გამსაზღვრელი მიზანი უცვლელი დარჩება, რამეთუ პირი, ორივე შემთხვევაში, ერთი მიზნით (მკვლელობის) მოქმედებს.

ამრიგად, ე. მეცგერის მიერ უმართლობის სუბიექტური ელემენტების თაობაზე დაწესებული ლიმიტი, რომ თითქოს, მიზანი, მხოლოდ იმ დანაშაულთა უმართლობის შინაარსს განსაზღვრავს, რომელთა ჩადენა მხოლოდ განზრახ არის შესაძლებელი, ხოლო ის დანაშაულები, რომელთა ჩადენა შეიძლება, როგორც განზრახ ასევე გაუფრთხილებლად, მისი უმართლობა, ყოველთვის, მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმებით განსაზღვრულ გიჟს უნდა მივაკუთვნოთ, არა სარწმუნოდ გამოიყურება.

აანალიზებს, რა პროფ. ო. გამყრელიძე ე. მეცგერის აღნიშნულ პოზიციას სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ე. მეცგერის სისტემაში უმართლობის სუბიექტური ელემენტები ხელოვნურადაა შეზღუდული.“¹⁵¹ ამასთან, ამ ხელოვნური შეზღუდულობის წარმოჩენისას, იგი ეყრდნობა არა მარტო თეორიულ არგუმენტებს, არამედ პრაქტიკულ მაგალითებსაც. ჩვენი აზრით, დროული და მიზანშეწონილია მის მიერ მოყვანილი მაგალითისა და შესაბამისი კომენტარის აქვე ციტირება, რამეთუ ამ კონტექსტში, უფრო ნათლად გამოვი-

¹⁵¹ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 166

ლინდება შერეული გიპის დელიქტებში, მიზნის, როგორც ობიექტური უმართლობის დაბაჟუნებული კომპონენტის ფაქტობრივი სახე. „თუ მცდელობის უმართლობას სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს, აღნიშნავს ო. გამრელიძე, მაშინ ის დელიქტი, რომლის ჩადენა განზრახვაც შეიძლება და გაუფრთხილებლობითაც, ყოველთვის ობიექტურად კონსტრუირებულ დელიქტთა ჯგუფს ვერ მიეკუთვნება, მაგალითად კაცი დაჭრეს. როგორ გავიგოთ, რა გიპის დელიქტია ჩადენილი, განზრახი მკვლელობის მცდელობა თუ სხეულის განზრახი დაზიანება? მხოლოდ ობიექტური გარემოებით ამ საკითხის გადაჭრა შეუძლებელია თუ არ მოვიშველიეთ სუბიექტური მომენტიც. თუ ის, ვინც კაცი დაჭრა მიზნად ისახავდა მის მოკვლას, მაშინ გვექნება მკვლელობის მცდელობა, ხოლო თუ დამჭრელის მიზანი მიმართული იყო სხეულის დაზიანებისაკენ, მაშინ გვექნება სხეულის განზრახ დაზიანება. ამიტომ თუ ჩავთლით, რომ პირველ შემთხვევაში მიზანმა განსაზღვრა მცდელობის უმართლობა, ლოგიკა მოითხოვს, ასევე ვიმსჯელოთ მეორე შემთხვევაშიც. თუ ლოგიკურია, რომ სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს მცდელობის უმართლობას, ასევე უნდა განსაზღვროს სუბიექტურმა ელემენტმა — მიზანმა სხეულის განზრახ დაზიანების დამთავრებული დელიქტიც. სხვაგვარი მსჯელობა შეუძლებელია.“¹⁵²

მართლაც, ცნობილი ფაქტია, რომ სხეულის განზრახი დაზიანების დამთავრებული დელიქტი, სუბიექტური მომენტით განსხვავდება მკვლელობის მცდელობისაგან. ამიტომ, მიზანი ამ შემთხვევაში განსაზღვრავს და შინაარს აძლევს, როგორც მკვლელობის მცდელობას, ასევე განზრახ სხეულის დაზიანების დამთავრებულ დელიქტს. ამასთან, მკვლელობაც და სხეულის დაზიანებაც ერთი გიპის, ერთი ჯგუფის დანაშაულთა რიგს განეკუთვნება. ამიტომ თუ დამთავრებული განზრახი სხეულის დაზიანების უმართლობას მიზანი განსაზღვრავს, მაშინ ფაქტია და წინ არაფერი არ ელოდება იმ დებულებასაც, რომ პირდაპირი განზრახვით დასრულებული მკვლელობის უმართლობაც მიზანმა დააფუძნოს, ანუ ამ ობიექტურად მომხდარ ფაქტს მიანიჭოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ხასიათი.

¹⁵² ო. გამრელიძე, დასაზღვრული ნაშრომი, გვ. 166-167

სწორედ ასეთი დასკვნა გამომდინარეობს „სილოგიზმის აქსიომადან.“¹⁵³

ამრიგად, ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ განხორციელებული ქმედების ეგზისტენციალური სინამდვილის შინაგან (სულიერ, ფსიქიკურ) მხარეს, არსებითი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ზოგადად სამართალსა და უმართლობას შორის ზღვარის გასაველებად (მაგ., აუცილებელი მოგერიებით მკვლელობა და განზრახ მკვლელობა), არამედ ერთი გიჟის დელიქტების, უფრო ზუსტად კი, ერთგვაროვანი გარეგანი ქცევის მქონე დანაშაულთა ურთიერთგასამიჯნადაც (მაგ., მკვლელობის მცდელობა და სხეულის განზრახ დაზიანება; ქურდობა ავტომობილის მითვისების მიზნით და მისი დროებითი გამოყენების მიზნით და სხვ.). სწორედ ამ გარემოებათა გონებამახვილური ჰერეტიკა ადასტურებს, რომ სუბიექტური ელემენტი არ ძეგს ობიექტური უმართლობისაგან იზოლირებულად, არამედ იგი „აჩრდილივით გაყვება“ ობიექტურად განხორციელებულ მოქმედებას და ანიჭებს მას მართლსაწინააღმდეგო ან სულაც მართლზომიერ ხასიათს, ან კიდევ, თუ ქმედება აუცილებლად სისხლისსამართლებრივი რეგულირების სფეროში ექცევა და ამასთან, ეს ობიექტური ხდომილება (ქცევა) სისხლის სამართლის კოდექსის ორ ან მეტ მუხლში ჩამოყალიბებულ ნიშნებს ემთხვევა, სუბიექტის მიერ დასახული მიზნის დადგენა იძლევა იმის საშუალებას განესაზღვროთ, თუ რომელი შემადგენლობის შესაბამისი უმართლობა განხორციელდა. ამასთან, აღნიშნული მოსაზრება, ვფიქრობთ, თავის გამოხატულებას რეალობასთან მხოლოდ მაშინ პოულობს, როცა მოქმედება პირდაპირი განზრახვით არის ჩადენილი. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ დელიქტის იმ გიჟს, რომლის ჩადენა განზრახვაც ხდება და გაუფრთხილებლადაც, ზოგჯერ სუბიექტური ელემენტი განსაზღვრავს, ზოგჯერ კი ობიექტური. დელიქტის უმართლობას მხოლოდ ობიექტური მომენტები მაშინ განსაზღვრავენ, როცა მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის და-

¹⁵³ რომელიც შემდგენიარად ფორმულირდება: თვისება დამახასიათებელია ან არაა დამახასიათებელი ყოველი საგნისათვის, რომლებიც შეადგენენ მოცემულ კლასს, მაშინ თვისება დამახასიათებელი იქნება, ან არ იქნება, ყოველი ინდივიდუალური საგნისა, რომლებიც მიეკუთვნებიან მოცემულ კლასს.

ზიანება და სხვა ამ ტიპის დანაშაულები გაუფრთხილებლობით ან კიდევ ევენტუალური განზრახვითაა ინკრიმინირებული. უკანასკნელ მოსაზრებას ადასტურებს ისიც, რომ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისას, ისევე, როგორც ევენტუალური განზრახვისას, დანაშაულის კვალიფიკაცია განხორციელებული ქმედების მიხედვით ხდება, და მამასადამე, აქ წინა პლანზეა წამოწეული მოქმედების კაუზალური მნიშვნელობა დამდგარი შედეგისათვის. რაც შეეხება სუბიექტურ ელემენტს — მიზანს, იგი ქმედებასთან ერთად განსამდგარავს უმართლობის შინაარს მაშინ, როდესაც ეს მოქმედება პირდაპირი განზრახვით ხორციელდება. მამასადამე, მიზანი უმართლობის ტიპს განსამდგარავს არა მარტო ქურდობის, გამოძალგის და სხვა ამ ტიპის დანაშაულებში, არამედ მკვლელობის, სხეულის დაზიანების თუ სხვა ამ ტიპის დანაშაულებშიც, თუ ისინი პირდაპირი განზრახვით განხორციელდება.

ფიქრობთ, ურიგო არ იქნებოდა აქვე გვემსჯელა უმართლობის სუბიექტური ელემენტების შესახებ ე. წ. „ფინალური მოქმედების მოძღვრების“ წარმომადგენელთა აღიარებულ პოზიციებზე, მითუმეტეს, რომ ამ საკითხებზე გარკვეული რეზონანსი ქართულ სინამდვილეშიც ჰქოვა. მაგრამ კვლევის საგანი, რადგან გარკვეულ ლიმიტს გვიწესებს და ამასთან, ჩვენეული პოზიცია მიზნის, როგორც ობიექტური უმართლობის დამაფუძნებელი კომპონენტის თაობაზე უკვე გამოვკვეთეთ, ამდენად, აღნიშნულით შემოვიფარგლებით და ამჟამად შევეუდგებით ზემოთ აღნიშნულ დებულებათა რევიზირებას თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის პრიზმაში.

პირველ რიგში დავიწყეთ იმით, რომ თანამონაწილეთა დასჯადობისათვის, როგორც უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, აუცილებელია არა მხოლოდ ერთი დანაშაულებრივი შედეგის მიზეზობრივი განპირობება, არამედ მიზეზობრივ კავშირთან ერთად, სუბიექტურ სფეროში არსებული ობიექტური მნიშვნელობის მქონე ნიშანიც, რომელსაც თანამონაწილეთა სუბიექტური კავშირის ერთიანი საზომის ფუნქცია უნდა დაეკისროს. ამასთან, ამ საზომმა, თუ ერთის მხრივ, რამდენიმე პირის მოქმედება სუბიექტურ სფეროში უნდა გააერთიანოს, მეორეს მხრივ, თანამონაწილეთა მიერ განხორციელებული მოქმედებები ერთიან ობიექტურ სიბრტყეზე უნდა გაიყვანოს. ასეთ

ობიექტურ სიბრტყეს კი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი უმართლობა. სწორედ უმართლობა არის ის ძირითადი ბირთვი, რომელზეც თანამონაწილეთა დასჯადობა უნდა დაეფუძნოს. ამასთან, ეს ფენომენი იმით არის საინტერესო, რომ იგი, კი არ გამოორი-ცხავს, არამედ თავისთავში მოიცავს იმ სუბიექტურ ელემენტსაც, რომელმაც ორი ან რამდენიმე პირის მოქმედება სუბიექტურ სფეროში უნდა დააკავშიროს. ასეთ ელემენტს წარმოადგენს მიზანი, რომელიც ქმედების პირდაპირი განზრახვით ჩადენისას დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამის უმართლობის გიჟს განსაზღვრავს. ამი-გომაც არის, რომ თანამონაწილეები უნდა მოქმედებდნენ პირდაპირი განზრახვით და ისახავდნენ ერთიანი უმართლობის განხორციე-ლების მიზანს. მიზანი არის სუბიექტურ სფეროში არსებული ის ობიექტური სინკრეციული ნიშანი, რომლის მეშვეობით რამდენიმე პირის მიერ განხორციელებული ქმედების ერთ უმართლობად გაე-რთიანება ხდება და ეს ერთობლივი მოქმედება თანამონაწილეობის ინსტიტუტის რეგულირების სფეროში ექცევა. ამასთან, ცხადია, ეს მაშინ არის შესაძლებელი, თუ თანამონაწილემ იცის ამსრულებლის დანაშაულებრივი საქმიანობის შესახებ და ის თავისი ნებით უერთ-დება ამ დანაშაულის განხორციელებას.

თანამონაწილეობა არ იქნება იმ შემთხვევაში, როცა ერთი და იგივე ხდომილების ორი მონაწილიდან, ერთ-ერთი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით ან ევენტუალური განზრახვით. ისინი იქნე-ბიან ინდივიდუალური ამსრულებლები, იმიტომ, რომ ერთი მათგა-ნის უმართლობას წმინდა გარეგანი, ობიექტური მომენტი დააფუ-ძნებს, ხოლო მეორისას ობიექტურ მომენტებთან ერთად სუბიექტუ-რიც, ე. ი. ისინი სხვადასხვა უმართლობის ამსრულებლები იქნებიან.

შესაძლებელია ისეთი შემთხვევაც, როდესაც რამდენიმე პი-რის მოქმედება მიზეზობრივად განაპირობებს ერთ შედეგს, თუმცა ამ შედეგის გამოწვევისას თითოეული მათგანი ისახავდეს დიამე-ტრალურად განსხვავებულ მიზანს, რის გამოც, ერთი მათგანის მოქ-მედება შეიძლება მიჩნეული იქნას საერთოდ მართლზომიერად და ის გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო მეორეს, პასუ-ხისმგებლობა დაეკისროს შუალობითი ამსრულებლობისათვის. სანიშნოდ შეიძლება დავასახელოთ აუცილებელი მოგერიების შე-

მთხვევა. თუ მკვლელობის ამსრულებელი, ვთქვათ, თავდაცვის მიზნით მოქმედებს, ასეთი მოქმედება მართლზომიერია და მას პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება. მაგრამ დამხმარე, რომელიც აძლევს იარაღს და მიზნად ისახავს, აუცილებელი მოგერიების პირობებში მყოფისათვის, არა დახმარების გაწევას, არამედ თავისი მგრის ჩამოცილებას, ასეთ ვითარებაში, იგი პასუხს აგებს, როგორც მკვლელობის შუალობითი ამსრულებელი და არა, როგორც თანამონაწილე. უფრო მეტიც, თანამონაწილეობა არ იქნება მაშინაც, როდესაც ორივე პირი მართლსაწინააღმდეგოდ პირდაპირი განზრახვით მოქმედებს, თუმცა მათ მიერ დასახული მიზანი სხვადასხვა უმართლობას აუფუძნებს. საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ ავტომობილის გატაცების შემთხვევა. თუ ვთქვათ, ამსრულებელი ავტომობილს მისი ღრობითი გამოყენების მიზნით იტაცებს, მაშინ ის პასუხს აგებს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 184-ე მუხლით. მაგრამ დამხმარე, რომელმაც მიაწოდა მორგებული გასაღები და მან შეცდომით იცის, რომ ამსრულებელთან ერთად, მანქანას მისი მისაკუთრების მიზნით იტაცებენ, ის პასუხს აგებს ქურდობისათვის.

მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსზე დაყრდნობით, ანალოგიური მაგალითები არაერთი შეიძლება მოვიყვანოთ. თუმცა რაღა შორს წავიდეთ. გავიხსენოთ თუნდაც წინა პარაგრაფში მოცემული დანაშაულის პროვოკაციის შემთხვევა, სადაც ან-მა ბ-ანს ვითომდა კაცის მოკვლის მიზნით მიაწოდა ცარიელი ტყვიით გატენილი იარაღი. აღნიშნულ შემთხვევაშიც, ცხადია, ორივე პირი მოქმედებდა პირდაპირი განზრახვით. თუმცა ერთიანი მიზნის არარსებობამ, რომელსაც ერთიანი უმართლობა უნდა დაეფუძნებინა, ამ შემთხვევაშიც, გამოაყალბა საფუძველი თანამონაწილეობას და ისინი ინდივიდუალურ ამსრულებლებად აქცია.

ამრიგად, აქ მოცემული მაგალითები ცალსახად მოწმობს, რომ თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია ყველა თანამონაწილის მიერ ერთი უმართლობის განხორციელება. ამისათვის კი, აუცილებელია თანამონაწილეთა მიერ არა მხოლოდ ერთი შედეგის მიზეზობრივი განპირობება, არამედ სუბიექტური ელემენტის ერთიანობაც. უმართლობის სუბიექტური ელემენტი, რომელიც საერთო უნდა იყოს ყველა თანამონაწილისათვის, სამართლიანად აღნიშნავს

პროფ. ო. გამყრელიძე, რომ „არის მიზანი, მიზანი კი ობიექტურ მნიშვნელობას იძენს მაშინ, როცა დელიქტი პირდაპირი განზრახვით არის ჩადენილი.“ ამ თვალსაზრისის თანახმად მართებულია ის დებულება, რომ „თანამონაწილეობა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ყველა მონაწილე დანაშაულისა მოქმედებს პირდაპირი განზრახვით.“¹⁵⁴ მხოლოდ ამ წანამძღვრის მეშვეობით შეგვიძლია ვამტკიცოთ თანამონაწილეთა მიერ ერთიანი უმართლობის განხორციელება.

ამრიგად, თანამონაწილეთა ერთობლივი ქმედების საკითხი, რომელიც ობიექტურ ჭრილში განვიხილეთ, ეს არ ნიშნავს მისი სინკრეტიული კავშირის იგნორირებას ფსიქოლოგიურ შინაარსთან, ვინაიდან ობიექტური კრიტერიუმი (უმართლობა), რომელსაც თანამონაწილეთა დასჯადობა ეფუძნება, კი არ უარყოფს, არამედ გულისხმობს ამ უკანასკნელსაც. ამასთან, აღნიშნული არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ თანამონაწილეებს, თითქოს, ჩვენ მივიჩნევთ რაღაც ერთ რთულ სუბიექტად, რომლებიც ერთიან უმართლობას სჩადიან და ამიგომ, უნდა მოხდეს მათი პასუხისმგებლობის გათანაბრება. პირობით, დანაშაულში თანამონაწილეობის ყველა ერთეულ შემთხვევაში უნდა განისაზღვროს ყველა ის ობიექტური (თანამონაწილეთა როლი, ფუნქცია, ინტენსივობის ხარისხი და ა. შ.) თუ სუბიექტური გარემოებები (მოტივი, განწყობა და სხვ.), რომლებსაც მნიშვნელობა აქვთ პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციისათვის. სწორედ, ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მიუღებელია „თანამონაწილეთა სოლიდარული პასუხისმგებლობის“ მომხრეთა მიერ წამოყენებული ის დებულება, რომელიც თანამონაწილეთა სუბიექტური მხარის გამაერთიანებელ ნიშნად „ბრალის ერთიანობის“ აღიარებაში გამოიხატება. „ერთიანი ბრალის“ მოძღვრება ეწინააღმდეგება პერსონალური პასუხისმგებლობის პრინციპს და ამ კუთხით გამოთქმული კრიტიკა, „სოლიდარული პასუხისმგებლობის“ წინააღმდეგ, სრულიად სამართლიანია.¹⁵⁵

¹⁵⁴ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 174

¹⁵⁵ იხ. თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., მეცნიერება, 1965, გვ. 50-54; ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 113

მიუხედავად ამ გამორჩეული ნაკლისა, ეს მიმართულება მაინც ხასიათდება რიგი დადებითი მხარეებით, რომლის არშენიშვნა მცდარი იქნებოდა. კერძოდ, სოლიდარული პასუხისმგებლობის მომხრეებმა შეძლეს შეენარჩუნებინათ გაბატონებული პოზიცია თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის შემზღუდვის თვალსაზრისით. თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის მოცულობის პრობლემა, რომ განმზავის სფეროში უნდა გადაწყვეტილიყო, ამ დებულებას მყარი საფუძველი მათ შეუმზადეს. უფრო მეტიც, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ თანამონაწილეთა ერთიანი გამიზვნის პირველი ჩანასახი სწორედ აქ წარმოიქმნა. გავისენოთ თუნდაც ნ. ტაგანცევის მსჯელობა, სადაც ის თანამონაწილეთა სუბიექტური ერთიანობის წინაპირობად აყენებდა „...განმზავის მთავარ ელემენტს – გამიზვნას.“¹⁵⁶ ამიგომ სოლიდარული პასუხისმგებლობის წარმომადგენელთა იდეებისადმი ჩვენ გვაქვს არა პროფანაციული დამოკიდებულება, არამედ, პირიქით, მისი დადებითი მხარის წარმოჩენის სურვილი. თუნდაც იმიგომ, რომ თანამონაწილეთა ერთიანი გამიზვნის იდეას თავისი აქტუალობა არ დაუკარგავს შემდგომ პერიოდშიც. მის რეანიმაციას, თანამონაწილეთა ერთობლივი ქმედების სუბიექტური კავშირისათვის, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ცდილობენ მ. კოვალიოვი, გ. ბურჩაკი ლ. გაუხმანი, ს. აფინოგენოვი თუ სხვა კრიმინალისტები.¹⁵⁷ ამასთან, ნიშანდობლივია ისიც, რომ თუ მ. კოვალიოვი, მაგალითად, თანამონაწილეთა ერთიანი გამიზვნის იდეით მანიპულირებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ევენტუალური განმზავით თანამონაწილეობის გარკვეულ გამონაკლისს უშვებს, ასეთი გამონაკლისები, უკვე აღარ ახასიათებს ლ. გაუხმანის და ს. აფინოგენოვის შეხედულებებს. ისინი თანამონაწილეობას მხოლოდ პირდაპირი განმზავის ჩარჩოებში ათავსებენ.

ამ მხრივ საინტერესოა პროფ. ნ. ივანოვის თვალსაზრისიც. იგი მართალია საგანგებოდ არ მსჯელობს, თუ განმზავის რომელი სახით არის შესაძლებელი თანამონაწილეობა, მაგრამ თავისი მო-

¹⁵⁶ ნ. ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 746

¹⁵⁷ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი I, გვ. 277-288; გ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 20-21; ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12-13; ს. აფინოგენოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 20

ნოგრაფიული კვლევის პროცესში არაერთჯერ დასძენს, რომ თანამონაწილეობისას „...სუბიექტთა ძაღლონე მიმართულია მათთვის სასურველი შედეგის მისაღწევად,“ „თანამონაწილეები მოქმედებენ ერთიანი მიზნით“¹⁵⁸ და სხვ. ამასთან, ის არის ერთ-ერთი თავგამოდებული მომხრე თანამონაწილეთა დანაშაულებრივი საქმიანობის ორმხრივი ცოდნის.¹⁵⁹ ეს ფაქტები საკმაო საფუძველს იძლევა ვიფიქროთ, რომ ნ. ივანოვიც პირდაპირი განზრახვით თანამონაწილეობის მომხრე უნდა იყოს.

საერთო ჯამში შეიძლება დავასკვნათ, რომ XX საუკუნის 70-იანი წლების მიწურულს, თუ პირდაპირი განზრახვით მომხრეთა რიცხვი აბსოლუტური უმცირესობა იყო, დღეისათვის შეინიშნება საპირისპირო ტენდენცია, რაც კიდევ უფრო ამყარებს იმ მოსაზრებას, რომ თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია დანაშაულში მონაწილე პირთა ერთიანი გამიზვნა, რომელიც მათ მიერ ობიექტურად განხორციელებულ მოქმედებებს სუბიექტურ სფეროში აკავშირებს და ქმნის ერთიან უმართლობას. ეს უკანასკნელი არის ის ძირითადი ობიექტური კრიტერიუმი, რომელიც თანამონაწილეების, და მამასა-დამე, დამხმარის დასჯადობის საფუძველს წარმოადგენს.

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ თანამონაწილეთა დასჯადობის საში მიმართულება. ამ თეორიათა განხილვისა და აღნიშნულ საკითხზე ჩვენი პოზიციის გამოხატვის შემდეგ, შეგვიძლია უკვე დამხმარის გიპობრივ დახასიათებას და საერთოდ იმ საკითხების კვლევას შევედგეთ, რომელიც უშუალოდ თანამონაწილის ამ სახესთან მიმართებაში წარმოიქმნება. თუმცა, მანამდე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მას მოკლე რეზიუმე წავუძღვაროთ აქამდე ჩატარებული კვლევის შედეგების:

პირველ რიგში აუცილებელია თანამონაწილეობის ბუნება გავიხსენოთ. დანაშაულში თანამონაწილეობა, და ე. ი. დახმარებაც, აქცესორული ხასიათისაა. ეს ნიშნავს, რომ დამხმარის, როგორც თანამონაწილის ერთ-ერთი სახის, მოქმედების იურიდიული შეფასება ამსრულებლის მოქმედებაზეა დამოკიდებული. მისი ამგვარი

¹⁵⁸ Иванов Н.Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве, Соротов, 1991, с.64

¹⁵⁹ იქვე, გვ. 87- 94, 119

ბუნება ადასტურებს იმასაც, რომ ჩვენი უშუალო გამოკვლევის საგანი შეფარდებით ხასიათს ატარებს, ე. ი. თუ არ გვყავს დანაშაულის ამსრულებელი არ შეიძლება დანაშაულში დახმარების შესახებ ვიმსჯელოთ.

მეორე, თანამონაწილის და ე. ი. დამხმარის მოქმედებაც მიზეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგთან. ეს გარემოება, არა მხოლოდ ფრთებს უკვეცავს კორუფციის ამოსავალ ღებულებას, რომლის მიხედვითაც თანამონაწილე და ამსრულებელი სხვადასხვა სიკეთის ხელყოფისათვის ისჯება, არამედ იგი, მართლაც არის ის უგყუარი ობიექტური ზღვარი, რომლის იქითაც დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა აღარ შეიძლება ივარაუდებოდეს.

მესამე, თანამედროვე თეორეტიკოსთა, კანონმდებელთა და პრაქტიკოს მუშაკთა მისწრაფება შემლდონ დანაშაულში თანამონაწილეობა განზრახვის სფეროთი, ეს ფაქტი ადასტურებს, რომ დამხმარის და ინდივიდუალურად მოქმედი ამსრულებლის დასჯადობის საფუძველი დაუშვებელია გაგვიგვიოთ. საწინააღმდეგოს მტკიცება იქნება საკითხის უხეში გამარტივება. დამხმარე, რომელიც ამსრულებელთან ერთად სჩადის დანაშაულს, იგი ჭეშმარიტად მოითხოვს დასჯადობის საფუძვლის მოძიებისას გარკვეული წესრიგის დადგენას, რომელიც თანამონაწილეობის რთული სუბიექტური მხარის თავისებურებით არის განპირობებული. მისი მოკვლევა ცხადყოფს, რომ თანამონაწილე, და ე. ი. დამხმარეც, ამსრულებელთან ერთად პირდაპირი განზრახვით უნდა მოქმედებდეს, რათა სუბიექტურ სფეროში მოინახოს ობიექტური ნიშანი, რომელიც თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის რთულ მექანიზმს ერთ მთელად შეკრავს და მათ დასჯადობას, ერთიანი უმართლობის განხორციელებაზე დააფუძნებს. დამხმარე ამსრულებელთან ერთად ერთიანი უმართლობის განხორციელებისათვის ისჯება და არა უბრალოდ ერთი შედეგის მიზეზობრივი განპირობებისათვის (მიზეზობრიობის თეორია) ან თვით ამსრულებლის პიროვნების ხელყოფისათვის (კორუფციის თეორია).

1) იმისათვის, რომ დამხმარის შემდგომმა პრობლემებმა სწორი და თანმიმდევრული გადაწყვეტა მიიღოს ამჟამად აუცილებელია მის გიჰობრივ დახასიათებაზე შეეჩერდეთ. ეს დახასიათება პირველ რიგში მისი საკანონმდებლო განსაზღვრებიდან უნდა დაეიწყოს. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანხმად „დამხმარეა ის, ვინც ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენას.“ აღნიშნული საკანონმდებლო ნორმა, როგორც ვხედავთ, დამხმარის დანაშაულებრივ ქმედებას რეგლამენტაციას უკეთებს დანაშაულში ხელშეწყობის შესაბამისი ფორმების და ხერხების დამუსგების გარეშე, ე. ი. იძლევა მის ზოგად განსაზღვრებას. დამხმარის ცნების განსაზღვრისას ანალოგიური პოზიცია უჭირავს იაპონიის, გერმანიის, საფრანგეთის და რიგი სხვა ქვეყნების კანონმდებლობასაც. ასე, მაგალითად, იაპონიის 1907 წლის სსკ-ის 62-ე მუხლის თანახმად „პირმა, რომელმაც დახმარება აღმოუჩინა ამსრულებელს მიიჩნევა დამხმარედ.“¹⁶⁰ გერმანიის 1871 წლის სსკ-ის 27-ე პარაგრაფის მიხედვით „როგორც დამხმარე დაისჯება ის, ვინც განზრახ ეხმარება სხვას განზრახ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების განხორციელებაში,“¹⁶¹ ხოლო საფრანგეთის 1992 წლის სსკ-ის 121-7-ე მუხლის საფუძველზე თანამონაწილედ, რომელიც თავისი შინაარსით დამხმარის მიერ განხორციელებულ მოქმედებას შეესაბამება,¹⁶² მიიჩნევა პირი დანაშაულის ან გადაცდომის მონაწილე, რომელმაც „შეგნებულად თავისი დახმარებით ან ხელშეწყობით გააიოლა მათი მომზადება ან განხორციელება.“¹⁶³ ამრიგად, დასახელებულ კოდექსებში დამხმარის სახე ფორმულირებულია ზოგადი მითითებით იმ ნეგა-

¹⁶⁰ Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии), Под ред. И. Д. Козачкина, М., Зерцало, 1999, ст. 344

¹⁶¹ იქვე, გვ. 258

¹⁶² საფრანგეთის სსკ ტერმინს დამხმარეს, ასევე წამქეზებელს არ შეიცავს, თუმცა ქმედებებს, რომლებიც დახმარებას და წამქეზებლობას შეესაბამება, მოიცავს ზოგადი ტერმინი თანამონაწილე.

¹⁶³ Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии), Под ред. И. Д. Козачкина, М., Зерцало, 1999, ст.197

ტიურ ნიშანზე, რომ დელიკვენტი დახმარებას აღმოუჩენს სხვა პირებს დანაშაულის განხორციელებაში, ხოლო თავად ფორმები, რომელშიც იგი შეიძლება გამოვლინდეს, არ არის მოხსენიებული. მსგავსი საკანონმდებლო ტექნიკითაა წარმოჩენილი დამხმარის დეფინიცია ზოგიერთი არაბეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსების მიხედვითაც. მაგალითად, იემენის სსკ-ის 23-ე მუხლის თანახმად „დამხმარედ მიიჩნევა პირი, რომელიც ამსრულებელს გამიზნულად (намеренно) სთავაზობს ხელშეწყობას დანაშაულის ჩადენაში.“¹⁶⁴

ცალკეულ სახელმწიფოთა კანონმდებლობა კი არ შემოიფარგლება დამხმარის ცნების ზოგადი განსაზღვრით, არამედ იძლევა თვით ხელშეწყობის სახეთა სანიმუშო ჩამონათვალს. მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ უკრაინის 2001 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის 27-ე მუხლის მიხედვით „დამხმარედ გვევლინება პირი, რომელმაც თანამონაწილეებს დანაშაულის ჩადენაში ხელი შეუწყო რჩევა-დარიგებით, მითითებით, საშუალებების თუ იარაღის მიცემით, ან დაბრკოლებათა აცილებით, აგრეთვე ის პირი, ვინც წინასწარ დაჰპირდა, რომ დამალავს დამნაშავეს, დანაშაულის კვალს და საგნებს მიღწეულს დანაშაულებრივი გზით, შეიძენს ან გაასაღებს ამგვარ საგნებს, ან სხვა სახით ხელს შეუწყობს დანაშაულის დაფარვას.“¹⁶⁵ როგორც ვხედავთ, ჩამოყალიბებული მუხლი, არამარტო დამხმარის დანაშაულში ხელშეწყობის მექანიზმს გვიჩვენებს, განხორციელებული ქმედების მიმართულების შესაბამისად, არამედ იძლევა ამ ხელშეწყობის სახეების სანიმუშო ჩამონათვალს, სწორედ სანიმუშოს, და მეორეს მხრივ, არა ამომწურავსაც. ამაზე მეტყველებს აღნიშნული ნორმის ბოლო ნაწილის მითითება: „...სხვა სახით ხელსშეუწყობს დანაშაულის დაფარვას.“ ნორმის ეს ნაწილი განუსაზღვრელი ცნებაა, რაც მოწმობს იმას, რომ წინასწარ შეპირებული დაფარვის კანონში გადმოცემული სახეები არ არის ამომწურავი და დანაშაულში ხელშეწყობის ეს ფორმა (წინასწარ შეპირებული დაფარვა) შეიძლება სხვა სახითაც გამოვლინდეს.

¹⁶⁴ იხ. Нагиб Али Сейф, Соучастие в преступлении по уголовному праву арабских стран, Диссертация на соискание ученой степени кан.. юрид.. наук, М., 1996, ст. 87

¹⁶⁵ Уголовный кодекс Украины, Изд. Негоциант, 2001, ст. 9

დამხმარის საკანონმდებლო განსაზღვრებაზე საუბრისას არ შეიძლება გვერდი აუვართ იმ ქვეყნების კანონმდებლობასაც, რომლებიც თანამონაწილის ამ სახის სრულყოფის მიზნით მისი კონკრეტული ფორმების ამომწურავ ჩამონათვალს იძლევიან. სანიმუშოდ შეიძლება დავასახელოთ რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკის 1996 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი (33-ე მ. ნაწ. მე-5).¹⁶⁶ ნიშანდობლივია ისიც, რომ ამავე პოზიციას იზიარებდა საქართველოს 1997 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტიც (30-ე მ. ნაწ. მე-6).¹⁶⁷ აღნიშნული მიმართულების ერთ-ერთ ცნობილ გამომხატველებას წარმოადგენდა ასევე 1958 წლის საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების განმარტებაც, რომლის მე-17 მუხლში (შესაბამისად საქართველოს სსრ-ის 1960 წლის სსკ-ის მე-19 მ.) ნათქვამი იყო, რომ „დამხმარედ ჩაითვლება პირი, ვინც დანაშაულის ჩადენას ხელს შეუწყობს რჩევა-დარიგებით, მითითებით, საშუალებათა მიცემით ან დაბრკოლებათა თავიდან აცილებით, აგრეთვე პირი, ვინც წინასწარ დაჰპირდა, რომ დამალავს დამნაშავეს, დანაშაულის ჩადენის იარაღებსა და საშუალებებს, დანაშაულის კვალს ან დანაშაულებრივი გზით ნაშოვნ საგნებს.“ როგორც ვხედავთ, აღნიშნული ნორმა იძლევა დანაშაულში ხელშეწყობის დეტალურ და ამომწურავ ჩამონათვალს. ამასთან, ეს ნორმა ცხადყოფს იმასაც, რომ უახლოეს ისტორიულ წარსულში, დანაშაულში ხელშეწყობის აღმოჩენა ხუთი ფორმით იყო განსაზღვრული. ესენია: 1) რჩევა-დარიგება, 2) მითითება, 3) საშუალებათა მიწოდება, 4) დაბრკოლებათა აცილება და 5) დანაშაულის წინასწარ შეპირებული დაფარვა. თავის მხრივ ეს უკანასკნელი ფორმა ხელშეწყობის იყოფოდა სამ სახედ: ა) დამნაშავის, ბ) დანაშაულის ჩადენის იარაღების და საშუალებების და გ) დანაშაულის კვალის ან დანაშაულებრივი გზით ნაშოვნი საგნების წინასწარ შეპირებულ დაფარვად.

¹⁶⁶ Уголовный кодекс Российской Федерации, М., Изд. Приор, 1999, ст. 12

¹⁶⁷ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტი // საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ბიულეტენი, 1997 წლის აპრილი, №4, გვ. 17

ცხადია, დასახელებული ხელშეწყობის სახეები უდაოდ განეკუთვნება დამხმარის მოქმედების სფეროს. ამიტომ, მათი დაშლა მარტივ მამრავლებად, აქ ნაკარნახევია არ იმ მოტივით, რომ რომელიმე მათგანში ეჭვი შევიგანოთ და იგი დამხმარის ქმედების სფეროდან ამოვრიცხოთ, არამედ, პირიქით, მოცემული საკანონმდებლო განსაზღვრების ასეთი გამარტივების დანიშნულებაა ნათლად წარმოვაჩინოთ ის ფაქტი, რომ დამხმარის ქმედებისა და იმ არსენალის დიპაზონი, რომელსაც დანაშაულში ხელშეწყობის მიზნით თანამონაწილის ეს სახე შეიძლება იყენებდეს მნიშვნელოვნად ფართეა. გარდა ამისა, ხაზი უნდა გაუსვას იმ გარემოებასაც, რომ მიუხედავად დასახელებულ ნორმაში გადმოცემული ხერხების სიმრავლისა, იგი ჯერ კიდევ ვერ ამოწურავს დანაშაულში ხელშეწყობის ყველა შესაძლო სახეს. რაზედაც მეტყველებს აღნიშნული ნორმის გარშემო იურიდიულ ლიტერატურაში წარმოქმნილი კამათი და ამ კამათის საფუძველზე, არაერთი მეცნიერის მიერ შემუშავებული დამხმარის ცნების განსაზღვრება და შემოთავაზება მისი საკანონმდებლო დამაგრების შესახებ. აღნიშნულ საკითხზე არსებული განსხვავებული მოსაზრებების სიმრავლისა ისინი, მაინც შესაძლებელია მეტ-ნაკლები სხვაობით გარკვეულ სისტემაში მოვიყვანოთ.

პირველ ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ ის ავტორები, რომლებიც დამხმარის არსზე მსჯელობისას თვლიდნენ, რომ თანამონაწილის ამ სახის მექანიზმის თავისებურებას ვერ ამოწურავს ხელშეწყობის ის სახეები, რომლებიც საფუძვლების მე-17 მუხლით არის დადგენილი. ამიტომ აყენებდნენ წინადადებას ამ ნორმაში დამატებულიყო დანაშაულში ხელშეწყობის განუსაზღვრელი ცნება — „სხვა საშუალებით“, ე. ი. დამხმარის ცნების საკანონმდებლო დეფინიციის თვალსაზრისით ისინი გეთავაზობდნენ, ხელშეწყობის სახეთა არა ამომწურავ, არამედ სანიშნუში ჩამონათვალს.¹⁶⁸

მეორე ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ ის ავტორები, რომლებიც თვლიდნენ, რომ დამხმარის საკანონმდებლო განსაზღვრება ხელშეწყობის სახეთა ამომწურავ ჩამონათვალს უნდა მოიცავდეს. მათი აზრით, ამ გზით არის შესაძლებელი სისხლისსამართლებრივი პასუ-

¹⁶⁸ თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., 1965, გვ. 171-173; ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 200, 203

ხისმგებლობა ისეთი ქმედებისათვის გამოირიცხოს, რომელიც თავისი არსით დანაშაულში რეალური ხელშეწყობის აქტს არ წარმოადგენს. ამასთან, ამ პოზიციის მომხრეები დამხმარის ცნების დადგენისას შემოიფარგლებიან არ მხოლოდ იმ ხერხებით, რომლებიც ზემოთ მოცემულ ნორმაშია ჩამოთვლილი, არამედ ცდილობენ მის მოდერნიზაციას ხელშეწყობის ახალ სახეთა ლოკალიზების გზით. მაგალითად, ამ მიმართულების წარმომადგენელი ა. უშაკოვი მოითხოვდა კანონით დამაგრებას ხელშეწყობის ისეთი სახეების, როგორებიცაა წინასწარ მიცემული შეპირება, დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებობლობის შესახებ; წინასწარ მიცემული შეპირება, დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების შეძენისა და გასაღების შესახებ; ნათქვამს მიაკუთვნებდა იმ შემთხვევებსაც, როდესაც პირის მიერ განხორციელებული მოქმედებების სისტემური ხასიათი საფუძველს აძლევდა ამსრულებელს მხედველობაში მიიღოს მათი ხელშეწყობა და სხვ.¹⁶⁹

მესამე ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ ის ავტორები, რომლებიც უარყოფითად აფასებენ დამხმარის, როგორც ზოგად, ასევე სანიმუშო საკანონმდებლო დეფინიციას და ცდილობენ დანაშაულში დახმარების ყველა შესაძლო სახე დაადგინონ. თუმცა, დასახული ამოცანის გადაწყვეტისას მიდიან იმ დეკადენტურ დასკვნამდე, რომ ზემოთ მოცემულ ნორმაში ასახული ხელშეწყობის ხერხები ამოწურავენ დამხმარის დანაშაულებრივი ქცევის ყველა შესაძლო სახეს და ამიტომ, ეს ნორმა, მათი აზრით, რაიმე შესწორებას არ საჭიროებს.¹⁷⁰

პარადოქსია, თუმცა ფაქტია, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში ვხვდებით მოსაზრებას იმის თაობაზეც, რომ ზემოთ ნახსენები ნორმა, თითქოსდა, იძლეოდა დანაშაულში ხელშეწყობის არა ამომწურავ, არამედ სანიმუშო ჩამონათვალს.¹⁷¹ მაგალითად, პ. გელნოვი განიხილავს რა აღნიშნულ საკითხს გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ

¹⁶⁹ ა. უშაკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 227-230

¹⁷⁰ პ. გრიშავეი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 154-157; ვ. პროზოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 253...

¹⁷¹ Научно-практический комментарий уголовного кодекса РСФСР, М., 1963, ст. 48; П. Ф. Тельнов, Кто отвечает за соучастие в преступлении, М. 1981, ст. 52-55;

მე-17 მუხლში მითითებული ხერხები ერთი შეხედვით, თითქოსდა, დახმარების საშუალებათა ამომწურავ ჩამონათვალს იძლევა, თუმცა, მისი გამოყენება პრაქტიკაში სხვა რამეზე მეტყველებს. კერძოდ, „სასამართლო პრაქტიკაში, გარდა იმ მოქმედებებისა, რომლებიც პირდაპირ არიან დასახელებული მე-17 მუხლში, დახმარებად მიიჩნევა წინასწარ შეპირება დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების შეძენისა და მისი გასაღების შესახებ, ასევე ხელშეწყობა სხვა პირისათვის თანამონაწილეთა შერჩევაში.“¹⁷² ავტორი დანაშაულში დახმარების ამ ხერხებს ილუსტრირებას უკეთებს სასამართლოს პრაქტიკიდან მოყვანილი მაგალითების მეშვეობით, რომლის შემდეგ დასკვნის, რომ „დამხმარე-თანამონაწილე სხვა პირს ხელსუწყობს დანაშაულის ჩადენაში ან მომზადებაში, ხოლო ჩამონათვალი დანაშაულში დახმარების საშუალებების, მოცემული მე-17 მუხლში, გვევლინება სანიშნოდ (არაამომწურავად).“¹⁷³ ცხადია, აღნიშნული მოსაზრება ყალბია და მას შეუძლებელია დაეთანხმოდ, ვინაიდან კანონის რედაქცია, რომელსაც პ. გელნოვი ეყრდნობა, მასში ჰეშმარიტად არ არის ნახსენები ისეთი განუსაზღვრელი ცნება, რომელიც მსგავსი თვალსაზრისის მტკიცების რაიმე საფუძველს იძლეოდა.

ამრიგად, გადმოცემული თვალსაზრისები ცალსახად მეტყველებს, რომ დამხმარის საკანონმდებლო ცნების გარშემო საბჭოთა პერიოდის იურიდიულ ლიგერაგურაში არ არის ერთიანი პოზიცია ჩამოყალიბებული. ეს გარემოება პირველყოფლისა გამოწვეულია იმით, რომ დამხმარის დანაშაულებრივი ქმედება სხვა თანამონაწილეების (წამქეზებლის და ორგანიზატორის) მსგავსად მოქმედებათა საკმაოდ ფართო წრეს მოიცავს, ხოლო მეორეს მხრივ, საბჭოთა კანონმდებლის მცდელობა, ამოეწურა ყველა შესაძლო ხერხი დანაშაულში ხელშეწყობის აღმოჩენის, წარუმატებლად დასრულდა. საფუძვლების მე-17 მუხლი (საქართველოს სსრ-ის 1960 წ. სსკ-ის მე-19 მ.), თბევსი მოცულობით, სრულად ნამდვილად ვერ ასახავდა დანაშაულში ხელშეწყობის იმ არეალებს, რაშიც იგი პრაქტიკულად შეიძლებოდა გამოვლენილიყო.

¹⁷² პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52;

¹⁷³ იქვე, გვ. 55.

დამხმარის ცნების ასეთი საკანონმდებლო ფორმულირება მისი პრაქტიკული გამოყენებისას სასამართლოს ორგანოთა საქმიანობაში ქმნიდა დაუძლეველ ბარიერებს. ასე, მაგალითად, საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიის მიერ განმარტებაში ნარ-ის საქმეზე ხაზგასმულია, რომ მას არ ჩაუდენია დანაშაულში ხელშეწყობის ისეთი მოქმედება, რომელიც გათვალისწინებულია ესტონეთის¹⁷⁴ სისხლის სამართლის კოდექსით.¹⁷⁵ მამასადამე, მოცემულ შემთხვევაში სასამართლომ ესტონეთის სსკ-ით განსაზღვრული დანაშაულში დახმარების სახეები ცნო ამომწურავად, პირი გაათავისუფლა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან.

რამდენადმე განსხვავებულად არის საკითხი გადაწყვეტილი დახმარების ფორმების შესახებ 1962 წლის 31 ივლისის საბჭოთა კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილებაში. სადაც მითითებულია ისეთი ფორმა დახმარებისა, როგორიცაა „წინასწარ მიცემული შეპირება დატაცებული ქონების შეძენისა და გასაღების შესახებ.“¹⁷⁶ პლენუმის ეს დადგენილება უნდა ითქვას, რომ პირდაპირ ეწინააღმდეგება საფუძვლების მე-7 მუხლის დებულებას, რომლის მიხედვითაც დანაშაულად ითვლებოდა მხოლოდ ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით იყო გათვალისწინებული. ამ დებულების ძალით, წინასწარ მიცემული შეპირება, დანაშაულის დაფარვის განსაზღვრული სახის მოქმედების შესრულებით, მხოლოდ მაშინ დააფუძნებდა პასუხისმგებლობას, თუ ის იმ საკანონმდებლო ნორმაში იქნებოდა ფორმულირებული, სადაც საუბარი იყო წინასწარ მიცემულ შეპირებაზე, რომ პირი დამალავდა დამნაშავეს, დანაშაულის იარაღებს და სა-

¹⁷⁴ საფუძვლების მსგავსად ესტონეთის სსკ-იც დანაშაულში ხელშეწყობის სახეთა ამომწურავ ჩამონათვალს იძლეოდა. ამ მხრივ, ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკებიდან, გამოჩნდის წარმოადგენდნენ მხოლოდ უკრაინისა და უზბეკეთის სსრ-ების სსკ-ები, რომლებიც საფუძვლებში განსაზღვრული დანაშაულში ხელშეწყობის ზერ-ზეტთან ერთად მოუთითებდნენ დანაშაულში დახმარებას „სხვა საშუალებებითაც“, ე. ი. ეს კოდექსები იძლეოდნენ დამხმარის ცნების სანიშნო განსაზღვრებას.

¹⁷⁵ იხ. Бюллетень Верховного Суда СССР, <<Известия>>, 1965, №1, ст. 27

¹⁷⁶ Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР/ 1924-1963/, <<Известия...>> М., 1964, ст. 304

შუალეებს, კვალს და საგნებს მოპოვებულს დანაშაულებრივი გზით. მაშასადამე, წინასწარ მიცემული შეპირება მთლიანობაში დაკავშირებული იყო კანონით განსაზღვრულ მოქმედებასთან, რომელიც ღებალურ და ამომწურავ ჩამონათვალს შეიცავდა და რომლის რიგშიც წინასწარ შეპირებით დაგაცებული ქონების შეძენა და გასაღება არ შედიოდა. ამიგომ, აქ აღვილი აქვს კანონის ანალოგიით გამოყენების მცდელობას, რაც არღვევს კანონიერების პრინციპს და ეწინააღმდეგება საფუძვლების მე-7 მუხლის დებულებას.

გარკვეული კუთხით უარყოფითად ეაფასებთ საბჭოური პერიოდის დამხმარის საკანონმდებლო განსაზღვრებას, აუცილებელია კვლავ გავიხსენოთ ის დადებითი მხარეც, რომელიც ამ დროის ცალკეულ მეცნიერთა შეხედულებების და ამ შეხედულებათა საკმაო პოპულარობის მიუხედავად, იგი უდაოდ ფლობდა. მხედველობაში გვაქვს მის მიერ დადგენილი დემარკაციული ზღვარი წინასწარ შეპირებულ და წინასწარ შეუპირებელ დანაშაულის დაფარვას შორის. დანაშაულის დამფარავები თავისი იურიდიული სტატუსით დაუშვებელია დამხმარეებს გაუთანაბრდნენ. დაფარვა, რომელიც წინასწარ იყო შეპირებული, კანონში ღებალურად გაწერილ შემთხვევაში იწვევს პასუხისმგებლობას დანაშაულში დახმარებისათვის. მაშასადამე, აღნიშნულმა ნორმამ საბოლოოდ გამოაცალა სისხლის სამართლის ლიგერაგურაში საკმაოდ მყარად ფესვგადგმულ მცდარ დებულებას საფუძველი, რომელიც დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის მიმეზობრივი კავშირის უარყოფაში გამოიხატებოდა და დასჯითი პოლიტიკის კუთხით, დაფარვის ნებისმიერ სახესთან მიმართებაში (იყო ის წინასწარ შეპირებული თუ არა), ვლინდებოდა თემისში — „...იცი ვისაც მაღავ, — მაშინ აგე პასუხი იმასთან თანასწორად, ვინც შენ დამალე.“¹⁷⁷ ამ დებულების მიხედვით დანაშაულის შემხებელი ისევე ისჯებოდა, როგორც დანაშაულის დამხმარე, ან სულაც დანაშაულის ამსრულებელი. საფუძვლებმა დამხმარის ცნების განსაზღვრით ანულირება გაუკეთა ამ კონცეფციას და საერთოდ იმ თავისებურებებსაც, რომელიც ა. ვიშინსკის, პ. მიშშუნიის, მ. მერკუშევის თუ სხვა ავტორთა მოსაზრებებს ახასიათებდა. მათ

¹⁷⁷ მ. მერკუშევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 24

შესახებ ზემოთ გვქონდა საუბარი. ამიგომ აღნიშნულთან დაკავშირებით, აქ აღარ შევჩერდებით.

ამჟამად გვსურს ჩვენი პოზიცია გამოვკვეთოთ ერთ საგულსხმო საკითხზე. კერძოდ, აუცილებელია თუ არა ვიკამათოთ დამხმარის იმ საკანონმდებლო განსაზღვრების გარშემო, რომელიც მოქმედ ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსშია ფორმულირებული — „დამხმარება ის, ვინც ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენას.“ ეს საკითხი მეტად საინტერესოა, თუნდაც იმიტომ, რომ იდეა დამხმარის საკანონმდებლო განსაზღვრისა დანაშაულში ხელშეწყობის ხერხების ამომწურავი ჩამონათვალის გზით, როგორც უკვე ზემოთ ვთქვით, მოცემული იყო სამართლებრივი რეფორმის სახელმწიფო კომისიის მიერ 1997 წელს შემუშავებულ სისხლის სამართლის კანონპროექტში.

დანაშაულში დახმარების ხერხების ამომწურავ ჩამონათვალს ახასიათებს ერთი დადებითი მომენტი. კერძოდ, იგი, ვინაიდან წინასწარვე იძლევა მზა რეცეპტს იმასთან დაკავშირებით, თუ რა სახის ქმედება მიეკუთვნება დამხმარის დანაშაულებრივი ქმედების სფეროს, ამდენად ასეთი საკანონმდებლო ნორმა ერთიორად ამაღლებს მისი პრაქტიკული გამოყენების ეფექტს. თუმცა მას ახასიათებს მნიშვნელოვანი ნაკლიც. კერძოდ, ამგვარი საკანონმდებლო განსაზღვრის შემთხვევაში, მიუხედავად დამხმარის ქმედებათა ხერხების ყოველმხრივი და მაქსიმალური შესწავლისა, არ არის გამოირიცხული მხედველობიდან არ გამოგვრჩეს ქმედების რომელიმე ხერხი, რომელიც თავისი არსით დანაშაულში დახმარებას განეკუთვნება. ამიგომ, თუ ქმედებას დახმარების ნიშნები ახასიათებს, მაგრამ დამხმარის ცნების ამომწურავი საკანონმდებლო განსაზღვრისას მას არ მოიცავს კანონი, ასეთი ქმედება ყველა ვარიანტში სისხლისსამართლებრივი რეგულირების ფარგლებს გარეთ აღმოჩნდება, და შესაბამისად, დანაშაულის რეალური დამხმარე დაუძვრება მართლმსაჯულების ორგანოებს. მაშასადამე, ნორმა, რომელიც იქნება ორიენტირებული იმაზე, რომ წინასწარვე, მზა რეცეპტის შემზადებით, მან გაუოლოს პრაქტიკოს მუშაკებს განსაზღვრონ, თუ რა სახის ქმედება უნდა მიაკუთვნონ დანაშაულში დახმარებას, ასეთი მზა რეცეპტი, მოულოდნელად ბუმერანგით შემობრუნდება და

იგი, მისი პრაქტიკული გამოყენების პროცესში, დაუძლეველ ბარიერად გადაიქცევა.

გარდა ამისა, დახმარების ხერხების ამომწურავმა საკანონმდებლო განმარტებამ მისი პრაქტიკული გამოყენებისას შესაძლებელია შექმნას შთაბეჭდილება იმისა, რომ ჩაღენილი ქმედება, რომელიც მართალია კანონში დახასიათებულ ნიშნებს ემთხვევა, თუმცა თავისი მცირე მნიშვნელობის გამო დანაშაულის ჩაღენაში რეალურ ხელშეწყობას არ წარმოადგენს, ასეთი მოქმედება შეიძლება მაინც იქნას მიჩნეული დახმარებად, ე. ი. მცირე მნიშვნელობის მქონე ქმედების ჩამღენი პირი მაინც აღმოჩნდეს მსჯავრდებულის სკამზე.

ვფიქრობთ, ეს არგუმენტებიც საკმარისია იმისათვის, რომ ჩვენ მხარი დაუჭიროთ დამხმარის იმ საკანონმდებლო ფორმულირებას, რომელიც ამჟამად მოქმედ ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსშია ასახული. თანამონაწილის ამ სახისათვის მთავარია მითითება მისთვის ყველაზე უფრო დამახასიათებელ იმ ზოგად ნიშანზე, რომ დამხმარე ხელს უწყობს სხვას დანაშაულის ჩაღენაში, ხოლო თავად ის საკითხი, თუ რომელი კონკრეტული ფორმებით შეიძლება გამოვლინდეს ეს ხელშეწყობა, იგი შესაძლებელია დაზუსტდეს სისხლის სამართლის თეორიაში, ისევე როგორც, ამას ადგილი აქვს, თუნდაც დანაშაულის წამქეზებელთან მიმართებაში.

2) დამხმარის დახასიათებისას, ერთ-ერთი გამოკვეთილი საკითხი, რომელიც იურიდიულ ლიგერატურაში ყოველგვარი კამათის გარეშეა მიღებული, ეს არის ამ სახით დანაშაულში თანამონაწილეობის დაყოფა მის ორ ძირითად ფორმად — ფიზიკურ და ფსიქიკურ დახმარებად.

ფიზიკური დახმარება აღნიშნავს მატერიალური თუ ფიზიკური დახმარების მეშვეობით ხელშეწყობას სხვა პირისადმი დანაშაულის მომზადების ან მისი ჩაღენის პროცესში. ამგვარი დახმარების ყველაზე უფრო გავრცელებულ სახეს დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა მიწოდება წარმოადგენს. საშუალებათა მიწოდება, ჩვეულებრივ, გამოიხატება დამხმარის მიერ დამნაშავისათვის მატერიალუ-

რი სამყაროს ამა თუ იმ საგნის გადაცემაში, რომელიც უკანასკნელს თავისი დანაშაულებრივი მიზნის რეალიზებაში ეხმარება. ასეთ საგნებად შეიძლება მოგვევლინოს სატრანსპორტო საშუალება (მოპარული ნივთების გადასაზიდად), ყალბი დოკუმენტი (ფულის უკანონოდ მისაღებად), საწვავი მასალა (ნავთი შენობის დასაწვავად), გასაღები (ავტომობილის გასატაცებლად), იარაღი, საწამლავი (მკვლელობის ჩასადენად) და სხვ. მათი ამომწურავი ჩამოთვლა, ცხადია, შეუძლებელია ისევე, როგორც შეუძლებელია გადაცემულ საშუალებათა წინასწარი განსაზღვრა და მიკუთვნება ერთი რომელიმე კონკრეტული დანაშაულისათვის. მაგალითად, გასაღები შეიძლება იყოს საშუალება ბინაში შესაღწევად ქურდობისათვის, სეიფიდან საიდუმლო დოკუმენტების გატაცებისათვის და ა. შ. სწორედ ასევე, იარაღი შეიძლება იყოს საშუალება მკვლელობის, ყაჩაღური თავდასხმის, ფიზიკური მუქარის და სხვ. ამიგომ, საშუალების სახეში შეიძლება ვიგულისხმოთ მაგერიალური სამყაროს სხვადასხვა საგნები იმ პირობებში, რომ მათ თავისი თვისებებით შეძლონ დახმარების აღმოჩენა ამსრულებლისათვის დანაშაულის ჩასადენად.

საშუალებათა გადაცემის გზით დანაშაულში ხელშეწყობის აღმოჩენის ილუსტრაციისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1997 წლის 13 ოქტომბრის განაჩენი. მისი შინაარსი ასეთია: გ. გუჯაბიძემ ნ. მამულაძის, ჯ. ლომაიას და მ. ღუმბაძის დახმარებით, ნ. ოქრუაშვილის ცოლად შერთვის მიზნით, განახორციელა მისი ბინიდან გატაცების მცდელობა. ამის საფუძველზე აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე და დაკავებულნი იქნენ თანამშრომლები. წინასწარი ძიების დროს, გარემოებათა შეცვლის საფუძველზე (გ. გუჯაბიძემ ცოლად შეირთო ს. ოქრუაშვილი), გამოგანილ იქნა საქმის არ აღძვრის დადგენილება, რის გამოც დაკავებული მეგობრები გაათავისუფლეს პოლიციიდან. გაათავისუფლების შემდეგ მათ დაებადათ ეჭვი, რომ მათი მიმალვის ადგილსამყოფელის შესახებ პოლიციას ინფორმაცია მიაწოდა მ. ღუმბაძემ. ამიგომ გადაწყვიტეს შური ეძიათ მასზე. ამ მოტივით ჯ. ლომაიამ გ. გუჯაბიძეს, მ. ღუმბაძის მოკვლის მიზნით, გადასცა თავისი ფისგოლეტი რვა ცალი ვაზნით. გ. გუჯაბიძემ მაგიდასთან ღრეობის დროს მეგობ-

რებში დემონსტრირება გაუკეთა ჯ. ლომაიას მიერ მიცემულ ფის-გოლეტს და დაიმუქრა მ. ღუმბაძის მოკელით, რაც აღასრულა იმავე დღეს ჯ. ლომაიასა და ნ. მამულაძის თანხლებით. მათ მ. ღუმბაძე მოძებნეს და ნახეს ბახტრიონის ქუჩაზე. ჯ. ლომაია შორიანხლოს შეჩერდა, გ. გუჯაბიძემ კი ესროლა და მოკლა მ. ღუმბაძე, ხოლო სროლის დროს ნ. მამულაძემ ფეხი ჩაარგყა მსხვერპლს, რათა მას წინააღმდეგობა არ გაეწია.¹⁷⁸ სასამართლომ აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით სწორედ დააკვალიფიცირა ჯ. ლომაიას მოქმედება მკვლელობის დახმარებად. მისი ხელშეწყობა დანაშაულის ჩადენის საშუალების, კერძოდ, ფისგოლეტისა და რვა ცალი ვაზნის გადაცემაში გამოიხატა.

ეს განაჩენი საინტერესოა იმითაც, რომ იგი ფიზიკური დახმარების კიდევ ერთ ცნობილ ფორმას — დაბრკოლებათა თავიდან აცილებას შეგვახსენებს. უკანესკნელი სახე ხელშეწყობის, სასამართლოს შეხედულებით, გამოიხატა ნ. მამულაძის მოქმედებაში, როდესაც მან „სროლის დროს მიარგყა ფეხი სხეულზე მ. ღუმბაძეს, რათა ამ უკანასკნელს წინააღმდეგობა არ გაეწია მკვლელისათვის და მას დაესრულებინა თავისი განზრახვა“ (ციტატა განაჩენიდან). მაშასადამე, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ამ გზით ნ. მამულაძემ მსხვერპლის მხრიდან მოსალოდნელი ძალადობა შეასუსტა და გ. გუჯაბიძეს შეუქმნა ხელსაყრელი პირობა დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად. ამიგომ ეს უკანასკნელიც მკვლელობის დამხმარედ მიიჩნია.

წინააღმდეგობათა აცილება დამხმარის ისეთ მოქმედებაში ვლინდება, რომელიც დანაშაულის ჩადენის გარსემოორგყმული გარემოებების სახეცვლილებისაკენ არის მიმართული. როდესაც არსებული სივრციდან ხდება რაიმე ელემენტების გამოკლება თუ განადგურება, ძალისა და დაკისრებული კონგრულის შესუსტება, ნეიტრალიზება და სხვ. მათი დანიშნულებაა დაბრკოლებათა აცილების მეშვეობით დამხმარემ გზა გაუხსნას ამსრულებელს დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად. ასეთი სახე ხელშეწყობის შეიძლება გამოიხატოს ძალის მოკვლაში, რათა ამსრულებელმა შეაღწიოს ბინაში გასაქურდად; ელექტრო ხაზების გადაჭრაში იმისათვის, რომ

¹⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1997 წ., საქმის №2-161

საცავის გაძარცვის დროს არ ჩაირთოს განგაში; სადარაჯოზე დგომაში, რათა ამსრულებელი არ იქნას შენიშნული და დაკავებული დანაშაულის ჩადენის ადგილზე; ყურადღების მიქცევაში, მაგალითად, პატიმარის ეტაპირების დროს ბაღრაგის სამსახურის მუშაკის, იმისათვის, რომ პატიმარმა მოახერხოს გაქცევა და სხვ. მათი ამომწურავი ჩამოთვლა, დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა გადაცემის მსგავსად, შეუძლებელია.

ფიზიკურ დამხმარეზე მსჯელობისას აუცილებელია ხაზი გაუსვათ იმ გარემოებას, რომ სასამართლო პრაქტიკაში არც თუ იშვიათად ვხვდებით შემთხვევებს, როდესაც ერთი და იგივე დამხმარის მხრიდან ამსრულებლისადმი ხელშეწყობა ხორციელდება, როგორც დანაშაულის საშუალების უზრუნველყოფით, ასევე დაბრკოლების აცილებით. ამასთან, ეს ორი სახე ხელშეწყობის იმდენად მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული, რომ ძნელია მათ შორის სხვაობის გატარება. აღნიშნულის სანიმუშოდ შეიძლება მოვიყვანოთ აჭარის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიის 1993 წლის 29 ნოემბერის განაჩენი. ამ განაჩენით დამნაშავედ იქნა ცნობილი მუსტაფა ოღლი საქართველოს 1960 წლის სსკ-ის 19–84-ე მუხლებით (ახალი სსკ-ის 24–344-ე მმ.) გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენაში. მან წინასწარი შეთანხმების საფუძველზე დახმარება აღმოუჩინა ასტარ ოღლის და ო. მახნევიჩის საქართველოს სახელწიფო საზღვრის უკანონოდ გადაკვეთაში. დასახელებულ პირებს არ ჰქონდათ პასპორტები, ისინი დამალა მისი მართვის ქვეშ მყოფი ავტობუსის საწოლის ქვეშ, რომელიც მძღოლისათვის იყო განკუთვნილი.¹⁷⁹ განხორციელებული მოქმედებით მუსტაფა ოღლიმ სახელწიფო საზღვრის უკანონოდ გათავკეეთის ამსრულებლებლებს ხელიმეუწყო, როგორც საგრანსპორტო საშუალებით, ასევე იმავე საშუალებაში, მათი დამალვის გზით, შეეცადა სამზღვარზე გადასვლისას დადგენილი წესების შესაბამისად მესაზღვრეთა თუ მეზაქეთა კონტროლის (ანუ დანაშაულის ჩადენის დარკოლების) აცილებას. მაშასადამე, დამხმარის მოქმედებაში აქ ერთდროულად არის ასახული დანაშაულის ჩასადენად შესაბამისი საშუალებით აღჭურვა და დაბრკოლების აცილება.

¹⁷⁹ აჭარის არ-ის უმაღლესი სასამართლოს არქივი, 1993 წ., საქმის №1-85

ფიზიკური დახმარების დახასიათებისას ზოგიერთი მკვლევარი, ზემოთ ნახსენები ხელშეწყობის სახეთა გვერდით, დახმარების სახესხვაობად გამოყოფს, აგრეთვე „აუცილებელი პირობების შექმნას, რომლებიც ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენას უზრუნველყოფენ.“ მაგალითად, მ. შნეიდერი ხელშეწყობის ასეთ სახედ თვლის დანაშაულის ჩადენის დროს სადარაჯოზე დგომას იმ მიზნით, რომ ამსრულებელი არ იქნას შენიშნული და დაკავებული დანაშაულის ჩადენის ადგილზე.¹⁸⁰ ფ. ბურჩაკი, მსგავსად მ. შნეიდერისა, ასევე მიზანშეწონილად თვლის, რომ დასახელებული ფორმა დანაშაულში ფიზიკური დახმარების ერთ-ერთ სახესხვაობად უნდა იქნას განხილული, თუმცა მას არ მოაქვს არცერთი მაგალითი თუ არგუმენტი მისი დამოუკიდებელ სახედ გამოყოფის საბუთად.¹⁸¹

საშუალებათა მიწოდების და დაბრკოლებათა აცილების გვერდით, ისეთი სახის გამოყოფას, რომელიც ამ ავტორთა აზრით, დანაშაულის განხორციელებისათვის აუცილებელი პირობების უზრუნველყოფაში გამოიხატება, არა აქვს საკმარისი საფუძველი. რადგან, აუცილებელ პირობათა შექმნა, ეს გამორჩეული ხერხი კი არ არის ფიზიკური დახმარების, არამედ იგი გვარეობით ცნებას წარმოადგენს, რომელიც თავისთავში მოიცავს, როგორც დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა მიწოდებას, ასევე წინააღმდეგობათა აცილებას.

სადარაჯოზე დგომა მართალია არის აუცილებელი პირობის შექმნა დანაშაულის ჩასადენად, თუმცა იგი უპირველესყოფლისა არის დაბრკოლების აცილება. საშუალების მიწოდება ასევე არის აუცილებელი პირობა დანაშაულის განსახორციელებლად, მაგრამ ის წარმოადგენს დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა გადაცემას. მამასადამე, ხელშეწყობის სახე, რომელსაც ეს ავტორები ფიზიკური დახმარების სახესხვაობად გვთავაზობენ შეიძლება აღნიშნული ხელშეწყობის ხერხების გზითაც გამოვლინდეს და არა წმინდა დამოუკიდებელი სახით.

¹⁸⁰ მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 53

¹⁸¹ Ф. Г. Бурчак, Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы, Киев, 1968, ст. 152

ფიზიკური დახმარების დამოუკიდებელ სახელ შეიძლება გამო-
ყვით მსხვერპლის მიტყუება წინასწარ განსაზღვრულ დანაშაულის
ჩადენის ადგილზე. აღნიშნულის სანიმუშოდ შეიძლება მოვიყვანოთ
ასეთი მაგალითი. დაუშვათ, ა-ნმა გაიგო, რომ ბ-ანს სახლისაკენ მი-
მავალ ერთ-ერთ გზაზე, იარაღით ჩასაფრებული გ-ანი ხშირად ელო-
დება. ბ-ანის მოკვლით დაინტერესებულია ა-ნიც, რომელიც დარწმუ-
ნებულია, რომ მისი მოკვლის შემდეგ თავისი სამსახურებრივი კარ-
იერა საგრძნობლად გაუმჯობესდება. ამ მოტივით იგი ბ-ანს მიიტ-
ყუებს დაგებულ მახესთან, სადაც გ-ანი ესერის მას და სასიკვდი-
ლოდ დასცემს მიწაზე.

აღნიშნულ მაგალითში ა-ნის მოქმედება ფიზიკურ ხელშე-
წყობაში გამოიხატება და მას, კონკრეტული გარემოებებით ვერ მი-
ვაკუთვნებთ დაბრკოლებათა აცილებას. ამსრულებელმა წინასწარ-
ვე შეარჩია მოხერხებული ადგილი, საიდანაც დაუბრკოლებლად
შეძლებდა დასახული მიზნის მიღწევას. მისთვის მთავარი იყო მხო-
ლოდ შერჩეული მსხვერპლის გამოჩენა, რომელიც ღლეს თუ ხვალ
სამიზნეზე აღმოჩნდებოდა. დამხმარეს მსხვერპლის ადგილზე მიყვა-
ნით ამსრულებლისათვის არ აუცილებია დაბრკოლება. მისი ხელშე-
წყობა, ცხადია, არც საშუალებათა მიწოდებას წარმოადგენს. ამი-
ტომ, იგი, ჩვენი აზრით, ფიზიკური დახმარების ერთ-ერთ სახესხვაო-
ბად უნდა განვიხილოთ.

ფიზიკური დახმარებისაგან უნდა განვასხვავოთ ინტელექტუა-
ლური დახმარება. უკანასკნელი ფორმა დამხმარების გამოიხატება
ფსიქიკურ ხელშეწყობაში, რომელიც ზემოქმედებას ახდენს ამსრუ-
ლებლის შეგნებაზე და ნებაზე. ეს ხელშეწყობა მიმართულია დანა-
შაულის ჩადენის პირობების და გარემოებების კონკრეტიზაციისა-
კენ, რითაც დამხმარე, ერთის მხრივ, ამსრულებელს დასახული მიზ-
ნის განხორციელებას უიოლებს, ხოლო მეორეს მხრივ, უმყარებს ამ
მიზნის განხორციელების გადაწყვეტილებას, აკონკრეტებს მის განზ-
რახვას, ამსრულებელში ასუსტებს იმ მოტივებს, რომელმაც იგი
დანაშაულის ჩადენისაგან უნდა შეაკავონ.

იმ საშუალებათა რიცხვს, რომელსაც ინტელექტუალური
დამხმარე მიმართავს, პირველ რიგში, უნდა გამოეყოთ რჩევა-
დარიგება და მითითება. რჩევა-დარიგების თუ მითითების მიცემით

დამხმარე ხელს უწყობს ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენის რეალური ვითარების, მისი პირობების გამორკვევაში. თავისი ცოდნისა და გამოცდილების გაზიარებით ნათელყოფს, თუ სად ან როგორ პირობებში უკეთესია დანაშაულის უსაფრთხო მომზადება. ამისათვის საჭირო საშუალებების მოპოვება. დროის რომელ მონაკვეთში უფრო წარმატებული შეიძლება აღმოჩნდეს დანაშაულის დაწყება. რა ადგილზე ან რა ხერხით იოლია დასახული მიზნის ხორცმესხმა. ვინ შეიძლება თავისი გამბედაობისა თუ ფიზიკური მონაცემების გათვალისწინებით თანამსრულებლად გამოდგეს და სხვ. ერთი სიტყვით, რჩევა-დარიგებაში თუ მითითებაში შეიძლება ვიგულისხმოდეთ თანამონაწილეებისათვის შეთავაზებული ისეთი ახსნა-განმარტება თუ რეკომენდაცია, რომელსაც პირი თავისი ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე ფლობს და მას, ამა თუ იმ მოტივით, მიმართავს დანაშაულის განხორციელების ხელშეწყობისაკენ. ინტელექტუალური დახმარების ამ სახის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ პირი ავლენს ამსრულებლისადმი მხარდაჭერას, ამით, იგი ზემოქმედებას ახდენს ამსრულებლის შეგნებაზე. განუმტკიცებს მას დანაშაულებრივ გადაწყვეტილებას, ზრდის სტიმულს იმისათვის, რომ მან რეალურად შეუდგეს დანაშაულის განხორციელებას.

ფსიქიკური დახმარება შეიძლება გამოიხატოს ასევე ინფორმაციის მიწოდებაშიც. ამის ნათელი გამოხატულებაა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1994 წლის 7 მარტის განაჩენი. მისი შინაარსი ასეთია: შავაძემ და გელოვანმა განიზრახეს ყაჩაღური თავდასხმა განეხორციელებიათ სოფ. ხალაში მცხოვრებ ბარამიძის სახლზე. თუმცა აღნიშნულის მისაღწევად, ისინი არ იყვნენ დარწმუნებული იმაში, ბარამიძე თავის საცხოვრებელ სახლში ინახავდა თუ არა ნამდვილად ფულს და ოქროს სამკაულებს. ამ ინფორმაციის დაზუსტების მიზნით, მათ ხელშეწყობა თხოვეს გ. მელაძეს, რომელსაც დანაშაულის წარმატებით დასრულების შემთხვევაში თანხის განაწილებას შეპირდნენ. მელაძემ შეთანხმების დღიდან რამდენიმე დღეში შეასრულა მიღებული დავალება. მან დააბუსგა და თანამზრახველებს მიაწოდა ინფორმაცია, რომ ბარამიძე მართლაც თავის საცხოვრებელ სახლში ინახავდა ძვირფას ნივთებს

და ფულს. ამ ინფორმაციის მიღების შემდეგ ყაჩაღებმა შეიმუშავეს დანაშაულის გეგმა და განახორციელეს თავდასხმა.¹⁸² აღნიშნულ შემთხვევაში, ბუნებრივია, არ არის ძნელი იმის შენიშვნა, რომ გ. მელაძემ ინფორმაციის მიწოდებით ხელიშეუწყო ამსრულებლებს მათ მიერ ჩაფიქრებული დანაშაულის კონკრეტული გარემოებების დაკონკრეტებაში. სწორედ ფულის და ოქროს სამკაულების რეალური ადგილსამყოფელის ცოდნამ საბოლოოდ განსაზღვრა მათი განზრახვა დანაშაულის ჩასადენად.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო პრაქტიკაში ფსიქიკურ დახმარებას, გამოხატულს რჩევა-დარიგების, მითითების ან ინფორმაციის მიწოდების გზით, შედარებით იშვიათად ვხვდებით. ჩვეულებრივ პირი, რომელიც დასახელებული ხერხებით ცდილობს ხელშეწყობას დანაშაულის ჩადენაში, იგი, იმავედროულად, უფრო ხშირად, თანამსრულებლის როლშიც გამოდის, ან აღმოუჩენს ფიზიკურ ხელშეწყობასაც, ან კიდევ, მას იყენებს ისეთი პირი, რომელმაც ამსრულებელი მანამდე დანაშაულის ჩასადენად დაიყოლია (წამქეზებული). ერთი სიტყვით, წმინდა ინტელექტუალური დახმარება, რომლებიც აქ დასახელებულ ფორმებში ვლინდება, ფიზიკურ დახმარებასთან შედარებით გაცილებით ნაკლებად ვხვდებით.

სისხლის სამართლის თეორიაში, ერთობ გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, ინტელექტუალური დახმარების სახეებად განიხილება ამსრულებლის დარწმუნება,¹⁸³ მისი გამხნეება¹⁸⁴ და დანაშაულებრივი საქმიანობის მოწონება.¹⁸⁵ მოწონებას თუ გამხნეებას, რომელსაც კონკრეტული გარემოებებით შეუძლია დამნაშავეს დანაშაულებრივი განზრახვის გადაწყვეტილება განამტკიცოს, ან იგი ამსრულებლის მიერ შეიძლება გამოყენებული იქნას რჩევის სახით, რომელმაც მას დასახული მიზნის მიღწევაში შეუწყო ხელი, ამ სახის მხარდაჭერა, დანაშაულის სერიოზულობიდან და მისი მოწო-

¹⁸² აჭარის არ-ის უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1994 წელი, საქმის №1-22

¹⁸³ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.172; ნ. ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 775; Harro otto, Grundkurs Strafrecht, Berlin, 1996, s. 305

¹⁸⁴ Fritjof Haft, Strafrecht allgemeiner teil, Munchen, 1990, s. 212

¹⁸⁵ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 175-176; თ. ებრაღიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52; ნ. ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 775; მ. შენიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52;

ნების ან გამხნეების მნიშვნელობიდან გამომდინარე შეიძლება იყოს საფუძველი პირის პასუხისმგებლობისა დანაშაულის ჩადენაში ხელშეწყობისათვის. ამასთან, ინტელექტუალური დახმარების ამ სახისათვის, ვფიქრობთ, სამართლიანაა და აღნიშნული ლიგერაგურაში, რომ ანგარიში უნდა გაეწიოს არა უბრალოდ მოწონების ან გამხნეების ფაქტის დადგენას, არამედ იმ პირად ურთიერთობებსაც, რომელიც დამხმარესა და ამსრულებელს შორის არსებობდა.¹⁸⁶ მაგალითად, დანაშაულის მოწონების გამოხატვა იმ პირის მიერ, რომლისგანაც ამსრულებელი არის სამსახურებრივ, მაგერიალურ თუ სხვაგვარ დამოკიდებულებაში, ასეთი ობიექტური წინაპირობის არსებობას მეტი ალბათობის ხარისხით შეუძლია მოგვეცეს რწმუნება, რომ დამხმარემ თავისი მოწონებით, უფრო ინტენსიური ფსიქიკური როლი ითამაშა, ამსრულებლის მიერ მიღებული დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების განმტკიცების საქმეში. იგივე შეიძლება ითქვას ნათესაურ, მეგობრულ თუ სხვა ისეთ ურთიერთობებზე, რომლის გამოც ამსრულებელი მხედველობაში მიიღებდა და გარკვეულ ანგარიშს გაუწევდა მათ მიერ გამოხატულ დამოკიდებულებას (მოწონებას) მის მიერ განხორციელებულ ქმედებაზე.

იმ არსენალთა რიცხვს, რომელშიც ინტელექტუალური დახმარება გამოიხატება, მიეკუთვნება ასევე წინასწარ მიცემული შეპირება დანაშაულის ან დამნაშავის დაფარვის შესახებ. საბჭოთა პერიოდის კანონმდებლობა, როგორც უკვე ვთქვით, დახმარების ამ სახეში სამ ქვესახეობით კატეგორიას გამოყოფდა: ა) დამნაშავის, ბ) დანაშაულის ჩადენის იარაღების და საშუალებების და გ) დანაშაულის კვალის ან დანაშაულებრივი გზით ნაშთი საგნების წინასწარ შეპირებულ დაფარვას. ჩვენი აზრით, ხელშეწყობის ამ ფორმაში, გარდა დასახელებული სახეობითი კატეგორიებისა, უნდა მოვათავსოთ წინასწარი შეპირება დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ნივთის შეძენისა და გასაღების შესახებ. აღნიშნულს უნდა მივაკუთვნოთ ისეთი შემთხვევებიც, როცა დანაშაულის ამსრულებელი სისტემატურად სარგებლობს დამფარავის ხელშეწყობით, თუმცა მათ არ ჰქონდათ ამის თაობაზე წინასწარი შეპირება. ასეთი შემთხვევე-

¹⁸⁶ იხ. მ. კოვალოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 108

ბი სასამართლო პრაქტიკაში¹⁸⁷ და სისხლის სამართლის თეორიაში¹⁸⁸ სამართლიანად ფასდება, როგორც დახმარების აქტი გამოხატული მდუმარე შეთანხმებაში, ე. ი. როგორც თავისებური ფორმა წინასწარ მიცემული შეპირებისა, რომ პირი მზად არის მიიღოს, შეიძინოს და გაასაღოს დატაცებული საქონელი. უკანასკნელ შემთხვევაში ხელშეწყობის ფაქტის აღიარებისათვის აუცილებელია არა მარტო ობიექტური (სისტემურობა), არამედ სუბიექტური ფაქტორის არსებობის დადგენა. კერძოდ, დამფარავის მიერ ცოდნა და გათვალისწინება იმისა, რომ არაერთგზის დახმარების შედეგად, ის ხელს უწყობდა დანაშაულის ამსრულებელს, ხოლო ეს უკანასკნელი იმედს ამყარებდა მსგავს დახმარებაზე.

იურიდიულ ლიგერატურაში კრიმინალისტთა აბსოლუტური უმრავლესობა, წინასწარ შეპირებული დაფარვის გვერდით, ფსიქიკური ხელშეწყობის სახეებად გამოყოფს ასევე წინასწარ შეპირებულ დანაშაულის განუცხადებლობას და მიმნებებლობასაც. აღნიშნული ხელშეწყობის სახეების გარშემო მსჯელობა ცოტა მოგვიანებით გვექნება.

ამჟამად გვსურს პასუხი გავცეთ ერთ საინტერესო კითხვას. კერძოდ, შესაძლებელია თუ არა დანაშაულში ხელშეწყობის აღმოჩენა გამოიხატოს ქცევის აქტის ორივე ფორმით, როგორც მოქმედებით, ასევე უმოქმედობით. მოსაზრება, რომ დამხმარის ხელშეწყობა ძირითადად აქტიურ ქცევაში — მოქმედებაში გამოიხატება, ეს თეორეტიკოსთა შორის არავითარ ეჭვს არ იწვევს. გარკვეული ეჭვის საგანს, მხოლოდ უმოქმედობით, როგორც პასიური ქცევის აქტის განსაზღვრული ფორმით აღმოჩენილი დახმარება წარმოადგენს. „არ შეიძლება შევცოდოთ ლოგიკის წინააღმდეგ, — წერს მაგალითად, ა. უშაკოვი, — და დავეუშვათ მცდარი წარმოდგენა იმის

¹⁸⁷ იხ. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР/ 1924-1963/,<< Известия...>> М., 1964, ст. 304

¹⁸⁸ ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 220; ა. უშაკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 229-230; Б. Т. Разгильдиев, Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению, Саратов, 1981, ст.19-20; Д. А. Савченко, Основания правовых норм, регулирующих уголовную ответственность за соучастие в совершении преступления, Диссертация на соискание ученой степени к. ю. н., Томск, 1998, ст. 130-131 и др.

თაობაზე, რომ დანაშაულში დახმარება, თითქოსდა, შესაძლებელი იყოს უმოქმედობის გზითაც.“ აღნიშნული დებულების განსაკუთრებული მტკიცების საფუძველს ავტორი ეერ ხელავს ფიზიკური დახმარების ფორმებთან მიმართებაში.¹⁸⁹ ინტელექტუალურ დახმარებას, რაც შეეხება, მისი ისეთი სახეები როგორებიცაა რჩევა-დარიგება, მითითება, დაპირება და ა. შ. ქცევის ისეთი აქტიური ფორმებია, როგორც მოქმედება.¹⁹⁰ აღნიშნულს ა. უშაკოვი ამატებს მხოლოდ იმას, რომ „დახმარების საკანონმდებლო ფორმულირება არც პირდაპირი და არც არაპირდაპირი თვალსაზრისით არ უშვებს დახმარებას თუკი ის პირის აქტიურ მოქმედებაში არ გამოიხატა. ამიტომ ის ავტორები, რომლებიც თვლიან დანაშაულში დახმარებას უმოქმედობის გზით, დაუსაბუთებლად გამოდიან ამ ცნების ფარგლებს გარეთ, რამაც არ შეიძლება, ავტორის აზრით, არ მიგვიყვანოს იმ პირთა წრის გაფართოვებამდე, რომელთა პასუხისმგებლობა დანაშაულში თანამონაწილეობის წესის შესაბამისად აიგება.“¹⁹¹

ა. უშაკოვის გადმოცემული შეხედულების საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ დახმარება უმოქმედობის გზით ლოგიკურადაც წარმოსადგენია და პრაქტიკულადაც დასაშვებია. დანაშაულში უმოქმედობით აღმოჩენილი ხელშეწყობისათვის უნდა დავსაჯოთ ის პირი, რომელსაც სამოგადოებრივ ურთიერთობათა რომელიმე სფეროში გარკვეული მდგომარეობა უკავია, რის საფუძველზეც მას დაკისრებული აქვს სპეციალური მოვალეობა წინ აღუდგეს დანაშაულის განხორციელებას. როდესაც ასეთი პირი არ ასრულებს მოვალეობას, და მაშასადამე, ამით ამსრულებელს აცილებს დაბრკოლებას, იგი პასუხს აგებს უმოქმედობის გზით აღმოჩენილი დახმარებისათვის, თუ რა თქმა უნდა, მან იცის ამსრულებლის დანაშაულებრივი განზრახვის შესახებ.

პირის სპეციალური სამართლებრივი მოვალეობა შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონიდან, ახლო ნათესაური ურთიერთობიდან, თანამდებობრივი ან პროფესიული მოვალეობიდან, პირის წინარე მოქმედებიდან, ხელშეკრულებიდან და სხვ. თუ მაგალითად,

¹⁸⁹ ა. უშაკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 230

¹⁹⁰ იქვე, გვ. გვ. 231

¹⁹¹ იქვე, გვ. 232

ვინმე ავადმყოფის მოვლის ვალდებულებას აიღებს ხელშეკრულებით, თუმცა მისი სამკვიდროს ნაადრევად მიღების მიზნით წინააღმდეგობას არ გაუწევს ექიმს, რომელიც შურისძიების გამო მისი მზრუნველობის ქვეშ მყოფ ავადმყოფს მომაკედიანებული ნემსის ინექციას უკეთებს, მაშინ მეურვე (რომელმაც იცის ექიმის განმზავის შესახებ) პასუხს აგებს, როგორც მკვლელობის დახმარე.

სხვათა შორის ანალოგიური ვითარებაში თანამონაწილეობას თავად ა. უშაკოვიც არ გამოირიცხავს. თუმცა, იგი თვლის, რომ მსგავს შემთხვევებში დახმარების აღმოჩენა ხორციელდება არა უმოქმედობით, არამედ ადამიანის ქცევის აქტიური ფორმით — მოქმედებით. იგი წერს, რომ იმ ზოგადი წესიდან, რომ დახმარება დანაშაულში შესაძლებელია მხოლოდ მოქმედების გზით „გამონაკლისებს არც ისეთი შემთხვევები წარმოადგენს, როდესაც პირს დაკისრებული აქვს ვალდებულება იმოქმედოს, ე. ი. შეეწინააღმდეგოს დანაშაულს და არ გამოიჩინოს მიმნებებლობა. აქაც, დახმარების არსებობისათვის ასეთი პირის ქცევაში აუცილებელია აქტიური საწყისი — მოლაპარაკება, წინასწარ და ნებისმიერ ფორმაში გამოხატული შეპირება არ შეეწინააღმდეგოს დანაშაულის ჩადენას. წინააღმდეგ შემთხვევაში არ იქნება არც ერთიანობა, არც შეთანხმებული მოქმედებები; არ იქნება თავად თანამონაწილეობა.“¹⁹²

მიგვაჩნია, რომ ავტორის აღნიშნულ მოსაზრებაში ჩამოყალიბებული ორი წინადადება ურთიერთსაწინააღმდეგოა, იგი ერთდროულად ამტკიცებს და თან გამოირიცხავს ერთი და იგივე საგანს. კერძოდ, დანაშაულში დახმარების არსი, მოცემულ მსჯელობაში მავალბებული ნორმის შეუსრულებლობაში გამოიხატება. პირმა არ უნდა დაარღვიოს მოქმედების მოვალეობა და უნდა შეეწინააღმდეგოს დანაშაულს. მაგრამ პირი, რომელიც მიმნებებლობას იჩენს და ამით დაკისრებულ მოვალეობას არ ასრულებს, სწორედ ამ ფაქტის მეშვეობით აცილებს იგი ამსრულებელს მოსალოდნელ დაბრკოლებას, რაც ობიექტური თვალსაზრისით, მისი თანამონაწილედ მიჩნევის აუცილებელი პირობაა. მაგრამ თუ მოცემული შემთხვევისას ღვეუშვებთ მსჯელობას, რომ პირი მოქმედებს, ეს მოქმედება აღნიშნულ

¹⁹² ა. უშაკოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 232

კონტექსტში სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით გულისხმობს უკვე დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას. აქედან, ის ლოგიკური დასკვნა გამოდინარეობს, რომ დამხმარე ხელს კი არ უწყობს ამსრულებელს, არამედ ეწინააღმდეგება მას. ასეთი ფაქტი გამოირიცხავს თანამონაწილეობის არსებობას. ამიტომ მტკიცება, რომ პირი არ ასრულებს მოვალეობას, მაგრამ თანამონაწილეობა მაინც მოქმედების ფორმით გამოიხატება ეს აპორემაა. იგი შინაგან გადაუჭრელ წინააღმდეგობას შეიცავს და მისი გამართლების საფუძველს ვერ იძლევა თუნდაც ის ფაქტი, რომ დამხმარის უმოქმედობა ამსრულებლისათვის წინასწარ იყო შეთანხმებული. ასეთ შემთხვევებში, თანამონაწილეთა შორის შეთანხმების დადგენა, მოვალეობის არ შემსრულებელი პირის უმოქმედობას ვერ გადააქცევს აქტიური ქცევის აქტად. დახმარების აღმოჩენა ობიექტური მხრივ აქ უმოქმედობის ფორმით ხორციელდება და ამ მოსაზრებას, აღიარებს მეცნიერთა აბსოლუტური უმრავლესობა, მათ შორის ის ავტორებიც, რომლებიც შეთანხმებას თანამონაწილეობის აუცილებელ ნიშნად მიიჩნევენ.¹⁹³

თანამონაწილეობის ცნების ზოგადი თვალსაზრისით, დამხმარედ არ შეიძლება ვცნოთ ის, რომლის ქმედებაც მიზეზობრივ კავშირში არ არის ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგთან. სისხლის სამართლის დოქტრინაში დამკვიდრებული ეს ქვაკუთხედი პრინციპი, დამხმარის ქმედებას სხვა, მასთან ახლოს მდგომი, ისეთი დანაშაულებრივი გამოვლინებებისაგან შემოფარგლავს, როგორსაც დანაშაულის შემხებლობის ცალკეული სახეები წარმოადგენენ. ამასთან, დანაშაულის შემხებლობის და უმოქმედობით აღმოჩენილი ფიზიკური დახმარების ურთიერთგამიჯვნის

¹⁹³ ჩვენს მიერ მოპოვებულ მასალებში ერთადერთი ავტორია ა. უშაკოვი, რომელიც უმოქმედობით დანაშაულში დახმარებას უარყოფს. საპირისპირო პოზიციას აფიქსირებენ: თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 176; პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 161-162; ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 205; ვ. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 260-261; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 155; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 44; მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 54; П. Ф. Тельнов, Кто отвечает за соучастие в преступлении, М. 1981, ст. 50-51 Johannes Wessels, *Stafrecht allgemeiner teil*, 15 auflage, Heidelberg, 1985, s.158; Fritjof Haft, *Stafrecht allgemeiner teil*, 4 auflage, Munchen, 1990, s. 213

საქმეში აღნიშნული დებულება ზოგადი ხასიათისაა და იგი გარკვეულ ახსნა-განმარტებას საჭიროებს. ეს განმარტება აუცილებელია იმიტომ, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში ვხვდებით მცდარ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც, მზადების პროცესში მყოფი დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებებლობის ნებისმიერი შემთხვევა (დამოუკიდებლად იმისა იყო თუ არა ის წინასწარ შეპირებული, ან დანაშაულისათვის წინააღმდეგობის გაწევა წარმოადგენდა თუ არა მოცემული პირის მოვალეობას), თითქოსდა, დგას მიზეზობრივ კავშირში ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულთან და ამდენად ის დანაშაულში დახმარებას უნდა წარმოადგენდეს. ამ შეხედულების მომხრე ვ. სმირნოვი, მაგალითად, არათანმიმდევრობას საყვედურობს იმ ავტორებს, რომლებიც უმოქმედობის კაუზალურ ხასიათს აღიარებენ, ხოლო მეორე მხრივ, დანაშაულის განუცხადებლობას და მიმნებებლობას თანამონაწილეობად არ ცნობენ.¹⁹⁴

მოსაზრებას, რომელსაც ვ. სმირნოვი აფიქსირებს უნდა ითქვას, რომ იგი ეწინააღმდეგება თვით უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათის აღიარებულ პოზიციას, რაც ქმნის ობიექტურ პირობას დამხმარის ცნების ხელოვნური გაფართოვების. სწორედ ამ კუთხით, ეს შეხედულება სრულიად სამართლიანად იქნა გაკრიტიკებული სისხლის სამართლის თეორიაში.¹⁹⁵

ცნობილი ფაქტია, რომ უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათის დასამტკიცებლად არ არის საკმარისი მხოლოდ იმ გარემოების დადასტურება, რომ მოცემულ ვითარებაში სუბიექტს ჰქონდა მოქმედების შესრულების შესაძლებლობა და ამ მოქმედების განხორციელების შემთხვევაში შედეგი არ დადგებოდა, არამედ საჭიროა იმის გამორკვევაც მას ჰქონდა თუ არა დაკისრებული მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი ვალდებულება. „მიზეზობრივი კავშირი პირის უმოქმედობასა და დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის, — წერს პროფ. თ. წერეთელი, — დასაბუთებულია იმით, რომ პირს

¹⁹⁴ В. Г. Смирнов, Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву, изд. ЛГУ, 1957, ст. 18

¹⁹⁵ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 176-177; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 220-221; Г. И. Баймурзин, Ответственность за прикосновенность к преступлению, Алма-Ата, Наука, 1968, ст. 57-59

კანონის, ხელშეკრულების, წინასწარი საფრთხის შემქმნელი მოქმედებისა და სხვ. იურიდიული საფუძვლის გამო პქონდა სპეციალური მოვალეობა ემოქმედნა. ამის საწინააღმდეგოდ, იმ შემთხვევაში, როცა პირს ასეთი სპეციალური მოვალეობა არ აკისრია, მიზეზობრივ კავშირზე მოქმედებისაგან თავის შეკავებასა და მძიმე შედეგს შორის ვერ ვისაუბრებთ.¹⁹⁶ მართლაც, უმოქმედობა, რომელიც სოციალური ცხოვრების ობიექტური ფაქტია, მხოლოდ იმიტომ იღებს კაუზალურ ძალას, რომ სუბიექტი თავისი საზოგადოებრივი მდგომარეობის გამო გარკვეულ დამოკიდებულებაში იმყოფება განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან, რაც მას ღაღგენილი ფუნქციებისა და ამოცანების შესრულებას აკისრებს. სწორედ, ეს გარემოება ააქტივებს პირის პასიური ქცევის აქტს უმოქმედობის დროს, ანიჭებს მას ქმედით ძალას და გვაძლევს უფლებას, იგი დამდგარი შედეგის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად განვიხილოთ.

ეს დებულება მხედველობაში მიიღება არა მარტო ერთპიროვნულად, არამედ თანამონაწილეობით განხორციელებული დანაშაულის შემთხვევაშიც. კერძოდ, უმოქმედობით აღმოჩენილი დახმარებისა და შემხებლობის ურთიერთგამიჯვნის დროსაც. მიზეზობრივი კავშირი, რომელიც დამხმარის დანაშაულში თანამონაწილედ მიჩნევის აუცილებელი წინაპირობაა, იგი მაშინ იარსებებს, როცა მოქმედების შესრულება, რომელსაც შედეგის განხორციელება შეეძლო აეცდინა, იგი სუბიექტის სპეციალურ მოვალეობას უნდა წარმოადგენდეს. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის განუცხადებლობა თუ მიმნებებლობა თავისთავად დანაშაულში თანამონაწილეობად არ შეიძლება მივიჩნიოთ, ვინაიდან ისინი არ შეიძლება მიზეზობრივ კავშირში იყვნენ ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ ქმედებასთან. მხოლოდ დაკისრებული მოვალეობის აქტიური მოქმედებით შეუსრულებლობისას შეიძლება დაისევას საკითხი, როგორც უმოქმედობის მეშვეობით აღმოჩენილი დახმარების შესახებ. აღნიშნულ შეხედულებას მხარს უჭერს არა ერთი მეცნიერი. ასე, მაგალითად, პროფ. თ. წერეთელი წერს, რომ „დანაშაულის განუცხადებლობა და არც მიმნებებლობა, რომელიც სპეციალურად ვალდებულ სუბიექტს არ ჩაუდენია, არ ღვას მიზეზობრივ კავშირში შე-

¹⁹⁶ თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბ. 1969, გვ. 309

დეგთან და ამიგომ არ შეიძლება ჩაითვალოს დახმარებად დანაშაულში.¹⁹⁷ მაგრამ „სხვაგვარად წყდება საქმე, როდესაც მოქმედებისაგან თავს იკავებს ისეთი პირი, ვისაც... სპეციალური მოვალეობა ეკისრება ხელი შეუშალოს დანაშაულის ჩადენას ან დახმარება აღმოუჩინოს საშიშ მდგომარეობაში მყოფ პირს.“ ასეთ შემთხვევაში თ. წერეთელი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ სახეზე გვექნება დანაშაულში თანამონაწილეობა.¹⁹⁸ ანალოგიურ მოსაზრებას, მოცემულ საკითხზე, გამოხატავენ სხვა კრიმინალისტებიც.¹⁹⁹

ამრიგად, უნდა დავასკვნათ, რომ განუცხადებლობა და მიმნებებლობა მაშინ შეიძლება იყოს დანაშაულში ფიზიკური დახმარება, როდესაც უმოქმედოდ მყოფ პირს დაკისრებული აქვს მოქმედების მოვალეობა. ამ პირობის არსებობისას უმოქმედოდ მყოფი პირის პასიური ქცევა აკუმულირებული სახით ჩაიწება ამსრულებლის მოქმედებაში და კაუზალურად დაუკავშირდება დანაშაულებრივ შედეგს. ამასთან, ბუნებრივია, უმოქმედობა მაშინ იქნება დანაშაულის ჩადენის წინააღმდეგობის აცილება, თუ ის, ამსრულებლის მიერ გამოიყენება როგორც საშუალება, რომელმაც მას დანაშაულის ჩადენაში დაეხმარა. გარდა ამისა, აუცილებელია, რომ დამხმარემ იცოდეს ამსრულებლის დანაშაულებრივი განზრახვის შესახებ და თავისი ნებით ხელსუწყობდეს მის განხორციელებას.

დანაშაულის განუცხადებლობის და მიმნებებლობის გარშემო მსჯელობისას არანაკლებ საინტერესოა იმ საკითხის გამოჩენაც, თუ როგორი შეფასება უნდა მიეცეს სამართლებრივი ვალდებულების არ მქონე პირის მიერ წინასწარ მიცემულ დაპირებას, რომ ის არ განაცხადებს დანაშაულის შესახებ ან არ შეუშლის ხელს მის განხორციელებას აღნიშნულ საკითხზე იურიდიულ ლიგერატურაში ორი განსხვავებული მოსაზრებაა ჩამოყალიბებული: პირველი, რომელსაც მეცნიერთა აბსოლუტური უმრავლესობა უჭერს მხარს,

¹⁹⁷ თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., 1965, გვ. 182

¹⁹⁸ იქვე, გვ. 181-182

¹⁹⁹ პ. გრიშავეი, გ. კრივარი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 161; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 219-220; ვ. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 260-261; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 155; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 50-51 და სხვ.

თელიან, რომ ასეთი შემთხვევები თავისი არსით ინტელექტუალურ დახმარებას წარმოადგენენ და იგი, წინასწარ შეპირებული დაფარვის ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს.²⁰⁰ სხვები კი პირიქით, მას დანაშაულის შემხებლობად განიხილავენ. ამ მიმართულების მომხრე პ. გრიშაევი და გ. კრიგერი აღნიშნავენ, რომ განუცხადებლობის დაპირება, რომელიც არსებითად მხოლოდ დანაშაულისადმი ლოიალური დამოკიდებულების დაპირებას ნიშნავს, არ შეიძლება დანაშაულში დახმარებად ჩაითვალოს, ვინაიდან იგი მიზეზობრივად არ განაპირობებს ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს. არგანმცხადებელი ამსრულებელთან ერთად დანაშაულის ერთობლივ საქმიანობაში არ იღებს მონაწილეობას, არამედ მხოლოდ იმას პირდება ამსრულებელს, რომ ამა თუ იმ მოსაზრებით გამოიჩენს გულგრილობას იმ დანაშაულის მიმართ, რომელსაც ამსრულებელი იღებს და არ განაცხადებს მის შესახებ შესაბამის ორგანოებში. „მაშასადამე, — დაასკენიან ისინი, — აქ არ არის თანამონაწილეობის აუცილებელი ობიექტური ნიშნები. წინადადება, რათა თანამონაწილეებად ჩაითვალოს ის პირები, რომლებიც მხოლოდ საერთო აზრით არიან გაერთიანებული, მიუღებელია...“²⁰¹

აღნიშნულ საკითხს ანალოგიურად წყვეტს პ. გელნოვიც, რომელიც თავისი მოსაზრების მეტი არგუმენტაციისათვის საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საფუძვლების მე-17 და მე-18, მე-19 მუხლების ანალიზს მიმართავს. „მე-17 მუხლის დადგენილება — წერს იგი — მე-18 და მე-19 მუხლებთან მიმართებაში აჩვენებს, რომ განუცხადებლობა არ შეიძლება მიჩნეული იქნას დახმარებად. ამ ნორმების მიხედვით დაფარვა დახმარებად განიხილება, თუ ის წინასწარ იყო შეპირებული, ან დანაშაულის შემხებლობად, თუ ის წინასწარ არ იყო შეპირებული. იურიდიული მნიშვნელობა განუცხადებლობის სხვაგვარადაა

²⁰⁰ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 182-185; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 153; ა. ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 106; მ. შნიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 89,93; ბ. ბაიმურზინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 56-57; მ. კოვალოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 98; ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 218-219; ვ. პროზოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 75-84; დ. საჩენკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 130

²⁰¹ პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 223-224

განსაზღვრული. მისი გაყოფა არ ხდება იმაზე დამოკიდებულებით იყო თუ არა ის წინასწარ შეპირებული. განუცხადებლობის შესახებ საუბარი არის მე-19 მუხლში. იგი მთლიანად ხასიათდება კანონში, როგორც სახესხვაობა დანაშაულის შემხებლობის. კანონმდებლის ამგვარი პოზიცია, — ავტორის აზრით, — ლოგიკურია თეორიული თვალსაზრისითაც. დამხმარება ნებისმიერი ხერხით აღნიშნავს დანაშაულის განხორციელებაში ხელშეწყობას, როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ნიშნებით. შეპირება დანაშაულისათვის ხელის არ შეშლის, ან განუცხადებლობისა არ შეიძლება ამსრულებლისათვის რეალურ ხელშეწყობად გადაიქცეს (გარდა იმ შემთხვევებისა როცა პირს აკისრია მოვალეობა დანაშაულისათვის წინააღმდეგობის გაწევის).“²⁰²

ინტელექტუალური დახმარების და შემხებლობის ურთიერთ-გამიჯენა, რომელიც პ. გელნოვის ზემოთ ნახსენებ მუხლებში, მკვეთრად იყო განსაზღვრული, იგი, მართლაც, არ გოვებდა არავითარ ეჭვს იმის მტკიცებისათვის, რომ ვალდებულების არ მქონე პირის წინასწარი დაპირება, დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებებლობის შესახებ, დახმარებად მიჩნეულიყო. სწორედ, ამ გარემოების გათვალისწინებით, იმ ავტორთა გარკვეული ნაწილიც, რომლებიც წინასწარი შეპირების ფაქტს, შემხებლობასა და ინტელექტუალურ დახმარებას შორის, მკვეთრი ზღვარის გასაფლებად მიმეზობრივი კავშირის თეორიული ანალიზისათვის მოიშველიებდნენ და ასკვნიდნენ, რომ წინასწარ შეპირებული განუცხადებლობა, ან მიმნებებლობა, დაფარვის მსგავსად მიმეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ დანაშაულთან და თავისი არსით ინტელექტუალურ დახმარებას წარმოადგენენ, მიუხედავად ამისა, ისინიც ეჭვის ქვეშ აყენებდნენ ასეთი შემთხვევების (წინასწარ შეპირებული განუცხადებლობის და მიმნებებლობის) მიმართ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულში დახმარებისათვის. ასე, მაგალითად, პროფ. თ. წერეთელი, ამ გარემოებიდან გამომდინარე წერს, რომ „ჩვენ მიგვაჩნია, რომ მიმნებლობის ან განუცხადებლობის წინასწარი დაპირება მიმეზობრივ კავშირშია შედეგთან და ისინი ინტელექტუალურ დახმარებას წარმოადგენენ. მაგრამ, მიუხედა-

²⁰² П. Ф. Тельнов, ответственность за соучастие в преступлении, М., 1978, ст. 36

ვად ამისა, ვთვლით, რომ საბჭოთა კანონმდებლობის მიხედვით იგი არ უნდა დაისაჯოს. ეს იმით აიხსნება, რომ ჩვენს კანონმდებლობაში, რომელიც დამხმარის მოქმედების ამომწურავ ჩამონათვალს იძლევა, განუცხადებლობა ან მიმნებებლობის წინასწარი დაპირება არ არის გათვალისწინებული, როგორც დახმარების სახე.²⁰³

ამრიგად, ირკვევა, რომ სპეციალური ვალდებულების არ მქონე პირის წინასწარ დაპირებას, დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებებლობის შესახებ, თუ პ. გელნოვი ინტელექტუალურ დახმარებად არ თვლიდა და ამ დებულების დასაბუთებას საბჭოთა პერიოდის კანონმდებლობის შესაბამის მუხლებზე დაყრდნობით ცდილობდა, თ. წერეთელი, პირიქით, დასახელებულ სახეებს დახმარებად აფასებდა. ამიგომ, ბუნებრივია, რომ საკითხის ამგვარი გადაწყვეტიდან გამომდინარე, ის წინააღმდეგობას იმ მუხლის რედაქციაში ხედავდა, რომელსაც პ. გელნოვი თავისი შეხედულების არგუმენტაციის მიზნით მოიშველიებდა. ასეთი იყო საბჭოთა კანონმდებლის პოზიცია განსახილველი საკითხის გარშემო და აქედან გამომდინარე, ორი საპირისპირო ხედვა, რომელიც ამავე პერიოდის სისხლის სამართლის თეორიაში ჩამოყალიბდა.

ამემაღ იბადება კითხვა, თუ როგორ წყვიტავს ამ საკითხს საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსი. უნდა ითქვას, რომ იგი დასმული საკითხის გარშემო არ იძლევა სათანადო თვალსაჩინო სურათს; ვინაიდან მასში დამხმარის დანაშაულებრივი ქმედება, როგორც უკვე ვთქვით, ჩამოყალიბებულია ზოგადი სახით. ამასთან, დასახელებული კოდექსის ზოგადი ნაწილით, თავისი ობიექტური ფორმით გამოვლენილი შემხებლობის ცალკეული სახეები, წინასწარი შეპირების არსებობის ფაქტზე დაყრდნობით არ არის სიტყვა-სიტყვით განსაზღვრული ისე, როგორც ეს მანამდე მოქმედ საბჭოურ კოდექსში იყო ასახული. ამგვარი გენდენცია, ბუნებრივია, ბაღებს კითხვას, რომ სპეციალური ვალდებულების არ მქონე პირის მიერ წინასწარ მიცემული შეპირება, დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებებლობის შესახებ, დანაშაულში დახმარებას წარმოადგენს თუ დანაშაულის შემხებლობას, რომელიც პასუხისმგებლობას მხოლოდ კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით სპეციალურად გათ-

²⁰³ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 185

ვალისწინებულ შემთხვევებში უნდა იწვევდეს? ცხადია, ეს კითხვა აუცილებლად საჭიროებს პასუხის გაცემას.

ვფიქრობთ, ძნელია იმ ავტორთა მტკიცებებს დავეთანხმოთ, რომლებიც დასახელებული ქმედების სახეებს ინტელექტუალური დახმარების არსენალიდან გამორიცხავენ. საპირისპირო პოზიცია არათანმიმდევრული იქნება იმ კონცეფციის შეფასებაში, რომლის მიხედვითაც, წინასწარი შეპირება, ინტელექტუალური დახმარების არსის განსაზღვრისათვის ფსიქიკური მიზეზობრიობის თეორიული გაანალიზებისათვის გამოიყენება. რომლის მეშვეობითაც ობიექტური კრიტერიუმი შემუშავდება ამ ორი დანაშაულებრივი ქმედების (ინტელექტუალური დახმარების და შემხებლობის) ურთიერთგამიჯნვისათვის.

აღნიშნული მოსაზრების დასადასტურებლად, პირველ რიგში, აუცილებელია წინასწარი შეპირების ფუნქციონალური როლი გამოვარკვიოთ. კერძოდ, აქვს თუ არა მას რაიმე მნიშვნელობა ამა თუ იმ მოქმედების დანაშაულში თანამონაწილეობად მიჩნევისათვის. ამან კი ყველაზე უფრო სრულყოფილი და გამოკვეთილი სახე დანაშაულის შემხებლობის ისეთ კატეგორიასთან მიმართებაში მიიღო, როგორსაც დანაშაულის დაფარვა წარმოადგენს. დანაშაულის დაფარვის „წინასწარი შეპირების არსებობა“ დღეისათვის ცალსახად მიიჩნევა იმ ობიექტურ ბალავარად, რომელიც შემხებლობის ამ სახეს ფსიქიკურ დახმარებად გადააქცევს. წინასწარი შეპირება გემოქმედებას ახდენს ამსრულებლის შეგნებაზე, ააქტიურებს მის ზნეობრივ და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებს და შესაბამისად ამსრულებლის დანაშაულებრივ ქცევასაც განსაზღვრავს, ხოლო მისი მეშვეობით დამდგარ შედეგსაც. ამიტომ დაფარვის წინასწარი შეპირება, ერთობლივად განხორციელებული დანაშაულის ერთ-ერთ შემადგენელ რგოლად განიხილება. იგი უდაოდ არის ჩაბმული მიზეზობრიობის იმ ზოგად ჯაჭვში, რომელიც ამსრულებლის მოქმედებით გრძელდება და ერთობლივი დანაშაულებრივი შედეგისაკენ მიემართება.

თავად ფსიქიკური კონტაქტის დადგენა ამსრულებელსა და იმ პირს შორის, რომელმაც მას დანაშაულის დაფარვა შეპირდა, იმედს აძლევს ამსრულებელს შესაძლო დაკავებისა თუ მხილები-

საგან თავის დაღწევაში, რაც ასუსტებს მასში დანაშაულის ჩადენი-
საგან თავშეკავების მოტივებს და აძლევს დანაშაულებრივი გან-
ზრახვის განხორციელების სტიმულს. მაშასადამე, შეპირების ფაქ-
ტით ინტელექტუალური დამხმარე ახდენს ზეგავლენას ამსრულებ-
ლის დანაშაულებრივი ქცევის ჩამოყალიბებაზე და განვითარებაზე,
მის მზადებაზე ჩაიდინოს დანაშაული. ამის მეშვეობით ის ამსრუ-
ლებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთ
პირობად წარმოგვიდგება. აღნიშნულს უნდა დაუმატოთ ისიც, რომ
ამ შემთხვევაში, პირი დამხმარედ მიიჩნევა არა იმიტომ, რომ მან
კონკრეტული დანაშაული დაფარა, არამედ იმიტომ, რომ მან თავისი
შეპირებით შექმნა ობიექტური პირობა ერთიანი დანაშაულის ჩასა-
დენად. ასეთი პირის ყველა შემდგომინდელი ქცევა, კერძოდ, შეას-
რულა თუ არა მან შეპირება, რომ დამალავდა დამნაშავეს, დანაშა-
ულის ჩადენის იარაღებს და ა. შ. ზეგავლენას არ ახდენს დამხმარის
მოქმედების იურიდიულ კვალიფიკაციაზე. ისინი მხედველობაში
მიიღება მხოლოდ დამხმარის პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზა-
ციის დროს.

ნათქვამიდან გამომდინარეობს, რომ თავად შეპირება, რომე-
ლიც ამსრულებლის მიერ დანაშაულის გარემოებათა შეფასებისას
იქნა გათვალისწინებული და მან ობიექტური წილი შეიგანა ამსრუ-
ლებლის შეგნების ფორმირებაში და კონკრეტიზაციაში, მის მიერ
წარმოდგენილი ვითარების, თავისი მოთხოვნილების დანაშაულე-
ბრივი გზით დასაკმაყოფილებლად, ე. ი. ამსრულებლის დანაშაუ-
ლებრივი განწყობის განმტკიცებაში შეასრულა სათანადო როლი, ამ
თვალსაზრისით დამხმარის მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია
ერთობლივ დანაშაულებრივ შედეგთან. ამიტომ, თუ ეს ფაქტობრივი
ქცევის აქტი (წინასწარი შეპირება) განზრახ ხორციელდება და შეგ-
ნებულად მიემართება დანაშაულის ჩადენის ხელშეწყობისაკენ, ის
დანაშაულში თანამონაწილეობას წარმოადგენს ინტელექტუალური
დახმარების სახით. მაგრამ, რაც შეეხება იმ პირის მოქმედებას,
რომელიც წინასწარი შეპირების გარეშე ფარავს დანაშაულს, თანა-
მონაწილის მოქმედებისაგან განსხვავებით, ის მიზეზობრივ კავშირ-
ში არ არის ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედე-
გთან. ასეთი პირის მოქმედება შემხებლობას წარმოადგენს და არა

თანამონაწილეობას. მამასადამე, წინასწარი შეპირების არსებობა არის ობიექტური კრიტერიუმი, რომელიც ორ იდენტურ მოქმედებას იურიდიული შეფასების კუთხით სხვადასხვა მნიშვნელობას ანიჭებს. იგი გადამწყვეტ როლს ასრულებს ფსიქიკური მიზეზობრივი კავშირის დადგენაში, უკანასკნელი კი — ფსიქიკური დახმარების არსის განსაზღვრაში, რადგან მიზეზობრივი კავშირი იმ ობიექტურ ზღვარად გვევლინება, რომლის იქითაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეუძლებელია გაერყელდეს დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის. მკაცრი და განუხრელი დაცვა ამ მოთხოვნილებისა, არა მარტო კანონიერებისა და სამართლიანობის დაცვის გარანტიად გამოდის, არამედ იგი იძლევა შესაძლებლობას ერთმანეთისაგან გაემიჯნოთ დაფარვა, როგორც დანაშაულში თანამონაწილეობა და დაფარვა, როგორც დანაშაულის შემხებლობა.

დაფარვის გარშემო მსჯელობისას, წინასწარი შეპირების ამგვარ მნიშვნელობას თავად პ. გრიშაევი და გ. კრიგერიც არ უარყოფენ. ისინი თვლიან, რომ ინტელექტუალური დახმარების ერთ-ერთ ფორმას ნამდვილად წარმოადგენს წინასწარ მიცემული შეპირება დანაშაულის კვალის და დამნაშავის დაფარვის შესახებ. მათი აზრით, შეპირების არსებობა ამსრულებლის დანაშაულებრივ გადაწყვეტილებას განამტკიცებს. ამიტომ თავად შეპირების ფაქტი ამ თვალსაზრისით იქცევა ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად, რომელიც ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ შედეგს უწყობს ხელს.²⁰⁴ დასმულ საკითხზე მსჯელობისას ანალოგიური დასკვნა გამოაქვს პ. გელნოვსაც. „ინტელექტუალური დახმარების ამ სახისათვის, — შენიშნავს იგი, — განმსაზღვრელ მომენტად გვევლინება შეპირება, როგორც საშუალება სხვა პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების განმრავ გამტკიცებისა. ამიტომ, თუ რაიმე მიზეზით ამსრულებლის მიერ დანაშაულებრივი მოქმედების განხორციელების შემდეგ პირი არ ასრულებს შეპირებულ დაფარვას, პასუხისმგებლობა დახმარებისათვის მაინც არ გამოირიცხება.“²⁰⁵

²⁰⁴ პ. გრიშაევი, გ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 157

²⁰⁵ П. Ф. Тельнов, Кто отвечает за соучастие в преступлении, М., 1981, ст.50

ამრიგად, დასახელებულ აეგორთა პოზიციას წინასწარ შეპირებული დაფარვის იურიდიული შეფასების საქმეში სრულიად სამართლიანია და აქ სადაო არაფერია. მაგრამ, აღნიშნული საკითხის ამგვარი გადაწყვეტის შემდეგ, ვფიქრობთ, არათანმიმდევრული და საფუძველს მოკლებულია მათი მხრიდან მტკიცება იმის თაობაზე, რომ წინასწარ მიცემული შეპირება დანაშაულის შეუტყობინებლობის ან მიმნებებლობის შესახებ დანაშაულის დახმარებიდან გამომდინარეობს. დაფარვა, შეუტყობინებლობა და მიმნებებლობა თავისი არსით ერთი ტიპის, ერთი ჯგუფის (დანაშაულის შემსებლობის) სახეობითი მოვლენებია. ამიტომ, თუ რომელიმე მათგანს ახასიათებს ისეთი თვისება, რომ განსაზღვრული პირობის ძალით სახეცვლილება განიცდოს და თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის რეგულირების სფეროში აღმოჩნდეს, შესაბამისად ასეთი თვისება, იგივე პირობის არსებობის შემთხვევაში უნდა ახასიათებდეს ამ ჯგუფში შემავალ სხვა სახეობით მოვლენებსაც. მაშასადამე, თუ დაფარვა წინასწარი შეპირების ძალით ინტელექტუალურ დახმარებად უნდა ვაღიაროთ, ამავე პირობის არსებობისას ინტელექტუალურ დახმარებად უნდა ვცნოთ შეუტყობინებლობაც და მიმნებებლობაც.

მართალია, ასეთი პირის ქცევა მხოლოდ შეუტყობინებლობის ან დანაშაულისათვის ხელის არ შეშლის დაპირებაში გამოიხატება, თუმცა შეპირება აქაც ისეთივე ობიექტური ფაქტია და იგი ისევე განმტკიცებს ამსრულებლის დანაშაულებრივ გადაწყვეტილებას, როგორც ამას ადგილი აქვს წინასწარ შეპირებული დაფარვის მომენტში. ავიღოთ ასეთი შემთხვევა, ეთქვამთ, სასტუმროში მყოფმა ანმა განიზრახა იმავე სასტუმროში მყოფი ბნის მოკვლა. ამისათვის მან აწონდა წონა ყველა ობიექტური პირობა და მივიდა დასკვნამდე, რომ თავისი მიზნის რეალიზაციის ერთადერთი დამაბრკოლებელი გარემოება შეიძლება იყოს ბანის ნაცნობი ვანი, რომელიც მის გვერდით ნომერში ცხოვრობს. იგი აუცილებლად გაიგებს მკვლელობისას გამოწვეულ სავარაუდო ხმაურს, რის შემდეგაც მას გაუწევს წინააღმდეგობას ან განაცხადებს ამის შესახებ სათანადო ორგანოებში. ამიტომ მკვლელი, მოსალოდნელი დაბრკოლების აცილების მიზნით, მას უხდის თანხას და თხოვს არ შეუშალოს ხელი, რაზეც იგი ღებულობს თანხმობას. ვფიქრობთ, წინასწარი შეპირება

აქ განსაზღვრავს ამსრულებლის დანაშაულებრივ ქცევას, ამიგომ ერთობლივად განხორციელებული ქმედების ერთ-ერთ შემადგენელ რგოლად წარმოგვიდგება. იგი ამსრულებლის დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების განმტკიცების თვალსაზრისით არსობრივად იგივე როლს თამაშობს, როგორც დაფარვის შემთხვევაში. დამნაშავე, რომელიც მერყეობდა, ეშინოდა წინააღმდეგობის გაწევისა ან მხილებისა, უფრო გაბედულად მიდის დანაშაულის ჩასადენად, ვინაიდან დარწმუნებულია, რომ მოსპობილია დაბრკოლება, რომელიც მას ელოებოდა და რომლის გამოც, ის დანაშაულის ჩადენაზე ხელს აიღებდა. დანაშაულის ხელშემშლელი პირობა, რომელიც ამსრულებლის მიერ ვითარების შეფასებისას არსებობდა და რომელიც დამხმარის მიერ მიზანწარმართული ქცევის აქტით (წინასწარი შეპირებით) მოისპო და ამასთან, იგი შეგნებულად იყო მიმართული დანაშაულის ჩადენის ხელშეწყობისაკენ, ასეთი ქცევა დანაშაულში თანამონაწილეობას წარმოადგენს ინტელექტუალური დახმარების სახით.

ამრიგად, ზემოთ გაკეთებული ანალიზიდან გამომდინარე უნდა გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები:

ა) იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი ვალდებულია ხელი შეუშალოს დანაშაულის ჩადენას, თუმცა იგი არ ამსრულებს დაკისრებულ მოვალეობას და თავისი უმოქმედობით განზრახ უქმნის ამსრულებელს ხელსაყრელ პირობას დანაშაულის ჩასადენად, პირის უმოქმედობა, მაშინ ფიზიკურ დახმარებად უნდა მივიჩნიოთ გამოხატული დაბრკოლებათა აცილების ფორმით.

ბ) იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი არ არის ვალდებული წინ აღუდგეს დანაშაულის ჩადენას, თუმცა ამსრულებლის მიერ, იგი მაინც დამაბრკოლებელ გარემოებად მიიჩნევა, რომელმაც შესაძლოა არ დაუშვას მისი დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელება და აღკვეთოს წინააღმდეგობის გაწევით ან განაცხადოს სათანადო ორგანოებში, რაც არის საფუძველი იმისა, რომ ამსრულებელმა ხელი აიღოს დანაშაულის ჩადენაზე. თუმცა, ასეთი პირის მხრიდან არსებული ობიექტური ბარიერი, წინასწარი შეპირების კვალობაზე ისობა, მაშინ ეს აქტიური ქცევის აქტი (წინასწარი შეპირება), გა-

მოხატული გეპირი, წერილობითი თუ სხვა სახის თანხმობით, უნდა ეცნოთ ინტელექტუალურ დახმარებად.

გ) იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი დანაშაულის ადგილზე შემთხვევით აღმოჩნდება ან კიდევ იცის, რომ მზადდება დანაშაული და ის, თავის დამოკიდებულებას არ ავლენს მის თვალწინ მიმდინარე ან მზადების პროცესში მყოფი დანაშაულის მიმართ, მაშინ ამ სახის უმოქმედობა, არ შეიძლება პირის მიმართ პასუხისმგებლობას იწვევდეს დანაშაულში დახმარებისათვის. ასეთ ვითარებაში მას პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემხებლობისათვის.

3) ერთ-ერთი პრობლემური საკითხი, რომელიც დახმარესთან მიმართებაში წარმოიქმნება, უკავშირდება მის გამიჯვნას სხვა თანამონაწილეებისაგან. კერძოდ, ფიზიკური დამხმარის გამიჯვნას დანაშაულის ამსრულებლისაგან ერთის მხრივ, ხოლო მეორეს მხრივ, ფსიქიკური დამხმარისას – დანაშაულის წამქეზებლისაგან.

თუ რის საფუძველზე უნდა მოხდეს ეს გამიჯვნა, ვიდრე ამ საკითხის განხილვას შევუდგებით, მანამდე აუცილებელია ხაზი გაუსვათ იმ გარემოებას, რომ სისხლის სამართლის ლიგერატურაში, თანამონაწილეთა კლასიფიკაციის შესახებ, ისტორიულად სამი თეორიული მიმართულება ჩამოყალიბდა: ა) ობიექტური, ბ) სუბიექტური და გ) შერეული. აღნიშნული თეორიები ჩვენ დეტალურად გვაქვს განხილული ერთ-ერთ პუბლიკაციაში.²⁰⁶ ამიტომ მათ დახასიათებას აქ არ შევუდგებით. მოკლედ შევხებით მხოლოდ სუბიექტურ თეორიას. შემდეგ განვსაზღვრათ იმ საკითხს თუ რის საფუძველზე უნდა მოხდეს ზოგადად თანამონაწილეთა სახეებად დაყოფა, რაც მოგვცემს საშუალებას მაქსიმალურად სწორად გადავწყვიტოთ ზემოთ დასმული პრობლემა.

სუბიექტური თეორია იმ საკითხის გასარკვევად თუ ვის უნდა შეერაცხოს დელიქტური შემთხვევა, როგორც ამსრულებელს და

²⁰⁶ ა. მაზარაძე, თანამონაწილეთა გამიჯვნის ზოგადი ასპექტები, ჟ. „სამართალი“, 2003, №1-2

ვის, როგორც თანამონაწილეს, აყენებს დანაშაულში მონაწილე პირთა ნების ინტენსიობის საკითხს. შინაგანი პოზიციიდან: ამსრულებელი არის ის, ვინც მოქმედებს ამსრულებლის ნებით (*animus auctoris*) და დანაშაული სურს „როგორც საკუთარი.“ თანამონაწილე კი არის ის, ვინც თანამონაწილეობის ნებით (*animus socii*) მოქმედებს და სურს ხელი შეუწყოს დანაშაულს „როგორც სხვის საკუთრებას.“ ამსრულებელის ნების სამხილი არის ქმედების შედეგთან დაკავშირებული საკუთარი ინტერესი; ამსრულებელია ის, ვინც შედეგითაა დაინტერესებული, ხოლო თანამონაწილეს ამგვარი რამ არ ახასიათებს, იგი სხვისი ინტერესებისათვის მოქმედებს.²⁰⁷ მაშასადამე, ამ თეორიის თანახმად თანამონაწილის და ამსრულებლის გამიჯვნა სუბიექტურ სფეროში წარმოებს — დანაშაულებრივი შედეგისადმი სუბიექტის დამოკიდებულების მიხედვით, თანაც ისეთი გაურკვეველი და ბუნდოვანი ცნებების თანხლებით, როგორებიცაა „საკუთარი“ და „სხვისი“ დასჯადი ქმედების ჩადენის სურვილი.

იმისათვის, რომ პირი „ქმედების მესაკუთრედ“ ანუ ამსრულებლად ვცნოთ, ამისათვის, სუბიექტური თეორიის მიხედვით, ათელის წერტილები ქმედების შედეგისადმი საკუთარი ინტერესის ხარისხში უნდა ვეძიოთ. თუმცა თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ინტერესის ცნება უკიდურესად მერყეობს, მაშინ ნათელია, რომ დანაშაულის ამსრულებლის და დამხმარის ურთიერთგამიჯვნისას, კიდევ უფრო უძლური აღმოვჩნდებით მისი ხარისხის განსაზღვრაში. ამიტომ მტკიცება, რომ ამსრულებელია ის, ვისაც ქმედება „საკუთრად თავისთვის“ სურს — გაუგებარია. ნების ეს მიმართულება არ წარმოადგენს მარტივ, უბრალო შინაგან ფაქტს. რომლის მეშვეობითაც მოგვეცემა შესაძლებლობა სასამართლოს მივაწოდოთ მყარი კრიტერიუმი, რითაც იგი შეძლებს თანამონაწილეთა სახეების გამიჯვ-

²⁰⁷ სუბიექტური თეორიის შესახებ თვალსაზრისები გადმოცემულია ჰარო ოტოს, იოჰანეს ვესელის და ფრიტიოფ ჰაფტის მიხედვით. // იხ. Harro Otto, Grundkurs Strafrecht, 5 neubearbeitete auflage, Berlin, 1996, s. 268, 271; Johannes Wessels, Strafrecht allgemeiner teil, 15 auflage, Heidelberg, 1985, s.140-141; Fritjof Haft, Strafrecht allgemeiner teil, 4 auflage, Munchen, 1990, s. 190-191

ნას და მათ მიმართ პასუხისმგებლობის განხორციელებისას უზრუნველყოფს ერთიანი კანონიერების პრინციპის გაგარებას.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ამ თეორიის უარყოფითი მხარე, მხოლოდ გემოთ ნათქვამით არ შემოიფარგლება. მისი ნაკლი მდგომარეობს იმაშიც, რომ იგი პირობითად აყენებს ამსრულებლის და დამხმარის ურთიერთგამიჯვნის საკითხს, თუმცა არ იძლევა კრიტერიუმს დანაშაულის წამქმნებლის გამოსაყოფად. წამქმნებელი, რომელიც არის დანაშაულის ინიციატორი და მისი იდეური სულის ჩამდგმელი, მას ყოველთვის სურს მოცემული დანაშაულის ჩადენა, როგორც საკუთარი. ამიტომ, კრიტერიუმში, რომელიც ამ თეორიის მიხედვით დანაშაულის ამსრულებლის გამიჯვნისათვის არის განსაზღვრული, მასში სრულიად ლოგიკურად შეიძლება მოთავსდეს წამქმნებლის ფიგურაც. აქედან კი ერთადერთი დასკვნა გამომდინარეობს, კერძოდ, სუბიექტური თეორია ფაქტიურად დანაშაულის ამსრულებლის და წამქმნებლის ფიგურას აიგივებს ერთმანეთთან და არ იძლევა მათი გამიჯვნის საშუალებას. იგივე უნდა ითქვას დანაშაულის ორგანიზატორის მიმართაც.²⁰⁸

სუბიექტური თეორიის უარყოფითი მხარე ნათლად იკვეთება ასევე სპეციალური სუბიექტით კონსტრუირებული ან საკუთარი ხელით ჩასადენ დელიქტებში ამსრულებლის და თანამონაწილის ურთიერთგამიჯვნისას. თუ, დაუშვათ, დამხმარე, რომელიც არის კერძო პირი და იგი ხელსმეუწყობს თანამდებობრივი დანაშაულის ჩადენაში, სუბიექტური თეორიის თანახმად, კერძო პირი უნდა ცნოთ დანაშაულის ამსრულებლად, მაშინ, თუ ის უფრო მეტად იყო დაინტერესებული შედეგის მიღწევაში, ვიდრე ამსრულებელი თანამდებობის პირი. ეს კი, ბუნებრივია, ვერავითარ შემთხვევაში ვერ თავსდება ლოგიკური მსჯელობის ჩარჩოებში. ანალოგიურ ჩიხში ექცევა ეს თეორია საკუთარი ხელით ჩასადენ დელიქტებშიც.²⁰⁹ ერთი სიტყვით, მიმართულება, რომელიც თანამონაწილეთა სახეებად დაყოფას საფუძვლად უდებს სუბიექტურ კრიტერიუმს, მისი მეშვეობით,

²⁰⁸ იხ. ჩენი ნაშრომი: თანამონაწილეთა გამიჯვნის ზოგადი ასპექტები, ჟ. „სამართალი“, 2003, №1-2, გვ.66

²⁰⁹ იხ. ჩენი ნაშრომი: თანამონაწილეთა გამიჯვნის ზოგადი ასპექტები, ჟ. „სამართალი“, 2003, №1-2, გვ. 66

ამ საკითხის გადაწყვეტის პროცესში, ერთიანი ხაზის გატარება პრაქტიკულად შეუძლებელია.

ჩვენ მართებულად მიგვაჩნია იმ ავტორთა პოზიციები, რომლებიც თანამონაწილეების სახეებს ობიექტური კრიტერიუმის მეშვეობით მიჯნავენ. ასეთ კრიტერიუმად ძირითადად აღიარებულია ჩადენილი ქმედების ხასიათი, მისი დამოკიდებულებით, პირველ რიგში, სისხლის სამართლის კანონის კერძო ნაწილის მუხლში ჩამოყალიბებული დანაშაულის ნიშნებისადმი და ამის საფუძველზე ამსრულებლის და სხვა თანამონაწილეთა გამოყოფა, ერთის მხრივ, ხოლო მეორეს მხრივ, ერთიან დანაშაულებრივ ქმედებაში თითოეული მონაწილის მიერ განხორციელებული ქმედების ხასიათის შესაბამისად სხვა თანამონაწილეთა გამიჯვნა.²¹⁰ მამასადამე, ამ კონცეფციის თანახმად, ამსრულებელი არის ის, ვინც უშუალოდ ასრულებს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილით განსაზღვრულ დანაშაულს, ხოლო თანამონაწილე, ამ დანაშაულის უშუალო შესრულებაში არ იღებს მონაწილეობას. ამასთან, ამსრულებლის ცნების ასეთი ინტერპრეტაცია, არ ნიშნავს იმას, რომ ამსრულებლის ცნება კანონის პროდუქტი იყოს,²¹¹ არამედ ამსრულებლის და თანამონაწილის ცნებათა განსაზღვრებას და მათ გამიჯვნას, ამ მიმართულების მიხედვით საფუძველად უდევს მაგერიალური კრიტერიუმი. კერძოდ, იმ პირობათა კაუზალური არათანასწორფასოვნება, რომლებიც გახდნენ მიზეზი დანაშაულებრივი შედეგის დადგომის. „ყოველი თანამონაწილის როლი დანაშაულის ჩადენაში — წერს თ. წერეთელი — თავისებურია და მიზეზობრივად განსხვავდება სხვების როლისაგან. შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ ამ მხრივ ორი აბსოლუტურად თანასწორფასოვანი მოქმედება. მაგრამ სისხლის სამართლის ამოცანა

²¹⁰ იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 132-138, 173; ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ., 1974, გვ. 108-109; ფ. ბურჩაქი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 139; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 13, 98; ვ. პროხოროვი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 253; პ. გრიშავეი, გ. კრივერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 153; დ. სეჩენკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 122 და სხვ.

²¹¹ როგორც ამას ამტკიცებდნენ წარსულში თანამონაწილეთა კლასიფიკაციის ფორმალური-ობიექტური თეორიის მიმდევრები. იხ. ჩვენი ნაშრომი: თანამონაწილეთა გამიჯვნის ზოგადი ასპექტები, ჟ. „სამართალი“, 2003, №1-2, გვ. 63-64, 70-71

იმამი მდგომარეობს, რომ მან სხვადასხვაგვაროვანი მოქმედებების ვარიაციებში გამოძებნოს ზოგიერთი ნიშანი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელი იქნება თანამონაწილეთა განსაზღვრული ტიპების დადგენა.²¹²

მამასაღამე, თანამონაწილეთა სახეებად დაყოფა, ამ კონცეფციის მიხედვით, დაიყვანება არა უბრალოდ კანონის ფორმალურ განსაზღვრებამდე, არამედ მას საფუძვლად უდევს მიზეზობრივი კავშირის ის სწორი სწავლება, რომლის მიხედვითაც აღიარებულია შედეგის გამომწვევი ფაქტორების (მოქმედებების) კაუზალური არათანასწორფასოვნება. ამ ფაქტორებისათვის დამახასიათებელი ნიშნების გამორკვევის და მისი საკანონმდებლო შეფასების საფუძველზე განისაზღვრება თანამონაწილეთა ცალკეული სახეები.

დანაშაულის დამხმარე, როგორც უკვე ვთქვით, მის მიერ შესრულებული როლის შესაბამისად არ იღებს უშუალო მონაწილეობას დანაშაულის ჩადენაში. ამიგომ დამხმარის ამსრულებლისაგან გამიჯვნის სპეციფიურობა გამოიხატება იმაში, რომ მისი ქმედება რომელ ფორმაშიც არ უნდა გამოვლინდეს, არც ერთ შემთხვევაში, არ უნდა დაემთხვეს იმ ნიშნებს, რომლებიც სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილშია აღწერილი. თუ ეს პირობა დარღვეულია და სუბიექტი უშუალო მონაწილეობას მიიღებს ამ ნიშნების თუნდაც განსაზღვრული ნაწილის შესრულებაში, მაშინ რა სახითაც არ უნდა გამოიხატოს მისი ქმედება, იგი იქნება ამსრულებელი და არა დამხმარე.

ამ კრიტერიუმის მეშვეობით უკვე არ არის რთული, უმრავლეს შემთხვევაში, ფიზიკური დახმარების აქტი აღსრულებითი ქმედებისაგან გაეარჩიოთ. ძირითადი სიძნელებები აქ, ჩვეულებრივ, ფიზიკური დახმარების ისეთ სახესთან კავშირში წარმოიშობა, როგორიცაა დაბრკოლებათა აცილება, როდესაც ასეთი მოქმედებები დროისა და ადგილის მიხედვით ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ მოქმედებას ემთხვევა. ასეთ ვითარებაში, განსაკუთრებით აქტუალურ ხასიათს იძენს იმ საკითხის გამორკვევა, პირის მიერ განხორციელებული ქმედება დანაშაულში ხელშეწყობას წარმოად-

²¹² თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 111; თ. წერეთლის ამ მოსაზრებას იზიარებს ო. გამყრელიძე. იხ. ო. გამყრელიძის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 45-46

გენდა დაბრკოლების აცილების სახით, თუ ეს იყო ქმედება, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ნორმაში აღწერილ რომელიმე ნიშანს ემთხვევა.

კონკრეტული განხილვისათვის ავიღოთ მკვლელობის შემადგენლობა. მკვლელობის დელიქტში მითითებული შედეგი — სიცოცხლის მოსპობა, შეიძლება იყოს უშუალო შედეგი ნაჯახის თავში ჩარტყმის, დანის გულში ჩაცემის, ყელში ქამარის მოჭერის, სასიკვდილო ნემსის ინექციის გაკეთების თუ სხვა ისეთი მოქმედებების, რომლებიც თავისი არსითა და ბუნებით მოვლენის (სიკვდილის) განვითარების ღერძად გვევლინებიან. ასეთი მოქმედებების ჩამდენი პირები, ბუნებრივია, დანაშაულის ამსრულებლები არიან. ამასთან, ამგვარი მოქმედებები, როგორც უშუალო მიზეზი თავისი შედეგის, გულისხმობს განსაზღვრული სახის ძალადობას, რომლის შესრულებაშიც შესაძლებელია უშუალო მონაწილეობას იღებდეს მეორე პირიც. ასეთი აქტი ერთი შეხედვით დანაშაულში დახმარებას ემსგავსება გამოხატულს დაბრკოლებათა აცილების სახით. თუმცა, ამ ქმედების ჩამდენი პირი რეალურად იქნება თანაამსრულებელი და არა დამხმარე. იმიტომ, რომ ის უშუალოდ მონაწილეობს მსხვერპლის მიმართ მიმართულ ძალადობრივ აქტში. ძალადობა კი მკვლელობის, როგორც ერთიანი ქმედების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. იგი მართალია პირდაპირ არ არის მითითებული მკვლელობის საკანონმდებლო კონსტრუქციაში, თუმცა ეს დელიქტი თავისი ბუნებით მოიცავს ამ უკანასკნელს.

მაშასადამე, ორი ან რამდენიმე პირის მიერ მკვლელობის ჩადენისას თანაამსრულებლებად უნდა ვცნოთ არა მხოლოდ ისინი, ვინც მსხვერპლს ნაჯახს ურტყამდნენ თავში ან ქამარს უჭერდნენ ყელში, არამედ ისინიც, ვინც დანაშაულის ჩადენისას ბოჭავდნენ მსხვერპლს, უჭერდნენ ხელებს, ფეხებს, თავს და ა. შ. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა იურიდიულ ლიგერატურაში არ იწვევს დავას და ის გაზიარებულია სასამართლო პრაქტიკაშიც.

ამსრულებლის და დამხმარის გამიჯვნის კუთხით პრაქტიკის შესწავლა ცხადყოფს, რომ მოსამართლეები შედეგის გამომწვევი არათანასწორფასოვანი ფაქტორებიდან, პირველ რიგში, მიმართავენ იმის გარკვევას, თუ რომელი მოქმედების ფარგლები შეესაბა-

მება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლში აღწერილი ნიშნების უშუალო შესრულებას. ამის მეშვეობით ცდილობენ დამხმარის ქმედება ამსრულებლის მიერ ჩადენილი აქტისაგან გამოყოფონ. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ მკვლელობის ორ მაგალითს, სადაც, პირველ შემთხვევაში, დანაშაულში მონაწილე პირები, სასამართლომ მიიჩნია თანაამსრულებლებად, ხოლო მეორეში, გამოყოფა დახმარების აქტი გამოხატული დაბრკოლების აცილების სახით.

ა) დ. ხეცურიანი, რომელიც აღშფოთებული იყო იმით, რომ მისი ქალიშვილი ქმარს ღალატობდა, გადაწყვიტა მათი ხელშემწყობის ი. სოფრომაძის მოკლა. თავისი გადაწყვეტილება გაუზიარა სიძეს ი. ერემაშვილს და შვილს გ. ხეცურიანს. თანამზრახველები შეთანხმებისთანავე შეუდგნენ ჩანაფიქრის განხორციელებას. მათ გამონახეს დანაშაულის ჩასადენად რკინის ურო, თოკი და შავი პოლიეთილენის პარკი, რის შემდეგ ი. სოფრომაძე მოტყუებით გაიგაცეს თავისივე კუთვნილი ავტომანქანით და მიიყვანეს მდინარე ყვირილაზე გამავალ ხიდთან. დ. ხეცურიანმა და ი. ერემაშვილმა ხელები მსხვერპლს შეუკრეს თოკით, წელზე ურო მოაბეს და შავი პოლიეთილენის პარკი ჩამოაცვეს თავზე. შემდეგ იძულებით მიიყვანეს ხიდის გადანგრეულ მოაჯირთან. სადაც გ. ხეცურიანმა ხელი უბიძგა მას და გადაადგო აღიდებულ მდინარეში. სასამართლომ ამ ფაქტთან დაკავშირებით, გ. ხეცურიანის გვერდით, სწორად დააკვალიფიცირა დ. ხეცურიანის და ე. ერემაშვილის მოქმედებებიც მკვლელობის თანაამსრულებლობად.²¹³ უკანასკნელთა მიერ განხორციელებული მოქმედებები: ხელების შეკვრა, წელზე უროს მობმა, შავი პოლიეთილენის პარკის თავზე ჩამოცმა, ხიდზე იძულებით მიყვანა თავისთავად, მდინარეში გადაგდების გარეშე (ანუ იმ მოქმედების გარეშე, რომელიც შეასრულა გ. ხეცურიანმა), რა თქმა უნდა, არ არის იმ რიგის ფაქტორები, რომლებსაც უშუალოდ შეეძლოთ სიკვდილის გამოწვევა. თუმცა, რამდენადაც აღნიშნული ქმედებების მართლსაწინააღმდეგობის საერთო ნიშანი უშუალოდ მსხვერპლისაკენ მიმართული ძალმომრეობითი მოქმედება იყო და რამდენადაც, ძალმომრეობა მკვლელობის შემადგენლობის ერთ-ერთი

²¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1998 წ., საქმის №2-199

გამორჩეული ნიშანია, ამდენად, მათი მონაწილეობა მსხვერპლისაკენ მიმართულ ძალადობაში, სასამართლომ სწორად მიიჩნია მკვლელობის შემადგენელ ნაწილად და ასეთი ქმედების ჩამდენი პირები ცნო თანაამსრულებლებად.

ბ) ნ. ბელქანიამ და ჯ. სახოკიამ შვილის საფლავის წაბილწვით შეწუხებულებმა ეპვი მიიტანეს ნ. გეგეშიძეზე და მესაფლავე ს. კვარაცხელიაზე. მოპოვებული ინფორმაციის მიხედვით ივარაუდეს, რომ საფლავის შებილწვის თაობაზე უნდა სცოდნოდა ს. კვარაცხელიას. მათ მიერ უკანასკნელის მიმართ, მიუხედავად არაერთგზის განხორციელებული ცემისა და წამებისა, ვერ იქნა მიღწეული, რომ ს. კვარაცხელიას ეღიარებინა საფლავის წამბილწველის ვინაობა. ერთ დღეს, როცა ნაწამები კვარაცხელია პოლიციის დაცვის ქვეშ სავადმყოფოში იწვა, ნ. ბელქანია და ჯ. სახოკია დაუკავშირდნენ მ., ლ., გ. სახოკიებს და სხვა გამოძიებით დაუდგენელ პირებს, რომლებთან ერთადაც მოილაპარაკეს, რომ რაღაც არ უნდა დაჯდომოდით გაეგაცათ ს. კვარაცხელია და მისგან გაეგოთ საფლავის შემბილწველის ვინაობა. იმავე დღეს, აღნიშნულმა პირებმა 40 კაცის თანხლებით, მიუხედავად პოლიციელთა წინააღმდეგობისა, მაინც გაიგაცეს ს. კვარაცხელია და მიიყვანეს სასაფლაოზე. იგი მოათავსეს ურიკაში, რომელსაც მაშინვე გარს შემოერგყნენ მ., ლ., ჯ. სახოკიები და სხვა გამოძიებით დაუდგენელი პირები. მათ ადგილზე მისულ პოლიციის მუშაკებს გაუწიეს წინააღმდეგობა და არ მისცეს ს. კვარაცხელიას გამოსხნის საშუალება. ასეთი მოქმედებით მათ ააცილეს დაბრკოლება გ. სახოკიას, რომელმაც დანის გამოყენებით განსაკუთრებული სისასტიკით მოკლა ს. კვარაცხელია. აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით სასამართლომ მ., ჯ. და ლ. სახოკიების მოქმედება დააკვალიფიცირა მკვლელობის დახმარებად.²¹⁴ მათი მოქმედებები დროისა და ადგილის მიხედვით ემთხვევა ამსრულებლის მოქმედებას და ძალმომრეობითი ხასიათისაა. თუმცა, აქ მათი ძალმომრეობა მიმართულია არა უშუალოდ მსხვერპლის, არამედ იმ პირების მიმართ, რომლებიც მსხვერპლის დახსნას ცდილობდნენ. ასეთი მოქმედება კი თავისი არსით წარმოადგენს არა მკვლელობის შემადგენლობით განსაზღვრულ ძალადობას, არამედ დანაშაუ-

²¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1999 წ., საქმის №2-28

ულში ხელშეწყობის აღმოჩენას გამოხატულს დაბროკოლებათა აცილების სახით. აქედან გამომდინარე, სწორია სასამართლოს გადაწყვეტილებაც მათი დამხმარედ მიჩნევის შესახებ.

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ სასამართლო მკვლევლობის ცალკეულ საქმეთა განხილვისას ზოგჯერ მერყეობს იმ საკითხის გარკვევაში, თუ რა სახის ძალადობა უნდა იქნეს მიჩნეული დახმარებად ან თანამსრულებლობად. ამის გამოხატულებაა ზემოთ მოყვანილი განაჩენი გ. გუჯაბდის და ნ. მამულაძის საქმეზე, სადაც მამულაძემ, გუჯაბდის მიერ იარაღის სროლის წინ, მსხვერპლს ფეხი მიარგყა. ამგვარი მოქმედება კი სასამართლომ დანაშაულში დახმარებად დააკვალიფიცირა. ჩათვალა, როგორც ჩანს, იგი ფიზიკური ხელშეწყობის ფორმად გამოხატული დაბროკოლებათა აცილებაში. ჩვენი აზრით, განაჩენში მოცემული კვალიფიკაცია არ უნდა იყოს სწორი, რადგან იარაღის მკვლევლობის ჩასადენად მიმართვა, ხოლო ამ პერიოდში მეორე სუბიექტის მხრიდან უშუალო ფიზიკური ზემოქმედება შექმნილ პროცესში პირდაპირ თრგუნავს მსხვერპლის შესაძლებლობას წინააღმდეგობა გაუწიოს თავდამსხმელებს. ამიტომ ასეთ ვითარებაში, მოცემული აქტიც შინაარსობრივად თანამსრულებლის ძალმომრეობით მოქმედებას უნდა მივაკუთვნოთ.

ანალოგიურად უნდა ვიმსჯელოთ იმ დელიქტებთან მიმართებაშიც, როგორებიცაა ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანება (117-ე, 118-ე... მმ.), გაუპატიურება (137-ე მ.), ძარცვა (178-ე მ.) და სხვ. სადაც ძალადობა, მსგავსად მკვლევლობისა, შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია. მაგალითად, გაუპატიურებისას დაზარალებულის დაკავებას, მართალია, არ შეუძლია უშუალოდ დაარღვიოს სქესობრივი ხელშეუხებლობა, თუმცა შეცდომა იქნებოდა იგი დახმარების აქტად ჩაგვეთვალა, რადგან გაუპატიურების საკანონმდებლო კონსტრუქცია, არამარტო სქესობრივ კავშირს გულისხმობს დაზარალებულის ნების საწინააღმდეგოდ, არამედ ისეთ დამატებით მოქმედებასაც, როგორიცაა ფიზიკური ძალადობა.

ასევე გადაწყდება საკითხი მაშინაც, როცა სქესობრივ აქტს უშუალოდ ერთი პირი სჩადის, დანარჩენები კი ემუქრებიან დაზარალებულს და აიძულებენ დაემორჩილოს მოძალადეს. ის, ვინც მუქარას ანხორციელებს იქნება თანამსრულებელი და არა დამხმარე,

რადგან იგი უშუალოდ ასრულებს გაუპატიურების შემადგენლობის ნაწილს. გაუპატიურების აუცილებელი ნიშანია აგრეთვე, სქესობრივი კავშირის დაჭერა დაზარალებულის უმწეო მდგომარეობის გამოყენებით. უმწეო მდგომარეობაში მსხვერპლი შეიძლება აღმოჩნდეს დამნაშავისაგან დამოუკიდებელი მიზეზით. თუმცა, შესაძლოა დამნაშავემ თვითონ ჩააგდოს მსხვერპლი უმწეო მდგომარეობაში მისი შემდგომი გაუპატიურების მიზნით. ასეთ შემთხვევაში, თვით ფაქტი მსხვერპლის უმწეო მდგომარეობაში ჩაგდებისა უკვე ნიშნავს, რომ განხორციელდა შემადგენლობის ერთ-ერთი ნიშანი. „ამიტომ თუ ერთი პირი მსხვერპლს განზრახ ჩააგდებს უმწეო მდგომარეობაში, ხოლო მეორე მას გააუპატიურებს, ორივენი იქნებიან გაუპატიურების ამსრულებლები.“²¹⁵

დამხმარის და ამსრულებლის ურთიერთგამიჯენის საკითხი გარკვეულ ყურადღებას საჭიროებს ე. წ. საკუთარი ხელით ჩასადენ დელიქტებში. ასეთ დელიქტებს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი მიაკუთვნებს საქართველოს სახელმწიფო სამღვარის უკანონოდ გადაკვეთას (344-ე მ.), თავისუფლების აღკვეთის მოხდის ადგილიდან პატიმრობიდან ან ბადრაგირებისას გაქცევას (379-ე მ.), სამხედრო ნაწილის ან სამსახურის სხვა ადგილის თვითნებურად დატოვებას (388-ე მ.), და სხვ. აღნიშნულ დანაშაულთა იურიდიული ბუნება მდგომარეობს იმაში, რომ მათი თანაამსრულებლობით განხორციელება შეუძლებელია. ობიექტურად ამ შემადგენლობათა მთელი ნაწილის უშუალო შესრულება მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი ხელით განხორციელებას გულისხმობს და ამდენად, ის ყოველთვის ერთპიროვნულად და უშუალოდ უნდა განხორციელდეს, ამიტომ ამ დანაშაულთა ჩამდენი ამსრულებლისათვის ყოველგვარი ხელშეწყობა დახმარებად უნდა განვიხილოთ.

აღნიშნულ მოსაზრებას თუ გავითვალისწინებთ და თვალს გავადევნებთ სასამართლო პრაქტიკას აღმოჩნდება, რომ ამ მიმართულებით დაშვებული შეცდომები არცთუ იშვიათია. ასე, მაგალითად, ქ. ბათუმის საქალაქო სასამართლომ ნეჯმი თოფალი და ხელილ აბდული დამნაშავედ ცნო საქართველოს 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 19-84-ე მუხლებით (ახალი სსკ-ის 24-344 მმ.)

²¹⁵ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.112

გათვალისწინებულ დანაშაულის ჩადენაში. ხელილ აბდული 1999 წლის 8 მაისს, მიემგზავრებოდა რა საქართველოდან თურქეთის რესპუბლიკის გავლით ბანგლადეშში, დანაშაულებრივ კავშირში შევიდა ნეჯმი თოფალთან და წინასწარი შეთანხმებით შეეცადა უკანონოდ გადაეკვეთა საქართველოს საზღვარი. ამ მიზნის განსახორციელებლად ხელილ აბდული დამალა ნეჯმი თოფალმა მისი მართვის ქვეშ მყოფი სატვირთო ავტომანქანის ძარის ქვეშ არსებულ სათადარიგო ნაწილებისათვის განკუთვნილ სათაესოში. მაგრამ სარფის საგუშაგოზე ხელილ აბდული საბაჟო კონტროლის დროს აღმოაჩინეს და დააკავეს.²¹⁶ ცხადია, მოცემულ შემთხვევაში, ამსრულებელი არის ის, ვინც პასპორტის უქონლობის გამო ავტომანქანაში დაიმალა და ამ გზით, ჩვენი სახელმწიფოს საზღვარზე უკანონო ფიზიკურ გადაადგილებას ცდილობდა. თავად მძღოლი კი არის ფიზიკური დამხმარე. თუმცა, სასამართლომ, როგორც ჩანს ვერ უმორუნველყო ერთმანეთისაგან გაემიჯნა ამსრულებლის და დამხმარის ქმედება, ხოლო იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ ამ დანაშაულის ჩადენაში ორი პირი მონაწილეობდა, ამდენად, ორივე მათგანის მოქმედება დააკვალიფიცირა 19-84-ე მუხლებზე (ახალი სსკ-ის 24-344 მმ.) მითითებით, ე. ი. ორივე მათგანი ცნო დამხმარედ. ჩადენილი ქმედების იურიდიული შეფასებისას ამგვარი აღრევა, ბუნებრივია, ეწინააღმდეგება კანონიერებისა და სამართლიანობის პრინციპს და იგი, ეჭვქვეშ აყენებს თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებასაც, რომლის მიხედვითაც, დანაშაულის ამსრულებლის გარეშე არ არის თანამონაწილეობა დანაშაულში.

როდესაც გარკვეული მახასიათებლებით ერთგვაროვან დანაშაულთა მიმართ ღიფერენცირებული მიდგომის გზით დამხმარის და ამსრულებლის გამიჯვნის საკითხს ვეხებით, დაუშვებელია გვერდი აუაროთ პრაქტიკაში არსებულ ზოგიერთ თვალსაჩინო ლაფსუს. იგი ძირითადად ისეთ დანაშაულებში იკვეთება, სადაც მატერიალური სამყაროს ამა თუ იმ საგნის მართლსაწინააღმდეგო გადაადგილება შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია. ამგვარ დანაშაულებში დამხმარის მოქმედების გამოყოფისას სასამართლო, არც თუ იშვიათად, თანამონაწილეთა გამიჯვნის სუბიექტურ თეორიაზეა ორიენტირე-

²¹⁶ ქალაქ ბათუმის საქალაქო სასამართლოს არქივი, 1999 წ., საქმის №1-66

ბული. ასე, მაგალითად, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიამ ლ. დიმიტრიენკოს მოქმედება დააკვალიფიცირა გასაღების მიზნის გარეშე ნარკოტიკულ ნივთიერებათა უკანონოდ გადაგანის დახმარებად (1960 წლის სსკ-ის 19-252-ე მმ.). მან ქ. ხარკოვში ყოფნისას გაიცნო გ. ბოლქვაძე, რომელმაც დასახელებული ქალაქიდან გამოფრენისას შესთავაზა ლ. დიმიტრიენკოს გარკვეული თანხის საფასურად ბათუმში ჩამოეტანა ნარკოტიკული ნივთიერება. ამ მიზნით გ. ბოლქვაძემ მშრალი წვრილად დაფშენილი ყაყაჩოს თავთავი წინასწარ შეკერილ ნაჭრის ქამარში მოათავსა და გადასცა ლ. დიმიტრიენკოს. ამასთან, აუხსნა რომ ქ. ხარკოვის და ქ. ბათუმის მებაჟეები ხელბარგს გაუსინჯავდნენ, ამიტომ ქამარი წელზე შემოეხვია. შეთანხმებისამებრ ლ. დიმიტრიენკომ შეძლო ქ. ხარკოვის აეროპორტის დაუბრკოლებლად გამოვლა, მაგრამ იგი დააკავეს ქ. ბათუმში მებაჟეთა მიერ პირადი ჩხრეკის დროს.²¹⁷

ამ განაჩენში შეცდომის გამოკვეთისათვის პირველყოფლისა უნდა შევნიშნოთ, რომ ნარკოტიკული საშუალების, პრეკურსორის (269 მ.), ან კიდევ ფსიქოტროპიული თუ ძლიერმოქმედი ნივთიერების (270 მ.) მართლსაწინააღმდეგო გადაგანა, მათ გადაადგილებას გულისხმობს ერთი ადგილიდან ნებისმიერ სხვა ადგილზე, დამოუკიდებლად გადაადგილების ხერხისა, ეს იქნება საგრანსპორტო საშუალებით, ხელბარგთან ერთად, განის სამოსელში დამალვის გზით თუ სხვ. ამასთან, ამ დანაშაულის განხორციელება უშუალოდ არა მხოლოდ იმ პირს შეუძლია, ვის კუთვნილებასაც ისინი წარმოადგენენ და ვინც უფრო მეტად დაინტერესებულია მისი გადაგანით, არამედ იმასაც, რომელსაც იგი გარკვეული დროით გადაეცემა.

ამიტომ, თუ აღნიშნულ საქმესთან დაკავშირებით სასამართლოს დისკრეციულ წარმოდგენას გამოვირცხავთ და კანონის მოთხოვნას დავეყრდნობით, მაშინ ლ. დიმიტრიენკოს მოქმედება უნდა დაეაკვალიფიცირებინათ არა დახმარებად, არამედ ამსრულებლობად. საპირისპიროს მტკიცება უდაოდ ნიშნავს თანამონაწილეობის სუბიექტური თეორიის პოზიციებზე დგომას, რომელიც თანამონაწილეთა

²¹⁷ აჭარის არ-ის უმაღლესი სასამართლოს არქივი, 1994 წელი, საქმის №1-17

გამიჯვნისას, როგორც უკვე ვთქვით, დანაშაულებრივი შედეგის იმ-
გერესის ხარისხის ძიებით შემოიფარგლება. თანამონაწილეთა გა-
მიჯვნის ობიექტური თეორიის მიხედვით კი, რომლის საფუძველზეც
იყო და არის გამოყოფილი თანამონაწილეთა ცალკეული სახეები,
როგორც საბჭოურ, ასევე ამჟამად მოქმედ სისხლის სამართლის კო-
დექსში, ფაქტია, რომ ლ. დიმიტრიევომ უშუალოდ ჩაიდინა დანაშაუ-
ლი განსაზღვრული ახალი კოდექსის 269-ე მუხლით (ძველი კოდექ-
სის 252-ე მ.). ამავე მუხლით უნდა დაკვალიფიცირდეს გ. ბოლქვაძის
მოქმედება, რომელიც დასახელებული მუხლის ცნებითი თვალსაზ-
რისით გამოიხატა ნარკოტიკული ნივთიერების გადაგზავნაში.

ამრიგად, ამსრულებლისაგან დამხმარის გასამიჯნეად
აუცილებელია მიემართოს თანამონაწილეობისას მიზეზობრივი
კავშირის განვითარების თავისებურებას. კერძოდ, უნდა ვიხელმძღ-
ვანელოთ მკაცრი დადგენით ბუსტი საზღვრების მოქმედების იმ
ობიექტური მხარის, რომელიც განსაზღვრულია სისხლის სამარ-
თლის კერძო ნაწილის ამა თუ იმ მუხლით. ასევე დადგენით იმ
კონკრეტული მოქმედების, რომლებიც ხელს უწყობენ პირის მიერ
ამგვარი დანაშაულებრივი ქცევის განხორციელებას. აღნიშნულმა
პოვნა მკვეთრი და ნათელი ასახვა დამხმარის საკანონმდებლო
ფორმულირებაში. „დამხმარეა — ნათქვამია 24-ე მუხლის მესამე ნა-
წილში — ის, ვინც ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენას.“ მოყვანილ
ფორმულაში არ არის ძნელი შევნიშნოთ, რომ საწყის ბერკეტად, აქ
ორი გამომწვევი ფაქტორი გამოდის: მოქმედება ამსრულებლის და
მოქმედება დამხმარის. გერმინი „ხელის შეწყობა“ დამხმარეს განე-
კუთვნება და ის გვევლინება მაჩვენებლად მიზეზობრივი ურთიერთ-
განპირობებულობის ერთიანად ჩადენილი დანაშაულისას ამსრუ-
ლებლის მიერ განხორციელებულ შედეგსა და დამხმარეს შორის.
ამასთან, დახმარების აქტის დადგენის საქმეში, მხოლოდ ამ მითი-
თებაზე დაკვირვება ჯერ კიდევ მცირეა, არამედ აუცილებელია
ცოდნა იმ ნიშნებისაც, რომლებიც მას სხვა გამომწვევი ფაქტორები-
საგან განასხვავებენ. ასეთ ნიშნებს განეკუთვნება საშუალებათა მი-
წოდება, დაბრკოლებათა აცილება თუ სხვ. მათ შესახებ სწორი წარ-
მოდგენა, ერთი მხრივ, იძლევა შესაძლებლობას პირის ესა თუ ის
ქმედება დახმარების აქტს უშეცდომოდ მივაკუთნოთ, ხოლო მეორე

მხრივ, — არსებითი თეალსაზრისით იგი ხელს გვიწყობს დამხმარის დანაშაულებრივი ქმედება ამსრულებლის მიერ ჩადენილი აქტისაგან შემოგვეფარგლოთ.

ცალკე უნდა შევჩერდეთ დამხმარის ამსრულებლისაგან გამიჯვნის საკითხზე სპეციალური ამსრულებლით ჩამოყალიბებულ დელიქტებში. თეორიაში ასეთ დელიქტთა კატეგორიებად მიჩნეულია სიხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ისეთი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, რომლის ამსრულებელიც არა მარტო პასუხისმგებლობისათვის დადგენილ ზოგად ნიშნებს ფლობს, არამედ იმ სპეციფიურ ნიშნებსაც, რომლებიც კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით არის განსაზღვრული. დანაშაულთა ასეთ კატეგორიებს განეკუთვნება სამოხელეო, სამხედრო, საგრანსპორტო თუ სხვა მსგავსი ხასიათის დანაშაულები.

ამგვარი დელიქტების თავისებურება გამოიხატება იმაში, რომ ამსრულებელთა წრე კანონმდებლის მიერ წინასწარაა შეზღუდული იმ პირებით, რომლებიც სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმაში მითითებულ სპეციალურ ნიშნებს ფლობენ. ამიგომ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის წესრიგი სხვა კერძო პირების მიმართ განისაზღვრება ზოგადი წესის შესაბამისად. კერძოდ, ნებისმიერი სუბიექტი, რომელიც ამ დანაშაულთა განხორციელებაში მიიღებს მონაწილეობას, პასუხს აგებს, როგორც თანამონაწილე.

საკითხის ასეთი გადაწყვეტა საკანონმდებლო წესით გამტკიცებულია მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის 6-ე ნაწილით. მასში ნათქვამია, რომ „ისეთ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის, რომლის ამსრულებელი შეიძლება იყოს ამ კოდექსით გათვალისწინებული შესაბამისი დანაშაულის სპეციალური სუბიექტი, პირს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება როგორც ორგანიზატორს, წამქეზებელს ან დამხმარეს.“ მაშასადამე, აღნიშნული ნორმა ცხადყოფს, რომ კერძო პირი არ შეიძლება სპეციალური ნიშნებით კონსტრუირებული დანაშაულის ამსრულებელი ან თანაამსრულებელი იყოს. ეს დებულება უკავშირდება იმას, რომ რეალურ სინამდვილეში, არასპეციალურ სუბიექტს არა აქვს დაკისრებული ის მოვალეობა, რომლის შეუსრულებლობაც

სპეციალური დელიქტის ამსრულებლობის აუცილებელი ნიშანია. მაგალითად, კანონიერი განაჩენის გამოგანა მხოლოდ მოსამართლის მოვალეობაა. შესაბამისად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 336-ე მუხლით (უკანონო განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების გამოგანა) გათვალისწინებული დანაშაულის ამსრულებელიც მხოლოდ მოსამართლე შეიძლება იყოს. სწორედ ასევე სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება (332-ე მ.) ან მისი გადამეტება (333-ე მ.) მხოლოდ იმ პირს შეუძლია, რომელსაც განსაზღვრული სამსახურებრივი მდგომარეობა უკავია.

მაშასადამე, სუბიექტისათვის კანონით წინასწარ დადგენილი სპეციალური ნიშნები ფუნქციურ ზეგავლენას ახდენენ აღსრულებითი ქმედების იურიდიულ შეფასებაზე და შესაბამისად აწესებენ იმ ლიმიტსაც, რომ კერძო პირები, რომლებსაც ასეთი ნიშნები არ ახასიათებთ, მიუხედავად მათ მიერ შესრულებული ობიექტური როლისა, ისინი არ მიიჩნევიან ამსრულებლებად. ამასთან, ხაზი უნდა გაუსვათ იმ გარემოებასაც, რომ სპეციალური დელიქტის დამახასიათებელი ნიშნის — მოვალეობის არსი, სამართლიანადაა აღნიშნული ლიგერატურაში, რომ გამოიხატება პერსონალურ-ობიექტურ ხასიათში. ობიექტური ხასიათი ელინდება იმაში, რომ იგი განსაზღვრავს დელიქტის ბუნებას, რომელშიც თანამონაწილეობა კერძო პირსაც შეუძლია, ხოლო პერსონალური ხასიათი ადასტურებს იმას, რომ მისი უშუალო დარღვევა მას შეუძლია, ვისაც ეს მოვალეობა პირადად აკისრია.²¹⁸

ამრიგად, აუცილებელია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ კერძო პირები დამოუკიდებლად ობიექტური როლისა, რომელსაც ისინი ასრულებენ სპეციალური დანაშაულის ჩადენაში არ შეიძლება იყვნენ მისი ამსრულებლები. თუ კერძო პირი ხელს შეუწყობს სპეციალური სუბიექტის მიერ უშუალო მოვალეობის დარღვევას ის პასუხს აგებს დახმარებისათვის. ამასთან, ეს დებულება, ბუნებრივია, არ გამორიცხავს თეორიული და პრაქტიკული შესაძლებლობის ისეთ შემთხვევებს, როცა ორი ან რამდენიმე სპეციალური პირიდან,

²¹⁸ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 118

რომლებიც ერთსა და იგივე სპეციალურ დელიქტში მონაწილეობენ ერთი მათგანი იყოს ამსრულებელი, ხოლო მეორე, დამხმარე.²¹⁹

შემდეგი საკითხი, რომელიც აქ უნდა განვიხილოთ ეს არის ფსიქიკური დამხმარის გამიჯვნა დანაშაულის წამქეზებლისაგან. თანამონაწილის ეს ორი სახე დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩაბმის მექანიზმის თავისებურებით ჰგავს ერთმანეთს. ორივე მათგანის მოქმედება ფსიქიკური ხასიათისაა და ისინი გემოქმედებას ახდენენ ამსრულებლის შეგნებაზე და ნებაზე. ამასთან, იმ საშუალებებს, რომელსაც ინგელექტუალური დამხმარე დანაშაულის ჩასადენად ხელშეწყობის აღმოჩენის მიზნით მიმართავს (რჩევა-დარიგებას, მითითებას და ა. შ.), მათ, არც თუ იშვიათად, ამსრულებელზე ეფექტური გემოქმედების მიზნით იყენებს წამქეზებელიც იმისათვის, რომ დანაშაულის ჩასადენად დაყოლიებულ პირს გაუდვილოს შედეგის მიღწევა. ერთი სიგყვით, თანამონაწილის ეს ორი სახე ახლოს დგას ერთმანეთთან და ისინი აუცილებლად საჭიროებენ გამიჯვნას. ამ კუთხით ამოსავალი კრიტერიუმი უნდა იყოს ის ფსიქიკური გემოქმედების ინტენსივობა, რომელსაც თითოეული მათგანი ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქცევის განპირობებაში თამაშობს.

წამქეზებელის როლი სხვა პირის დანაშაულის ჩასადენად დაყოლიებაში გამოიხატება, ამდენად, ის გადაწყვეტ მოტივს უნდა ქმნიდეს დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების წარმოშობისათვის. მისი ფსიქიკური გემოქმედება ძირითადად ისეთი პირისაკენ არის მიმართული, რომელსაც ჯერ კიდევ არ გაჩენია კონკრეტული დანაშაულის ჩადენის სურვილი. ამ შემთხვევაში, წამქეზებლის როლი ვლინდება, როგორც ამსრულებლისათვის დანაშაულის იდეის ჩანერგვაში, ასევე მისი ხორცშესხმისათვის ბიძგის მიცემაში. ამსრულებელში დანაშაულებრივი გადაწყვეტილების გამოწვევის თვალსაზრისით, აქ წამქეზებლის როლი უფრო თვალსაჩინოა, რადგან იგი ამსრულებელში იწვევს, როგორც მოთხოვნილებათა წარმოქმნას,

²¹⁹ აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1998 წლის 26 თებერვლის განაჩენი გ. გზირიშვილის, ნ. ზურაბაშვილის, ნ. ბეჟუაშვილის, ნ. მელაძის და სხვათა მიმართ // იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი 1998 წელი, საქმის №2-196 // იხ. ასევე პ. გრიშავეი, ვ. კრიგერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 236

ასევე მისი დაკმაყოფილებისათვის შესაბამისი გზების გათვითცნობიერებას.

დანაშაულის წაქეზებად უნდა ეცნოთ ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ამსრულებელს მართალია ჰქონდა დანაშაულის ჩადენის სურვილი, მაგრამ მას საბოლოო გადაწყვეტილება მისი განხორციელების შესახებ არ მიუღია. თუ პირი თავისი ფსიქიკური ზემოქმედებით მიზანწარმართულად შექმნის იმ აუცილებელ პირობას, რომ ეს სურვილი გადაწყვეტილებად გადაიქცეს, ამ შემთხვევაშიც გვექნება დანაშაულის წაქეზება. სწორედ წამქეზებლის პრერეგაცივია — ინიციატივა — შექმნას ამსრულებელში ისეთი ეფექტური მოტივი, რომ არსებული სურვილის საბოლოოდ გადაწყვეტილებაში გარდაქმნის მეშვეობით დაიყოლიოს ამსრულებელი დანაშაულის ჩასადენად. ფსიქიკური დამხმარის როლი ამ მხრივ ნაკლებად მნიშვნელოვანია. იგი გამოიხატება იმაში, რომ ფსიქიკური დამხმარე განამტკიცებს ამსრულებლის გადაწყვეტილებას ჩაიდინოს დანაშაული, ხოლო ეს გადაწყვეტილება ამსრულებელს დამხმარის გარეშე აქვს მიღებული.

დამხმარე არ გვევლინება დანაშაულის ინიციატორად და მისი სულის ჩამდგმელად, იგი ჩნდება მას შემდეგ, როცა დანაშაული უკვე მომწიფებულია, როცა წამქეზებელმა „თავისი საქმე“ უკვე გააკეთა, ან ამსრულებელმა უკვე გადაწყვიტა დანაშაულის ჩადენა და მისი გაიოლების მიზნით თხოვს დამხმარეს ხელშეწყობის აღმოჩენას, ან უკვე ამსრულებელი სჩადის დანაშაულს, რომელშიც დამხმარე აღმოუჩენს მხარდაჭერას. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ ფაქტობრივად შეუძლებელია დახმარება აღმოვეჩინოთ იმას, რაც ჯერ კიდევ არ არის და რაც ჯერ კიდევ არაფრით არ აღნიშნულა რეალობაში. ამიტომ ამსრულებლისათვის დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების გამოწვევა, დამხმარის საქმიანობის სფეროს არ მიეკუთვნება. იქ, სადაც ასეთი გადაწყვეტის გამოწვევა ხდება, იქ არ არის დამხმარე, არამედ არის წამქეზებელი. რაც შეიძლება გააკეთოს დამხმარემ, არის ის, რომ იგი განუმტკიცებს სხვას უკვე წარმოშობილ გადაწყვეტილებას დანაშაულის ჩადენაზე. ამ ნიშნით

ხდება უფრო მეტი შესამჩნევი განსხვავება დამხმარესა და წამქეზებელს შორის.²²⁰

4) ცალკე უნდა შევჩერდეთ დამხმარის დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩაბმის დროის საკითხებზე განგრძობად, დენად და შენადგენ დანაშაულებში.

განგრძობადი დანაშაული იურიდიულ ლიგერატურაში განსაზღვრულია, როგორც „...სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ერთი დანაშაულის შემადგენლობის რეალიზაცია თანმიმდევრულად განხორციელებული, ერთიანი და განუწყვეტელი განზრახი ბრალით დაკავშირებული ქმედებებით, რომელთა შორის დროის მჭიდრო შუალედებია.. და რომლებიც მხოლოდ ერთი კანონისმიერი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეიცავენ.“²²¹ მაშასადამე, განგრძობადი დანაშაული ერთიანი დანაშაულის რეალიზაციის ისეთი ფორმაა, სადაც პირი რამდენიმე ქმედებათა ეგაპორივად ჩადენის მეშვეობით ერთ კონკრეტულ დანაშაულს სჩადის. ამასთან, ამ სახის კრიმინალი დროის გარკვეულ მონაკვეთში გრძელდება, რაც ხელყოფის დისკრეტული* ხასიათით არის განპირობებული. ეს მოქმედებები თავისთავად არ გვევლინებიან დამოუკიდებელ დანაშაულად, არამედ ერთიანობაში, თავისი მჭიდრო სუბიექტური თუ ობიექტური კავშირის გამო, ქმნიან საერთო დანაშაულს. მაგალითად, ერთიანი განზრახვით მოცული მოქმედებებით ქარხნიდან ღამის ნაწილებად მოპარვა, ან კიდევ, ყალბი დოკუმენტის წარდგენით სისტემატიურად თანხების მითვისება, ამ და მსგავს

²²⁰ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 155-156; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 106; მ. შნიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52-53; ს. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 253; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 37; ე. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 44-45; დ. სავჩენკო, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 122, 124; ა. ზელინსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ.18-19, 20 და სხვ.

²²¹ გ. მაჟულაშვილი, განგრძობადი დანაშაული, // ჟ. „სამართალი“, 1996, №5-6, გვ. 52

* დისკრეტული [ლათ. discretus] – ნაწყვეტ-ნაწყვეტი, წყვეტილი, ცალკეული ნაწილებისაგან შედგარი

შემთხვევებში გვეჩვენა ერთი დანაშაული, რადგან ყოველი შემდეგი ქმედება ეს არის ერთიანი მთელის ერთ-ერთი ეპიზოდი, ეტაპი, ნაწილი.

ამგვარ დანაშაულებში დახმარების აღმოჩენა, ბუნებრივია, შესაძლებელია დანაშაულის მომზადების ეტაპიდან მთელი იმ პერიოდის განმავლობაში, ვიდრე დანაშაული არ დასრულებულა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამ ფორმით დანაშაულის აღსრულებით მოქმედებას, რადგან დისკრეტული ხასიათი გამოარჩევს და ამ თვისების გამო ის დროის გარკვეულ მონაკვეთში გრძელდება, აქ დამხმარის დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩართვის საკითხს გარკვეული სპეციფიკა ახასიათებს. კერძოდ, თუ ამსრულებელმა უკვე განახორციელა განგრძობადი დანაშაულის რამდენიმე ეტაპი, ხოლო დამხმარემ ხელი შეუწყო მომდევნო ეტაპების განხორციელებას, მაშინ მას პასუხისმგებლობა ადრე შესრულებული აქტებისათვის არ დაეკისრება. აღნიშნული დებულება ეფუძნება იმ არგუმენტს, რომ დამხმარის ქმედება მიზეზობრივ კავშირში უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულთან. ეს კი შესაძლებელია მაშინ, თუ დამხმარის მოქმედება ქრონოლოგიურად წინ უსწრებს ამსრულებლის მოქმედებას. ამიტომ, პასუხისმგებლობა თანამონაწილეობისათვის განგრძობად დანაშაულში, თუ ის წინასწარ შეპირებული არ იყო, შეიძლება მხოლოდ იმ მომდევნო აქტებში, რომელშიც ის მონაწილეობდა. რადგან წინა, უკვე განხორციელებული სტადიებისათვის შეუძლებელია დახმარება, ვინაიდან შეუძლებელია ხელი შეუწყოთ უკვე დამთავრებულ სტადიას.²²²

საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას არსებითი მნიშვნელობა აქვს. კერძოდ, თანაბარ პირობებში (ერთი და იგივე დანაშაულში, ერთი ფორმით ხელშეწყობისას) იმ საკითხის გათვალისწინებით, თუ რა დროს, რა სახის მოქმედებაში იღებდა მონაწილობას დამხმარე იმ ობიექტურ დასკვნამდეც კი შეიძლება მივიდეთ, რომ იგი საერთოდ გაევანთავისუფლოთ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობი-

²²² ანალოგიურ მოსაზრებას მხარს უჭერს არაერთი მეცნიერი: იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 187; გ. მამულაშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52; გ. ტყეშელაძე, პასუხისმგებლობა დანაშაულთა ერთობლიობისათვის, თბ., 1965, გვ. 39; Р. Г. Галиакбаров, Квалификация групповых преступлений, М., 1980, ст. 73, 74...

დან. აღნიშნული განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ იკვეთება მაშინ, როდესაც აღმინისგრაციული, დისციპლინალური თუ სხვა სამართალდარღვევათა ერთობლიობა ერთიანი განგრძობადი დანაშაულის სახეს ღებულობს, როცა იგი კანონში მითითებული დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს შეიძენს. ასეთ დანაშაულში დამხმარის მონაწილეობა ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ რომელიმე დისკრეტულ ნაწილში, დაუშვათ იზოლირებულად აღებულ ერთ-ერთ შემადგენელ აღმინისგრაციულ დარღვევაში, ცხადია, არ შეიძლება დამხმარის მიმართ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას აფუძნებდეს. თუმცა, თუ დამხმარე ამ ერთიანი განგრძობადი დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიაშივე ჩაებმება და ამით ხელს შეუწყობს მთლიანად მის განხორციელებას, ასეთ შემთხვევაში, ის მთელი დანაშაულისათვის პასუხს აგებს ამსრულებლის გვერდით.

გარდა აღნიშნულისა, ამ ფორმით გამოვლენილ დანაშაულში, დამხმარის ქმედებაში ჩართვის დროის ზუსტმა დადგენამ შესაძლებელია შეცვალოს მის მიერ განხორციელებული ქმედების იურიდიული კვალიფიკაცია. კერძოდ, მისი ქმედება არ დაემთხვეს იმ მუხლს ან მუხლის ნაწილს გათვალისწინებულ შემადგენლობის ნიშნებს, რომელსაც ამსრულებლის მოქმედება მოიცავს. სანიშნოდ შეგვიძლია ავიღოთ ასეთი მაგალითი. დაუშვათ, სამი თვის განმავლობაში ამსრულებელი დისკრეტულად განხორციელებული მოქმედებების მეშვეობით ითვისებს მინდობილ ქონებას, რომლის საერთო ღირებულებამ შეადგინა 10,000 ლარი. ამსრულებლის მოქმედება ამ შემთხვევაში დაკვალიფიცირდება 182-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ პუნქტით. მაგრამ, თუ ამსრულებლის ამ ერთიანი განმრავებით მოცულ ერთ-ერთ ბოლო ეპიზოდში თანამონაწილეობს დამხმარეც, რომლის დროსაც 200 ლარის ღირებულების საქონელის მითვისება ხორციელდება, მაშინ დამხმარის მოქმედება დაკვალიფიცირდება არა ამავე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ პუნქტით, არამედ პირველი ნაწილით. 182-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ პუნქტი მაქსიმალური სასჯელის ზომად ითვალისწინებს 12 წლამდე თავისუფლების აღკვეთას, ხოლო პირველი ნაწილი — 4 წლამდე ვადით. ამიგომ, გარდა იმისა, რომ ამსრულებლის მიერ ჩადენილ მოქმედებასა და დამხმარის მიერ ჩადენილ მოქმედებას შორის არსებითი სხვაობა

არსებობს თვით სასჯელის ზომის განსაზღვრის მოცულობაში, ისინი განსხვავდებიან, ასევე ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის კატეგორიების მიხედვითაც. კერძოდ, ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედება განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულს წარმოადგენს, ხოლო დამხმარისა — ნაკლებად მძიმე დანაშაულს. ამას კი, ბუნებრივია თავისთავად მოსდევს მთელი რიგი იურიდიული შედეგები. იქნება ეს დანაშაულის ხანდაზმულობის, ნასამართლობის გაქარწყლების, სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების თუ სხვა კუთხით. ეს მარტივი მაგალითიც ნათლად მოწმობს, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს განგრძობად დანაშაულში დამხმარის ჩაბმის დროის საკითხის დადგენას და ამ კუთხით იგი დამატებით კომენტარს აღარ საჭიროებს.

ერთიანი დანაშაულის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს დენადი დანაშაულიც. დენადი დანაშაული ესაა განხორციელებულ აქტთა ისეთი ერთობლიობა, რომლებიც ერთი და იგივე ქმედების რგოლებად გვევლინებიან და რომელთა შორის არ არის დროის შუალედი. იგი განსაზღვრული დროის განმავლობაში უწყვეტად გრძელდება. დამნაშავე ამ დროის მანძილზე დანაშაულის ჩადენის განუწყვეტელ მდგომარეობაში იმყოფება.²²³ დანაშაულთა ამგვარ კატეგორიებს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით შეიძლება მივაკუთვნოთ: თავისუფლების უკანონო აღკვეთა (143-ე მ.), მძევლად ხელში ჩაგდება (144-ე მ.), ალიმენტის გადახდისათვის თავის არიდება (176-ე მ.), ღებერგირობა (389-ე მ.) და სხვ. ამ დანაშაულთა დასრულების დროდ უნდა მივიჩნიოთ დამნაშავეს მოქმედება, რომელიც მიმართულია მის შესაწყვეტად, ან მოვლენის დადგომა, რომელიც დენადი დანაშაულის განხორციელებას აღკვეთავს. იგი დასრულებულია, მაგალითად, დამნაშავეს გამოცხადებით და ბრალის აღიარებით, სამართალდამცავი ორგანოების მიერ მისი აღკვეთით, ან ვთქვათ, შვილის გარკვეული ასაკის შესრულებით, რომლისთვისაც დამნაშავეს ალიმენტი უნდა გადაეხადა და სხვ.

დენადი დანაშაულის შემთხვევაში დანაშაულებრივი მდგომარეობა, ვინაიდან უწყვეტად მიედინება დროის განსაზღვრულ მონაკ-

²²³ Уголовное право России, в 2-х томах, т. 1, общая часть, отв. редакторы А. И. Игнатов, Ю. А. Красиков, изд. группа НОРМА-ИНФРА, М., 1998, ст. 63-64

ვეთში, პრაქტიკულად, სრულიად მისაღება და თეორიულადაც მართლებულია იმ ავგორთა პოზიციები, რომლებიც დასაშვებად მიიჩნევენ დანაშაულში დახმარებას იმ მომენტამდე, ვიდრე არ დამდგარა მოვლენა დანაშაულებრივი მდგომარეობის მოსპობის.²²⁴ თუ მაგალითად, ამსრულებელი ვინმეს ჩაიგდებს მძევლად (144-ე მ.) და ის ჰყავს ჩაკეტილი თავის აგარაკზე, თუმცა სამართალდამცავი ორგანოების მხრიდან შესაძლო ეჭვის მიგანის შიშით, მძევალის საიმედო საფარავს თხოვს მეორე პირს, ეს უკანასკნელი იქნება დამხმარე, თუ ის აღმოუჩენს ხელშეწყობას და დაუშვათ, დაუთმობს თავისი ბინის სარდაფს. ამ შემთხვევაში მძევლის მოსათავსებლად ადგილის მიცემა, არის საშუალება ამსრულებლის დანაშაულებრივი მიზნების რეალიზაციის. იგი მიზეზობრივად განაპირობებს დანაშაულებრივი დენადობის ხანგრძლივობასაც იმ მომენტამდე, ვიდრე არ აღკვეთილა ეს დანაშაული, ან დაზარალებულს არ დაუღწევია თავი ბოროტმოქმედებისაგან. მაგრამ თუ დანაშაულებრივი ქმედება შეწყდება და ამის შემდეგ მისცემს პირი თავშესაფარს ამსრულებელს, ასეთი მოქმედება უკვე იქნება არა თანამონაწილეობა, არამედ დანაშაულის შემხებლობა. იგი სისხლის სამართლებრივ პა-სუ-ხისმგებლობას კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევაში აფუძნებს.

დახმარის ხელშეწყობის დროის განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა აქვს შენადგენ დანაშაულებშიც. ეს ისეთი ფორმაა დანაშაულის, როდესაც „ორი ან მეტი თავისთავად დანაშაულებრივი ქმედება ერთმანეთთან ისეა დაკავშირებული, რომ სხვა, მესამე ერთიან დანაშაულს ქმნიან.“²²⁵ როგორც წესი დანაშაულის ამ ფორმის შემადგენელი ნაწილები ერთმანეთს მოსდევენ და ისინი უმეტეს წილად მიზნისა და საშუალების მიმართებაში იმყოფებიან. ასე, მაგალითად, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 178-ე მუხლის 2-ე ნაწილის „დ“ პუნქტი შემადგენლობის ნიშნებად აღწერს ძარცვას ისეთი „ძალადობით, რომელიც საშიში არ არის სიცოცხლისათვის ან ასეთი ძალადობის მუქარას.“ ან კიდევ 179-ე მუხლით ყაჩაღობა

²²⁴ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 188; გ. ტყეშელიაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 46

²²⁵ გ. ტყეშელიაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 48

განსაზღვრულია, როგორც „...თავდასხმა სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით, ჩადენილი ადამიანის სიცოცხლისათვის ან ჯანმთელობისათვის საშიში ძალადობით ანდა ასეთი ძალადობის მუქარით.“ ამ შემადგენლობებში ძალადობის ან ძალადობის მუქარის განხორციელება დაზარალებულის მიმართ არ არის თვითმიზანი, არამედ იგი გამოდის, როგორც საშუალება საბოლოო მიზნის — ქონების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლებისათვის. ამიგომ იგი ქმნის ერთიან დანაშაულს. მაგრამ თუ აზრობრივად ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად წარმოვიდგენთ მის შემადგენელ ნაწილებს, მაშინ აღმოჩნდება, რომ ისინი სხვადასხვა დანაშაულებრივ შემადგენლობებს ქმნიან. მაგალითად, ძალადობა ისჯება მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 150-ე მუხლით, როგორც დამოუკიდებელი დანაშაულის სახე, მუქარა კი 151-ე მუხლით. ხოლო სხვისი ქონების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლებამ მათ გარეშე შეიძლება შექმნას ძარცვის არაკვალიფიციური შემადგენლობა (178-ე მ. I ნაწ.) ან ქურდობა (177-ე მ.). ამასთან, შენადგენი დანაშაულის ისეთი სახე, როგორიცაა ძარცვა მაგერიალურ დანაშაულთა კატეგორიას განეკუთვნება, ხოლო ყაჩაღობა — ფორმალურს. პირველი მათგანი დასრულებულად ითვლება სხვისი ქონების მართლსაწინააღმდეგოდ დაუფლების მომენგიდან, ხოლო ყაჩაღობა — ამ მიზნის მისაღწევად განხორციელებული დაუდასტურების მომენგიდან.

დასახელებულ დანაშაულებში ხელშეწყობის აღმოჩენის დროის მიხედვით უნდა განვიხილოთ რამდენიმე შემთხვევა:

ა) თანამონაწილეები კონკრეტული დანაშაულებრივი ქმედების დაწყებამდე წინასწარ შეთანხმდნენ როლების განაწილებაზე, რომლის მიხედვითაც ამსრულებელი უშუალოდ შეუდგა დასახული გეგმის განხორციელებას, კერძოდ, მან დამოუკიდებლად მოახერხა დაზარალებულის მხირიდან მოსალოდნელი ძალადობის ნეიტრალიზება, ხოლო დამხმარე, მხოლოდ პირველი აქტის დასრულების შემდეგ ჩაება ქონების დაუფლების ეპიზოდში, ამ შემთხვევაში დამხმარე პასუხს აგებს მთლიანად შენადგენი დანაშაულისათვის. მართალია, პირი ფიზიკურ დახმარებას აქ მხოლოდ მეორე ეტაპზე უწევს, მაგრამ დახმარების წინასწარი შეპირებით, მისი მოქმედება მიზნობა-

რივ კავშირშია მთლიანად შენადგენი დანაშაულის ორივე ნაწილთან.

ბ) ანალოგიურად გადაწყდება საკითხი მაშინაც, როდესაც დამხმარე მხოლოდ პირველი აქტის ძალადობის ან მუქარის განხორციელებას შეუწყობს ხელს. ამ შემთხვევაშიც სახეზე გვექნება ყველა ის აუცილებელი საფუძველი, რომ პირი, ამსრულებლის მიერ ჩადენილი ქმედების ფიზიკური თუ ფსიქიკური ინტენსივობის ხარისხის შეფასების შესაბამისად კვალიფიციური ძარცვის ან ყაჩაღობის თანამონაწილედ ეცნოთ. ვინაიდან დამხმარე მონაწილეობს ძალადობაში, თავად ძალადობა კი მოცემულ შემადგენლობებში არის აუცილებელი პირობა ქონების დაუფლებისათვის, შესაბამისად ხელშეწყობა პირველი აქტის შესრულებაში, ნიშნავს ხელშეწყობას მთელი შენადგენი დანაშაულის განხორციელებაში. ამიტომ დამხმარე ამსრულებლის გვერდით მთელი მოცულობით პასუხს აგებს ერთობლივად განხორციელებული დანაშაულისათვის. დასახელებულ შემთხვევებში საკითხის ასეთი გადაწყვეტა თეორეტიკოსთა შორის არ იწვევს დავას და ის ერთხმად არის გაზიარებული.

გ) დავის საგანს ისეთი შემთხვევები წარმოადგენს, როდესაც დამხმარე, ყოველგვარი წინასწარი შეთანხმების გარეშე, ამსრულებლის მიერ უკვე დაწყებული შენადგენი დანაშაულის ფაქტობრივ დასრულებამდე ებმება დანაშაულებრივი ქმედების მეორე აქტში. ამ შემთხვევაში დამხმარის მოქმედება, რადგან ქრონოლოგიური თვალსაზრისით არ უსწრებს ძალადობის აქტს, და ამასთან, მისი ხელშეწყობაც წინასწარ არ არის შეპირებული, ფაქტია, რომ ამგვარი მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში არ იმყოფება შენადგენი დანაშაულის პირველ ნაწილთან. აქ საკითხს ართულებს ის გარემოებაც, რომ შენადგენი დანაშაულის ისეთი სახე, როგორიცაა ყაჩაღობა, ფორმალურ შემადგენლობათა კატეგორიას განეკუთვნება. ის, როგორც უკვე ვთქვით, დასრულებულად ითვლება თავდასხმის განხორციელების მომენტშივე. ამიტომ ბუნებრივია იბადება კითხვა, თუ როგორი შეფასება უნდა მიეცეს ყაჩაღობის, ან კიდევ ძარცვის დროს, იმ პირის მოქმედებას, რომელიც შეთანხმების გარეშე თანამონაწილეობს მეორე ეტაპზე?

სპეციალურ ლიგერაგურაში აღნიშნულ შემთხვევათა იური-
დიული რეგულირების თაობაზე ძირითადად ერთმანეთს ორი მოსა-
ზრება უპირისპირდება. პირველი მათგანი თვლის, რომ დამხმარის
მონაწილეობა შენადგენი დანაშაულის მეორე ეტაპზე ე. ი. ქონების
დაუფლებაში უნდა დაკვალიფიცირდეს ქურდობად ან ძარცვად ძალა-
დობის გარეშე. მაგალითად, ამ მიმართულების წარმომადგენელი
პროფ. თ. წერეთელი წერს, რომ „ვინაიდან ამსრულებელმა ძალა-
დობა შეასრულა მანამდე, ვიდრე დამხმარე დანაშაულის შესახებ
რამეს გაიგებდა, ხოლო მის მიერ (დამხმარის) უკვე განხორციელე-
ბული აქტის მოწონებას არ შეუძლია შეაყოს არ არსებული მიზე-
ზობრივი და ბრალეული კავშირი. ამიგომ ასეთი პირი, საქმის გარე-
მოებების მიხედვით პასუხს აგებს ქურდობისათვის ან ძალადობის
გარეშე ჩადენილი ძარცვისათვის.“²²⁶ ავტორი ამ მოსაზრებას თანმ-
იმდევრულად ავრცელებს, როგორც ძარცვის (მაგერიალური დანა-
შაულის), ასევე ყაჩაღობის (ფორმალური დანაშაულის) მიმართ.²²⁷

დასმული პრობლემის გარშემო მსჯელობისას ანალოგიურ
პოზიციას აფიქსირებს პროფ. თ. გამყრელიძეც. მისი აზრით, უთუოდ
სწორი მტკიცებაა ის თეალსაზრისი, რომ თანამონაწილეობა დანა-
შაულის ფაქტობრივ დასრულებამდეა შესაძლებელი. საკითხის ასე-
თი გადაწყვეტა, ავტორის სამართლიანი თქმით, „ხელს გვიწყობს
უფრო ზუსტად გაემიჯნოთ თანამონაწილეობა შემხებლობისა-
გან.“²²⁸ მაგრამ მაშინ, როდესაც საქმე ეხება შენადგენი დანაშაულის
(ყაჩაღობაში) მეორე ეტაპზე (ქონების დაუფლებას) წინასწარი
შეპირების გარეშე ხელშეწყობის აღმოჩენას, აქ პრობლემა, ავტო-
რის შეხედულებით, მხოლოდ ამ მოგადი დებულებით არ ამოიწუ-
რება. არამედ აუცილებელია გამოირკვეს ისიც, თუ რომელი დანა-
შაულის თანამონაწილე იქნება ასეთი პირი. „ის ვინც თავდასხმის
შემდეგ დაეხმარება ყაჩაღს ქონების დაუფლებაში, — წერს ავტორი,
— შემხებელი კი არა თანამონაწილე იქნება, მაგრამ იქნება თუ არა
ის ყაჩაღობის თანამონაწილე — ეს უკვე სხვა საკითხია. ყაჩაღობა
ისევე როგორც ყოველი შენადგენი დანაშაული, ორი ისეთი მოქმე-

²²⁶ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 189

²²⁷ იქვე, გვ. 189, 193-194

²²⁸ თ. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 116

დებისაგან შედგება, რომლებიც ცალკ-ცალკე აღებული დამოუკიდებელ შემადგენლობებს ქმნიან. ამიგომ იმან, ვინც დაეხმარება ყაჩაღს მხოლოდ ქონების დაუფლებაში, პასუხი უნდა აგოს ქურდობასა ან ძარცვაში თანამონაწილეობისათვის. შენადგენი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დაეკისროს იმას, ვის მოქმედებასა და ამ პირველ აქტს შორის არც მიზეზობრივი და არც ბრალეული კავშირი არ არსებობდა. „თითოელმა დამნაშავემ, — იმოწმებს პროფ. ო. გამყრელიძე პროფ. თ. წერეთლის მოსაზრებას, — პასუხი უნდა აგოს იმისათვის, რაც მან ობიექტურად გააკეთა და რისი განზრახვაც მას ჰქონდა. შემდგომი მონაწილეობა ვერ შეავსებს მიზეზობრივ კავშირს, რომელიც მეორე დამნაშავის ქმედობასა და ძალადობის აქტს შორის არსებობდა, იგი ვერ შეავსებს ბრალსაც, ვინაიდან განზრახვა არის ფსიქიკური დამოკიდებულება მომავლისაკენ და არა წარსულისაკენ.“²²⁹

დანაშაულებრივ ქმედებაში დახმარების აღმოჩენის დროის საკითხებს ანალიზებს პროფ. მ. კოვალიოვიც. იგი მხარს უჭერს იმ ავტორთა შეხედულებებს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ თანამონაწილეობა დანაშაულის ფაქტობრივ დასრულებამდეა შესაძლებელი. „თანამონაწილეობა, — წერს ავტორი, — გვევლინება სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტად, მისი ცნების კონსტრუირება უნდა განხორციელდეს ყველა დანაშაულთან მიმართებაში ერთგვაროვნად და დამოუკიდებლად კანონში აღწერილ კრწკრეტულ შემადგენლობათა შესრულებისა. მაშასადამე, მონაწილეობა დანაშაულში სინამდვილეში შესაძლებელია დანაშაულის ფაქტობრივ დასრულებამდე, თუნდაც რომ თანამონაწილეები ჩაერთონ დანაშაულებრივ ქმედებაში მას შემდეგ, როცა დანაშაულის განვითარებამ მიაღწია იმ დროს, რომელსაც კანონი უკავშირებს შემადგენლობის დასრულებას.“²³⁰ ავტორი ამ მოსაზრებას ილუსტრირებას უკეთებს, როგორც დენადი, ასევე შეკვეცილი დანაშაულის შემადგენლობათა ანალიზის საფუძველზე. უკანასკნელის ერთ-ერთ ნიმუშად მოყავს ყაჩაღობის შემადგენლობა. ყაჩაღობა შეკვეცილი შემადგენლობაა,

²²⁹ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 116-117

²³⁰ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 117-118

წერს ავტორი, იურიდიულად იგი დამთავრებულია მაშინ, როცა მოხდა თავდასხმა ქონების დაუფლების მიზნით, მაგრამ ამ საფუძველზე არასწორი იქნებოდა დამხმარედ ჩაგვეთვალა ის, ვინც ხელს უწყობდა ყაჩაღებს თავდასხმის მომენტამდე, ხოლო ისინი, ვინც რაიმე დახმარება აღმოუჩინა თავდასხმის შემდეგ, პასუხი ვაგებინოთ როგორც დამფარავს. ამ მოსაზრებას ავტორი აკონკრეტებს შემდეგი მაგალითით: თუ ანი იარაღს აწვდის ბანს, ხოლო ვ-ანი, რომელიც არის ბანის ნაცნობი, შემთხვევით აღმოჩნდება დანაშაულის ჩადენის ადგილზე, როდესაც ბანი უკვე თავს დაესხა გ-ანს, და აღმოუჩენს დახმარებას დაზარალებულის ქონების დაუფლებაში, მაშინ ანი და ვ-ანი მიჩნეულ უნდა იქნან თანამონაწილეებად ყაჩაღურ თავდასხმაში, თუმცა პირველი მოქმედებდა ყაჩაღობის შემადგენლობის დასრულებამდე, ხოლო მეორე, მას შემდეგ.²³¹ მ. კოვალიოვის გადმოცემულ შეხედულებას ეთანხმება პროფ. ფ. ბურჩაკი.²³²

დებულება, რომ თანამონაწილეობა შესაძლებელია დანაშაულის ფაქტობრივ დასრულებამდე, უთუოდ სწორი მტკიცებაა.²³³ ამა-სთან, სრულებით ბუნებრივი მოვლენაა ისეთი შემთხვევებიც, როცა შეკვეცილ დანაშაულში ამსრულებლის მიერ კონკრეტული შემადგენლობით აღწერილი ნიშნების განხორციელების შემდეგ, სანამ საკანონმდებლო კონსტრუქციით ნაგულისხმევი (და არა უშუალოდ ფიქსირებული) ბუნებრივი, მატერიალური შედეგი დადგებოდეს, მანამდე ჩაერთოს მეორე პირიც. კონკრეტული განხილვისათვის შეგვიძლია ავიღოთ მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 181-ე მუხლით გათვალისწინებული გამოძალვის შემადგენლობა. როგორც ამ მუხლის განმარტებიდან ჩანს გამოძალვა ფორმალურ, ანუ შეკვეცილ დანაშაულთა კატეგორიას განეკუთვნება. იგი დამთავრ-

²³¹ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 119

²³² იხ. ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 154

²³³ ამ დებულებას ზემოთ დასახელებული მეცნიერების გარდა მხარს უჭერენ სხვა ავტორებიც. იხ. ა. ზელინსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 7; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 12; П. Ф. Тельнов, Кто отвечает за соучастие в преступлении, М. 1981, ст. 52; Б. Т. Разгильдиев, Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению, Саратова, 1981, ст. 20-21; Ю. А. Красиков, Соучастие в преступлении, М., 1996, ст. 32 и др.

ბულ დანაშაულად მიიჩნევა ნივთის გადაცემის ან მასზე უფლების ან ქონებით სარგებლობის უფლების მოთხოვნის წაყენების მომენტიდან.²³⁴ ამიგომ, თუ, დაუშვათ ა-ნი იტაცებს ავტომანქანას, შემდეგ ურეკავს მესაკუთრეს გელეფონზე და აფრთხილებს, რომ მან ორი დღის განმავლობაში გამოსასყიდის სახით 7000 დოლარი უნდა გადაუხადოს, თორემ წინააღმდეგ შემთხვევაში ავტომანქანას ცეცხლს წაუკიდებს და დაწვავს, ეს ფაქტი უკვე არის საფუძველი იმისათვის, რომ დანაშავე დამთავრებული გამოძალვის ამსრულებლად ვცნოთ. მაგრამ ეს გარემოება ვერ გამოორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ იგივე დანაშაულის დამხმარედ მივიჩნიოთ ის პირიც, რომელიც უკვე მეორე ეპიზოდში, ანუ თანხის მიღების მომენტში ერთვება დაბრკოლების ასაცილებლად, ან აძლევს რჩევადარიგებას თუ სხვა ისეთ მოქმედებას სჩადის, რომლის დანიშნულებასაც დახმარების აღმოჩენა წარმოადგენს დასახული საბოლოო მიზნის — ფულის გამოძალვის მიღწევაში. მართალია, ქრონოლოგიურად, მეორე აქტში ხელის შემწყობის მოქმედებება წინ ვერ უსწრებს საკანონმდებლო კონსტრუქციით განსაზღვრულ გამოძალვის ნიშნებს, და მაშასადამე, იგი ვერ განაპირობებს ამ შემთხვევაში გამოსასყიდის მისაღებად მუქარის განხორციელების ფაქტს. თუმცა მუქარის შემდგომ ნაგულისხმევი შედეგი ისე მჭიდროდაა დაკავშირებული მასთან, რომ მისი გამოყოფა და დამოუკიდებელი შეფასება დამხმარესთან მიმართებაში კვალიფიკაციის თვალსაზრისით ვერაფერს შეცვლის. დამხმარეს პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამსრულებლის გვერდით, როგორც გამოძალვის თანამონაწილეს.

მაგრამ, შენადგენ დანაშაულებს, რაც შეეხება, ამ თვალსაზრისით ისინი ნამდვილად ავლენენ გარკვეულ სპეციფიკას. როგორც უკვე ვთქვით, დანაშაულის ასეთი ფორმა ორი ისეთი მოქმედებისაგან შესდგება, რომლებიც ერთმანეთისაგან იზოლირებულად აღებული დამოუკიდებელ შემადგენლობებს ქმნიან. სწორედ ამ პირობის მხედველობაში მიღებით, აქ გვაქვს შესაძლებლობა, უტყუარი გარანტი შევუქმნათ დამხმარეს და პასუხი ვაგებინოთ არა იმისათვის, რაც მისგან დამოუკიდებლად გააკეთა ამსრულებელმა,

²³⁴ იხ. მ. ლეკვეიშვილი, გ. მაჟულაშვილი, პასუხისმგებლობა ეკონომიკური დანაშაულისათვის, კომენტარი, თბ., მერიდიანი, 1999, გვ. 42-45

არამედ იმისათვის, რასაც მან ობიექტურად შეუწყო ხელი. მაშასადამე, ყაჩაღობის დროს დამხმარე, რომელიც დანაშაულის ჩადენის ადგილზე შემთხვევით აღმოჩნდება მას შემდეგ, როდესაც ძალადობის აქტი უკვე დამთავრებულია და ის ხელს შეუწყობს მხოლოდ და მხოლოდ მეორე ეპიზოდს (ანუ ქონების დაუფლებას), რომელიც თავდასხმისაგან დამოუკიდებლად შეიძლება შეფასდეს ქურდობად, ან კიდევ ძარცვად ძალადობის გარეშე, მაშინ დამხმარემ პასუხი უნდა აგოს ამ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის. მაშასადამე, პოზიციურად, ამ საკითხში, ჩვენ ვემიჯნებით მ. კოვალიოვის და ფ. ბურჩაკის გადმოცემულ მოსაზრებებს, რომლებიც დამხმარის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას მოითხოვენ მთლიანად შენადგენი დანაშაულისათვის.

5) შემდეგი საკითხი, რომელიც დამხმარის გარშემო მსჯელობისას აუცილებლად საჭიროებს ანალიზს, გვევლინება კითხვა იმის თაობაზე, თუ როგორი შეფასება უნდა მიეცეს იმ სუბიექტის მოქმედებას, რომელმაც ამსრულებელს განმრახ შეუქმნა დანაშაულის ჩასადენად პირობები. თუმცა, უკანასკნელმა მისი ხელშეწყობა არ გამოიყენა და დანაშაული რეალურად საკუთარი ძალისხმევით განახორციელა. მაგალითად, ქურდი ბინაში შევიდა არა იმ კარებით, რომელიც წინასწარ შეგნებულად ღიად ღატოვა დამხმარემ, არამედ გადაძერა ფანჯრიდან, ან კიდევ ყაჩაღმა სხვისი ქონება გაიგაცა არა დამხმარის მიერ მიწოდებული რევოლვერით, არამედ საკუთარი ღანის გამოყენებით. მაშასადამე, მხედველობაში გვაქვს შემთხვევათა ისეთი კატეგორიები, როდესაც დამხმარე დანაშაულის ჩასადენად ქმნის სათანადო პირობას, თუმცა ამსრულებელი ერთიან დანაშაულებრივ მოქმედებაში, დამხმარის მიერ განხორციელებულ აქტს, მიზეზობრივი კავშირის საერთო დინებაში არ რთავს. რის გამოც ისინი, თუ წმინდა ფიზიკური თვალსაზრისით ვიმსჯელებთ, ამსრულებლის მიერ გამოწვეულ დანაშაულებრივ შედეგს ვერ განაპირობებენ. ამგვარ შემთხვევათა იურიდიული რეგულირების თაობაზე სპეციალურ ლიტერატურაში არ არის ერთიანი აზრი ასახული.

ჯერ კიდევ რევოლუციამდელი რუსი მეცნიერი ნ. ტაგანცევი მართალია, მიზანშეწონილად თვლის იმ პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რომლის ხელშეწყობაც ამსრულებლის მიერ არ იქნა გამოყენებული. თუმცა თავად ქმედებას ასეთ შემთხვევაში თუ რა იურიდიული შეფასება უნდა მიეცეს კვალიფიკაციის განსაზღვრის კუთხით, ავტორი ამ მოსაზრებას არ აკონკრეტებს. იგი ზოგადად შენიშნავს, რომ ფიზიკური დახმარებები, რომლებიც ხელსუწყობენ დანაშაულს სამუალებათა მიწოდებით, დაბრკოლებათა აცილებით და ა. შ. პასუხს აგებენ არა მარტო მაშინ, როცა ამსრულებელმა თანამონაწილის დახმარებით ისარგებლა, არამედ მაშინაც, როცა მისი ხელშეწყობა არ გამოიყენა, ე. ი. ამსრულებელმა თავისი განზრახვა სხვა პირის მიერ მიწოდებული სამუალების, აცილებული დაბრკოლების თუ სხვა ამ სახის მოქმედებათა გარეშე განახორციელა.²³⁵

შედარებით გვიანდელი პერიოდის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში კი დასმული პრობლემის გარშემო მსჯელობისას განსხვავებული მოსაზრებებია ასახული. ისინი რამდენიმე ნაწილად უნდა დავეყოთ: პირველ მათგანს ის ავტორები უნდა მივაკუთვნოთ, რომლებიც მოითხოვენ, რომ ამსრულებლის მიერ, ხელშეწყობის აღმოჩენის იგნორირებით, დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, შეთავაზებული დახმარება დაკვალიფიციროდეს, როგორც დანაშაულის მომზადება.²³⁶

თეორეტიკოსთა მეორე ნაწილი კი თვლის, რომ ამსრულებლის მიერ ფიზიკური დახმარების გამოყენების გარეშე დანაშაულის ჩადენისას, არარეალიზებული დახმარებისათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი შეიძლება დაისვას არა მარტო დანაშაულის მომზადებისათვის, არამედ ზოგჯერ დანაშაულში თანამონაწილეობისთვისაც. ამ შეხედულების წარმომადგენლებს უკანასკნელი მოსაზრების საბუთად მოჰყავთ ის არგუმენტი, რომ დახმარის მიერ აღმოჩენილმა ფიზიკურმა ხელშეწყობამ შეიძლება

²³⁵ ნ. ტაგანცევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 764

²³⁶ მ. კოვლიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 224.; მ. კოვლიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 103.; П. Ф. Тельнов, Ответственность за соучастие в преступлении, М., 1978, ст. 36-37

ერთგვარად განამტკიცოს ამსრულებლის დანაშაულებრივი გადაწყვეტილება და ამის მეშვეობით განსაზღვროს ის დანაშაულებრივი შედეგი, რომელიც ამსრულებლის მიერ უშუალოდ არის გამოწვეული, ანუ აქ შეიძლება საქმე გვექონდეს ინგელექტუალური დახმარების სახესხვაობასთან.²³⁷

მ. გაუხმანი კი დასმული საკითხის გარშემო მსჯელობისას აღნიშნავს, რომ დანაშაულში დახმარებისათვის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს ამსრულებელმა ფაქტობრივად გამოიყენა აღმოჩენილი ხელშეწყობა თუ მათ გარეშე განახორციელა დანაშაული. ის ყველა შემთხვევაში, ავტორის აზრით, დახმარებად უნდა იქნას განხილული. მაგრამ, რაც შეეხება უშუალოდ არარეალიზებული დახმარების ქმედების კვალიფიკაციას მ. გაუხმანი თვლის, რომ ის უნდა დაკვალიფიციროდეს დახმარების მცდელობად.^{237a}

დაბოლოს, ლიგერატურაში ეხდებით მტკიცებას იმის თაობაზეც, რომ მოცემულ შემთხვევებში დამხმარის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა განისაზღვროს, არა განზრახ ჩადენილი დანაშაულის სტადიების შესაბამისად, ვთქვათ, დანაშაულის მომზადებისათვის, არამედ იმ დანაშაულში თანამონაწილეობისთვის, რომლისთვისაც დამხმარემ განზრახ შექმნა სათანადო პირობები. ამასთან, ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულთან არარეალიზებული ფიზიკური ხელშეწყობის დასაკავშირებლად და შესაბამისად დამხმარის დანაშაულის თანამონაწილედ ცნობისათვის ამ მიმართულების წარმომადგენელი მ. შნეიდერი ეყრდნობა იმ საფუძველს, რომ შეთავაზებული დახმარება, მაგალითად, მიწოდებული გასაღები საწყობის გასაქურდად (რომელიც ამსრულებელმა არ გამოიყენა და კარები შეამგვრია ძალაყინით) განამტკიცებს ამსრულებლის გადაწყვეტილებას დანაშაულის ჩადენის შესახებ. ამიგომ არარსებობა სხვა გარემოებების, ამსრულებლის მიერ თავისთავად შეცვლა ერთი საშუალების მეორეთი, ან კიდევ დანაშაულის ჩასაღენად პირველი გეგმის შეცვლა მეორეთი, მ. შნეიდერის აზრით, არ სძლავს მიზეზობრივ კავშირს დამხმარის

²³⁷ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 171...

^{237a} Л. Д. Гаухман, Соучастие в преступлении по советскому законодательству, М., 1990, ст. 37

მოქმედებასა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის და არ ხსნის დამხმარის დანაშაულში თანამონაწილეობის საკითხს.²³⁸

გადმოცემულ მოსაზრებათა შეფასებისას ამთავითვე უნდა გამოირიცხოს მ. გაუხმანის პოზიცია, ასეთი მოქმედებები დაკვალიფიკირდეს დახმარების მცდელობად. იმ მარტივი არგუმენტის საფუძველზე, რომ თანამონაწილეობა კონკრეტულ დანაშაულებრივ შემადგენლობას კი არ წარმოადგენს, არამედ იგი სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ამა თუ იმ მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის გამოვლინების ფორმაა. დამხმარემ ამსრულებელთან ერთად შეიძლება ჩაიდინოს მცდელობა, ქურდობა, ყაჩაღობა და ა. შ. მაგრამ თავად დახმარების, როგორც სპეციალური დანაშაულის ჩადენა, ან მისი მცდელობა შეუძლებელია. მცდელობა როგორც დანაშაულის განვითარების ერთ-ერთი სტადია შესაძლებელია კონკრეტულ დანაშაულთან დაკავშირებით, ამიგომ თანამონაწილეობის (და შესაბამისად მისი ერთ-ერთი სახის დახმარების) მცდელობა ისევე არ შეიძლება, როგორც არ შეიძლება, ვთქვათ, უკიდურესი აუცილებლობის მცდელობა. მაშასადამე, თითქოსდა არსებობს დახმარების დამოუკიდებელი შემადგენლობა ანგირეალისგური პოზიციაა. ეს შეხედულება სათავეს თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების უარყოფიდან იღებს. მ. გაუხმანი კი, რომელიც თანამონაწილეობისათვის დამახასიათებელ ამ თვისებას უარყოფს, სრულებით გასაგებია ის ლოგიკური გაგრძელებაც, რომელიც მისი მხრიდან ასეთი ხელოვნური ცნების სისხლის სამართალის მეცნიერებაში დამკვიდრების მცდელობაში გამოიხატება.

შეუძლებელია იმ უაპელაციო მტკიცებასაც დავეთანხმოთ, რომ ფიზიკური ხელშეწყობის დროს პირის დანაშაულში თანამონაწილედ ცნობისათვის, თითქოსდა არ ჰქონდეს არსებითი მნიშვნელობა ამსრულებელმა რეალურად ისარგებლა თუ არა აღმოჩენილი ხელშეწყობით. რამდენადაც ქმედების ამ ფორმისათვის მიზეზობრივი კავშირის არსებობა აუცილებელია თანამონაწილის მოქმედებასა და ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ დანაშაულს შორის, შესაბამისად განხორციელებული აქტი, რომელიც არ არის დაკავშირებული ამსრულებლის მოქმედებასთან და მისი მეშვეობით დანაშა-

²³⁸ მ. შვიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 73-74

ულებრივ შედეგთან, იგი არ შეიძლება დახმარებას მიეკუთვნოთ. როდესაც ამსრულებელი თანამშრომლის მიერ მიწოდებულ სამუშაოებს ან აცილებულ დაბრკოლებას უგულებელყოფს, მაშინ ხელშეწყობა დანაშაულებრივი შედეგის გამოიწვევი მიზეზის ფარგლებს გარეთ რჩება. ამიტომ წმინდა ფიზიკური თვალსაზრისიდან თუ გამოვალთ, ასეთი შემთხვევების სისხლისსამართლებრივი რეგულირება უნდა განხორციელდეს არა თანამონაწილეობით, არამედ განზრახ ჩადენილი დანაშაულის სგადიებისათვის დადგენილი ნორმების შესაბამისად. კერძოდ, ხელშეწყობას, რომელსაც ამსრულებელი უგულებელყოფს ის უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულის მომზადებად.

თუმცა, აქვე იბადება კითხვა: თუ რამდენად საეჭვოა ამ გადაწყვეტილებას ცვლიდეს მითითება ამსრულებლის ნების განმტკიცებაზე? ეს მოსაზრება არ უნდა იყოს საფუძველს მოკლებული, მაგრამ იგი უნდა ვალიაროთ არა, როგორც ზოგად პრინციპად, რომლის მიხედვითაც ფიზიკური ხელშეწყობა, თითქოსდა ყველა ერთეულ შემთხვევაში განამტკიცებს ამსრულებლის გადაწყვეტილებას და შესაბამისად, დამხმარის მოქმედება, აღნიშნულ შემთხვევებში, მაინც უნდა ვცნოთ დანაშაულში თანამონაწილეობად (როგორც ამას ამტკიცებს მ. შნეიდერი), არამედ ეს საკითხი უნდა გადაწყდეს ჩადენილი დანაშაულის კონკრეტული გარემოებების მხედველობაში მიღებით.

აღნიშნულის ერთ-ერთ რეალურ გამოხატულებას უნდა წარმოადგენდეს ისეთი შემთხვევები, როდესაც დანაშაულის ჩასადენად მიწოდებული იარაღი ან დაბრკოლების აცილება ამსრულებლის მიერ ვითარების ზოგადი შეფასების მხედველობაში მიღებით მიიჩნევა, როგორც რეზერვი, რომელსაც დანაშაულის განხორციელების დროს შეუძლია სათადარიგოს როლი ითამაშოს. ამსრულებლის მიერ ასეთის გათვალისწინებას, უნდა ვივარაუდოთ, რომ შეუძლია განუმტკიცოს ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება. რომლის ძალითაც დამხმარის განზრახი მოქმედება, შეიძლება მაინც აღმოჩნდეს საზოგადოებრივი ურთიერთობებისათვის ზიანის მიყენების, ერთიანი პროცესის შემადგენელი ნაწილი. ავიღოთ კონკრეტული მაგალითი. დაუშვათ, ა-ნი გ-ანს აწვდის იარაღს ბ-ანის

მოსაკლავად. უკანასკნელი შერჩეულ მსხვერპლს ნახულობს მძინარეს თავისივე სახლში, სადაც იარაღის სროლით გამოწვეული ხმაურის აცილების გამო გუდავს მას მისივე ბაღის გამოყენებით. ასეთ შემთხვევაში დამხმარის მიერ მიწოდებული და მის ხელთ არსებული იარაღი მიიჩნევა, როგორც სათადარიგო საშუალება, რომლითაც ამსრულებელს მსხვერპლის მხრიდან მოსალოდნელი ძალადობის მიუხედავად, მაინც შეუძლია თავისი დანაშაულებრივი განზრახვა ბოლომდე დაასრულოს. მაშასადამე, ფიზიკური ხელშეწყობა არსებულ ვითარებათა გათვალისწინებით ამსრულებელს განუმტკიცებს გადაწყვეტილებას და ამის მეშვეობით ის განსაზღვრავს დამდგარ მოვლენასაც (სიკვდილს).

მაგრამ, თუ დაუშვათ, დამხმარემ ბანკის გაძარცვის მიზნით გათხარა გვირაბი, თუმცა ამსრულებელი ასეთი ხელშეწყობის სანაცვლოდ ბანკის თანამშრომელს მოისყიდის, რომელიც აძლევს მორგებულ გასაღებს ბანკის გასაძარცვად, ამ შემთხვევაში, პირველი დამხმარის მოქმედება არ იქნება მიზეზობრივ კავშირში ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ ძარცვასთან. მაშასადამე, როდესაც ამსრულებელი დანაშაულს დამხმარის ხელშეწყობის სრული იგნორირებით ანხორციელებს, მაშინ დამხმარეს მოცემულ ვითარებაში, რამდენადაც არ უნდა სწყურებოდა ხელშეწყობა, მას თავისი მოქმედებით დამნაშავისათვის არავითარი ხელშეწყობა არ აღმოუჩენია. ამიგომ ამ და მსგავს შემთხვევებში პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა განისაზღვროს არა თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისათვის, არამედ დანაშაულის მომზადებისათვის.

დანაშაულის მომზადებად უნდა შეფასდეს უშედეგო დახმარების ისეთი სახესხვაობაც, როდესაც დამხმარის მიერ განხორციელებული მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში არ იმყოფება ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულთან, იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ დამხმარე დაგვიანებით ანხორციელებს მოქმედებას, რომელიც ამსრულებლის ხელშეწყობისაკენ იყო მიმართული. ასე, მაგალითად, დამხმარეს ამსრულებელთან მიაქვს მკვლელობის ჩასადენად იარაღი მას შემდეგ, როდესაც დანაშაული დასრულებულია, ან კიდევ, შენობის დასაწვავად ნავთი გაეგზავნება ამსრულებელს,

თუმცა მასთან აღწევს შენობის დაწვის შემდეგ და სხვ. ასეთი უშედეგო დახმარება არ გვევლინება დანაშაულში თანამონაწილეობად. ის პასუხისმგებლობას იწვევს დანაშაულის მომზადებისათვის. ანალოგიურ მოსაზრებას, ამ საკითხზე მსჯელობისას აფიქსირებს არაერთი კრიმინალისტი.²³⁹

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ არარეალიზებული ხელშეწყობისა (იგულისხმება შემთხვევები, როდესაც ამსრულებელი მიწოდებულ იარაღს ან აცოცხლებულ დაბრკოლებას სრულ იგნორირებას უკეთებს) და უშედეგო დახმარების (იგულისხმება შემთხვევები, როდესაც დამხმარე დაგვიანებით ანხორციელებს მოქმედებას) საშიშროების ხარისხი უმრავლეს შემთხვევაში იმდენად მცირეა, რომ ისინი შეიძლება არც იქნას მიჩნეული დასჯადად. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ასეთი მოქმედებები ყოველთვის სისხლისსამართლებრივი რეგულირების მიღმა უნდა რჩებოდნენ და მათ მიმართ ინდიფერენტობით დამოკიდებულება უნდა გვქონდეს. არამედ საქმის კონკრეტულ ვითარებათა გათვალისწინებით მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის ფაქტი, რომ ქცევა, რომელიც არა თუ არ ეწინააღმდეგება დანაშაულებრივ ქმედებას, არამედ მისი ხელშეწყობის მცდელობაში გამოიხატება სოციალურად საშიანოა. ამიტომ განსაზღვრული სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობა უნდა მიეცეს არა მარტო იმ შემთხვევაში, რომელიც დამხმარის დანაშაულში თანამონაწილეობის მეშვეობით დგება, რომელიც გაშუალებულია ამსრულებლის მოქმედებით, არამედ თავად დამხმარის ქცევის უშუალო შედეგსაც. ამიტომ, ზემოთ დასახელებულ შემთხვევებში, გადაწყვეტით თქმა იმისა, რომ დამხმარე ყოველთვის უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან, არა სარწმუნოდ მიგვაჩნია.²⁴⁰

²³⁹ იხ. მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 103; მ. შნიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 72-73 და სხვ.

²⁴⁰ იურიდიულ ლიტერატურაში იმ შემთხვევების მიმართ, როდესაც დამხმარეს სურდა ხელშეწყობა ამსრულებლისათვის, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ამ უკანასკნელს დანაშაული დამთარბებული აქვს, ცალსახად არის გამოთქმული მოსაზრება, რომ ასეთ ვითარებაში დამხმარის ქმედება არ არის დასჯადი. იხ. Johannes Wessels, *Stafrecht allgemeiner teil*, 15 auflage, Heidelberg, 1985, s. 160; Fritj-of Haft, *Stafrecht allgemeiner teil*, 4 auflage, Munchen, 1990, s.211, 212

6) დამხმარის გარშემო მსჯელობისას არანაკლებ საინტერესოა იმ საკითხის გამოკვეთა, თუ როგორ დამოკიდებულებაში უნდა იყვნენ ამსრულებელი და დამხმარი. კერძოდ, დამხმარის თანამონაწილედ მიჩნევისათვის, აუცილებელია თუ არა ამსრულებლის მიერ ცოდნა დანაშაულის ჩადენაში შემოერთებული ხელშეწყობის შესახებ, თუ საკმარისია მხოლოდ ის მინიმალური სუბიექტური კავშირი, რომელიც დამხმარის მხრიდან ამსრულებლის მიერ განხორციელებული დანაშაულებრივი საქმიანობის ცოდნაში გამოიხატება. დასმული საკითხი თეორეტიკოსთა შორის მძაფრი პოლემიკის საგანია. კრიმინალისტთა ერთი ნაწილი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ სუბიექტური კავშირი, რომელიც თანამონაწილეობის ერთიანობის ერთ-ერთ აუცილებელ ნიშანს წარმოადგენს, უნდა მოიცავდეს ორმხრივ ცოდნას მათი დანაშაულებრივი საქმიანობის თაობაზე. ამასთან, ასეთი ცოდნის არსებობის წინაპირობად აყენებენ თანამონაწილეთა შორის შეთანხმების არსებობას. ასე მაგალითად, მ. შნაიდერი წერს, რომ „თანამონაწილეობად შეიძლება მიჩნეული იქნეს ორი ან რამდენიმე პირის მიერ არა ყოველგვარი დანაშაულის ჩადენა, არამედ ისეთი ერთობლივი მოქმედება, რომლის შესახებ თანამონაწილეთა შორის შედგა შეთანხმება.“²⁴¹ ამ მოსაზრებას ავგორი თანმიმდევრულად ავრცელებს დანაშაულში მონაწილე ყველა სახის მიმართ: „მხოლოდ შეთანხმება ადასტურებს თითოეული თანამონაწილის სურვილის არსებობას მიიღონ ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში — ამსრულებლის, ორგანიზატორის, წამქეშებლის და დამხმარის სახით. თანამონაწილეთა შეთანხმება, აგრძელებს მსჯელობას მ. შნაიდერი, მოიცავს გადაწყვეტილებას გაერთიანებული ძალისხმევით მიაღწიონ დანაშაულებრივ შედეგს.“²⁴² ამასთან შეთანხმება, რომელიც დანაშაულის ერთობლივად განხორციელების სუბიექტურ გამოხატულებას წარ-

²⁴¹ მ. შნაიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 17

²⁴² იქვე, გვ. 17

მოადგენს, მ. შნეიდერის აზრით, იქმნება მოლაპარაკების გზით, რა დროიდანაც წარმოიშობა დანაშაულში თანამონაწილეობა.²⁴³

რუსულ იურიდიულ ლიტერატურაში შეთანხმების არსებობას და შესაბამისად თანამონაწილეთა ერთობლივი საქმიანობის ორმხრივ ცოდნას მხარს უჭერენ ასევე პ. გელნოვი, ლ. გაუხმანი, ს. აფინოგენოვი, ვ. გრიგორიევი და სხვ.²⁴⁴ მაგალითად, ლ. გაუხმანი წერს, რომ „შეთანხმება დანაშაულის ერთობლივად განხორციელების სუბიექტური გამოხატულების იმ აუცილებელ ფსიქოლოგიურ კავშირს წარმოადგენს თანამონაწილეთა შორის, რომელიც მათი ერთობლივად მოქმედების სუბიექტურ მხარეს ახასიათებს. ამ ხელშეუვალი ნიშნის არარსებობა გამორიცხავს უკანასკნელის არსებობას.. თანამონაწილეობა დანაშაულში არ შეიძლება იყოს მაშინ, როცა ამსრულებელმა არ იცის, რომ ის დანაშაულს ჩადის სხვა პირებთან ერთად, ასევე მაშინაც, როცა იმ პირებმა, რომელთა მოქმედებებიც მიზეზობრივ კავშირშია დანაშაულის ჩადენასთან, არ იციან ამსრულებლის დანაშაულებრივი მოქმედებების და განზრახვის შესახებ.“²⁴⁵

თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის ორმხრივი ცოდნის გაგებაში არსებობს კიდევ მეორე განმგებლობა, რომელიც დასმული საკითხის ანალიზისას, ერთი მხრივ, ცდილობს შეთანხმების თეორიას გაემიჯნოს, ხოლო მეორეს მხრივ, არავითარი ადგილი არ დაუტოვოს დანაშაულში თანამონაწილეობის ცალმხრივ სუბიექტურ კავშირს. ამ მიმართულების ერთ-ერთი ცნობილი წარმომადგენლები არიან ნ. ივანოვი და მ. კოვალიოვი.²⁴⁶ მ. კოვალიოვის აზრით, თანამონაწილეთა ყოველი მოქმედება ამა თუ იმ სახით აუცილებლად უნდა აისახოს ამსრულებლის შეგნებაში. როცა წაქეზებული

²⁴³ მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 18, 20

²⁴⁴ ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 14-15; ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 14-15; П. Ф. Тельнов, Кто отвечает за соучастие в преступлении, М., 1981, ст. 18; С. В. Афиногенов, Соучастие в преступлении (понятие, виды и формы), Автореферат на соискание ученой степени к. ю. н., М., 1991, ст. 19-20

²⁴⁵ ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, 14-15

²⁴⁶ ნ. ივანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 91-94; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 248..

შეიცნობს, რომ მას ვინმემ დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება ალუძრა მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი ერთობლივი მონაწილეობა დანაშაულში, ე. ი. თანამონაწილეობა. მაგრამ, თუ ამსრულებელს არა აქვს გაცნობიერებული წამქეშებლის დანაშაულებრივი ქმედება, არამედ აღმოჩნდება უბრალო იარაღად მის ხელში, მაშინ არცერთი მათგანი, არ შეიძლება ერთი და იმავე დანაშაულის თანამონაწილედ მივიჩნიოთ. წამქეშებელი ასეთ შემთხვევაში დამოუკიდებლად ამსრულებლის პასუხისმგებლობისა განხილულ უნდა იქნას შუალობით ამსრულებლად. იგივე უნდა ითქვას დახმარებაზეც. ამსრულებელმა უნდა იცოდეს, რომ მას ხელს უწყობენ დანაშაულის ჩადენაში. თუ ამსრულებელს არა აქვს შეგნებული, რომ მას ეხმარებიან, ასეთ შემთხვევაში არ გვექნება ერთობლივი მოქმედება, ამიტომ დამხმარე პასუხს აგებს შუალობითი ამსრულებლობისათვის.²⁴⁷

მ. კოვალიოვის აზრით, თანამონაწილეებმაც უნდა იცოდნენ, რომ ისინი მონაწილეობას იღებენ სხვა პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულში. თუ ვინმემ არ იცის, რომ იგი აქეშებს, ან ხელს უწყობს სხვას დანაშაულის ჩადენაში, ასეთი პირი არ შეიძლება იყოს ამსრულებლის მოქმედების თანამონაწილე. მაშასადამე, მ. კოვალიოვი მხარს უჭერს თანამონაწილეთა მიერ მათი საქმიანობის ორმხრივ ცოდნას. მაგრამ, მეორე მხრივ, უარყოფს შეთანხმების არსებობა, განხილულ იქნეს როგორც თანამონაწილეობის აუცილებელი ნიშანი: „ჩვენს მიერ ყოველივე აქ ნათქვამი, წერს – მ. კოვალიოვი, – არ აღნიშნავს, რომ თანამონაწილეობას ვცნობთ მხოლოდ მონაწილეთა შორის წინასწარ შეთანხმების არსებობისას. შესაძლებელია, რომ ჩვენსა და შინიდერს შორის სხვაობა არის წმინდა გერმინოლოგიურ ხასიათში, მაგრამ წინასწარი შეთანხმება, ჩვენი აზრით, მოიცავს წინასწარ მოლაპარაკებას ამსრულებლის მიერ მის დაწყებამდე. მაგრამ იმის გამო, რომ დახმარება შესაძლებელია დანაშაულის ჩადენის მომენტში და მისი განხორციელების დაწყების შემდეგაც, წინასწარი მოლაპარაკება არ შეიძლება მივიჩნიოთ თანამონაწილეობის აუცილებელ ნიშნად.“²⁴⁸

²⁴⁷ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი პირველი, გვ. 248-252

²⁴⁸ იქვე, გვ. 253

ამრიგად, ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე ერთი ზოგადი ხასიათის დასკვნა შეგვიძლია გაეკეთოთ, კერძოდ, მ. კოვალისკის აზრით, თანამონაწილეობა უნდა გამოვრიცხოთ მაშინ, როდესაც, მხოლოდ თანამონაწილეებმა იციან ამსრულებლის განზრახვის თაობაზე და თავიანთი შეგნებული მოქმედებით ცდილობენ ამ განზრახვის განხორციელებას შეუერთდნენ. აქედან გამომდინარე, თანამონაწილეობის ცნების აგებისათვის მხოლოდ ის ლოგიკური გაგრძელება რჩება, რომ თავად ამსრულებელსაც აუცილებელია გაცნობიერებული ჰქონდეს ის ფაქტი, რომ ის წააქმევს კონკრეტული დანაშაულის ჩასადენად ან ხელი შეუწყევს მის განხორციელებაში. ამგვარი პოზიცია კი თავისი არსით შეთანხმების თეორიის მომხრეთა მიერ გამოთქმული მოსაზრების იდენტურია. რადგან ამ ორი განმტკიცების ძირითადი დედაპირი, რომელიც მათი ერთი მიმართულებით ჩამოყალიბების საფუძველს იძლევა – „დანაშაულში თანამონაწილეობის არსებობისათვის მასში მონაწილე პირთა ორმხრივი ცოდნის აღიარებაში მდგომარეობს.“

ცხადია, აქ განხილულ მოსაზრებებს ის ავტორები უპირისპირდებიან, რომლებიც თანამონაწილეობის ცალმხრივ, ანუ მინიმალურ სუბიექტურ კავშირს უჭერენ მხარს. ამასთან, უკანასკნელი მიმართულების წარმომადგენელთა შორის ცალკეულ თანამონაწილეთა სახეების დიფერენცირებული ანალიზისას აშრთა სხვადასხვაობა შეინიშნება. ზოგიერთი მათგანი თვლის, რომ მინიმალური სუბიექტური კავშირის კონცეფცია უნდა მოიცავდეს მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულში დახმარებას.²⁴⁹ სხვები კი, მარტო თანამონაწილის ამ სახით არ შემოიფარგლებიან და აღნიშნულ კონცეფციას საფუძვლიანად მიიჩნევენ დანაშაულის წამქმებლის მიმართაც. უკანასკნელი მიმართულების ერთ-ერთი ცნობილი წარმომადგენელი ა. გრაინინი წერს, რომ „თანამონაწილეობა სრულებით წარმოსადგენია იმ შემთხვევებში, როდესაც დანაშაულის განხორციელებაში შემოერთებული პირის (წამქმებლის ან დამხმარის) მოქმედების არ

²⁴⁹ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 61-62; ო. გამყრელიძე, სისხლის-სამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი, თბ., 1989, გვ. 115; 6. სარია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 49-50; Fritjof Haft, Stafrecht allgemeiner teil, 4 auflage, Munchen, 1990, s. 212 und andere

მცოდნედ გვევლინება ამსრულებელი: ამსრულებელმა შეიძლება არ იცოდეს, რომ იგი დანაშაულის წაქეზების მსხვერპლი გახდა ან მას დამხმარებ მიაწოდა იარაღი. პირიქით, თანამონაწილეობა არ არის და არც შეიძლება იყოს თუ ამსრულებელმა იცის სხვა პირთა დამხმარების შესახებ, მაგრამ თავად თანამონაწილეებმა არ იციან ამსრულების გეგმების შესახებ.²⁵⁰ ამიგომ ა. გრაინინის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ თანამონაწილეთა შორის შეთანხმება ხშირად ხდება, ეს ფაქტობრივი გარემოება არ შეიძლება სამართლებრივ პრინციპში ავიყვანოთ, რადგან თანამონაწილეობა დანაშაულში შესაძლებელია არა მხოლოდ წინასწარი შეთანხმების გარეშე, არამედ საერთოდ მაშინაც, როდესაც ამსრულებელმა არ იცის წამქეზებელის და დამხმარის ქმედების შესახებ.²⁵¹

უკანასკნელი მოსაზრების ნათელსაყოფად დამხმარესთან მიმართებაში ა. გრაინინს ასეთი მაგალითი მოაქვს: ანმა იცის, რომ ბანს გადაწყვეტილი აქვს კაცის მოკვლა. ანიც დაინგერესებულია ამ პიროვნების მოკვლით და ბ-სთვის დამხმარების აღმოჩენის მიზნით შეგნებულად გოვებს მასთან რევოლვერს, ვითომ დაავიწყდა. ბანი სარგებლობს ანის რევოლვერით და კლავს თავის მოწინააღმდეგეს. ამ შემთხვევაში ამსრულებელმა არ იცის ანის ხელშეწყობის შესახებ, მაგრამ ანი მთლიანად ითვალისწინებს ამსრულებლის როლს. „ამიგომ აქ არის ყველა საფუძველი იმისათვის, რომ დამხმარემ პასუხი აგოს თანამონაწილეობისათვის“ — დაასკვნის ავგორი.²⁵²

გაკეთებული ანალიზის შემდეგ ა. გრაინინს გამოაქვს საბოლოო დასკვნა, რომ „თანამონაწილეობა შეიძლება განიმარტოს რამდენიმე პირის მიერ ერთი და იგივე დანაშაულის ერთობლივად განხორციელების ისეთი სახე, რომლის დროსაც წამქეზებელმა და დამხმარემ უნდა იცოდნენ ამსრულებლის მოქმედების შესახებ. თანამონაწილეთა შორის თუ არ არის ეს მინიმალური სუბიექტური კავშირი, იქ არ არის თანამონაწილეობაც.“²⁵³

²⁵⁰ ა. ტრაინინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 76

²⁵¹ იქვე, გვ. 73

²⁵² იქვე, გვ. 75

²⁵³ იქვე, გვ. 77

რუსულ იურიდიულ ლიგერაგურაში ა. გრაინინის გადმოცემულ მოსაზრებას მხარს უჭერენ ვან ცი, ვ. პროხოროვი, ფ. ბურჩაკი და სხვ.²⁵⁴ დასახელებულ თეორეტიკოსებს მართებულად მიაჩნიათ მტკიცება, რომ წამქეშებლის და დამხმარის მიმართ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის განხორციელებას არ შეიძლება სამართლებრივ პრინციპად დაედოს მათსა და ამსრულებელს შორის შეთანხმების არსებობა, ან კიდევ, ამსრულებლის მხრიდან მათი მოქმედების აუცილებელი ცოდნა. თანამონაწილეობის აღიარებისათვის, შენიშნავს მაგალითად, ფ. ბურჩაკი, საკმარისია მხედველობაში მივიღოთ მხოლოდ ის ფაქტი, რომ „წამქეშებელმა იცოდა, რომ ის აქეშებდა ამსრულებელს კონკრეტული დანაშაულის ჩასადენად, ხოლო დამხმარემ იცოდა, რომ ის თავისი მოქმედებით ამსრულებელს ეხმარებოდა დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებაში. სწორედ წამქეშებლის და დამხმარის მიერ ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედების და მასში თავიანთი მონაწილეობის როლის ცოდნა მოწმობს, — ფ. ბურჩაკის აზრით, — მათი მოქმედების ერთიანობაზე, და მამასადამე, იძლევა შესაძლებლობას თანამონაწილეობაზე ვისაუბროთ. პირიქით, არ არსებობა ასეთი ცოდნისა წამქეშებლის და დამხმარის მხრიდან გამორიცხავს თანამონაწილეობას.“²⁵⁵

ამრიგად, ჩვენ გადმოვეყით სპეციალურ ლიგერაგურაში გავრცელებული ძირითადი შეხედულებები თანამონაწილეთა ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. ამ მოსაზრებათა შეფასებისას ამთავითვე ხაზი უნდა გაუსვათ იმ გარემოებას, რომ თანამონაწილეობა მართლაც არ წარმოადგენს დანაშაულის გამოვლინების იმ ფორმას, რომელიც აუცილებლად უნდა დაეფუძნოს თანამონაწილეთა შორის შეთანხმების არსებობას, მიუხედავად ამ შეთანხმების სახისა (იქნება ეს სიგყვიერი, წერილობითი, კონკლუდენტური მოქმედებით თუ სხვ.) თუ დროისა (წინასწარ, ან დანაშაულის ჩადენის მომენტში). იმისათვის, რომ ჩვენს მიერ გამოთქმული მოსაზრება არგუმენტირებული იყოს პირველ რიგში, თავად შეთანხმების თეო-

²⁵⁴ ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 213; ვ. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 75-84; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 105-108

²⁵⁵ ფ. ბურჩაკი დასახელებული ნაშრომი, გვ. 107

რიის წარმომადგენელთა მიერ გამოთქმულ შეხედულებებს უნდა მოეუხმოდ. კერძოდ, აუცილებელია აღინიშნოს ის გარემოება, რომ თანამონაწილეთა შეთანხმების კონცეფციის წარმომადგენლები საკუთარი შეხედულების გამყარების მიზნით სასამართლო პრაქტიკას მიმართავენ, სადაც მათი აზრით, არ არსებობს მსგავსი მაგალითები იმისა, რომლებიც დანაშაულში თანამონაწილეობის ცალმხრივი სუბიექტური კავშირის მტკიცების საფუძველს იძლეოდეს.²⁵⁶ სწორედ ამ არგუმენტზე დაყრდნობით ცდილობენ ისინი წარმოაჩინონ, რომ საიდუმლო თანამონაწილეობის პრობლემა ხელოვნურია და იგი რეალური მოვლენის სახით სასამართლო თუ საგამომძიებო საქმიანობაში თავის გამოხატულებას ვერ პოულობს.

აღნიშნული არგუმენტი მეტად უსუსურია. პირველ რიგში, იმიტომ, რომ სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება ასეთი საქმეები და მას დანაშაულში თანამონაწილეობის ცალმხრივი სუბიექტური კავშირის მომხრეები ოპონენტებთან პოლემიკისას არც თუ იშვიათად მიმართავენ.²⁵⁷ გარდა ამისა, მსგავსი ხასიათის მაგალითების უკმარისობა არ შეიძლება თავად ფენომენის უარყოფის მტკიცებულებად გამოდგეს, რადგანაც ცნობილია, რომ მაგალითების არა საკმარისი არსებობა არ ნიშნავს თავად მოვლენის არ არსებობას, არამედ აღნიშნავს მხოლოდ მოცემული საკითხის არასრულყოფილად შესწავლას მეცნიერული თვალსაზრისით.

ეფიქრობთ, დანაშაულში თანამონაწილეობის ცალმხრივი სუბიექტური კავშირის შინაარსის ახსნისათვის არ არის აუცილებელი სასამართლო პრაქტიკის ანალიზს მივმართოთ, თუნდაც იმ გარემოების გამო, რომ ამის თვალსაჩინო მაგალითი ფიზიკურ დამხმარესთან მიმართებაში, როგორც ზემოთ ვნახეთ, მოყავს ა. გრაინინს. სადაც დამხმარე, მკვლელობის განხორციელების მიზნით, განზრახ გოვებს რევოლვერს ამსრულებლის მიერ მისი ცოდნისა და თანხმობის გარეშე. ასეთ შემთხვევას შეუძლებელია უსაფუძვლო და ხელოვნური ვუწოდოთ. შეთანხმების თეორიის წარმომადგენელთა უმრავლესობა ამ მაგალითს რატომღაც არ აძლევს სათანადო

²⁵⁶ იხ. მაგალითად, მ. შვიდერის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 24-25; ან კიდევ, ა. უშაკოვის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 16-17

²⁵⁷ იხ. მაგალითად, ე. პროხოროვის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 77-78

შეფასებას და გვერდის აელას ამჯობინებს. ზოგიერთ მათგანს კი, მსგავსი შემთხვევების მხედველობაში მიღებით გამოაქვს არა სარწმუნო გადაწყვეტილება. მაგალითად, მ. შნეიდერი წერს, რომ „...არ შეიძლება თანამონაწილეობისათვის დასაბუთებულად ვადიაროთ ე. წ. ფარული დახმარება, როცა „დამხმარე“ ამსრულებლის... ცოდნის გარეშე ჩადის მოქმედებას, რომელიც ხელს უწყობს დანაშაულის შედეგის დადგომას.. ასეთი „დახმარება“ დანაშაულის ჩადენის გარემოებებიდან გამომდინარე უნდა განვიხილოთ როგორც დამოუკიდებელი დანაშაულის მომზადება, რომლის დასჯადობა განისაზღვრება მოცემული დანაშაულის საშიშროებიდან გამომდინარე, ან როგორც შუალობითი ამსრულებლობა.“²⁵⁸

უკანასკნელი მოსაზრებიდან ორი დასკენის გამოგანა შეიძლება. პირველი, მ. შნეიდერი რომელიც თვლიდა, რომ ცალმხრივი სუბიექტური კაეშირი ხელოვნურია, მოგვიანებით, უშუალოდ დამხმარის გარშემო მსჯელობისას იძულებულია შეურიგდეს იმ ფაქტს, რომ დამხმარემ შეიძლება მიაწოდოს ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენის იარაღი, ან ააცილოს დაბრკოლება, რომელსაც უკანასკნელი იყენებს და ამასთან ისე, რომ არაფერი არ იცის დამხმარის ხელშეწყობის შესახებ. და მეორე, დახმარების ასეთი შემთხვევა მ. შნეიდერის აზრით უნდა დაკვალიფიციირდეს დანაშაულის მომზადებად ან შუალობით ამსრულებლობად. სხვათა შორის თანამონაწილეთა ორმხრივი ცოდნის მომხრე მ. კოვალიოვიც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, იზიარებს ამ შეხედულებას იმ განსხვავებით, რომ მსგავს შემთხვევებს ის აკვალიფიციირებს მხოლოდ და მხოლოდ შუალობით ამსრულებლობად.

მცდელობა იმისა, რომ ამგვარი მოქმედებები შუალობით ამსრულებლობად დაკვალიფიციირდეს გაუმართლებელია მინიმუმ სამი გარემოებიდან გამომდინარე:

პირველი, იგი ეწინააღმდეგება მეცნიერებაში დამკვიდრებულ ამ ცნების გაგებას. კერძოდ, შუალობით ამსრულებლობას, გაბატონებული აზრის თანახმად, მაშინაა აქვს ადგილი, როცა თანამონაწილემ იცის, რომ ის სხვა ადამიანს დანაშაულის ჩადენის „იარაღად“

²⁵⁸ მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 62-63

იყენებს. ამასთან, იარაღის სახეში ისეთი პირი იგულისხმება, რომელიც საერთოდ, ან ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, პასუხს არ აგებს სისხლისსამართლებრივი წესით, ან რომელმაც შეიძლება პასუხი აგოს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის. სწორედ ეს არის მიზეზი იმისა, რომ თანამონაწილე თვითონ განიხილება ამსრულებლად, სახელდობრ, შუალობით ამსრულებლად.

მაგრამ, რადიკალურად განსხვავებული მდგომარეობა გვაქვს ა. გრაინინის ზემოთ დასახელებული მაგალითიდან მომდინარე წარმომოხილ დავის გარშემო. აქ დამხმარე, რომელიც განზრახ ხელსუწყობს ამსრულებელს, დასახული მიზნის რეალიზაციაში, მან იცის, რომ ის ადამიანი, რომელსაც დახმარება აღმოუჩინა არ არის უბრალო იარაღი დასახული მიზნის მიღწევის გზაზე. უშუალო ამსრულებელს შეგნებული აქვს თავისი მოქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი ითვალისწინებს მის შედეგს და სურს კიდეც ეს შედეგი. ამიგომ ამსრულებელი, რომელიც თავისი ნებით მოქმედებს, ის მთელი მოცულობით პასუხისმგებელია მის მიერ განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის და იგი დაუშვებელია „ცოცხალ იარაღად“ მივიჩნიოთ. იურიდიული არსით ასეთი შემთხვევა შუალობითი ამსრულებლობისაგან განსხვავებულია და ამ მოსაზრებაზე წარმომოხილ დავის გარშემო მსჯელობისას მიუთითებს არა ერთი მეცნიერი.²⁵⁹

გარდა აღნიშნულისა, თუ ჩვენ თანამონაწილეობის ცნებას უკუვაგდებთ და იმ პირის მოქმედებას, ვინც ამსრულებელს ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენაში მისი ცოდნისა და თანხმობის გარეშე, შუალობით ამსრულებლობად დავაკვალიფიცირებთ, შესაბამისად იმ დასკვნამდეც უნდა მივიღეთ, რომ ე. წ. „საკუთარი ხელით ჩასადენ დელიქტებში“ ფარული ხელშეწყობის აღმოჩენისას, დამხმარე უნდა გავანთავისუფლოთ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, იმ პირს, რომელიც, მსჯავრდებულის გაქცევის დროს, სოლიდარობის შეგრძნების გამო მცველთა ყურადღებას იპყრობს, ვერ მივეცემთ პასუხისმგებამი. რადგან თავისუფლების აღკვეთის მოხდის ადგილიდან, პატიმრობიდან ან ბაღრაგირებისას გაქცევა (379-ე მ.) ეს არის დელიქტი, რომლის შუალობითი აღსრულება შეუძლებელია. ამიგომ, თუ ცალმხრივი ცოდნისას გამოერიცხავთ

²⁵⁹ იხ. თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 62; ვ. პროზოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 275-277 და სხვ.

თანამონაწილეობის არსებობას, ხოლო მეორე მხრივ, დელიქტის ბუნებიდან გამომდინარე, ასეთ მოქმედებას ვერც შუალობით ამსრულებლობად ეაკვალიფიცირებთ. მაშინ გამოდის, რომ ეშმაკი და უფრო გამგრიახი დამხმარე „საკუთარი ხელით ჩასადენი დელიქტების“ განხორციელებაში ხელშეწყობის აღმოჩენისას ყოველთვის დაუძვრება მართლმსაჯულების ორგანოებს. ანალოგიური წინააღმდეგობა წარმოიქმნება მაშინაც, როდესაც კანონის თანახმად ამსრულებელი უნდა ფლობდეს საპეციალურ ნიშნებს. მაგალითად, კერძო პირი არ შეიძლება იყოს სამოხელეო, ან კიდევ, სამხედრო დანაშაულის შუალობითი ამსრულებელი.

საბოლოოდ აუცილებელია აღინიშნოს ისიც, რომ დანაშაულში დახმარების ცალმხრივი სუბიექტური კავშირის ისეთი იტერპრეტაციისას, რომელსაც გვთავაზობენ მ. კოვალიოვი და მ. შნეიდერი გამოდის, რომ დამხმარე მოულოდნელად გადაიქცევა ამსრულებლად, ეს კი, ცხადია, დამხმარის სამართლებრივ მდგომარეობას გააუარესებს იმ გარემოებებში, რომლებმაც, პირიქით, დანაშაულის ჩადენაში შეტანილი წვლილის მიხედვით უნდა შეამსუბუქოს დამხმარის პასუხისმგებლობა შუალობით ამსრულებლობასთან შედარებით.

ამრიგად, ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე მცდარი იქნებოდა მგკიცება თანამონაწილედ არ გვეცნო ის პირი, რომელიც ამსრულებელს მისი ცოდნისა და თანხმობის გარეშე დანაშაულის ჩასადენად აწვდის საშუალებას, ან კიდევ, აცილებს დაბრკოლებას. თანამონაწილეობისათვის საკმარისია დამხმარემ იცოდეს, რომ ის ამსრულებელს ხელს უწყობს კონკრეტული უმართლობის განხორციელებაში. ამასთან, იგი იმავე მიზანს უნდა ისახავდეს, რომელსაც დანაშაულის ამსრულებელი. მიზანი, როგორც ზემოთ ვთქვით, სუბიექტურ სფეროში არსებული ობიექტური უმართლობის საზომია, უკანკსკნელი კი თანამონაწილეთა დასჯადობის ერთიანი საფუძველი. ეს საფუძველი სახეზე გვაქვს ცალმხრივი ცოდნის დროსაც და მაშასადამე, ასეთ შემთხვევებში არის ყველა ის აუცილებელი წინამძღვარი, რათა დამხმარე დანაშაულის თანამონაწილედ მივიჩნიოთ.

თავი III დამხმარის პასუხისმგებლობა

დამხმარის, როგორც თანამონაწილის ერთ-ერთი სახის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ფარგლები და წესრიგი უნდა განისაზღვროს იმ დებულებებზე დაყრდნობით, რომლებიც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლშია ფორმულირებული. აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად „ამსრულებელსა და თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ მხოლოდ საკუთარი ბრალისათვის ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების საფუძველზე, დანაშაულის ჩადენაში თითოეულის მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის გათვალისწინებით.“ მოცემული ნორმა, რომელიც თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ზოგად წესს განსაზღვრავს, თავისი არსით სამ ფუნდამენტურ პრინციპზეა ბაზირებული:

პირველი, მასში აღიარებულია თანამონაწილის და ამსრულებლის პასუხისმგებლობის საერთო საფუძველი. დამხმარე, რომელიც ხელს უწყობს დანაშაულის განხორციელებას, იგი ამსრულებელთან ერთად პასუხს აგებს საერთო დანაშაულისათვის, უფრო სწორად კი, ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის (უმართლობისათვის). მაშასადამე, ეს კრიტერიუმი არის, როგორც დამხმარის ისე ამსრულებლის პასუხისმგებლობის ფარგლების საერთო ობიექტური საზომი.

მეორე, თანამონაწილეთა ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების ეს ერთიანი საფუძველი, არ გამოირიცხავს დანაშაულის თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპის განხორციელებას ამ პრინციპის რეალიზების მიზნით კანონმდებელი ორ გარემოებაზე მიუთითებს: პირველი, რომ დანაშაულში მონაწილე თითოეულმა პირმა პასუხი მხოლოდ საკუთარი ბრალის ფარგლებში უნდა აგოს, და მეორე, პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის დროს აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას დანაშაულში თითოეული თანამონაწილის მონაწილეობის ხასიათი

და ხარისხი, ანუ ის ობიექტური წვლილი, რომელიც თითოეულმა მათგანმა შეიტანა დანაშაულის ჩადენაში.

მესამე, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ზოგადი წესრიგის დამდგენი ნორმა, ამ ორი პრინციპის გვერდით, თავისი არსით, აღიარებს თანამონაწილეთა აქცესორული პასუხისმგებლობის პრინციპსაც. ამას ადასტურებს ნორმაში ასახული შემდეგი სიტყვები: „ამსრულებელს და თანამონაწილეს პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ.. ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების საფუძველზე..“ ეს დამხმარის პასუხისმგებლობასთან მიმართებაში ნიშნავს, რომ დამხმარე, რომლის დანაშაულში თანამონაწილეობის სპეციფიკაც მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ხელსუწყობს ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენაში. მესაბამისად, მის მიერ დასახული მიზნის ხორცშესხმა ამსრულებლის მოქმედების მეშვეობით ხორციელდება. ამგვარი კანონზომიერებიდან გამომდინარე, ამსრულებელი არის ის მთავარი ფიგურა, რომელიც ობიექტური უმართლობის კუთხით დამხმარის პასუხისმგებლობის ფარგლებს განსაზღვრავს. დანაშაულში თანამონაწილეობა გვაქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ყველა მონაწილე (დამხმარეც და ამსრულებელიც) ერთიან მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, ანუ ერთიან უმართლობას სჩადის. თანამონაწილეობის აქცესორული იდეების თანამედროვე დანიშნულებაც, ძირითადად, ამ კუთხით უნდა ვეძიოთ. დამხმარე იმ უმართლობის თანამონაწილეა, რომლის აღსრულებასაც უშუალოდ ახდენს ამსრულებელი და რომლის რეალიზებამაც დამხმარე უწყობს ხელს. თანამონაწილეობა აქცესორულია, ანუ დამოკიდებულია ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ უმართლობაზე. დამხმარე პასუხს ამსრულებელთან ერთად ჩადენილი უმართლობისათვის აგებს. მაშასადამე, დამხმარის პასუხისმგებლობის მოცულობას ობიექტური თვალსაზრისით განსაზღვრავს ამსრულებლის მოქმედება.

იურიდიულად, ეს დებულება თავის გამოხატულებას პოულობს იმაში, რომ თანამონაწილეთა მოქმედება იმავე მუხლით კვალიფიცირდება რომლითაც ამსრულებლის მოქმედება. თუ დავუშვათ, ამსრულებელი დანაშაულებრივ ხელყოფას ვერ მიიყვანს ბოლომდე, მაშინ არა მხოლოდ ის, არამედ მისი დამხმარეც პასუხს აგებს დანა-

შეუღლის მცდელობისათვის. ეს აისახება მათი მოქმედებების კვალი-
ფიკაციაზე. ამსრულებლის მოქმედება მე-19 მუხლით (მცდელობა)
და კერძო ნაწილის სათანადო მუხლით დაკვალიფიცირდება, ხოლო
დამხმარისა — 19, 24-ე მუხლებით და კერძო ნაწილის შესაბამის
მუხლზე მითითებით. მაგრამ, ამსრულებელი თუ დაასრულებს დანა-
შეულს, დამხმარეც დასრულებული დანაშაულისათვის აგებს პასუხს.
ასეთ შემთხვევაში ამსრულებლის მოქმედება დაკვალიფიცირდება
მხოლოდ კერძო ნაწილის მუხლზე მითითებით. დამხმარის კი — 24-ე
და კერძო ნაწილის იმ მუხლზე მითითებით, რომელიც პასუხისმგებ-
ლობას ამსრულებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის ითვალის-
წინებს. მაშასადამე, დამხმარის მოქმედების იურიდიული კვალიფი-
კაცია ამსრულებლის მოქმედებაზეა დამოკიდებული, რაც ადასტუ-
რებს მის აქცესორულ ხასიათს.

საპირისპირო თვალსაზრისის მტკიცება, ანუ თანამონაწი-
ლეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის პოზიციებზე დგომა,
რეალურად, ნიშნავს თანამონაწილეობის ინსტიტუტის გაუქმებას.
თანამონაწილის პასუხისმგებლობა თუ არაერთად კავშირში არ
არის ამსრულებლის ქმედებასთან და მის მოქმედებას დამოუკიდე-
ბელი იურიდიული მნიშვნელობა აქვს, მაშინ ამ ლოგიკით დამხმარე
არის არა თანამონაწილე, არამედ დამოუკიდებელი დანაშაულის
ამსრულებელი. ამით კი იშლება ყოველგვარი ზღვარი თანამონაწი-
ლეობასა და ამსრულებლობას შორის. ამ მიმართულების წარმომად-
გენელი ი. ფონინიკი ამტკიცებდა, რომ თანამონაწილეობის დროს
„რამდენი დამნაშავეც არის იმდენივეა დანაშაული.“ ასეთი შეხედუ-
ლება სამართლიანად აღნიშნავდა პროფ. თ. წერეთელი, რომ „წარ-
მოადგენს თანამონაწილეობის ინსტიტუტის სრულ გაუქმებას და ემ-
ყარება იმ იდეას, რომ პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი
არის სუბიექტის ანგისოციალური ფსიქიკური განწყობა და არა მას-
თან ერთად ქმედება.“²⁶⁰ თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუ-
ხისმგებლობის მომხრე მეცნიერთა თვალსაზრისების კრიტიკული
შეფასებისას ანალოგიურ საყვედურს გამოთქვამს პროფ. ო. გამყ-
რელიძე. „ი. ფონინიკის თეორიის შორეულ გამოძახილად უნდა

²⁶⁰ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 197

მივიჩნიოთ — აღნიშნავს ავგორი — აქცესორული თეორიის თანამედროვე მოწინააღმდეგეთა თვალსაზრისი, რომელიც გაერცელებულია საბჭოურ იურიდიულ ლიგერაგურაში. ამ თვალსაზრისის დამცველები, რომლებიც უგულებელყოფენ აქცესორულ თეორიას და თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის პრინციპის ვითომდა დაცვას ქადაგებენ, არსებითად ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად თავიანთი წინამორბედების გზას აგრძელებენ და ლოგიკურად თანამონაწილეობის კონსტრუქციის სრული გაუქმების საფუძველს ქმნიან.²⁶¹ მაშასადამე, თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების აღიარება, სულ რომ არაფერი ვთქვათ, მინიმუმ აუცილებელია იმდენად, რამდენადაც საქმე შეეხება თვით ამ ინსტიტუტის და თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის არსებობის საფუძველს.

ჩვენ მხარს ეუჭერთ დამხმარის აქცესორულ პასუხისმგებლობის პრინციპს, ამასთან მიზანშეწონილად მიგვაჩნია თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრეთა საყურადღებოდ აქვე დავაფიქსიროთ შემდეგი ხასიათის პრინციპული დებულებები:

ა) თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების აღიარება, არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპის უარყოფას, რომლის თანახმადაც თითოეულმა თანამონაწილემ, და ცხადია, დამხმარემაც პასუხი უნდა აგოს საკუთარი ბრალის ფარგლებში და დანაშაულში მის მიერ შესრულებული როლის შესაბამისად;

ბ) დამხმარეს პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დაეკისროს ამსრულებლის ექსცესისათვის;

გ) უშედეგო დახმარება არ გამოორიცხავს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას;

დ) დამხმარეს პასუხისმგებლობა შესაძლებელია დაეკისროს მაშინაც, როდესაც ამსრულებელი ამა თუ იმ პირადი გარემოების გამო (შეურიგდა დამარალებულს (69-ე მ.), დაავადდა სულიერად, გარდაიცვალა, სარგებლობს დიპლომატიური იმუნიტეტით

²⁶¹ ო. გამყრელიძე, სისხლისამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველები, თბ. გვ. 113

ა. შ.) არ შეიძლება მიცემული იქნას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში;

ე) ამსრულებელის სასჯელისაგან გათავისუფლება (შეწყალების, ბრალდებულის თავდებქვეშ გადაცემის თუ სხვა მსგავსი გარემოებების საფუძველზე, რომელიც ამსრულებელის პიროვნებას შეეხება) არ გამოორიცხავს დამხმარის პასუხისმგებლობას;

ვ) ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღება არ გამოორიცხავს დამხმარის პასუხისმგებლობას;

ზ) დამხმარის პასუხისმგებლობაზე ზეგავლენა არ უნდა იქონიოს ამსრულებლის მხარეზე არსებულმა პერსონალური ხასიათის პასუხისმგებლობის დამამძიმებელმა და შემამსუბუქებელმა გარემოებებმა.

ასეთია დამხმარის, როგორც თანამონაწილის ერთ-ერთი სახის პასუხისმგებლობის ზოგადი პრინციპები და ჩვენი შეხედულებები დანაშაულში დახმარების იმ კერძო საკითხების გარშემო, რომლებსაც თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის წარმომადგენლები, არც თუ იშვიათად, ყოველგვარი საფუძვლის გარეშე გაუკუღმართებული სახით მიაწერენ აქცესორულ თეორიას და მის მომხრეებს. ჩვენს მიერ მოპოვებულ მასალებში არ შეგხვდარიან აქცესორული თეორიის არც ერთი მომხრე, რომელსაც რაიმე სახით გამოეთქვა მოსაზრება, მაგალითად, იმის თაობაზე, რომ დამხმარეს პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს ამსრულებლის ექსცესისათვის, რომ დანაშაულზე ამსრულებლის მიერ ნებაყოფილებით ხელის აღება თავისთავად უნდა იწვევდეს დამხმარის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებასაც და ა. შ. მსგავსი ხასიათის ანომალიური დასკვნები არ გამომდინარეობს თანამონაწილეობის აქცესორული პასუხისმგებლობის პრინციპიდან და მათ, კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, რომ თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრეები უსაფუძვლოდ მიაწერენ აქცესორულ თეორიას და მის დამცველებს.²⁶²

²⁶² იხ. ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 47-48; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 158; მ. შნიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 66-67

განვიხილოთ ზოგიერთი საკითხი უფრო დაწვრილებით, რომლებსაც უფრო მეტი თეორიული ინტერესი და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს და რომელთა გადაწყვეტაშიც, თავის გამოხატულებას პოულობს, გემოთ ნახსენები სამი ძირითადი პრინციპის (თანამონაწილეობის აქცესორული ხასიათის, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საერთო ობიექტური საფუძვლის და პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის) შინაარსი.

§ 1. დამხმარის პასუხისმგებლობა ამსრულებლის ექსცესის დროს

დახმარების გზით ამსრულებელთან ერთად ერთობლივი დანაშაულის ჩადენისას დამხმარესაც და ამსრულებელსაც აერთიანებს საერთო დანაშაულებრივი მიზანი, რომლის რეალიზაცია და მისი გარდაქმნა ცხოვრებაში ამსრულებლის მოქმედებით ხდება. შესაბამისად, ამსრულებელი, როგორც წესი დამხმარის სისხლისმართლებრივი შერაცხვის ფარგლებს განსაზღვრავს იმ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის, რომელიც მისი განზრახვით იყო მოცული. ამ კანონზომიერებით უნდა აიხსნას ის ფაქტიც, რომ სისხლის სამართლის ლიგერატურაში ექსცესის გარშემო მსჯელობა ამსრულებლის (თანამსრულებლის) ფიგურასთან მიმართებაში მიმდინარეობს. ერთობლივი დანაშაულებრივი მიზნის რეალიზაციის ხაზისაგან ამსრულებლის გადახრა და ამ გადახრის სხვადასხვა ხარისხი, სხვადასხვაგვარ ზეგავლენას ახდენს მისი დამხმარის პასუხისმგებლობაზე. ამსრულებლის ექსცესისათვის თანამონაწილეს პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება. ამიგომ, ამ პირობის ძალით დამხმარე, მართალია, იმ დანაშაულის მონაწილედ იქნება მიჩნეული, რომელსაც მისი განზრახვა მოიცავდა, თუმცა მისი და ამსრულებლის პასუხისმგებლობის მოცულობა სხვადასხვა მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შესაბამისად განისაზღვრება. ზოგჯერ კი, დამხმარის ქმედება საერთოდ არ განიხილება თანამონაწილეობად. ამ საკითხებს ცოცხა მოგვიანებით დავაკონკრეტებთ.

ამეამად კი, ხაზი უნდა გაუსვათ იმ გარემოებას, რომ დანაშაულის ამსრულებელი ქმედუნარიანი პირია, რომელიც შეგნებულად და თავისუფლად მოქმედებს. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ნებისმიერი საგულდაგულოდ მომზადებული და დამხმარისათვის ღეგალურად ნაცნობი დანაშაულებრივი გეგმის განხორციელების პროცესში ამსრულებელს, არც თუ იშვიათად, შეაქვს ცვლილებები. ეს გარემოება, სამართლიანად მიუთითებენ ლიგერატურაში, რომ შეიძლება აიხსნას ამსრულებლის ჩვევებით, ხასიათით, ტემპერამენტით, დამოკიდებული იყოს ობიექტური გარემოებების შეცვლასთანაც, რომელშიც ამსრულებელს უხდება მოქმედება და სხვ.²⁶³

დანაშაულის ჩადენისას ამსრულებლის მიერ შეტანილი კორექტივების ხარისხი საკმაოდ სხვადასხვაგვარია, შესაბამისად სხვადასხვაგვარია მათი სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობაც დამხმარის პასუხისმგებლობის კუთხით. თუ, დაუშვათ, ქურდობის ამსრულებელი დამხმარესთან შეთანხმებული ფულის მოპარვის სანაცვლოდ ძვირფას ნივთებს მოიპარავს, ასეთი უმნიშვნელო ცვლილება, ბუნებრივია, არ ცვლის მათი ერთობლივი ქმედების სისხლისსამართლებრივი შეფასების საკითხს. ამ და სხვა მსგავსი უმნიშვნელო ცვლილებების შემთხვევაში ისინი პასუხს აგებენ საერთო საფუძველზე. მაგრამ, შესაძლებელია, რომ ამსრულებლის მიერ დაწყებული ქურდობა გადაიზარდოს უფრო მძიმე დანაშაულში — ყაჩაღობაში, ე. ი. ამსრულებელი პირველდაწყებითი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად გასცდეს თავისი დამხმარის ჩანაფიქრს. თავისი ინიციატივით ჩაიდინოს ისეთი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, რომელსაც არ მოიცავდა თანამონაწილის განზრახვა. ასეთ შემთხვევებს თეორიაში და მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსითაც ეწოდება ექსცესი, რომლისთვისაც პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება სხვა თანამონაწილეებს (26-ე მ.).

იმ დებულებას, რომ ამსრულებლის ექსცესმა არ უნდა გააფართოვოს სხვა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა მას თანმიმდევრულად იცავს ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ საქართველოს უზენაესი სასამა-

²⁶³ ფ. ბურჩაქი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 182; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 177-178

რთლოს არქივიდან ერთ-ერთი განაჩენი, რომლის შინაარსიც ასეთია: ჭოხონელიძეს, რომელსაც ოდიობური დამოკიდებულება გაუჩნდა თავის ქმართან, გადაწყვიტა მისი თავიდან მოცილება. ამ მიზნით დაუკავშირდა თავის დის შვილს შაკაიძეს, რომელსაც თხოვა მოენახა ისეთი პიროვნება, რომელიც 5000 დოლარის საფასურად მოკლავდა თავის ქმარს. შაკაიძემ ამის შესახებ განაცხადა თანხმობა, რის შემდეგაც დანაშაულის გაიოლების მიზნით დეიდისაგან მიიღო სრული ინფორმაცია მისი ქმრის სახლიდან სამუშაოზე გადაადგილების მარშრუტის შესახებ. ამასთან შეუთანხმდა, რომ მის ქმარს გზიდან გაიტაცებდნენ და მოკლავდნენ. ამ შეთანხმებიდან რამდენიმე დღეში შაკაიძე დაუკავშირდა თავის მეგობარს თოღლაურს, რომელთან ერთადაც ჯერ განახორციელა ყაჩაღური თავდასხმა გზაზე მიმავალ ნახიევზე. იარაღის გამოყენებით მას წაართვეს ფული და სხვა ნივთები, ხოლო შემდეგ ჩასვეს მისივე ავტომანქანაში, გაიტაცეს და მოკლეს. კვალის დაფარვის მიზნით ნახიევის გვამი ჩადევს მანქანაში, გადაასხეს ბენზინი და დაწვეს. მთლიანად დაიწვა ნახიევის გვამი და მანქანა, ასევე სხვა ქონებაც. ბარალის ოლენობამ სულ შეადგინა 6370 ლარი.

სასამართლო კოლეგიამ შაკაიძე დამნაშავედ ცნო ყაჩაღური თავდასხმის, განზრახ მკვლელობის, ადამიანის გატაცების, სხვისი ქონების განზრახ განადგურებისა და დაზიანების, საგრანსპორტო საშუალებათა გატაცების თანაბმსრულებლად, ხოლო ჭოხონელიძის (რომელიც არის წამქეშებელი, ასევე დამხმარე) პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციისას ხაზი გაუსვა, რომ „ბრალდება, თითქოსდა, ჭოხონელიძე არის თანამონაწილე ყაჩაღურ თავდასხმაში, პირადი ქონების განადგურებაში, ასეთი განსასჯელ ჭოხონელიძეს უნდა მოეხსნას და გამართლებული უნდა იქნეს, ვინაიდან როგორც საქმის მასალებით ირკვევა მას მხოლოდ შურისძიების მოგვივით სურდა ნახიევის მკვლელობა და თუ რა მეთოდით მოხდებოდა აღნიშნული დანაშაული, მას არავითარი შეთანხმება არ ჰქონდა შაკაიძესთან და მისთვის ცნობილი არ იყო საქმის სხვა გარემოებები.“²⁶⁴ მაშასადამე, ამსრულებელი, რომელიც ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების ფარგლებს გასცდა, ჩაიღინა მოქმედება, რომელსაც არ მოიცავ-

²⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არქივი, 1998 წ., საქმე №2-88

და თანამონაწილის განზრახვა, ამისათვის სასამართლომ პასუხისმგებლობა დააკისრა მხოლოდ ამსრულებელს. ამსრულებლის ექსცესისათვის მან სრულიად საფუძვლიანად არ გააფართოვა თანამონაწილის პასუხისმგებლობა, რითაც გამოორიცხა მის მიმართ ობიექტური შერაცხვა.

ექსცესის გარშემო მსჯელობისას აუცილებელია განვიხილოთ თეორიული და პრაქტიკული კუთხით რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი. პირველყოვლისა უნდა გამოვარკვეოთ შემთხვევათა ის ჯგუფი, რომელიც ამსრულებლის ექსცესის ცნებით არის მოცული. შემდეგ კი განვსაზღვროთ დამხმარის პასუხისმგებლობაზე მისი ზეგავლენის საკითხი, და კიდევ ერთიც, ამსრულებლის ექსცესის დროს, ერთის მხრივ, თანამონაწილის, და მეორეს მხრივ, ამსრულებლის ქმედების სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაცია, ნიშნავს თუ არა თანამონაწილეობის აქცესორული პასუხისმგებლობის კონსტრუქციის რღვევას, როგორც ამას წარმოაჩენს ამ თეორიის ზოგიერთი მოწინააღმდეგე.

სისხლის სამართლის ლიგერაგურაში ამრთა სხვადასხვაობას იწვევს საკითხი იმის თაობაზე, რომ ექსცესის ცნებით მოცული უნდა იყოს ერთიანი დანაშაულებრივი ქმედების ხაზისაგან ამსრულებლის მხოლოდ განზრახი გადახვევა, თუ ამ ცნებაში მისი გაუფრთხილებლობითი მოქმედებაც უნდა შედიოდეს. სხვაგვარად, რომ ეთქვას, წარმოადგენს თუ არა ექსცესს შემთხვევები დამოუკიდებლად იმისა, ამსრულებელმა განზრახ გადაუხვია თანამონაწილეთა ჩანაფიქრს თუ ეს გააკეთა გაუფრთხილებლობით.

გაუფრთხილებლობითი ექსცესის აღიარება პრაქტიკულად ნიშნავს იმას, რომ თანამონაწილე, ვინაიდან ექსცესისათვის პასუხს არ აგებს, შესაბამისად, შედეგი, რომელიც დადგა ის არავითარ შემთხვევაში არ უნდა შეერაცხოს თანამონაწილეს.

ჩვენ ვიზიარებთ მეცნიერთა აბსოლუტური უმრავლესობის აზრს, რომ ექსცესის ცნება განზრახ განხორციელებულ მოქმედებას მოიცავს, და აქედან გამომდინარე, თუ ამსრულებლის განზრახ მოქმედებას გაუფრთხილებლობითი შედეგიც მოჰყვება, ამისათვის პასუხისმგებლობა შეიძლება ამსრულებელთან ერთად თანამონაწი-

ლესაც დაეკისროს.²⁶⁵ „გაუფრთხილებლობითი ექსცესის შესახებ შეხედულება — ამბობს პროფ. ო. გამყრელიძე — არ უნდა იყოს სწორი. მართალია ექსცესი ნიშნავს გადაჭარბებას, რაიმეს უკიდურესად გამოვლინებას, მაგრამ შეუძლებელია სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით ექსცესად მივიჩნიოთ თანამონაწილეთა ჩანაფიქრიდან ამსრულებლის მოქმედების ყოველგვარი გადახრა. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ამსრულებლის ექსცესი ეს არის ერთგვარი მოულოდნელობა სხვისთვის, კერძოდ თანამონაწილისათვის, და არა თვითონ ამსრულებლისათვის. ამსრულებელი, რომ ქურდობის ნაცვლად ყაჩაღობას ან მკვლელობას სჩადის, ეს ექსცესია არა მის მიმართ, არამედ თანამონაწილეთა მიმართ, რომლებიც ამსრულებლისაგან ამას არ მოელოდნენ. მაგრამ ამსრულებლის განზრახ მოქმედებას თუ გაუფრთხილებლობითი მოქმედებაც მოსდევს, ეს მოულოდნელია არა მარგო თანამონაწილისათვის, არამედ თვითონ ამსრულებლისთვისაც. ამიტომ ეს ამსრულებლის ექსცესი კი არა ჩვეულებრივი გაუფრთხილებლობაა.“²⁶⁶ მართლაც, ამსრულებლის ექსცესად უნდა ჩაითვალოს თანამონაწილეთა მიერ განზრახული დანაშაულებრივი ქმედების ხაზისაგან ისეთი გადახრა, რომელიც დაკავშირებულია არა ამსრულებლის შეცდომასთან, არა მის მიერ წინდახედულების ნორმის დარღვევის შედეგად გაუფრთხილებლობით გამოწვეულ შედეგთან, არამედ — ამსრულებლის ისეთი გადახრა, რომელიც მისი შეგნებით და ნებით კონგროლდება, ე. ი. გვევლინება განზრახ ჩადენილად.

თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის სწორად რეგულირების კუთხით აუცილებელია, რომ ყველა შემთხვევა, რომელიც ექსცესით არის მოცული, მათი მკვეთრი კლასიფიკაცია განხორციელდეს. იმაზე დამოკიდებულებით, თუ რა სახით გასცდა ამსრულებელი თანამონაწილეთა განზრახვის ფარგლებს სისხლის სამართლის

²⁶⁵ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 204; მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 180; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი გვ. 182; ა. ზელინსკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 32-33

²⁶⁶ ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ., 1974, გვ. 158-160;

თეორიაში დიდი ხანია ერთმანეთისაგან განასხვავებენ რაოდენობრივ და თვისობრივ ექსცესს.

რაოდენობრივი ექსცესი, შემთხვევათა ისეთ წრეს აერთიანებს, სადაც ამსრულებლის მიერ ჩადენილი დანაშაული თავისი ბუნებით მსგავსია იმ დანაშაულისა, რომლის განხორციელებასაც მიზნად ისახავდა დამხმარე. ექსცესის ამ სახისათვის, როგორც თვით სახელწოდებაც მოწმობს, დამახასიათებელია ის, რომ თანამონაწილის მიერ განმრახულ დანაშაულსა და ამსრულებლის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილ დანაშაულს შორის არის არა თვისობრივი, არამედ რაოდენობრივი სხვაობა. თუ, მაგალითად, დამხმარე ხელს უწყობს ჯამრთელობის განმრახ მძიმე დაზიანებაში, თუმცა ამსრულებელი განმრახ მკვლელობას ჩაიდენს, ან კიდევ, დამხმარე თუ ხელს უწყობს ქურდობაში, თუმცა ამსრულებელი ძარცვას ან ყაჩაღობას ჩაიდენს, მსგავს შემთხვევებში, გვექნება რაოდენობრივი ექსცესი.

თვისობრივ ექსცესად კი, ისეთი შემთხვევები უნდა ჩაითვალოს, როდესაც ამსრულებელი სჩადის არა ერთგვაროვან, არამედ თვისობრივად განსხვავებულ დანაშაულს იმასთან შედარებით, რომლის განხორციელებაშიც ხელს უწყობდა დამხმარე. მაგალითად, თუ დამხმარე ძარცვაში ეხმარებოდა, თუმცა ამსრულებელმა გაუპატიურება ჩაიდინა, ან კიდევ, ხელს უწყობდა ქურდობაში, თუმცა ამსრულებელმა მკვლელობა ჩაიდინა, მსგავს შემთხვევებში, უკვე გვექნება თვისობრივი ექსცესი. აღნიშნული დელიქტები — ძარცვა და გაუპატიუება, ან ქურდობა და მკვლელობა — თვისობრივად სხვადასხვა დელიქტებია, რომლებიც სხვადასხვა სიბრტყეში მდებარეობენ და ერთმანეთთან კავშირში არ იმყოფებიან.

აღნიშნულ სახეთა დაყოფას უდაოდ აქვს თავისი პრაქტიკული მნიშვნელობა. თუმცა, ბუნებრივია, არა იმ უშუალო კუთხით, რომ ამ დაყოფის გზით დამხმარის პასუხისმგებლობა ამსრულებლის ექსცესისათვის გამოვრიცხოთ. ექსცესი — ექსცესია და მისთვის დამხმარე პასუხს არ აგებს დამოუკიდებლად იმისა იგი რაოდენობრივი ფორმით გამოვლინდება თუ თვისობრივი ფორმით. არცერთ შემთხვევაში არ გვექნება დამხმარის მხარეს ის აუცილებელი სუბიექტური წანამძღვარი, რომელიც საფუძველს მოგვცემდა დამხმარი-

სათვის პასუხისმგებლობა დაგვეკისრებია ამსრულებლის მიერ ჩადენილი იმ მოქმედებისათვის, რომელსაც მისი განზრახვა არ მოიცავდა. ექსცესის სახეთა ამგვარი დაყოფის უშუალო პრაქტიკული ღირებულება, მდგომარეობს იმაში, რომ გამოვარკვიოთ ფარგლები, რომელშიც ქმედება ექსცესის პირობებში ხორციელდება, თვით მის ფორმებზე დამოკიდებულებაში დამხმარის პასუხისმგებლობის კონსტრუქცია თანამონაწილების წესის შესაბამისად უნდა აიგოს, თუ განზრახ ჩადენილი დანაშაულის სტადიების განვითარების შესაბამისად. სხვაგვარად რომ გამოვხატოთ, ექსცესის ამა თუ იმ ფორმაზე დამოკიდებულებით დამხმარე პასუხს აგებს, როგორც თანამონაწილე, თუ, როგორც პირი, მის მიერ ჩაფიქრებული დანაშაულის მომზადების ავტორი.

თვისობრივი ექსცესის დროს, სადაც ამსრულებელი თავისი ბუნებით სრულიად განსხვავებულ დანაშაულს სჩადის, ვიდრე ის, რომლის განხორციელებასაც ხელსუწყობდა დამხმარე, ასეთი არსებითად განსხვავებული არა თანაფარდობა, დამხმარის განზრახვასა და ამსრულებლის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილ დანაშაულს შორის, ალოგიკურს ხდის იმ მოთხოვნილებას, რომ დამხმარეს პასუხისმგებლობა დაეკისროს, როგორც თანამონაწილეს იმ დანაშაულისათვის, რომელსაც მისი განზრახვა მოიცავდა. ამსრულებლის მიერ თვისობრივად სხვა უმართლობის განხორციელება დამხმარის მოქმედებას დამოუკიდებელ მნიშვნელობას ანიჭებს. თავისი ობიექტური ფორმით გამოვლენილი ხელშეწყობითი მოქმედება, მოცემულ პირობებში, განიხილება არა თანამონაწილეობად, არამედ დანაშაულის მომზადებად. დამხმარე დამოუკიდებლად აგებს პასუხს, თუმცა არა როგორც თანამონაწილე, არამედ როგორც პირი რომელმაც განზრახ შექმნა დანაშაულის ჩასადენად პირობები. მაშასადამე, თუ დამხმარე ხელს უწყობდა ქურდობაში, თუმცა ამსრულებელმა მკვლელობა ჩაიდინა, ამ შემთხვევაში, დამხმარის პასუხისმგებლობა უნდა დარეგულირდეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მე-18 მუხლის (დანაშაულის მომზადება) და კერძო ნაწილის 177-ე მუხლის (ქურდობა) შესაბამისად, ანუ იმ დანაშაულებრივი ქმედების მიხედვით, რომელსაც მისი განზრახვა მოიცავდა,

ხოლო ამსრულებლის — ამავე კოდექსის 108-ე მუხლის (განმრახ მკვლელობა) შესაბამისად.

თვისობრივი ექსცესის დროს ამსრულებლის მოქმედება არ განსაზღვრავს დამხმარის სისხლისამართლებრივი შერაცხვის ფარგლებს იმ დანაშაულისათვის, რომელიც მოცული იყო მისი განმრახვით, ანუ აქ არ გეყავს ამსრულებელი დანაშაულში თანამონაწილეობის თვალსაზრისით. არ გეყავს ამსრულებელი, არ გვაქვს თანამონაწილება. შესაბამისად, დამხმარემ პასუხი დანაშაულის მომზადებისათვის უნდა აგოს. ასეთი დასკვნა გამომდინარეობს, სწორედ, აქცესორული პასუხისმგებლობის პრინციპიდან. ამიტომ არსებითად უსაფუძვლოა ვ. პროხოროვის მიერ გამოთქმული კრიტიკა იმის თაობაზე, თითქოსდა, „თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების მომხრეებისათვის, კონსტაგაცია ამსრულებლის ექსცესის დროს თანამონაწილის და ამსრულებლის სხვადასხვა დანაშაულებისათვის პასუხისმგებლობა, გვევლინება სხვა არაფრად, თუ არა თანამონაწილეობის საკუთარი კონსტრუქციის ფარგლებს გარეთ გამოსვლა.“ ეს ციტატა, თვისობრივ ექსცესთან მიმართებაში, აქ გაკეთებული კომენტარის შემდეგ, დამატებით ანალიზს აღარ საჭიროებს.

რაც შეეხება რაოდენობრივ ექსცესს, ანუ შემთხვევებს, სადაც ამსრულებელმა ერთგვაროვანი, მაგრამ უფრო მძიმე დანაშაული ჩაიდინა, დამხმარის პასუხისმგებლობის კონსტრუქცია, აქ თანამონაწილეობის წესის შესაბამისად უნდა აიგოს, ოღონდ იმ დანაშაულის გათვალისწინებით, რომელსაც მისი განმრახვა მოიცავდა. თუ დამხმარე ამსრულებელს ქურდობაში უწყობდა ხელს, თუმცა ის ქონების დაუფლების პროცესში ყაჩაღობაში გადაიზარდა, ვითარების ამგვარი გართულება, რომელიც შეცნობილი არ ჰქონდა დამხმარეს, და რომლის გამოც ამსრულებელმა იმავე გვარის უფრო მძიმე დანაშაული ჩაიდინა, ეს ფაქტი, ვერ შეცვლის დამხმარის პასუხისმგებლობის ბუნებას. დამხმარე აქ პასუხს აგებს ქურდობაში თანამონაწილეობისათვის, ხოლო ამსრულებელი ყაჩაღობისათვის. თუმცა, საკითხის ამ სახით გადაწყვეტა არ ეწინააღმდეგება აქცესორული პასუხისმგებლობის ბუნებას. ვინაიდან ამსრულებლის მიერ ჩადენილ ამ ერთგვაროვან მძიმე დანაშაულში მოცემულია ამავე გვარის უფრო მსუბუქი დანაშაულის ნიშნები, რომელიც თანამონაწილის

მიერ იყო გათვალისწინებული. მამასადამე, თანამონაწილის პასუხისმგებლობის დამოკიდებულება აქ აგარებს ფილიგრანულ ხასიათს. თანამონაწილეს არ ერაცხება ამსრულებლის ექსცესი, მაგრამ მისი პასუხისმგებლობის მოცულობას ის ნაწილი განსაზღვრავს, რომელიც ამრობრივად ექსცესის გამოკლებით იმ დანაშაულს წარმოადგენს, რომელიც თანამონაწილეს ჰქონდა განზრახული.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სასამართლო ორგანოები სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისას, რომლებიც რაოდენობრივ ექსცესს შეეხება, დამხმარის პასუხისმგებლობის საკითხს, სწორედ, დანაშაულში თანამონაწილეობის წესის შესაბამისად განსაზღვრავენ. ამასთან, ისე რომ გამორიცხავენ იმ მოქმედების ობიექტურ შერაცხვას, რომელიც მოცული იყო ექსცესის ცნებით. ამ მხრივ საინგერესოა ხელვაჩაურის რაიონის სასამართლოს მიერ განხილული საქმე ა. ფუტკარაძის და ჯ. საგინაძის მიმართ. აღნიშნული პირები ნასვამ მდგომარეობაში, ღამით მიდიოდნენ ხელვაჩაურის რაიონში დ. აღმაშენებლის ქუჩაზე. ისინი მიუახლოვდნენ ხუთსართულიან საცხოვრებელ ბინებს შენიშნეს, რომ პირველი სართულის ერთ-ერთი ბინის ფანჯარა ღიად იყო დარჩენილი. მათ გადაწყვიტეს მისი გაქურდვა. ამ მიზნით საგინაძე გადაძვრა ბინაში, ხოლო ფუტკარაძე გაჩერდა სადარაჯოდ ფანჯარასთან. ბინაში მყოფი საგინაძე შევიდა ერთ-ერთ საძინებელში, სადაც მისთვის უცნობი აბესლამიძე შენიშნა, რომელსაც კარის გაღებით გამოწვეული ხმაურის გამო გამოეღვიძა და შეეცადა მისთვის წინააღმდეგობის გაწევას. თუმცა, ამ დროს საგინაძემ ამოიღო ჯიბიდან დანა, ყელზე მიაღო და დანებება უბრძანა. მას შემდეგ, როდესაც საგინაძემ აბესლამიძეს შეაწყვიტა ყელზე ოქროს ჯაჭვი, წაართვა გარკვეული ფულადი თანხა, გადმოხტა ფანჯარიდან და გაუჩინარდა.

წინასწარ შეთანხმებული ქურდობა, მოცემულ შემთხვევაში, მამასადამე, გადაიზარდა უფრო მძიმე დანაშაულში — ყაჩაღობაში. ამის გათვალისწინებით წინასწარი ძიების დროს ორივე მათგანი მისცეს პასუხისმგებლობაში ყაჩაღობაში თანამონაწილეობისათვის. ხელვაჩაურის რაიონის სასამართლომ აღნიშნული საქმის განხილვისას გამოასწორა წინასწარი ძიების დროს დაშვებული შეცდომა, მიუთითა თავის განაჩენში, რომ „დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებუ-

ლი გარემოებები, მოწმობს იმაზე, რომ ა. ფუტყარაძესა და ჯ. საგინაძეს შორის შეთანხმება იყო ქურდობის ჩადენაზე და ა. ფუტყარაძის განზრახვა მიმართული იყო ქურდობისაკენ და არა ყაჩაღური თავდასხმისაკენ, რომელიც ჯ. საგინაძემ ჩაიდინა უშუალოდ.²⁶⁷ ამიგომ მისი მოქმედება მე-19, 96-ე მმ. მე-6 ნაწილიდან გადააკვალიფიცირა მე-19, 91-ე მმ. მე-3 ნაწილზე. მაშასადამე, ამსრულებლის მიერ გამოყენებული ძალადობა, ქონების მართლსაწინააღმდეგოდ დაუშლების მიზნით სასამართლომ მიიჩნია ამსრულებლის ექსცესად, რისთვისაც პასუხისმგებლობა სამართლიანად არ დააკისრა დამხმარეს. ამასთან დამხმარის მოქმედება თანამონაწილეობად დააკვალიფიცირა, თუმცა იმ დანაშაულის მიხედვით, რომელსაც მისი განზრახვა მოიცავდა, რაც სრულებით სწორი გადაწყვეტილებაა.

§ 2. დამხმარის ნებაყოფილებით ხელის აღება დანაშაულში თანამონაწილეობაზე

დამხმარის პასუხისმგებლობის წესის და მისი ფარგლების დადგენისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულში თანამონაწილეობაზე ნებაყოფილებით ხელის აღების საკითხის გამორკვევას. ნებაყოფილებით ხელის აღების ზოგადი დებულება, რომელიც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილებით არის განსაზღვრული, მისი ძირითადი შინაარსი შეიძლება დაყვანილი იქნას შემდეგზე: პირი, რომელიც ნებაყოფილებით და საბოლოოდ აიღებს ხელს დანაშაულის დამთავრებაზე, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მას მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაეკისრება, თუ მის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედება სხვა დანაშაულს წარმოადგენს. მაშასადამე, კანონი დაუსჯელობის გარანტიას უქმნის იმას, ვინც დანაშაული დაიწყო, განახორციელა მისი მომზადება ან მცდელობაც კი, თუმცა შემდეგ, საკუთარი ნებით, მისი ბოლომდე მიყვანის შესაძლებლობის გათვით-

²⁶⁷ ხელგაჩურის რაიონის სასამართლოს არქივი, 1998 წ., საქმე №1-116

ცნობიერების მიუხედავად, უარი თქვა დაწყებული დანაშაულის დასრულებაზე. ამასთან, იმ შემთხვევაში განთავისუფლება პირი საერთოდ პასუხისმგებლობისაგან, თუ მის მიერ უკვე ჩადენილი მოქმედება სხვა დანაშაულს არ წარმოადგენს.

აღნიშნული სისხლის სამართლის ნორმა, დამხმარე ბილიკია იმ ადამიანისთვის, რომელმაც თავისი დანაშაულებრივი ქმედებით საკმაოდ ღრმად შეტოპა, თუმცა დაწყებული ქმედების საკუთარი სურვილით მიტოვების შემთხვევაში, მას კვლავ ეძლევა შესაძლებლობა უმწიკელო და პატიოსან შრომით ცხოვრებას დაუბრუნდეს. კანონმდებლის მიერ ბოძებული ამ ჰუმანური აქტით ნებისმიერ ადამიანს, იქნება ეს ერთპიროვნულად მოქმედი ამსრულებელი თუ თანამონაწილე (თანაამსრულებელი, ორგანიზატორი, წამქმნელი თუ დამხმარე), შეუძლია თავიდან აიცილოს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

ამასთან, პასუხისმგებლობის აცილება იმ დანაშაულისთვის რომლისკენაც პირის მოქმედება იყო მიმართული, ცხადია, მაშინ არის შესაძლებელი, თუ მის მიერ შეწყვეტილი ქმედება ნებაყოფილებით ხელის ალების სათანადო პირობებს აკმაყოფილებს. ასეთ პირობებს უნდა მივაკუთნოთ შემდეგი:

ა) ნებაყოფილებით ხელის ალება დანაშაულზე მისი მომზადების ან მცდელობის სტადიაზე უნდა მოხდეს;

ბ) სუბიექტის მიერ შეწყვეტილი ქმედება ნებაყოფილებით ხასიათს უნდა ატარებდეს. დანაშაულის ჩადენაზე ხელის ამღებს გაყენობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ მოვლენათა ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე მას აქვს შესაძლებლობა ქმედების ბოლომდე მიყვანის. აქედან გამომდინარე, ნებაყოფილებითად არ შეიძლება ჩავთვალოთ დანაშაულის შეწყვეტა, რომელიც მისი განხორციელების პროცესში წარმომობილ ისეთ წინააღმდეგობებს უკავშირდება, რომლებსაც პირი დანაშაულის განხორციელების დასაწყისში არ ითვალისწინებდა, ან ითვალისწინებდა, მაგრამ მათ სათანადოდ ვერ აფასებდა. ამ კუთხით უნდა დავეთანხმოთ იმ ავტორთა მოსაზრებებს, რომლებიც ნებაყოფილებითად არ თვლიან ისეთ უარის თქმას დაწყებულ დანაშაულებრივ ქმედებაზე, რომელიც დანა-

შაულის ბოლომდე მიყვანისათვის ადრე არსებული ხელსაყრელი პირობების არსებითი გაუარესებით არის გამოწვეული.²⁶⁸

გ) ნებაყოფილებით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე უნდა იყოს საბოლოო, ე. ი. რაიმე მიზეზით დანაშაულის დამთავრების დროებითი გადადების გადაწყვეტილება პირს პასუხისმგებლობისაგან არ ანთავისუფლებს.

აღნიშნული პირობები თანაბრად ერცელდება, როგორც ერთ-პიროვნულად მოქმედი დამნაშავეს მიმართ, ასევე იმ პირის მიმართაც, ვინც სხვასთან ერთად თანამონაწილეობს დანაშაულში. ამასთან, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის სპეციფიკა ერთპიროვნულად მოქმედ დამნაშავესთან შედარებით განაპირობებს მასში მონაწილე პირთა ნებაყოფილებით ხელის აღების გარკვეულ თავისებურებებს. იგი, პირველყოფლისა, გამოიხატება იმაში, რომ დანაშაულის ჩადენაზე ერთი პირის მიერ ნებაყოფილებით ხელის აღება, სხვა თანამონაწილეებს, ერთობლივად განხორციელებული ქმედებისათვის, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან არ ათავისუფლებს, და მეორე, თანამონაწილეთა ნებაყოფილებით ხელის აღება, როგორც წესი, აქტიურია, რომლებიც მიმართული არიან სხვა თანამონაწილეებისაკენ იმ მიზნით, რათა მათ თავიანთი დანაშაულებრივი ქმედება შეწყვიტონ.

ნებაყოფილებით ხელის აღების უკანასკნელმა სპეციფიკამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა კიდევაც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლის მე-3 ნაწილში. მასში ნათქვამია, რომ „დანაშაულის ორგანიზატორს, წამქეზებელს და დამხმარეს არ დაეკისრებათ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მათ გადაარწმუნეს ამსრულებელი, დროულად შეაგყობინეს ხელისუფლების ორგანოს ან სხვაგვარად შეუშალეს ხელი ამსრულებელს ან სხვა თანამონაწილეს და ამით არ მისცეს დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობა.“ მაშასადამე, კანონმდებელი, თანამონაწილეთა ნებაყოფილებით ხელის აღების საფუძველზე მათი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის სხვა პირთა დანაშაულებრივი

²⁶⁸ იხ. მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე გვ. 186; Уголовное право России, учебник для вузов, общая часть, т. 1, ответственные редакторы А. И. Игнатов и Ю. А. Красиков, М., 1998, ст. 222

ქმედების შესაწყვეტად აქტიურ ჩარევას და ხელშეშლას მოითხოვს. ასეთი თავისებურება, ბუნებრივია, გამოწვეულია დანაშაულის ჩადენის სპეციფიური ფორმით, თანამონაწილეთა მოქმედებების ურთიერთდაკავშირებული ხასიათით, რომლებიდანაც ერთის მოქმედება გამოდის, როგორც ორგანული დამატება და გაგრძელება მეორის მოქმედების. ამიგომ, თანამონაწილის მიერ ნებაყოფილებითი ხელის აღება უნდა იყოს ერთობლივად დაწყებული დანაშაულის არა პასიური მიტოვება, არამედ აქტიური მოქმედება და წინააღმდეგობის გაწევა იმ მიზნით, რომ სხვა პირებმა თავიანთი დანაშაულებრივი ქმედება შეწყვეტონ.

აღსანაშნავია ისიც, რომ კანონმდებელი, ამავე ნორმაში, ნებაყოფილებით ხელის აღების საერთო პრინციპიდან გარკვეულ გამონაკლისს უშვებს მხოლოდ დამხმარესთან მიმართებაში. „დამხმარეს — მითითებულია დასახელებული მუხლის მე-3 ნაწილის ბოლო წინადადებაში — აგრეთვე არ დაეკისრება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან არ შეასრულა ამსრულებლისათვის ან სხვა თანამონაწილისათვის შეპირებული ქმედება ანდა დანაშაულის დამთავრებამდე უკან დაიბრუნა დანაშაულის ჩასადენად გადაცემული იარაღი ან სხვა საშუალებები.“ დასახელებული ნორმის ნაწილში ჩვენს მიერ ხაზგასმული სიტყვები აჩვენებს, რომ დამხმარეს გამონაკლისის სახით უმოქმედობის გზითაც ხელეწიფება ხელი აიღოს დანაშაულის ჩადენაზე. გარდა ამისა, თუ დამხმარეს ჯერ კიდევ არ განუხორციელებია მოქმედება, რომელიც ამსრულებელმა შეიძლება დანაშაულის ჩასადენად გამოიყენოს, ან მართალია, განუხორციელა ასეთი მოქმედება, მაგრამ შემდეგ თავისი მოქმედების უშუალო შედეგი მოსპო (დანაშაულის დამთავრებამდე უკან დაიბრუნა იარაღი ან სხვა საშუალებები), ასეთ შემთხვევებში, კანონმდებლის მიერ დამხმარის ნებაყოფილებით ხელის აღებისათვის აუცილებელ მოთხოვნილებას, როგორც ჩანს, არ წარმოადგენს ის, რომ მან აქტიური მოქმედებებით აუცილებლად აღკვეთოს დანაშაულის განხორციელება.

ამრიგად, გადმოცემული მუხლის ზოგადი ანალიზიდან გამომდინარე შეგვიძლია გავაკეთოთ შემდეგი სახის ზოგადი დასკვნა: ის საერთო ლეზულება, რომ თანამონაწილეთა მიერ ნებაყოფილებით

თი ხელის აღება აქტიური უნდა იყოს და ამ მოქმედებების მეშვეობით თავიდან უნდა იქნას დანაშაული აცილებული, მოცემული საკითხისადმი დიფერენცირებული მიდგომის გზით გადაწყვეტის აუცილებლობას არ გამოორიცხავს, რადგან თანამონაწილეობისას, მის ცალკეულ სახეობრივ გამოვლინებებთან დამოკიდებულებაში ნებაყოფილებით ხელის აღებას აქვს თავისი თავისებურებები.

აღნიშნულთან დაკავშირებით თანამონაწილეობისას, ამ სიგყვის ეიწრო გაგებით, უნდა გამოეყოს ორი ფიგურა: დამხმარე, როგორც ჩვენი უშუალო კვლევისა და ინტერესის საგანი, და ამსრულებელი, როგორც თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის მთავარი ფიგურა, რომლის მოქმედების ხასიათზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული დამხმარის დანაშაულში თანამონაწილეობაზე ნებაყოფილებით ხელის აღებისა და მისი პასუხისმგებლობის მოცულობის საკითხი.

თანამონაწილეობისას ამსრულებლის განსაკუთრებული მდგომარეობა გამოიხატება იმაში, რომ ის უშუალოდ ასრულებს დანაშაულს და შესაბამისად, დამხმარის დანაშაულებრივი განზრახვის ხორცშესხმა მისი მოქმედების მეშვეობით ხდება. აქედან გამომდინარე, თუ ამსრულებელი უარს იცხვის დანაშაულებრივი ქმედების გაგრძელებაზე დამხმარეს, რამდენადაც არ უნდა სწყუროდეს შედეგის მიღწევა, იგი მაინც არ განხორციელდება. ეს ობიექტური რეალობაა და იგი, უდაოდ ახდენს ზეგავლენას დამხმარის პასუხისმგებლობის მოცულობაზე, რომლის შესახებაც აქვე მოგახსენებთ. თუმცა, მანამდე უნდა გამოვარკვიოთ ის საკითხიც, თუ როგორია თავად ამსრულებლის, როგორც თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის მთავარი ფიგურის, ნებაყოფილებით ხელის აღების ხასიათი. კერძოდ, განსხვავდება თუ არა იგი ერთპიროვნულად მოქმედი დამნაშავის ნებაყოფილებითი ხელის აღებისაგან?

დამსულ კითხვას უარყოფითად უნდა ეუპასუხოთ. ეს გარემოება უნდა აეხსნათ იმით, რომ ერთპიროვნულად მოქმედი დამნაშავის მსგავსად თანამონაწილეობის დროსაც შემადგენლობის შესაბამისი მოქმედების ბაგონ-პაგრონი მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის ამსრულებელია. თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულში

ამსრულებელს, მისთვის მინდობილი როლიდან გამომდინარე, ხელეწიფება თავისივე შეწყვეტილი მოქმედების მეშვეობით თავიდან აიცილოს ის შედეგი რომლის მიღწევისაც სხვა თანამონაწილეები ცდილობდნენ. ამიგომ, დანაშაულის ნებაყოფილებითი მიგოვების საფუძველზე მისი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის რაიმე დამატებითი პირობა, იმასთან შედარებით, რომლებიც ერთ-პიროვნულად მოქმედი დამნაშავის მიმართ არის დადგენილი, არ მოითხოვება. ამასთან, ხაზი უნდა გაუსვათ იმ გარემოებასაც, რომ თანამონაწილეობისას თუ ამსრულებლის ნებაყოფილებითი ხელის აღება ერთპიროვნულად მოქმედი დამნაშავის ნებაყოფილებით ხელის აღებას ემსგავსება, მეორეს მხრივ, იგი განსხვავდება თანამონაწილეთა ნებაყოფილებით ხელის აღებისაგან. ეს სხვაობა ძირითადად მდგომარეობს იმაში, რომ პირველი მათგანისათვის არ არის აუცილებელი იმ ღონისძიებათა მიღება, რომლებიც სხვა თანამონაწილეთა დანაშაულებრივი მოქმედებების შეწყვეტას უნდა იწვევდნენ. ეს ბუნებრივიც არის, ვინაიდან ამსრულებლის მიერ უარის თქმა დანაშაულზე ნიშნავს იმას, რომ მათი მოქმედებები ვეღარ ჰპოვებენ შემდგომინდელ გაგრძელებას და დანაშაულიც შესაბამისად ვეღარ იქნება მიყვანილი ბოლომდე.

ეს რაც შეეხება ამსრულებლის საკუთარი ნებით შეწყვეტილი დანაშაულებრივი მოქმედების ხასიათს. ამჟამად კი საინტერესოა, თუ როგორია თავად დამხმარის პასუხისმგებლობის მოცულობის ფარგლები ამსრულებლის მიერ დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე უარის თქმის შემთხვევაში. დამხმარის მოქმედება ასეთ პირობებში უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულის მომზადებად თუ იმაზე დამოკიდებულებაში რომელ სტადიაზეც ამსრულებელმა შეწყვიტა დანაშაულებრივი მოქმედება?

სისხლის სამართლის ლიგერაგურაში ამ საკითხის გარშემო ერთიანი პოზიცია არ არის ჩამოყალიბებული. კრიმინალისტთა გარკვეული ნაწილი თვლის, რომ ამსრულებელმა ვინაიდან უარი თქვა დაწყებული დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე, ეს აღნიშნავს იმას, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა ჩაიშალა. ამიგომ, მათი აზრით, თანამონაწილეებმა პასუხი უნდა აგონ დანაშაულის მომზადებისათვის დამოუკიდებლად იმისა, თუ რომელ სტადიაზე შეწყვიტა

ამსრულებელმა დანაშაულებრივი ქმედება.²⁶⁹ კრიმინალისგთა მეორე ნაწილი კი, უპირისპირდება ამ მოსაზრებას და თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხს აყენებს დანაშაულის მომზადებისათვის ან მცდელობისათვის — იმაზე დამოკიდებულებაში, თუ რომელ სტადიაზე მოხდა ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღება.²⁷⁰

ჩვენ მართებულად უკანასკნელი პოზიცია მიგვაჩნია. დამხმარემ თუ დანაშაულის ხელშეწყობა დაასრულა და იგი ამსრულებლის მოქმედების მეშვეობით დანაშაულის მომზადებას გასცდა და გადაიზარდა მცდელობაში, ე. ი. მოქმედებაში, რომელიც უშუალოდ არის მიმართული დანაშაულის ჩადენაზე, ასეთ მდგომარეობაში ამსრულებლის ნებაყოფილებით ხელის აღება არ უნდა იყოს ის საფუძველი, რომ დამხმარის მოქმედებას უკუქცევითი ძალა მიანიჭოს და მან პასუხი დანაშაულის მომზადებისთვის აგოს. ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედება უნდა არსებობდეს იმ სტადიამდე სანამ ამსრულებელს არ აუღია ხელი თავის მოქმედებაზე. ეს გარემოება უნდა აეხსნათ იმით, რომ ამსრულებელი, რომელიც თანამონაწილეთა მიერ დაწყებულ მიზეზობრივ კავშირს აგრძელებს, იგი მათი შერაცხვის მოცულობას განსაზღვრავს იმ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის, რომელიც თანამონაწილეთა განმრახვით არის მოცული. ამიტომ, თუ ამსრულებელი ერთობლივად დაწყებულ მოქმედებას დანაშაულის მცდელობაზე ნებაყოფილებით მიაწვდის თავს და ამ განსაკუთრებული პირადი გარემოების საფუძველზე განთავისუფლება პასუხისმგებლობისაგან, ეს გარემოება ვერ გამოდგება იმ საფუძველად, რომ დამხმარის მოქმედება (რომელმაც ამსრულებლის მოქმედებასთან ერთად მცდელობის სტადიას მიაღწია), დანაშაულის მომზადებად გადააქციოს. დამხმარემ ასეთ შემთხვევაში პასუხი უნდა

²⁶⁹ П. Ф. Тельнов, Ответственность за соучастие в преступлении, М., 1978, ст. 64; У. Джекбаев, Л. Вайсберг, Р. Суданова, Соучастие в преступлении, Алма-Ата, 1981, ст. 139

²⁷⁰ დ. სულაქელიძე, დანაშაულის მცდელობა და ნებაყოფილებით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე // ჟ. „საპრატალი“, 1991, №3-4, გვ. 10-11; ვ. პრზოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 324-325; მ. შნიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 85, ვან ცი, დასახელებული ნაშრომი, 225; ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 47

აგოს დანაშაულის მცდელობისათვის. ამსრულებლის ნებაყოფილებით ხელის ალება ვერ გააბათილებს უკვე მანამდე არსებულ თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულის მცდელობას, ისევე როგორც, ის ვერ გააბათილებს იმ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას, რომლებმაც ხელი არ აიღეს დანაშაულში თანამონაწილეობაზე. ამ შემთხვევაში, დამხმარის მოქმედების იურიდიული კვალიფიკაცია უნდა იყოს ისეთივე, როგორც ეს თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარეობს, ე. ი. თანამონაწილემ პასუხი უნდა აგოს დანაშაულის მომზადებისათვის ან მცდელობისათვის — იმაზე დამოკიდებულებაში, რომელ სტადიაზეც ამსრულებელი შეწყვეტს დანაშაულებრივ ქმედებას.

აქვე უნდა დავძინოთ ისიც, რომ თანამონაწილეობის დროს ამსრულებელმა ნებაყოფლობით თუ მცდელობის სტადიაზე აიღო ხელი დანაშაულზე, ხოლო დამხმარის მოქმედება (რომელმაც ხელი არ აიღო დანაშაულზე) თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის მცდელობად კვალიფიცირდება, ეს გარემოება, აქცესორული თეორიის კრიტიკოსთა საყურადღებოდ უნდა ითქვას, რომ თავისთავად არ არის იმ დასკვნის გაკეთების საფუძველი, რომ დანაშაულის ამსრულებლის გარეშე აქ არსებობს თანამონაწილეობა დანაშაულში, რაც მათი აზრით, ეწინააღმდეგება თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას.

რეალურ სინამდვილეში, ასეთ შემთხვევებში, არა თუ არ არის ამსრულებლი, არამედ მისი მოქმედების მეშვეობით აღწევს ერთობლივი ქმედება დანაშაულის მცდელობის სტადიას. თუმცა, ის გარემოება, რომ ამსრულებელი ნებაყოფილებით ხელის ალების საფუძველზე თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, ეს გამოწვეულია წმინდა პერსონალური ფაქტორით და კანონმდებლის მიერ დადგენილი ამ შედავითი სარგებლობს მხოლოდ ის, ვინც მას პირადად დაიმსახურებს.

ამსრულებელთან შედარებით სხვაგვარია დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის ალება დამხმარის მხრიდან. ეს ხასიათი ძირითადად თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულის რთული მექანიზმით და იმ როლით არის განპირობებული, რომელსაც თანამონაწილის ეს სახე ერთობლივად ჩადენილ დანაშაულში თამაშობს.

დამხმარის როლი გამოიხატება იმაში, რომ იგი ხელს უწყობს დანაშაულის ამსრულებელს და მისი მოქმედების მეშვეობით აღწევს დასახულ მიზანს. მაშასადამე, დამხმარის მოქმედება და მის მიერ დასახული მიზნის მიღწევა სხვა პირის მოქმედებით არის გაშუალებული. დანაშაულში მონაწილეობის ამგვარი მექანიზმი შესაბამისად განსაზღვრავს ნებაყოფილებით ხელის აღების გარკვეულ თავისებურებებს. ამასთან, ეს თავისებურებები დანაშაულში ხელშეწყობის აღმოჩენის ცალკეულ სახეობრივ გამოვლინებებზეც არის დამოკიდებული. მაგალითად, იმ საკითხის მხედველობაში მიღებით დანაშაულში დახმარება ფიზიკურია თუ ფსიქიკური, ან თავად ფსიქიკური დახმარება დანაშაულის წინასწარ შეპირებულ დაფარვაში გამოიხატა თუ სხვა რომელიმე სახით, შესაძლებელია სხვადასხვა იყოს დანაშაულზე ნებაყოფილებით ხელის აღების პირობებიც.

ინტელექტუალური დამხმარე გემოქმედებას ახდენს ამსრულებლის შეგნებაზე და ნებაზე. აქედან გამომდინარე, მისი მოქმედების თანდართულ ობიექტად, რომელზედაც იგი უშუალოდ გემოქმედებს, შეგნებული ადამიანის ფსიქიკა გვევლინება, რომელშიც მას შეაქვს გარკვეული ცვლილებები. მას შემდეგ, როდესაც დამხმარე ამსრულებლის ფსიქიკაში განსაზღვრულ ცვლილებებს გამოიწვევს, დაუშვათ, მისცემს რჩევა-დარიგებას, მითითებას, ინფორმაციას და ა. შ., იგი დანაშაულის პასიური მონაწილე ხდება. დანაშაულის განხორციელების ბედი მთლიანად ამსრულებლის ხელში გადადის, რომელიც მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შესაბამისად იქცევა. დამხმარე დანაშაულის ჩადენაზე კარგავს უშუალო კონტროლს.

დანაშაულში მონაწილეობის ამგვარი მექანიზმი დამხმარის მხრიდან ნებაყოფილებით ხელის აღებისათვის აქტიურ ხასიათს მოითხოვს. დამხმარემ, რომელმაც ხელშეწყობა აღმოუჩინა ამსრულებელს და ამ უკანასკნელის მოქმედების მეშვეობით დაუდვა საფუძველი მიზეზობრივი კავშირის შემდგომინდელ განვითარებას, ასეთ შემთხვევაში, მისი მხრიდან უკვე აღმოჩენილი ხელშეწყობის მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება ნებაყოფილებითი ხელის აღებისათვის საკმარისი საფუძველი ვერ იქნება. დამხმარის დანაშაულებრივი განზრახვის რადიკალურ შემობრუნებას ან თავისთავად გულწრფელ მონანიებას არ შეუძლია ამსრულებლის დანაშა-

ულებრივი ხელყოფა შეაჩეროს, ან გაუენებელყოს ის წილი ძალისხმევის, რომელიც ამსრულებლის განმრავლის განმტკიცების მიზნით დანაშაულის ჩასადენად იყო მიმართული. ფსიქიკურმა დამხმარებმა, ასეთ ვითარებაში აქტიური ღონისძიებები უნდა მიიღოს დანაშაულის შესაწყვეტად, ხოლო მოგჯერ თავისი მოქმედებების უშუალო შედეგის აღსაკვეთად.

ამასთან, უკანასკნელი პირობა ინტელექტუალური დახმარების ცალკეულ სახეობრივ გამოვლინებაზეა დამოკიდებული. რიგ შემთხვევებში ინტელექტუალური დახმარების მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღებისათვის საკმარისია მხოლოდ თავისი აღრიხდელი ქცევის უშუალო შედეგი მოსპოს.

ავილთ ინტელექტუალური დახმარების ისეთი სახე, როგორიც არის წინასწარ შეპირებული დანაშაულის დაფარვა.²⁷¹ იურიდიულ ლიტერატურაში ერთხმადაა აღიარებული, რომ დანაშაულში ხელშეწყობის ეს სახე ერთობლივად განხორციელებული დანაშაულის შემადგენელ ელემენტს წარმოადგენს, ვინაიდან იგი წინასწარი შეპირების ფაქტით მიზეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულთან. ამასთან, მისი დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩაბმის მექანიზმი მდგომარეობს იმაში, რომ ამსრულებელი დანაშაულის განხორციელების პროცესში მხედველობაში იღებს შეპირებული მოქმედების შესრულებას. კერძოდ, მან იცის, რომ დანაშაულის დასრულების შემდეგ დამხმარე მისცემს თავშესაფარს, გაანადგურებს დანაშაულის კვალს, დაფარავს დანაშაულებრივი გზით ნაშონ საგნებს და ა. შ. ამის წარმოდგენა ამსრულებლის შეგნებაში ზრდის შანს იმისათვის, რომ იგი თავიდან აიცილებს პასუხისმგებლობის მუქარას, რაც თავისთავად ასუსტებენ მის შეგნებაში იმ მოტივებს, რომლებმაც იგი დანაშაულის ჩადენისაგან უნდა შეაკავონ.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, იმ შემთხვევაში, თუ დამხმარის მოქმედება წინასწარ შეპირებულ დაფარვაში გამოიხატა, მაგრამ შემდეგ, მოსალოდნელი სასჯელის შიშით ან სხვა რაიმე მოტივით, დამხმარე შეპირებულის შესრულებას გადაიფიქრებს და

²⁷¹ ამ პარაგრაფში ქვევით, სადაც მოხსენიებული იქნება წინასწარ შეპირებული დაფარვა, იქვე ვგულისხმობთ წინასწარ შეპირებულ დანაშაულის განუცხადებლობას და მიწნებებლობასაც.

ამის თაობაზე დროულად და მტკიცედ განუცხადებს ამსრულებელს, ამით იგი უკეთებს ნეიგრალობებს იმ ფსიქიკურ გემოქმედებას, რომელიც მან თავისი წინასწარი შეპირებით მოახდინა. ამიგომ ამსრულებელი, თუ მაინც მიიყვანს განზრახულ მოქმედებას ბოლომდე, ეს იქნება, ჩვენი აზრით, ინდივიდუალურად განხორციელებული დანაშაული, მოცემული დამხმარის მხრიდან ხელშეწყობის აღმოჩენის გარეშე. ვინაიდან, ასეთ შემთხვევაში ირღვევა ის მექანიზმი, რომლის მიხედვითაც დამხმარის ადრინდელი მოქმედება უნდა ყოფილიყო ჩაბმული ერთიან დანაშაულებრივ მოქმედებაში. ამ მექანიზმის რღვევის პირობა გამოიხატება იმაში, რომ დამხმარის უარის გაცხადების შემდეგ ამსრულებელი, რეალურად, დანაშაულს ჩადის შეპირებული მოქმედების შესრულების მხედველობაში მიღების გარეშე. აქედან გამომდინარე, ისპობა ის პირობები, რომლებიც ამსრულებლის შეგნებაში წინასწარი შეპირებით ასუსტებდნენ იმ მოტივებს, რომლებსაც ის დანაშაულის ჩადენისაგან უნდა შეეკავებიათ. მაშასადამე, დამხმარე უკეთებს ნეიგრალობებს თავისი მოქმედების უშუალო შედეგებს და ის აღარ არის მონაწილე იმ დანაშაულის, რომელსაც ჩადის ამსრულებელი.

მაგრამ, იმ შემთხვევაში, თუ დამხმარე მხოლოდ შეპირებული მოქმედების შეუსრულებლობით შემოიფარგლება და ამ გადაწყვეტილების შესახებ არ აცნობებს ამსრულებელს, მაშინ, სამართლიანად შენიშნავს ვ. პროხოროვი, რომ შეპირებული მოქმედების თავისთავად შეუსრულებლობას არ შეუძლია თავისი მოქმედების უშუალო შედეგი მოსპოს. მას არ შეუძლია მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ის რიგისობა შეაჩეროს, რომელიც მიცემულ შეპირებასა და ამსრულებლის მოქმედებას შორის არსებობს, ვინაიდან ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენა დამხმარის შეპირებული მოქმედების შესრულების მხედველობაში მიღებით ხორციელდება.²⁷² ამიგომ, ასეთ შემთხვევაში დამხმარე პასუხს აგებს ამსრულებლის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის.

ინტელექტუალური დახმარება დანაშაულში წინასწარ შეპირებული დაფარვის გარდა, თუ რომელიმე სხვა სახით გამოვლინდება, (იქნება ეს რჩევა-დარიგება, მითითება, ინფორმაციის მიწო-

²⁷² ვ. პროხოროვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 324-325;

დება და სხვ.), მაშინ ნებაყოფილებით ხელის ალებისათვის დამხმარე ვალდებულია დროულად გაუკეთოს მობილიზება თავის ძალისხმევას და იგი მიმართოს დანაშაულის ამსრულებლისაკენ, რათა არ მისცეს მას დანაშაულის დამთავრების შესაძლებლობა. კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე დამხმარეს ასეთი შედეგის მისაღწევად შეუძლია სხვადასხვაგვარი ღონისძიებები მიიღოს. ყველაზე უფრო უბრალო საშუალებას დანაშაულის ასაცილებლად შეიძლება წარმოადგენდეს ამსრულებლის დარწმუნება, რათა მან გადაიფიქროს დანაშაულის ჩადენა. ამისათვის დამხმარეს ფსიქიკური ინტენსიობის სხვადასხვა საშუალებები შეუძლია გამოიყენოს, რომლებმაც კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე უნდა შექმნან ამსრულებლის შეგნებაში ისეთი საპირისპირო მოტივები, რომლებმაც იგი დანაშაულის ჩადენისაგან უნდა შეაკავონ. ამსრულებელზე დამხმარის მხრიდან ფსიქიკური გემოქმედების ასეთ საშუალებებს შეიძლება წარმოადგენდეს: რჩევა-დარიგება, დაჟინებული და ენერგიული თხოვნა, შეპირება რაიმე სამსახურის გაწევის და ა. შ.

წარმატება ამ საშუალებების არსებითად არის დამოკიდებული იმ ურთიერთობებზე, რომელიც დამხმარესა და ამსრულებელს შორის არსებობს, ასევე ამსრულებლის პიროვნული მახასიათებლების ინდივიდუალურობაზე, მის მიერ დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების ხარისხზე და სხვა. ზოგჯერ იმდენად ღიძია ამსრულებლის პირადი დაინტერესება, გულის წადილი და განწყობა დანაშაულის ჩადენაზე, რომ დამხმარის ინტელექტუალურმა ძალისხმევამ, მიმართულმა დანაშაულის ასაცილებლად, ყოველთვის შესაძლებელია არ გამოიღოს სათანადო ნაყოფი. ამიტომ, დამხმარეს უნდა ჰქონდეს, და აქვს ცხადია კიდევაც, იმის უფლება, რომ მან სხვა ღონისძიებებიც მიიღოს, რომლებიც ამსრულებლის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების დასრულების შესაძლებლობას გამოორიცხავენ. დამხმარის მხრიდან ასეთ ღონისძიებებს შეიძლება წარმოადგენდეს ამსრულებლისთვის ფიზიკური წინააღმდეგობის გაწევა, მის მიმართ მუქარის განხორციელება, ხელისუფლების ორგანოებისათვის დროული შეტყობინება, რომ მზადდება დანაშაული, გაფრთხილება იმ პირისა, ვის მიმართაც დანაშაულებრივი ხელყოფა იგეგმება და

სხვა. ერთი სიგყვით, ეს უნდა იყოს აქტიური მოქმედებები მიმართული დანაშაულის აღკვეთისაკენ.

დანაშაულში ინტელექტუალური ხელშეწყობის უკანასკნელ სახეებთან მიმართებაში დამხმარის ნებაყოფილებით ხელის აღების საფუძველზე პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების პირობას დანაშაულის თავიდან აცილება უნდა წარმოადგენდეს. დამხმარემ, რომელმაც რჩევა-დარიგებით, მითითებით, ინფორმაციის მიწოდებით შესაბამისი ფსიქიკური ზეგავლენა იქონია ამსრულებელზე, აქ შეუძლებელია სწორად ჩაითვალოს მ. კოვალიოვის მიერ სისხლის სამართლის ლიგერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ფსიქიკური თანამონაწილე მასზე დამოკიდებულ ღონისძიებათა მაქსიმუმს თუ გამოიყენებს დანაშაულის ასაცილებლად, მაგრამ ამსრულებელი მაინც მიიყვანს დანაშაულს ბოლომდე, ამით იგი თითქოსდა სპობს მიზეზობრივ კავშირს თავის წინა მოქმედებასა და ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს შორის. ამიტომ, დამხმარე უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან.²⁷³

რეალურ სინამდვილეში დახმარება დანაშაულში თუ ინტელექტუალური დახმარების დასახელებულ ფორმებში გამოვლინდა ისინი თავისი არსით და მისი დანაშაულში ჩაბმის მექანიზმის თავისებურებით არაავითარ შემთხვევაში არ იძლევიან აღნიშნული მოსაზრების მტკიცების საფუძველს. დამხმარემ, რომელმაც ამსრულებელს მისცა რჩევა-დარიგება, მითითება, მიაწოდა ინფორმაცია, და მაშასადამე, ამსრულებლის ფსიქიკაში შეიგანა გარკვეული კორექტივები, აქ უკვე სახეზე გვაქვს ობიექტური შედეგი ინტელექტუალური დახმარების, რომელსაც ამსრულებელი პრაქტიკულად იყენებს დანაშაულის განხორციელების პროცესში. წარმოვიდგინოთ ასეთი შემთხვევა, დაუშვათ მავანს გადაწყვეტილი აქვს მოკლას თავისი დაუძინებელი მგერი, რომლის საიდუმლო ადგილსამყოფელი იცის მხოლოდ დამხმარემ. იგი გარკვეული თანხის მიღების შემდეგ გასცემს მის საიდუმლო თავშესაფარს, თუმცა შემდეგ, მოსალოდნელი მძიმე შედეგების შიშით შეეცდება დანაშაულის თავიდან აცილებას. რისთვისაც ის მაქსიმალურად გამოიყენებს მის ხელთ არსებულ ყვე-

²⁷³ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, მეორე ნაწილი, გვ. 190-191

ლა შესაძლებლობას, მაგრამ მაინც ეერ მოახერხებს დანაშაულის თავიდან აცილებას.

დამხმარის მიერ გაცემული ინფორმაციის შემდეგ მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ის თანამიმდევრობა, რომელიც მოცემულ მაგალითშია ასახული შეიძლება დარღვეული ყოფილიყო დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებით. მაგრამ პოზიციას, რომელსაც იცავს მ. კოვალიოვი, თუ კი მას აღნიშნული მაგალითის კონტექსტში ჩავსვამთ და ვიგყვით, რომ დამხმარემ მიღებული აქტიური ღონისძიებებით მიზეზობრივი კავშირი მოსპო მის მიერ მოცემულ ინფორმაციასა და შედეგს შორის, მაშინ ეს აღნიშნავს იმას, რომ დამხმარემ, თითქოსდა ამსრულებელთა გონებიდან უნდა შეძლოს მის მიერ გაცემული ინფორმაციის „ამოშლა.“ რაც ცხადია სრული ალოგიზმია, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ამის მიღწევა შეგნებული ადამიანის ფსიქიკიდან შეუძლებელია, არამედ იმიტომაც, რომ ასეთის მიღწევის შემთხვევაში უკვე მოცემულ დროს და მოცემულ ადგილზე დანაშაულებრივი შედეგი არ დადგებოდა და შესაბამისად არც მიზეზობრივი კავშირის არსებობა არ არსებობის საკითხი დაისმებოდა დამხმარის მიერ აღმოჩენილ ფსიქიკურ ხელშეწყობასა და ამსრულებელთა მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ შედეგს შორის. ერთი სიტყვით, ამ შემთხვევაში და საერთოდ ინტელექტუალური დახმარების სხვა სახეების მიმართაც (წინასწარ შეპირებული დაფარვის, განუცხადებლობის და მიმნებებლობის გამოკლებით) არ შეიძლება საუბარი იყოს მიზეზობრივი კავშირის გაუქმებაზე აღმოჩენილ ხელშეწყობასა და დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის.

აქტიური მოქმედების ფორმას უნდა ატარებდეს დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღება ფიზიკური დამხმარის მხრიდანაც მაშინ, როდესაც იგი განახორციელებს რაიმე მოქმედებას, რომელიც ამსრულებელმა შეიძლება დანაშაულის ჩასადენად გამოიყენოს. ღონისძიებები მიმართული დანაშაულის შეჩერებისაკენ ამ შემთხვევაშიც ისეთივე შეიძლება იყოს, როგორც ინტელექტუალური დახმარების დროს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ინტელექტუალური დახმარების უკანასკნელ სახეებთან შედარებით (რომლებთან მიმართებაშიც ნებაყოფილებით ხელის აღებისათვის აუცილებელი მოთხოვნებიდან დანაშაულებრივი ქმედების თავიდან აცილე-

ბა) ფიზიკური დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღებას გარკვეული სპეციფიკაც ახასიათებს. კერძოდ, ფიზიკური დამხმარე თავისი მოქმედების უშუალო შედეგებს თუკი გააუვნებელყოფს (როგორც ეს წინასწარ შეპირებული დაფარვის შემთხვევაშია შესაძლებელი, როდესაც დამხმარე არ ასრულებს შეპირებულ მოქმედებას და ამის შესახებ დროულად აცხადებინებს დანაშაულის ამსრულებელს), მაშინ მას ნებაყოფილებით ხელის აღებისათვის არ მოეთხოვება აუცილებლად განახორციელოს ისეთი მოქმედებები, რომლებმაც ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედების აცილებასთან უნდა მიგვიყვანონ. მაგალითად, თუ ფიზიკური დახმარება დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა გადაცემაში გამოიხატა, მაშინ დამხმარემ ამსრულებელს დანაშაულის დამთავრებაზე უკან უნდა წაართვას ეს საშუალებები, ხოლო მისი ხელშეწყობა თუ დანაშაულის დაბრკოლებათა აცილებაში გამოვლინდა, მაშინ დროულად უნდა აღადგინოს ეს დაბრკოლებები და ამის შესახებ აცნობოს დანაშაულის ამსრულებელს. დამხმარის მიერ განხორციელებული მოქმედებები, თუ წარუმატებელი აღმოჩნდება, ე. ი. უკან ვერ დაიბრუნებს დანაშაულის იარაღს, ვერ აღადგენს დაბრკოლებებს და ა. შ., მაშინ იგი ვალდებულია წინააღმდეგობის გაწევით ან სხვა გზით აღკვეთოს დანაშაულის განხორციელება.

დამხმარემ თავისი მოქმედების ადრინდელი შედეგების გაუვნებელყოფა თუ შეძლო, ეს აღნიშნავს, რომ მან თავისი მოქმედებით მოსპო ის პირობები, რომლებიც დანაშაულის ჩადენაში ამსრულებელს უნდა გამოეყენებინა. დამხმარის მხრიდან ასეთი შედეგის მიღწევამ შესაძლებელია თავისთავად განაპირობოს ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედების შეწყვეტა. თუმცა, არც ის არის გამორიცხული, რომ ამსრულებელმა თვითონ გამოძებნოს სათანადო საშუალებები, ან დაძლიოს დამხმარის მიერ აღდგენილი დაბრკოლებები და მაინც მიიყვანოს დაწყებული დანაშაული ბოლომდე. ეს კი უნდა აღნიშნავდეს მხოლოდ ერთს, რომ დანაშაული რომლის ჩადენაც დამხმარეს განზრახული ჰქონდა ამსრულებელთან ერთად თავისი ხელშეწყობის გაერთიანების ფორმით, მაგრამ შემდგომში გადაიფიქრა და ნებაყოფილებით მოსპო მიზეზობრივი კავშირის განვითარება თავის ადრინდელ მოქმედებასა და ამსრულებ-

ლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს შორის, ასეთ შემთხვევაში, დანაშაული განხორციელებულია მისი მონაწილეობის გარეშე. ამიგომ, ასეთი პირის მხარეს რეალურად არის ყველა პირობა, რომელიც დამხმარის ნებაყოფილებით ხელის აღებისთვისაა აუცილებელი.

ფიზიკური დამხმარის ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენს ისიც, რომ იგი თანამონაწილეთა შორის (მხედველობაში გვაქვს ორგანიზატორი, წამქმნებელი და ინტელექტუალური დამხმარე) ერთადერთი სახეა, რომელსაც გარკვეულ შემთხვევებში უმოქმედობის ფორმითაც ხელეწიფება ხელი აიღოს დანაშაულის ჩადენაზე. ეს არის შემთხვევათა ისეთი კატეგორიები, როდესაც დამხმარე თავის თავზე იღებს მოვალეობას, ამსრულებელს შეუქმნას დანაშაულის ჩადენის პირობები, მაგრამ შემდეგ არ ასრულებს ამას. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ, დამხმარე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან უნდა გაეანთავისუფლოთ მაშინ, როდესაც იგი ამსრულებელს პირდება, რომ გადასცემს დანაშაულის ჩასადენად სათანადო საშუალებებს (მაგალითად, გასაღებს სეიფის გასაქურდად), ან კიდევ, ააცილებს დანაშაულის დაბრკოლებებს (მაგალითად, საწყობის გაქურდვის მიზნით ღიად დაგოვებს კარებს), მაგრამ შემდეგ არ ასრულებს შეპირებულ მოქმედებებს. მსგავსი მოქმედებების შეუსრულებლობა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი უნდა იყოს არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ამსრულებელი ვერ ჩადის ან არ ჩადის დანაშაულს, და ე. ი. დამხმარემ უმოქმედობითაც შეძლო თავიდან აეცილებინა დანაშაულის განხორციელება, არამედ მაშინაც, თუ ამსრულებელი ნახულობს სხვა საშუალებებს ან იყენებს სხვა ხერხებს და განზრახული მოქმედება მიყავს ბოლომდე. აღნიშნულ შემთხვევებში, დამხმარის უმოქმედობის გზით დანაშაულზე ნებაყოფილებით ხელის აღების ამოცანა უნდა დაიყვანებოდეს არა იმაზე, რომ დამხმარეს უმოქმედობის გზითაც შეუძლია აიცილოს დანაშაული და დანაშაულის აცილების შემთხვევაში უნდა ვცნოთ ნებაყოფილებითი ხელის აღება, არამედ ამისათვის საკმარისია, რომ დამხმარემ არ შეასრულოს თავისი ფიზიკური ხელშეწყობა. ამით ის თავისთავად ვეღარ იქნება იმ დანაშაულის მონაწილე, რომელსაც სჩადის დანაშაულის ამსრულებელი.

ამრიგად ზემოთ გაკეთებული ანალიზი აჩვენებს, რომ დამხმარესთან მიმართებაში დანაშაულზე ნებაყოფილებით ხელის ალება დიფერენცირებული მიდგომის გზით უნდა განიხილებოდეს. იმ გარემოების მხედველობაში მიღებით თუ დამხმარე რომელი ხერხით შეუწყო ხელი ან აპირებდა ხელშეწყობას (შეპირდა ამსრულებელს დანაშაულის ჩასადენად იარაღი, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა) ნებაყოფილებით ხელის ალებისათვის მას ზოგჯერ მოეთხოვება წინააღმდეგობის გაწევით ან სხვა გზით დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების პროცესი აღკვეთოს, ზოგჯერ კი, ამისათვის საკმარისია თავისი ქმედების უშუალო შედეგი გააუვნებელყოს ან არ შეასრულოს შეპირებული მოქმედება, რომელიც ამსრულებელს უნდა გამოეყენებინა. უკანასკნელ შემთხვევებში ამსრულებელი თუ მაინც მიიყვანს განზრახულ მოქმედებას ბოლომდე დამხმარე პასუხისმგებლობისაგან უნდა გათავისუფლდეს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეუძლებელია გავიზიაროთ სისხლის სამართლის ლიგერატურაში გამოთქმული ის ზოგადი თვალსაზრისი, რომლის თანახმადაც, იმ შემთხვევებში, თუ თანამონაწილეთა მხრიდან ნებაყოფილებით ხელის ალების მცდელობა არ დასრულდა წარმატებით და ამსრულებელმა მაინც ჩაიდინა დანაშაული, თანამონაწილე მიცემული უნდა იქნას სისხლის სამართლის პასუხისგებაში, თუმცა მის მიერ განხორციელებული დანაშაულის აცილების მცდელობა სასამართლომ სასჯელის დანიშვნის დროს უნდა ცნოს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად.²⁷⁴

დებულება, რომ თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის აცილების მცდელობა პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებას უნდა წარმოადგენდეს, ამაში საკამათო, ცხადია, არაფერია. მაგრამ ზოგადი პოზიცია იმის თაობაზე, რომ თანამონაწილემ და მათ შორის დამხმარემაც, თითქოსდა, ყოველთვის თავიდან უნდა აიცილოს დანაშაულის დასრულება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი პასუხისგებაში იქნებიან მიცემული, ასეთი მიდგომა, დანაშაულში მონაწილე იმ დამხმარის მიმართ, რომელსაც ხელშეწყობის ხასიათი-

²⁷⁴ ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 56

დან გამომდინარე ხელეწიფება მოსპოს თავისი მოქმედების უშუალო შედეგები და აღწევს კიდევაც ამას, არასარწმუნოდ მიგვაჩნია. მაგალითად, დამხმარე, რომელიც დანაშაულის დასრულებამდე უკან იბრუნებს გადაცემულ საშუალებებს ან იარაღს, მაგრამ ამსრულებელი მაინც აღწევს დასახულ მიზანს, ასეთ პირობებში მსჯელობა უნდა იყოს არა უბრალოდ პასუხისმგებლობის შემსუბუქებაზე, არამედ დამხმარის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებაზე.

მაგრამ, დანაშაულში ხელშეწყობის იმ შემთხვევების მიმართ, სადაც დამხმარის დანაშაულზე ნებაყოფილებით ხელის აღების პირობას დანაშაულის აცილება წარმოადგენს (მაგალითად, დამხმარემ ამსრულებელს მისცა დანაშაულის ჩასადენად იარაღი, მაგრამ ვეღარ მოახერხა უკან დაბრუნება, ან დაუშვათ, დამხმარის ხელშეწყობა გამოიხატა რჩევა-დარიგებაში) სწორედ ასეთ შემთხვევებში დამხმარის მხრიდან დანაშაულის აცილების მცდელობა უნდა განიხილებოდეს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

§ 3. ამსრულებლის მხარეზე არსებული ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ზეგავლენა დამხმარის პასუხისმგებლობაზე

დამხმარის პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციისას ერთ-ერთ გადამწყვეტ მომენტს, თავისი ბუნებით, იმ სხვადასხვაგვარი მაკვალიფიკირებელი ნიშნების სწორი იურიდიული შეფასება წარმოადგენს, რომლებიც დანაშაულის ამსრულებლის მხარეს შეიძლება არსებობდნენ. ამ ნიშნებიდან ზოგიერთი მათგანი შეიძლება ობიექტური ხასიათის იყოს და ისინი ამსრულებლის მიერ უშუალოდ განხორციელებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების (უმართლობის) ხასიათს განსაზღვრავდეს — მიუთითებდეს, მაგალითად, კანონით სპეციალურად მონიშნულ დანაშაულის ადგილზე, დროზე, იარაღის გამოყენებაზე, ძალადობაზე, განსაკუთრებულ სისასტიკეზე, მძიმე შედეგზე და სხვ. ზოგიერთი მათგანი კი, შეიძლება სუბიექტური, პერსონალური ხასიათის იყოს და ისინი ამსრულებლის უაღრესად პიროვნულ თვისებებს აღწერდნენ ან კიდევ ზეგავლენას ახდენდნენ

მისი ბრალის ხარისხზე. ამგვარ ნიშნებად დასაშვებია მოგვევლინონ დანაშაულის არაერთგზის ჩადენა, აღრინდელი ნასამართლობა, დანაშაულებრივი ქცევის სხვადასხვა მოტივები თუ სხვ.

დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს ამ ნიშნების ღიფერენცირებულ შეფასებას და მათი დამხმარისათვის შესაძლო შერაცხვის განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის განხორციელებისათვის, არამედ თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის სწორი გაგებისათვისაც. უკანასკნელ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ კანონის დისპოზიციაში ჩამოყალიბებული ცალკეული ნიშნების გათვალისწინებით გამორიცხული არ არის თანამონაწილის მოქმედება ზოგჯერ ამსრულებლის მოქმედების კვალიფიკაციას უშუალოდ არ დაემთხვეს. რის საფუძველზეც ჩნდება ეჭვი თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების რღვევის თაობაზე.

აღნიშნული ფაქტი შეიძლება დაკავშირებული იყოს დანაშაულში მონაწილე პირების განსხვავებულ პიროვნულ ნიშნებთან, მათი დანაშაულებრივი ქცევის სხვადასხვა მოტივებთან თუ რიგ ისეთ გარემოებებთან, რომლებიც თავისი ბუნებით პერსონალური ხასიათის არიან და ისინი სისხლის სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლით ან მუხლის ნაწილით კონკრეტული დანაშაულის მაკვალიფიცირებელ გარემოებად გვევლინებიან. ასე, მაგალითად, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის (ქურდობა) მესამე ნაწილის „დ“ პუნქტი კვალიფიციურ გარემოებად ითვალისწინებს ისეთ პიროვნულ ნიშანს, როგორიც არის ნასამართლობა ორჯერ ან მეტჯერ სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრებისათვის ან გამოძალვისათვის. ქურდობაში თანამონაწილეობის დროს ამგვარი ნიშანი შესაძლებელია დამხმარის პიროვნებას არ ახასიათებდეს, თუმცა იგი ხელს უწყობდეს ამსრულებელს, რომელიც ორჯერ ან მეტჯერ უკვე არის ნასამართლევი სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრებისათვის ან გამოძალვისათვის. ასეთ პირობებში ამსრულებლის მოქმედება 177-ე მუხლის მესამე ნაწილის „დ“ პუნქტით დაკვალიფიცირდება, ხოლო დამხმარის მოქმედება — 24-ე და 177-ე მუხლის პირველი ნაწილით. ეს იმიტომ, რომ დამხმარეს არ შეიძლება პასუხისმგებლობა იმ

პერსონალური მაკვალიფიცირებელი ნიშნისათვის დავაკისროთ, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში ამსრულებლის პიროვნებას ახასიათებდა და რომელიც სასჯელს მხოლოდ ასეთი ნიშნის მქონე პიროვნებისათვის ამკაცრებდა. საპირისპიროს მგკიცება ჭეშმარიტად შეუთავსებელია ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპისათვის.

ანალოგიური ვითარება შეიქმნება, მაშინაც თუ ამსრულებელი მკვლელობას ანგარების მოგივით ჩაიდენს, ხოლო დამხმარე, მას მეგობრული თანაგრძნობის გამო შეუწყობს ხელს მკვლელობაში. ამ შემთხვევაში ამსრულებელი განზრახ მკვლელობის დამამძიმებელი გარემოებისათვის აგებს პასუხს, რომელიც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის „ი“ პუნქტით არის განსაზღვრული. მაგრამ დამხმარე, რომელიც მეგობრული თანაგრძნობის გამო მოქმედებდა, მას პასუხისმგებლობა დაეკისრება არა ანგარებითი მკვლელობისათვის, არამედ მკვლელობის ძირითადი (მარტივი) შემადგენლობისათვის, რომელიც ამავე კოდექსის 108-ე მუხლით არის განსაზღვრული. ერთი სიტყვით, დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს ნამდვილად აქვს ადგილი დამხმარისა და ამსრულებლის მოქმედებების სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით კვალიფიკაციას. ეს დანაშაულის ჩადენის კონკრეტულ გარემოებებზეა დამოკიდებული. კერძოდ, იმ მაკვალიფიცირებელი ნიშნების თავისებურებებზე, რომლებიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში არიან განსაზღვრული.

ამასთან, ეს ნიშნები, როგორც უკვე ვთქვით, თავისი ბუნებით სხვადასხვაგვარი წარმოშობის არიან. ზოგიერთ მათგანს ობიექტური ხასიათი აქვს და ისინი განხორციელებული ქმედების მართლწინააღმდეგობის ხასიათს განსაზღვრავენ, ზოგიერთს კი სუბიექტური, პერსონალური ხასიათი აქვს და ისინი დანაშაულის სუბიექტის პიროვნულ თვისებებს აღწერენ ან კიდევ ზეგავლენას ახდენენ ბრალის ხარისხზე. ამიტომ, აუცილებელია, პირველ რიგში, გამოვარკვიოთ ამსრულებლის მხარეზე არსებული როგორი გიპის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი ან დამამძიმებელი გარემოებები შეიძლება ახდენდნენ ზეგავლენას დამხმარის პასუხისმგებლობის მოცულობაზე, და მეორე, ამ გამორკვევის შედეგად ამსრულებლის და

დამხმარის სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაციის ცალკეული შემთხვევები, ქმნიან თუ არა თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების უარყოფისა და საპირისპირო თვალსაზრისის მტკიცების საფუძველს. ეს საკითხები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და ისინი იურიდიულ ლიტერატურაში, არც თუ იშვიათად, მძაფრი პოლემიკის საგანს წარმოადგენენ.

თეორეტიკოსთა ერთი ნაწილი პირველი საკითხის გარშემო მსჯელობისას არასწორად მიიჩნევს კანონში გამოყოფილი დანაშაულის შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ნიშნების ლიფერენცირება მათი წარმოშობის ხასიათის მიხედვით მოხდეს და იმის გათვალისწინებით საქმე ამსრულებლის პიროვნების თუ მისი ქმედების დამახასიათებელ გარემოებებს შეეხება, შესაბამისად გადაწყდეს თანამონაწილეს შეერაცხოს თუ არა პასუხისმგებლობაში ესა თუ ის ნიშანი. მათი აზრით, ამ საკითხის გადაწყვეტისათვის მთავარი მნიშვნელობა თანამონაწილეთა მიერ შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ელემენტების გათვალისწინების ფაქტს უნდა მიენიჭოს. სხვა სიტყვებით, რომ გამოვხატოთ, თანამონაწილეს თუ შეცნობილი აქვს ამსრულებლის მხარეზე არსებული რომელიმე გარემოება, რომელსაც მნიშვნელობა აქვს მისი ქმედების კვალიფიკაციისათვის, ეს არის საკმარისი პირობა იმისათვის, რომ ეს გარემოება ამსრულებელთან ერთად პასუხისმგებლობაში შეერაცხოს სხვა თანამონაწილეებსაც, დამოუკიდებლად იმისა, ისინი თავისი ბუნებით არიან ობიექტური თუ პერსონალური ხასიათისა. ასე, მაგალითად, ბ. კურინოვი ამტკიცებს, რომ დანაშაულის სუბიექტის ის თავისებურებები, რომლებიც კანონში გამოყოფილი არიან დანაშაულის შემადგენლობის ძირითადი და მაკვალიფიცირებელი ნიშნების სახით, ისინი მიეკუთვნებიან სისხლის სამართლებრივ შერაცხვას სხვა თანამონაწილეების მიმართაც, მაშინ, თუ ეს გარემოებები მოცული იყო მათი განმრავლებით.²⁷⁵ დასმულ საკითხზე მსჯელობისას ანალოგიურ პოზიციას აუქიმირებს ა. გრაინინი. იგი წერს, რომ „არ შეიძლება თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობისას სხვადასხვა პრინციპები იყოს დადგენილი მათ მიერ ერთნაირად გაცნობიერებული შე-

²⁷⁵ Б. А. Куринов, Научные основы квалификации преступлений, М., 1984, ст. 156..

მადგენლობის ელემენტების მიმართ. ამიგომ, საუბარი ობიექტური გარემოებების.. შესახებ მიდის, თუ სუბიექტური გარემოებების.. შესახებ, პასუხი ერთია: თუ თანამონაწილეს შეცნობილი აქვს შემადგენლობის დამამძიმებელი ელემენტი, ის ამისათვის პასუხსაც აგებს, თუ შეცნობილი არა აქვს — არ აგებს.²⁷⁶

არსებითად ასეთივე პოზიციას იზიარებს მ. კოვალიოვიც, რომელიც ამტკიცებს, რომ ყველა ელემენტი, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობას ახასიათებს და რომლებიც ამსრულებლის მოქმედების კვალიფიკაციაზე ახდენენ ზეგავლენას, ისინი შეიძლება შერაცხული იქნას ნებისმიერი თანამონაწილისათვის, თუ ისინი შეცნობილი იყო მათ მიერ.²⁷⁷ მ. კოვალიოვი აღნიშნული მოსაზრების საილუსტრაციოდ, რამდენიმე ისეთ მაგალითსაც ასახელებს, რომლებიც თანამონაწილეთა მიმართ ამსრულებლის მხარეს მოცემული პერსონალური მაკვალიფიცირებელი ნიშნების სისხლის სამართლებრივ შერაცხვაზეა ორიენტირებული. სახელდობრ, ის აღნიშნავს, რომ წამქეშებელი თუ ამსრულებელს ანგარებითი მკვლელობისაკენ აქეზებს, თუმცა თვითონ არ ისახავს ანგარების მიზანს, მიუხედავად ამისა, მ. კოვალიოვის აზრით, წამქეშებელმაც ამსრულებლის გვერდით პასუხი უნდა აგოს ანგარებითი, ანუ კვალიფიციური მკვლელობისათვის და არა მკვლელობის ძირითადი შემადგენლობისათვის. ასევე დამხმარემაც, თუნდაც, რომ ის არ მოქმედებდეს ანგარების მოტივით, მაგრამ ხელს უწყობდეს ანგარებით მკვლელობას და იცოდეს მკვლელობის შემადგენლობის ამ მაკვალიფიცირებელი გარემოების შესახებ. ზუსტად ასევე მსჯელობს აეგორი დანაშაულის განმეორებით ჩადენის, როგორც პიროვნების დამახასიათებელი მაკვალიფიცირებელი ელემენტის მიმართ.²⁷⁸ ერთი სიტყვით, მ. კოვალიოვი თვლის, რომ ესა თუ ის გარემოება, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის რომელიმე მუხლში ან მუხლის ნაწილში და მას მნიშვნელობა აქვს დანაშაულებრივი ქმედების კვალიფიკაციისათვის, ასეთი გარემოება აუცილებ-

²⁷⁶ А. Н. Трайнин. Общее учение о составе преступления, М., 1957, ст. 268

²⁷⁷ მ. კოვალიოვი, დასახელებული ნაშრომი, ნაწილი მეორე, გვ. 160

²⁷⁸ იქვე, გვ. 161-162

ლად უნდა შეერაცხოს პასუხისმგებლობაში ამსრულებელთან ერთად სხვა თანამონაწილეებსაც.

თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საფუძველზე და ფარგლებზე მსჯელობისას ანალოგიურ შეხედულებას აწვითარებს მ. შნეიდერიც. ამასთან, იგი მ. კოვალიოვისაგან განსხვავებით თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას უარყოფს²⁷⁹ და თვლის, რომ ეს კონცეფცია საფუძველს უთხრის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს, თუმცა, მეორეს მხრივ, მ. კოვალიოვის მსგავსად ამტკიცებს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური (დანაშაულის მიხედვით შედეგი, დანაშაულის ჩადენის პირობები, დანაშაულის განხორციელების საშუალებები და სხვ.) თუ სუბიექტური (დანაშაულის განმეორება, დანაშაულებრივი ქცევის მოტივი და სხვ.) სახის გარემოებები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ ამსრულებლის მოქმედების კვალიფიკაციაზე, ასეთი გარემოებებისათვის პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ თანამონაწილეებსაც, თუ მათ შეცნობილი ჰქონდათ ისინი.²⁸⁰

აანალიზებს პროფ. ო. გამყრელიძე მ. შნეიდერისა და მისი თანამოაზრეების პოზიციას, თანამონაწილეებისათვის დანაშაულის შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ელემენტების შერაცხვის თაობაზე სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „რაც ყველაზე უფრო პარადოქსულია, ამ შეხედულების მომხრეთა უმრავლესობა არ იზიარებს თანამონაწილეობის აქცესორულ თეორიას...“, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხში აქცესორობის პრინციპის მოწინააღმდეგეები ისეთ უკიდურეს დასკვნებს აკეთებენ, რაც ამ პრინციპის თანამედროვე გაგებიდან სრულიადაც არ გამომდინარეობს... მართალია, მ. კოვალიოვს აქცესორული პრინციპის მომხრეს, ხსენებული თვალსაზრისის გაზიარების მეტი უფლება აქვს, ვიდრე ამ პრინციპის მოწინააღმდეგე კრიმინალისტებს, მაგრამ ასე ხელაღებით, იმის მტკიცება, თითქოს ამსრულებლის პიროვნების და მისი ქმედების დამახასიათებელი მაკვალიფიცირებელი ნიშნები ყველა შემთხვევაში შეერაცხება თანამონაწილესაც მაინც გაუმარ-

²⁷⁹ მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 66-67

²⁸⁰ მ. შნეიდერი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 75-76

თლებლად უნდა ჩაითვალოს.²⁸¹ მართლაც, არ შეიძლება ორი ამრიგ არსებობდეს იმასთან დაკავშირებით, რომ თანამონაწილეებს თითქოსდა პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისრონ დანაშაულის ნებისმიერი მაკვალიფიცირებელი გარემოებისათვის, დამოუკიდებლად იმისა ეს გარემოებები ამსრულებლის მიერ უშუალოდ განხორციელებული ქმედების მართლწინააღმდეგობის ხასიათს განსაზღვრავდნენ, თუ ისინი თვით ამსრულებლის პიროვნებას ახასიათებდნენ, ან ზეგავლენას ახდენდნენ მისი ბრალის ხარისხზე. მიმართულება, რომელიც თანამონაწილეებისათვის მაკვალიფიცირებელი ნიშნების სისხლის სამართლებრივი შერაცხვისას ამოდის არა ამ ნიშანთა დიფერენცირებული შეფასებიდან, მათი წარმოშობის ხასიათის მიხედვით, არამედ საკმარისად თვლის მათი შეცნობის ფაქტს თანამონაწილეების მიერ, ასეთი მიდგომა, არც მეტი, არც ნაკლები, უხეშად ამარტივებს დასმულ პრობლემას და იგი ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს.

აღნიშნული თვალნათლივ მოჩანს ამსრულებლის პიროვნებასთან დაკავშირებული წმინდა პირადი ხასიათის პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოებების ჭრილში. ავიღოთ თუნდაც, ზემოთ ნახსენები ქურდობის შემადგენლობის ისეთი მაკვალიფიცირებელი პერსონალური ნიშანი, როგორიც არის ნასამართლობა ორჯერ ან მეტჯერ სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრებისათვის ან გამოძალვისათვის. სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებად, კანონმდებელი მას იმ მოტივით მიიჩნევს, რომ დამნაშავე, რომელიც ადრე ჩადენილი დანაშაულებისათვის მინიმუმ ორჯერ უკვე იყო ნასამართლევ, და მაშასადამე, მის მიმართ განხორციელდა კერძო პრევენციული სისხლის სამართლებრივი ღონისძიებები, მან სათანადო ნაყოფი ვერ გამოიღო. დამნაშავემ კვლავ განახორციელა ადრე ჩადენილი დანაშაულების მსგავსი დანაშაული, რაც ასეთი პირის უკვებ ხასიათზე და მის მომეგებულ სამიმროებაზე მეტყველებს. მაშასადამე, სასჯელის გამკაცრება, ასეთ შემთხვევებში, კანონით მითითებული იმ წმინდა პერსონალური ხასიათის მქონე თვისებით არის განპირობებული, რომელიც უშუალოდ ახასი-

²⁸¹ ო. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ., 1974, გვ. 165-166

ათებს თვით დანაშაულის ჩამდენს და არა განხორციელებულ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას. ამიგომ, გაუმართლებელი იქნებოდა დამხმარე, რომელიც დაუშვით პირველად ჩადის დანაშაულს, და ამსრულებელი, რომელიც უკვე ნასამართლევია ორჯელ სხვისი მოძრავი ნივთის მისაკუთრებისათვის ან გამოძალვისათვის, ისინი თანაბარ პირობებში ჩავაყენოთ და ორივე მათგანს სასჯელი ამსრულებლის მხარეს მოცემული პერსონალური ხასიათის დამამძიმებელი გარემოებებით გამკაცრებული სანქციის ფარგლებში დაუდგინოთ. ამსრულებლის მიერ ორჯერ ნასამართლობის შემდეგ მსგავსი დანაშაულის კვლავ განმეორება ადასტურებს იმას, რომ დამნაშავეს მიდრეკილება აქვს დანაშაულისაკენ, რომ მას დანაშაულებრივი ჩვევები შეუმუშავდა და მის გამოსასწორებლად უფრო მკაცრი ხასიათის სისხლისსამართლებრივი ღონისძიებების გამოყენებაა საჭირო. მაგრამ, იგივე პოზიციით მიდგომა და სასჯელის გამკაცრება დანაშაულში დამხმარე იმ პირის მიმართ, რომელიც პირველად ჩადის დანაშაულს გაუმართლებელი იქნებოდა. საპირისპიროს მტკიცება ჭეშმარიტად ეწინააღმდეგება პერსონალური პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს.

ანალოგიურ პოზიციას, მოცემული საკითხის გარშემო, მხარს უჭერს მეცნიერთა ის ჯგუფი, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ელემენტების კლასიფიკაციას მათი წარმოშობის მიხედვით ახდენენ და ამ ნიშნებისადმი დიფერენცირებული მიდგომით ცდილობენ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობისას განსხვავებული პრინციპები დაადგინონ მათ მიერ ერთნაირად შეცნობილი მაკვალიფიცირებელი ელემენტების მიმართ. მაკვალიფიცირებელ ნიშნებს ამ მიმართულების წარმომადგენლები²⁸² ყოფენ ქმედებისა და პიროვნებისათვის დამახასიათებელ გარემოებებად. ქმედებასთან დაკავშირებულ გარემოებებს ობიექტური თვისების მქონედ თვლიან და მიიჩნევენ, რომ ასეთი გარემოებები ჩადენილი ქმედ-

²⁸² თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 217-219; პ. ტელნოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 54-55; უ. დუკეპაევი ლ. ვაიბერგი, რ. სუდანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 134-137; ფ. ბურჩაკი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 189; ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 43-44; ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, 49; А. Ф. Зелинский, Соучастие в преступлении, Волгоград, 1971, ст. 33 и др.

ბის მართლწინააღმდეგობაზე, მის სამოგადოებრივი საშიშროების ხარისხზე ახდენენ ზეგავლენას. ამიგომ, ამ გიპის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი ან დამამძიმებელი გარემოება ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ მოქმედებას თუ თანახლავს, იგი ზეგავლენას თანამონაწილეთა მოქმედების იურიდიულ შეფასებაზე უნდა ახდენდეს. სხვა სიგყვებით, რომ ვთქვათ, შემადგენლობის ყველა ის ელემენტი, რომელიც შეეხება არა თვით ამსრულებლის პიროვნებას, არამედ მის მოქმედებას, ასეთი ელემენტები თანამონაწილეზეც უნდა გადმოვიდეს და მას მნიშვნელობა ამ უკანასკნელის ქმედების კვალიფიკაციისათვისაც უნდა მიენიჭოს.

მაგრამ, რაც შეეხება, წმინდა პირადი ხასიათის სუბიექტურ მაკვალიფიცირებელ გარემოებებს, იქნება ეს დანაშაულის განმეორებით ჩადენა, აღრინდელი ნასამართლობა, სისტემატიურობა თუ სხვა, მსგავსი ხასიათის ნიშნები, ამ ავგორთა აზრით, ზეგავლენას უნდა ახდენდნენ არა დანაშაულში მონაწილე ყველა პირის მიმართ, არამედ ისინი ბრალად უნდა შეერაცხოს მხოლოდ იმას, ვის მხარეზეც არის მოცემული ასეთი სახის სუბიექტური, პერსონალური ხასიათის ნიშანი.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამ მიმართულების წარმომადგენელთა შორის შეინიშნება გარკვეული შეუთანხმებლობაც ერთ ფრიად საინტერესო საკითხზე. კერძოდ, მათ შორის პრინციპულად იყოფა აზრი იმის თაობაზე თანამონაწილეებს ბრალად უნდა შეერაცხონ თუ არა ამსრულებლის ის სუბიექტური გარემოებები, რომლებიც შეიძლება ახასიათებდეს როგორც პიროვნებას, ასევე განხორციელებულ მოქმედებას. აღნიშნულთან დაკავშირებით ძირითადად ისეთ სუბიექტურ გარემოებებზე მიუთითებენ, როგორებიცაა დანაშაულის მოტივი და მიზანი. მაგალითად, უ. დეეკებაევი, რომელიც მაკვალიფიცირებელი ნიშნების ღიფერენციურულ შეფასებას ახდენს, იგი თვლის, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობისათვის ობიექტური გარემოებების „ანალოგიური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ამსრულებლის ისეთ სუბიექტურ მაჩვენებლებს, როგორებიცაა დანაშაულის მოტივისა და მიზანის ხასიათი. ის შეერაცხება არა მხოლოდ მას, არამედ თანამონაწილეებსაც, თუ მათ იყოლნენ

ამის შესახებ, თუნდაც რომ მათ არ ჰქონდეთ ის გაზიარებული და მოქმედებდნენ სხვა მოტივით და მიზნით, ვიდრე ამსრულებელი.²⁸³

როგორც ჩანს ანალოგიურ პოზიციას იცავს პროფ. თ. წერეთელიც. მართალია იგი თავის მოსაზრებას უშუალოდ მიზნის თაობაზე არ აკონკრეტებს, მაგრამ ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქცევის მოტივს, რაც შეეხება მასთან დაკავშირებით წერს, რომ „ისეთი დამამძიმებელი გარემოება, რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია არა ამსრულებლის პიროვნებასთან, არამედ ქმედებასთან, მაგალითად დანაშაულის ჩადენა ანგარებით ან სხვა ქვენაგრძნობით. ასეთი გარემოება ბუნებრივია თანამონაწილესაც შეიძლება შეერაცხოს. თუ წამქეზებული ფულის დაპირებით დაიყოლიებს მკვლელობის ჩასადენად ან თუ დამხმარე ხელს უწყობს ამსრულებელს ანგარებით მკვლელობაში, წამქეზებული და დამხმარე პასუხს უნდა აგებდნენ კვალიფიციური მკვლელობისათვის (სისხლის სამართლის კოდექსის 104-ე მუხლის „ა“ პუნქტით).“²⁸⁴

დასმულ საკითხზე განსხვავებული შეხედულება აქვთ ამ მიმართულების ზოგიერთ სხვა წარმომადგენელს. ასე მაგალითად, ე. გრიგორიევი, რომელიც ზემოთ დასახელებული ავტორების მსგავსად მაკვალიფიცირებული ნიშნების ღიფერენცირებულ შეფასებას ახდენს, იგი მიიჩნევს, რომ თანამონაწილეებს არ შეიძლება ბრალად შეერაცხონ ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქცევის მოტივები. ამიგომ, ეს გარემოება ინკრიმინირებულ მუხლში თუ მაკვალიფიცირებული ნიშნის როლში გამოდის, მაშინ თანამონაწილეთა მოქმედებების განსხვავებული მოტივაცია ასევე იწვევს განსაზღვრულ შემთხვევებში მათი მოქმედებების კვალიფიკაციას სსკ-ის კერძო ნაწილის სხვადასხვა მუხლებით. მაგალითად, განზრახ მკვლელობის ჩადენის შემთხვევაში, სადაც დანაშაულის ამსრულებელს ამოძრავებდა შურისძიება, ხოლო წამქეზებული ანგარებითი ქვენაგრძნობით ხელმძღვანელობდა, პირველი თანამონაწილის მოქმედება დაკვალიფიცირდება რსფსრ 1960 წლის სსკ-ის 103-ე მუხლით, მეო-

²⁸³ უ. ღუეკუბაევი, ლ. ვაიბერგი, რ. სუდანოვი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 134

²⁸⁴ თ. წერეთელი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 219

რის მოქმედება — 102-ე მუხლის „ა“ პუნქტით.²⁸⁵ ანალოგიურ შეხედულებას იზიარებს ლ. გაუხმანიც.²⁸⁶

აუცილებელია აღინიშნოს ისიც, რომ აქ გადმოცემული ორი სხვადასხვა პოზიციის მქონე მეცნიერებს თავიანთი შეხედულების განმტკიცების მიზნით არ მოაქვთ სათანადო თეორიული არგუმენტი იმის თაობაზე, თუ რაგომ უნდა შეერაცხოს ან არ უნდა შეერაცხოს თანამონაწილეს ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქცევის მაკვალიფიცირებული მოტივი. მათი პოზიციები სხვადასხვა თვალსაზრისის მქონე ზოგიერთი წარმომადგენლის მიერ ძირითადად სასამართლო პრაქტიკიდან მოყვანილ მაგალითზეა დაფუძნებული. ეს კი, ვფიქრობთ დამეთანხმებით, რომ რეალურად ადასტურებს არა დასმული პრობლემის გადაწყვეტას, არამედ მიუთითებს იმაზე, რომ ერთიანი ხედვა ამ საკითხზე არ არის შემუშავებული არც ამ პერიოდის სასამართლო პრაქტიკაში.

გარკვეული თავისებურებით და შესაბამისი არგუმენტაციით ხასიათდება განსახილველი საკითხის გარშემო მსჯელობა პროფ. ო. გამყრელიძის მონოგრაფიაში. ავტორი უსიგყვოდ ეთანხმება იმ შეხედულებას, რომელიც თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხში შემადგენლობის ნიშნების ობიექტურად და სუბიექტურად დაყოფას ემყარება. „ობიექტური და სუბიექტური გარემოებების ერთმანეთისაგან გამიჯვნის იდეა უთუოდ სწორად არის მიგნებული, — აღნიშნავს ო. გამყრელიძე, — მაგრამ იმის გამო, რომ ეს იდეა ბოლომდე გააზრებული ჯერ კიდევ არ არის, ადგილი აქვს ამ სწორი გზიდან გადახვევას პერსონალური პასუხისმგებლობის პრინციპის საზიანოდ. ჯერ ერთი, გაუგებარია თუ რა კრიტერიუმით ხელმძღვანელობენ ობიექტური და სუბიექტური გარემოებების გამიჯვნისას. რაგომ არის, მაგალითად, მიზანი და მოტივი ყველა შემთხვევაში ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების და არა ბრალის ნიშანი?“²⁸⁷ სვამს კითხვას და აღრმავებს აღნიშნული საკითხის გამორკვევას, ავტორი ამოდის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საფუძვლის შემადგენელი ობიექტური (უპართლობა) და

²⁸⁵ ვ. გრიგორიევი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 48-49

²⁸⁶ ლ. გაუხმანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 43-44

²⁸⁷ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 168

პერსონალური (ბრალი) ელემენტების ურთიერთდამოკიდებულების განსაზღვრიდან და კოდექსის ცალკეულ მუხლებში ჩამოყალიბებულ დანაშაულთა ურთიერთშედარებითი ანალიზიდან. „...ზოგჯერ კანონმდებელი, — აღნიშნავს იგი, — ერთი დანაშაულის რამდენიმე შემადგენლობას ქმნის. ლიტერატურაში შემადგენლობათა დაყოფა ცნობილია ძირითად, პრივილეგირებულ და კვალიფიციურ შემადგენლობებად.“²⁸⁸ ავტორს ამის ნიმუშად მოაქვს საქართველოს სსრ-ის 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ჩამოყალიბებული განზრახ მკვლელობის, როგორც ერთი გიპის უმართლობაზე აგებული, ძირითადი (105-ე მ.), კვალიფიციური (104-ე მ.) და პრივილეგირებული (106-ე მ.) შემადგენლობები (შესაბამისად ამეამად მოქმედი სსკ-ის 108-ე, 109-ე და 111-ე მუხლები), რომლებსაც აღარებს მათგან განსხვავებული გიპის უმართლობებზე დაფუძნებულ ისეთ დანაშაულებს, როგორებიცაა სხეულის განზრახ დაზიანება, გეროორისგული აქტი და ა. შ. შედარებითი ანალიზისას ავტორი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ „შინაარსის მიხედვით შემადგენლობები ორ ჯგუფად იყოფიან: 1. ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებული შემადგენლობები ანუ შემადგენლობები, რომლებიც განსხვავებული გიპის უმართლობებზე არიან აგებული (მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის დაზიანება) და 2. გიპიური უმართლობის შემადგენლობები (განზრახ მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებებში (მ. 104), განზრახ მკვლელობა (მ. 105) და ა. შ.)“²⁸⁹ ავტორი აქვე მიუთითებს კიდევ ერთ კანონზომიერებაზე, რომელიც ორივე ჯგუფის შემადგენლობისათვის არის საერთო. საქმე ეხება შემადგენლობის ნიშნების კლასიფიკაციას მათი წარმოშობის ხასიათის მიხედვით. „შემადგენლობის ნიშნები ამ თვალსაზრისით — აღნიშნავს იგი — უნდა დაიყოს პერსონალურ და არაპერსონალურ (ობიექტურ) ნიშნებად. პერსონალურ ნიშნებში შევა ბრალისა და სუბიექტისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, ხოლო ობიექტური იქნება უმართლობის დამახასიათებელი ნიშნები.“²⁹⁰

²⁸⁸ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 170

²⁸⁹ იქვე, გვ. 170

²⁹⁰ იქვე, გვ. 170

აღნიშნული თვალსაზრისის ჩამოყალიბების შემდეგ, პროფ. ო. გამყრელიძე, ბემოთ დასახული ამოცანის ლოგიკური გადაწყვეტის მიზნით, უმართლობისა და ბრალის ცნებების დამოკიდებულებაზე ახდენს აპელირებას და მიიჩნევს, რომ ბრალი არც სისხლისსამართლებრივ უმართლობას აფუძნებს და არც მის ხარისხზე მოქმედებს, რომ ბრალი პერსონალური კატეგორიაა, უმართლობა კი არაპერსონალური (ობიექტური) ხასიათის არის. თავის მხრივ უმართლობას, ავგორის აზრით, მარტო ობიექტური (გარეგანი) მომენტები როდი აფუძნებენ, არამედ გვხდება აგრეთვე უმართლობის სუბიექტური ელემენტებიც. ასეთ სუბიექტურ ელემენტად იგი ასახელებს მიზანს. „მიზანი უმართლობის დამაფუძნებელ ელემენტად ჩაითვლება მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, კერძოდ მაშინ, როცა იგი ქმედებას ახალ შინაარსს აძლევს. თუ მიზანი ან მოტივი ქმედების შინაარსს არ ცვლის, მაშინ ის ბრალის ხარისხზე მოქმედებს და, მამასადამე ის ბრალის ელემენტია.“²⁹¹ ის დებულება, რომ ბრალი არც უმართლობას აფუძნებს და არც მის ხარისხზე ახდენს ზეგავლენას და რომ შეიძლება წარმოვიდგინოთ (თუ ყოველთვის ფაქტურად არა ლოგიკურად მაინც) უმართლობა ბრალის გარეშე, ეს გარემოება, ავგორის აზრით, არ ნიშნავს, თითქოს ასევე შესაძლებელი იყოს ბრალის წარმოდგენა უმართლობის გარეშე. სისხლისსამართლებრივი ბრალი ყოველთვის უმართლობაზეა აგებული. თუ ინდივიდს უმართლობა არ ჩაუდენია, ბრალის საკითხიც არ დაისმება. აქედან დასკვნა, რომ „ბრალის ხარისხი, უპირველეს ყოვლისა, უმართლობის ხარისხზეა დამოკიდებული. მაგრამ რადგანაც ბრალი და მართლწინააღმდეგობა (სამზოგადოებრივი საშიშროება) დანაშაულის ცნების დამოუკიდებელ ნიშნებს წარმოადგენენ და ერთმანეთს ყოველთვის არ განსაზღვრავენ, არ არის გამორიცხული, რომ ბრალის ხარისხი შეიცვალოს დამოუკიდებლად, უმართლობის ხარისხის შეუცვლელად.“²⁹²

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ პროფ. ო. გამყრელიძე მიმართავს კონკრეტულ მაგალითებს. იგი ერთმანეთს ადარებს საქართველოს სსრ 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 105-ე

²⁹¹ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 171, იხილეთ, აგრეთვე გვ. 81-87

²⁹² იქვე, გვ. 171

მუხლით და 104-ე მუხლის მეოთხე და პირველი პუნქტით (შესაბამისად ამჟამად მოქმედი სსკ-ის 108-ე მუხლით და 109-ე მუხლის „ა“ და „ი“ პუნქტით) გათვალისწინებულ შემადგენლობებს. „105-ე მუხლი — წერს ავტორი — ითვალისწინებს განზრახ მკვლელობას. ამ მუხლით გათვალისწინებულია ერთი ადამიანის მკვლელობა, რადგან ორი ან მეტი პირის განზრახ მკვლელობა უკვე 104-ე მუხლით (პ. 4) ისჯება. ორი ადამიანის მკვლელობა უფრო მეტი ხარისხის უმართლობაა, ვიდრე ერთი ადამიანის მკვლელობა. ამიტომ აქ უმართლობის ხარისხის შესაბამისად გაიზრდება ბრალის ხარისხიც. ორი ადამიანის მკვლელის ბრალის ხარისხი უფრო დიდია, ვიდრე ერთი ადამიანის მკვლელის. მაგრამ არის შემთხვევები, როცა უმართლობის ხარისხი იგივე რჩება, ბრალის ხარისხი კი იცვლება. მაგალითად, ანგარებითი მკვლელობა ისჯება 104-ე მუხლით (პ.1) როგორც დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი მკვლელობა. ანგარების მოტივი უმართლობის ელემენტი არ არის, რადგან იგი არც მკვლელობის ბუნებას განსაზღვრავს და არც მის ხარისხზე მოქმედებს. მკვლელობა შესაძლებელია როგორც ანგარებით ისე ამ მოტივის გარეშე. ამიტომ ანგარება აქ უკვე ბრალის ელემენტია. მაშასადამე, ბრალის ხარისხი გაიზარდა. უმართლობის ხარისხი კი იგივე დარჩა.“²⁹³

პროფ. ო. გამყრელიძე აქვე აუფიქსირებს თავის შეხედულებას კიდევ ერთ საინტერესო საკითხზე, კერძოდ, დანაშაულის სუბიექტის პიროვნულ ნიშნებზე. ასეთი ნიშნები, ავტორის აზრით, ბრალის ელემენტების მსგავსად უმთავრესად პერსონალური, არაობიექტური ბუნების არიან, მაგრამ აქაც გვხვდება ისეთი გარემოებები, რომლებიც უმართლობის დამაფუძნებელ ელემენტს წარმოადგენს. ასეთ გარემოებებად იგი მიიჩნევს სუბიექტის სპეციალურ ნიშნებს — სამხედრო მოვალეობას, თანამდებობრივ მოვალეობას და ა. შ. სპეციალური სუბიექტით ჩამოყალიბებულ დელიქტებში მოვალეობა, ავტორის აზრით, ობიექტური ბუნებისაა და იგი უმართლობის გიჟს აფუძნებს. მაგრამ უმართლობას ვერ დააფუძნებს ისეთი პერსონალური ელემენტები, როგორიცაა განმეორება ან განსაკუთრებით

²⁹³ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 171-172

საშიში რეციდივი და სხვ. განსაკუთრებით საშიში რეციდივისგის მიერ ჩადენილი მკვლელობა თავისი მართლწინააღმდეგობის ხასიათით არ განსხვავდება იმ მკვლელობისაგან, რომლის სუბიექტსაც მანამდე არათუ რაიმე დანაშაული არ ჩაუდენია, არამედ მაღალი მორალური თვისებებითაც გამოირჩეოდა.²⁹⁴

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულს ავგორი თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის პრობლემის გადაწყვეტისათვის განაზოგადებს. უპირველეს ყოვლისა იგი მიიჩნევს, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებები მართალია აქცესორული ბუნებისაა, თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამსრულებლის პიროვნების და მისი ქმედების დამახასიათებელი ყველა მაკვალიფიცირებელი ნიშანისათვის თანამონაწილესაც უნდა დაეკისროს პასუხისმგებლობა, თუ იგი ამ ნიშნებს ითვალისწინებდა. არამედ აქცესორობა ნიშნავს იმას, რომ არსებობს რაღაც ნიშანი ან ნიშანთა ჯგუფი, რომელიც საერთოა ყველა თანამონაწილისათვის. „ასეთი საერთო ყველა თანამონაწილისათვის — აღნიშნავს ავგორი — უნდა იყოს უმართლობა, როგორც ობიექტური, არაპერსონალური კატეგორია. ყველა პერსონალური ნიშანი ან ბრალის ელემენტია ანდა სუბიექტს ახასიათებს, ხოლო არაპერსონალური ნიშნები, სუბიექტური იქნებიან ისინი თუ ობიექტური (გარეგანი) თავისი წარმოშობით, უპირველეს ყოვლისა, უმართლობას აფუძნებენ ან მის ხარისხზე მოქმედებენ. რახან უმართლობა არაპერსონალური, ობიექტური კატეგორიაა, ხოლო ბრალი კი პირიქით, პერსონალურ კატეგორიას წარმოადგენს, რაც ობიექტური უმართლობისადმი პერსონალურ დამოკიდებულებას გულისხმობს, უნდა ვიფიქროთ, რომ ყველა თანამონაწილეს ამ საერთო უმართლობისადმი თავისი პერსონალური დამოკიდებულება ექნება. რაკი ბრალის ხარისხი ყოველთვის არ არის დამოკიდებული უმართლობის ხარისხზე, ამიგომ ერთი და იმავე ხარისხის უმართლობაში ერთ თანამონაწილეს შეიძლება მეტი ბრალი მიუძღოდეს, მეორეს კი ნაკლები და ა. შ., ერთი თანამონაწილე შეიძლება განსაკუთრებით საშიში რეციდივისგა იყოს ან განმეორებით სჩადიოდეს ამ დანაშაულს, მეორე კი — არა. ერთი სიგყვით, ის, რაც პერსონა-

²⁹⁴ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 172

ლურია, — დაასკენის ავტორი — იქნება ეს ბრალის ელემენტი, თუ დამნაშავეის პიროვნების დამახასიათებელი ნიშანი, ამსრულებლიდან თანამონაწილეზე არ გადმოვა, თანამონაწილეზე გადმოვა მხოლოდ უმართლობის ელემენტები.“²⁹⁵

პოზიციას, რომელსაც იცავს პროფ. ო. გამყრელიძე, სრულიად მისაღებია. დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის გადაწყვეტა ყველა თანამონაწილის მიერ ერთი და იგივე გიჟის უმართლობის განხორციელება. ამიგომ ამსრულებლის ქმედებასთან მიმართებაში მყოფი უმართლობის ის ნიშნები, რომლებიც ობიექტურად რეალიზებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ძირითად და მაკვალიფიცირებელ ნიშნებს წარმოადგენენ, მათ მნიშვნელობა თანამონაწილეთა მოქმედებების კვალიფიკაციისათვისაც უნდა მიენიჭონ, თუ რა თქმა უნდა, ისინი მოცული იყო მათი განზრახვით. მაგრამ განსაკუთრებული პიროვნული ნიშნები, რომლებიც დანაშაულის სუბიექტის უაღრესად პიროვნულ ხასიათს აღწერენ (მაგალითად, დანაშაულის არაერთგზის ჩადენა, რომელსაც არ შეუძლია უმართლობის განსხვავებული გიჟი დააფუძნოს ან გემოქმედება იქონიოს მის ხარისხზე, მაგრამ არა ის პიროვნული ნიშნები, რომელსაც კანონმდებელი სპეციალურ მოვალეობას უკავშირებს და რომლის დარღვევაც უმართლობის გიჟს აფუძნებს, მაგალითად, თანამდებობრივი მოვალეობა, სამხედრო მოვალეობა და ა. შ.) ან ელემენტები, რომლებიც გემოქმედებას ახდენენ ბრალის ხარისხზე, ასეთი ნიშნები, მხოლოდ იმ მონაწილეს უნდა შეეარსებოს, რომლის მხარეზეც არის ისინი მოცემული.

აღნიშნული თვალსაზრისი შეგვიძლია ეგზემპლილური განხილვით თვალნათლივ წარმოვაჩინოთ მკვლელობის შემთხვევებთან მიმართებაში. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის „ვ“ პუნქტი მაკვალიფიცირებელ გარემოებად ითვალისწინებს მკვლელობას ჩადენილს განსაკუთრებული სისასტიკით. ეს ნიშანი, რომელიც მკვლელობის ერთ-ერთ დამამძიმებელ გარემოებას წარმოადგენს, ობიექტური ხასიათისაა. მართალია, იგი მკვლელობის უმართლობის გიჟს არ აფუძნებს, ვინაიდან განზრახ მკვლელობა

²⁹⁵ ო. გამყრელიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 173

შესაძლებელია, როგორც განსაკუთრებული სისასტიკით, ისე მის გარეშეც, მაგრამ ზრდის განხორციელებული უმართლობის ხარისხს. ამიგომ, ამ გიპის მაკვალიფიცირებული ნიშანი, რომელიც თავისი არსით ობიექტური ბუნებისაა, ჩადენილი მკვლელობის სხვა ობიექტურ ნიშნებთან ერთად (მაგ. დანაშაულებრივ შედეგთან ერთად) ბრალად შეერაცხება, არამარგო ამსრულებელს, არამედ დამხმარესაც, თუ რა თქმა უნდა, იგი მოცული იყო ამ უკანასკნელის განზრახვით. მაგალითად, დამხმარე, რომელიც მკვლელობის მიზნით ამსრულებელს მტანჯავი თვისების მქონე საწამლავს აწვდის და უხსნის მის ამგვარ თვისებებს, რომლის გამოყენებითაც ამსრულებელი კლავს (მოწამლავს) მათ საერთო მტერს, ასეთ პირობებში დამხმარეც და ამსრულებელიც პასუხს აგებენ დამამძიმებელ გარემოებებში (განსაკუთრებული სისასტიკით) ჩადენილი მკვლელობისათვის. ამასთან, ეს მაგალითი არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ ობიექტური ხასიათის მაკვალიფიცირებული გარემოებისათვის დამხმარის პასუხისმგებლობა, თითქოსდა, მხოლოდ მაშინ იყოს შესაძლებელი, როდესაც ეს გარემოება მისი უშუალო ხელშეწყობიდან მომდინარეობს (როგორც ამას აჩვენებს აქ მოყვანილი მაგალითი), არამედ ამისათვის გადაამწყვეტია ის, რომ ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, ვთქვათ ამ შემთხვევაში მკვლელობას, ახასიათებდეს ობიექტური მაკვალიფიცირებული გარემოება და ეს გარემოება შეცნობილი ჰქონდეს დამხმარეს.

დასახელებული მუხლი ერთ-ერთ დამამძიმებელ გარემოებად ითვალისწინებს ასევე მკვლელობას ჩადენილს ანგარების მოგვიით. აღნიშნული ნიშანი, წინა ნიშნისაგან განსხვავებით, არის არა ობიექტური, არამედ პერსონალური ხასიათის. იგი არც უმართლობის გიპს აფუძნებს და არც მის ხარისხზე ახდენს ზეგავლენას, არამედ იმის ბრალის ხარისხს ამაღლებს, ვის მხარეზეც არის იგი უშუალოდ მოცემული. ამიგომ მკვლელობისას, თუ ამსრულებელი ანგარებით მოქმედებს, და მაშასადამე, ყველაზე უფრო მდაბიო და მეშჩანური ხასიათის მოტივაციურ დამოკიდებულებას ავლენს ჩადენილი დანაშაულის მიმართ, ასეთი ელემენტი, რომელსაც კანონმდებელი უფრო მკაცრ სასჯელს უკავშირებს, ბრალად შეიძლება შეერაცხოს მხოლოდ მას და არა მის დამხმარეს, რომელიც დანაშაულში ხელ-

მეწყობის დროს ხელმძღვანელობდა, დაუმეათ, შურისძიების მოტივით. ასეთ პირობებში დამხმარის მოქმედება დაკვალიფიცირდება 24-ე და 108-ე მმ-ით, ხოლო ამსრულებლისა — 109-ე მ-ის „ი“ პ-ით.

მკვლელობაში თანამონაწილეობისას სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაცია შეიძლება დაკავშირებული იყოს იმ პერსონალურ ნიშანთანაც, რომელიც დანაშაულის სუბიექტის უადრესად პიროვნულ ხასიათს აღწერს. ასეთ ნიშანს 109-ე მუხლის „თ“ პუნქტით წარმოადგენს მკვლელობა ჩადენილი „არაერთგზის (გარდა ამ კოდექსის 110-114 მუხლებით გათვალისწინებული მკვლელობებისა).“ არაერთგზისი დანაშაულის შინაარსი აღწერილია მე-15 მუხლში და იგი სამი ნაწილისაგან შედგება. პირველი ნაწილის თანახმად — არაერთგზისი დანაშაული ნიშნავს სსკ-ის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენას. ამ კოდექსის სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაული მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება არაერთგზისი დანაშაულად, თუ ამის შესახებ მითითებულია ამ კოდექსის შესაბამის მუხლში. მეორე ნაწილით — დანაშაული არაერთგზისი ჩადენილად არ ჩაითვლება, თუ პირი, კანონით დადგენილი წესით, წინათ ჩადენილი დანაშაულისათვის გათავისუფლებული იყო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ანდა თუ მას ნასამართლობა წინათ ჩადენილი დანაშაულისათვის მოხსნილი ან გაქარწყლებული ჰქონდა. მესამე ნაწილით — თუ ამ კოდექსით არაერთგზისი დანაშაული გათვალისწინებულია გარემოებად, რომელიც უფრო მკაცრ სასჯელს იწვევს, პირის მიერ ჩადენილი ორი ან მეტი დანაშაული დაკვალიფიცირდება ამ კოდექსის მუხლის შესაბამისი ნაწილით, რომლითაც გათვალისწინებულია საჯელი არაერთგზისი დანაშაულისათვის.

მე-15 მუხლში ჩამოყალიბებული დებულებების და 109-ე მუხლის „თ“ პუნქტში განსაზღვრული მაკვალიფიცირებელი გარემოების სინთეზი ადასტურებს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ დაევშვათ ამსრულებელი 108-ე მუხლით გათვალისწინებულ განმრავ მკვლელობას ჩაიდენს და აღმოჩნდება, რომ მას ადრეც აქვს ჩადენილი ანალოგიური დანაშაული, რომელთან დაკავშირებითაც ის არ ყოფილა

გათავისუფლებული სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან ან არ ჰქონდა მოხსნილი თუ გაქარწყლებული ნასამართლობა, ასეთ პირობებში მისი მოქმედება დაკვალიფიცირდება არა 108-ე მუხლით, არამედ 109-ე მუხლის „ო“ პუნქტით.

მაგრამ, ასეთი ნიშნის მქონე ამსრულებელს განზრახ მკვლელობაში თუ ხელს უწყობს დამხმარე, რომელსაც ანალოგიური ნიშანი არ ახასიათებს, მისი მოქმედება დაკვალიფიცირდება 24-ე და 108-ე მუხლით. ეს იმიტომ, რომ ნიშანი — „არაერთგმისი“ არც მკვლელობის უმართლობის გიჟს აფუძნებს და არც მის ხარისხზე ახდენს შემოქმედებას, არამედ იგი თვით დამნაშავეს პიროვნების დამახასიათებელ გარემოებას წარმოადგენს და შესაბამისად მხოლოდ იმის პასუხისმგებლობა შეუძლია გაამკაცროს ვის მხარეზეც გვაქვს ასეთი ნიშანი მოცემული.

თანამონაწილეობის დროს ამსრულებლის და დამხმარის სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაცია შეიძლება უკავშირდებოდეს არა მარტო პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ, არამედ შემამსუბუქებელ გარემოებებსაც. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 111-ე მუხლი ითვალისწინებს განზრახ მკვლელობას „უეცარი ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში, რაც გამოიწვია დამნაშავეს ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ მსხვერპლის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ძალადობამ, მძიმე შეურაცხყოფამ ან სხვა მძიმე ამორალურმა ქმედებამ, აგრეთვე მსხვერპლის არაერთგმისი მართლსაწინააღმდეგო ან ამორალური ქცევით განპირობებულმა ფსიქიკურმა გრამევამ.“ აღნიშნული შემადგენლობა ე.წ. პრივილეგირებულ შემადგენლობათა რიცხვს მიეკუთვნება. პასუხისმგებლობის შემსუბუქება აქ ეფუძნება არა უმართლობის სიმძიმის დაბალ ხარისხს, მის ნაკლებ საზოგადოებრივ საშიშროებას, არამედ ბრალის დაბალ ხარისხს. „უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვება — წერს ო. გამყრელიძე — გემოქმედებს ადამიანის ნებაზე და ხელს უშლის მას უხელმძღვანელოს თავის მოქმედებას სრული მოცულობით, ამიტომ ამ დროს ადამიანი იმყოფება შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობაში“.

რეობაში, რაც ამცირებს მისი ბრალის ხარისხს.²⁹⁶ აფექტურ მდგომარეობაში მკვლელობა შესაძლებელია ჩადენილი იქნას, არა მარტო ერთპიროვნულად, ამსრულებლის მიერ, არამედ სრულებით დასაშვებია თანამონაწილეობა ასეთ დანაშაულში. თუ მაგალითად, ვინმეს მძიმე შეურაცყოფამ მეორე ადამიანის აფექტური მდგომარეობა გამოიწვია, ხოლო ამ დროს მას მკვლელობის მიზნით იარაღი მიაწოდა დამხმარემ (რომელიც არ იმყოფება აფექტურ მდგომარეობაში), ამ უკანასკნელმა კი სასწრაფოდ გამოართვა იარაღი და მოკლა ის, ვინც მისი აფექტი გამოიწვია, ასეთ ვითარებაში გვექნება თანამონაწილეობით ჩადენილი მკვლელობა. მოცემულ შემთხვევაში აფექტში მყოფი ამსრულებელი პასუხს აგებს 111-ე მუხლის შესაბამისად, მაგრამ ასეთი შეღავათით ვერ ისარგებლებს იარაღის მიმწოდებელი დამხმარე, რომელიც აფექტის მდგომარეობაში არ იმყოფებოდა.²⁹⁷ მისი ქმედება დაკვალიფიცირდება 108-ე მუხლით (თუ ცხადია, მის მხარეს არ არის რომელიმე მაკვალიფიცირებელი გარემოება, რომელიც გათვალისწინებულია 109-ე მუხლით).

მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსზე დაყრდნობით არაერთი მსგავსი მაგალითი შეიძლება მოვიყვანოთ. თუმცა ვფიქრობთ, აღნიშნულიც საკმარისია იმის ილუსტრაციისათვის, თუ როგორი ზეგავლენა აქვს ამსრულებლის მხარეს არსებულ ცალკეულ გარემოებებს დამხმარის პასუხისმგებლობის ფარგლების განსაზღვრისათვის. ამ საკითხის გადაწყვეტისას პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები, როგორც ზემოთ განხილული მაგალითები აჩვენებს, მამასადამე, უნდა დაიყოს ორ ნაწილად: 1) გარემოებები, რომლებიც თავისი ბუნებით არიან არაპერსონალური ხასიათის და 2) გარემოებები, რომლებიც არიან პერსონალური ხასიათის. სხვაგვარად, რომ ვთქვათ, ნიშნები, რომლებიც უმართლობის გიჟს აფუძნებენ, ან ზეგავლენას ახდენენ მის ხარისხზე, და ნიშნები, რომლებიც ახასიათებენ დამნაშა-

²⁹⁶ ო. გამყრელიძე, შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა, // ჟ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2002, №3, გვ. 77

²⁹⁷ იხ. სისხლის სამართლის სასამართლო პრაქტიკის კომენტარი (დანაშაული ადამიანის წინააღმდეგ), რედ. ო. გამყრელიძე, თბ., 2002, 68-69

ვის პიროვნებას, ან გემოქმედებენ ბრალის ხარისხზე. პირველი მათგანი ამსრულებელთან ერთად ბრალად უნდა შეერაცხოს დამხმარესაც, თუ ის მოცული იყო მისი განმზრახვით, ხოლო მეორე, მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის იმ მონაწილეს, ვის მხარეზეცაა ასეთი ნიშანი.

სხვათა შორის, აღნიშნულმა პრინციპმა, თავისი საკანონმდებლო გამოხატულება ჰპოვა კიდევაც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის მეოთხე და მეხუთე ნაწილში. მეოთხე ნაწილში ნათქვამია, რომ „როცა ამსრულებლის ან თანამონაწილის მხარეს არის ისეთი ნიშანი, რომელიც ახასიათებს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, მაშინ ეს ნიშანი შეერაცხება სხვა ამსრულებელს ან თანამონაწილეს, რომლის მხარესაც იგი არ არსებობდა, თუ მას ეს ნიშანი შეცნობილი ჰქონდა,“ ხოლო მეხუთე ნაწილის თანახმად „პერსონალური ნიშანი, რომელიც ბრალისათვის ანდა ერთ-ერთი ამსრულებლის ან თანამონაწილის პიროვნებისათვის არის დამახასიათებელი, შეერაცხება იმ ამსრულებელს ან თანამონაწილეს, რომელსაც იგი ახასიათებს.“ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებების დიფერენცირებული შეფასება და მისი საკანონმდებლო რეგლამენტაცია თანამონაწილეობის ინსტიტუტის სრულყოფის კუთხით ერთ-ერთი წინ გადადგმული ნაბიჯია, ვინაიდან იგი უდაოდ უწყობს ხელს ერთიანი დასჯითი პოლიტიკის გატარებას და კანონიერების პრინციპის გამყარებას სასჯელის ინდივიდუალიზაციისა და მისი სწორი დოზირების საქმეში.

ვასრულებთ, რა მსჯელობას ამრულებლის მხარეზე მოცემული ცალკეული ნიშნების, დამხმარის პასუხისმგებლობაზე ზეგავლენის შესახებ, აქვე უნდა დავაკონკრეტოთ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხიც. კერძოდ, ამ ნიშანთა ზეგავლენის შედეგად, დამხმარის და ამსრულებლის სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაციის შემთხვევები, არყევს თუ არა თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას და ქმნის თუ არა საპირისპირო თვალსაზრისის მტკიცების საფუძველს? როგორც ცნობილია, აქცესორული თეორიის მიხედვით, თანამონაწილის მოქმედებას, არა აქვს დამოუკიდებელი იურიდიული მნიშვნელობა და მისი მოქმედების კვალიფიკაციას ამსრულებლის მოქმედება განსაზღვრავს. ამიტომ ეს კითხვა თვისთავად იბადება, თუმცა,

მას, აქცესორული თეორიის კრიტიკისას, ხშირად შეგვახსენებენ თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის მომხრეებიც. ასე, მაგალითად, აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგე, უ. კობიაშვილი გამოთქვამს ეჭვს, რომ თანამონაწილეობა თუ აქცესორული ბუნებისაა, მაშინ თანამონაწილეებმა ყოველთვის იმავე მუხლით უნდა აგონ პასუხი, რომლითაც ამსრულებელი აგებს პასუხს. თუმცა, ეს, ყოველთვის ასე არ ხდება. რითაც, ავტორის ამრით, თითქოსდა, მტკიცდება ის დებულება, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებებს დამოუკიდებელი, არა აქცესორული ხასიათი აქვს.²⁹⁸

ის ფაქტი, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობისას ადგილი აქვს თანამონაწილის და ამსრულებლის სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაციას, ეს, როგორც დავინახეთ ცხადზე ცხადია. თუმცა, მეორეს მხრივ, არც ის უნდა იყოს რთულად გასაგები, რომ ეს ფაქტი არ ეწინააღმდეგება თანამონაწილეობის აქცესორულ თეორიას. ვინაიდან, ამ თეორიის ამოსავალი პრინციპი გამოიხატება არა იმაში, რომ ამსრულებელმა თანამონაწილის სისხლის სამართლებრივი შერაცხვის ფარგლები მთელი მოცულობით განსაზღვროს, ნებისმიერი მაკვალიფიცირებული თუ შემამსუბუქებელი ნიშნების ჩათვლით, არამედ — იმ ნიშნების მიხედვით, რომლებიც პირველყოფლისა უმართლობის გიჟს აფუძნებენ, ან კიდევ ზემოქმედებას ახდენენ მის ზარისხზე.

ეს კონსტრუქცია კი შენარჩუნებულია ზემოთ განხილულ შემთხვევებში, სადაც ამსრულებლის მხარეს არსებული პერსონალური ნიშნების ზეგავლენის შედეგად მისი მოქმედება 109-ე მუხლით კვალიფიცირდება, ხოლო დამხმარისა — 108-ე მუხლით, ან კიდევ, ერთი მათგანის მოქმედება კვალიფიცირდება 111-ე, ხოლო მეორისა — 108-ე მუხლით. ამ შემთხვევებში ობიექტური თვალსაზრისით (ე. ი. უმართლობის დამაფუძნებელი გარემოებების მიხედვით) ამსრულებელი მაინც განსაზღვრავს დამხმარის სისხლის სამართლებრივი შერაცხვის ფარგლებს იმ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის, რომელიც მისი განზრახვით არის მოცული. დამხმარის გან-

²⁹⁸ უ. კობიაშვილი, თანამონაწილეობის აქცესორული თეორიის შესახებ, // ჟურ. „საბჭოთა სამართალი“, 1968, №3, გვ. 30-31

ბრახვა და მისი ხელშეწყობა სხვა ადამიანის სიცოცხლის მართლსა-
წინააღმდეგო მოსპობისაკენ არის მიმართული, რომელსაც უშუა-
ლოდ ამსრულებს ამსრულებელი. ორივე მათგანი სჩადის მკვლელო-
ბას, ე. ი. ერთი და იგივე გიპის უმართლობას, რომელიც საერთოა
როგორც 108-ე, ისე 109-ე და 111-ე მუხლებით გათვალისწინებული
დანაშაულისათვის.

თანამონაწილეობისათვის გადამწყვეტია სწორედ ერთი
უმართლობის განხორციელება. ამიგომ თანამონაწილეობის დროს
სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაცია თუ ერთი უმართლობის გიპზე
აგებული შემადგენლობების ფარგლებს არ ცდება, მაშინ არ არის
საფუძველი თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების უარყოფი-
სათვის. მაგრამ თუ ირლევება ეს პირობა, შესაბამისად ირლევება და-
ნაშაულში თანამონაწილეობაც და ღებება დამოუკიდებელი პასუხიმ-
გებლობის საკითხიც. თუ, მაგალითად, დამხმარის ხელშეწყობა
მიმართული იქნება მკვლელობისაკენ, მაგრამ ამსრულებელი ჩაი-
დენს გაუპატიურებას, მაშინ მათი მოქმედებების სხვადასხვა მუხ-
ლით კვალიფიკაცია ერთი უმართლობის გიპზე აგებული შემადგე-
ნლობების ფარგლებს გაცდება. ამიგომ, ასეთ პირობებში თანამო-
ნაწილეობა აღარ იარსებებს და შესაბამისად დამხმარე დამოუკი-
დებლად აგებს პასუხს მკვლელობის მომზადებისათვის, ხოლო ამ-
სრულებელი გაუპატიურებისათვის. მაგრამ, თუ დამხმარე ხელს შე-
უწყობს განზრახ მკვლელობას და ამსრულებელი მართლაც ამ დანა-
შაულს ჩაიდენს, ასეთ შემთხვევაში, დამხმარის მოქმედება თუ დაკ-
ვლიფიცირდება მუხლით, რომელიც პასუხისმგებლობას ითვალის-
წინებს შემამსუბუქებელ ან დამამძიმებელ გარემოებაში, ხოლო
ამსრულებლის მოქმედება დაკვალიფიცირდება მუხლით, რომელიც
დასჯადობას იგივე ქმედებისათვის ადგენს ამ გარემოებების გარე-
შე, მაშინ სახეზე გვექნება თანამონაწილეობა. გვექნება მისი უც-
ვლელი პირობაც, რომლის თანახმადაც თანამონაწილე პასუხს აგებს
იმ უმართლობისათვის, რომელსაც უშუალოდ ჩადის ამსრულებელი.
აქცესორულობის პრინციპის დედაბარიც სწორედ ამ ღებულებას
ეფუძნება. თანამონაწილეობა აქცესორულია, ე. ი. დამოკიდებულია
ამსრულებლის უმართლობაზე. დამხმარე არის იმ უმართლობის თა-

ნამონაწილე, რომელსაც ამსრულებელი სჩადის და რომლის განხორციელებასაც თვითონ უწყობს ხელს.

ამრიგად, ირკვევა, რომ თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება არ ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს, ვინაიდან იგი იძლევა შესაძლებლობას, რომ თანამონაწილის ან ამსრულებლის მხარეს მოცემული პერსონალური ხასიათის შემამსუბუქებელი თუ დამამძიმებელი გარემოებების გათვალისწინებით მათი მოქმედებები სხვადასხვა მუხლით დაკვალიფიცირდეს. სწორედ ასე უნდა ვიაზროთ ამ თეორიის არსი და მისი სხვაგვარი გააზრება არც შეიძლება. მაგრამ, მეორეს მხრივ, ის ფაქტი, რომ აღნიშნული პირობის (შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებების) ძალით თანამონაწილის და ამსრულებლის მოქმედებები სხვადასხვა მუხლით კვალიფიცირდება, ეს არ არის იმის მტკიცების საფუძველი, საიდანაც შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ თანამონაწილეთა მოქმედებებს, თითქოსდა, დამოუკიდებელი იურიდიული მნიშვნელობა აქვთ. ვინაიდან ამსრულებელი ეს არის ფიგურა, რომლის მიერაც უშუალოდ განხორციელებული უმართლობა, ობიექტური თვალსაზრისით, არის ბარომეტრი პასუხისმგებლობის ფარგლების დადგენისათვის, არა მხოლოდ ამსრულებლისათვის, არამედ მისი დამხმარის (თანამონაწილის) მიმართაც. ეს კი, ადასტურებს თანამონაწილის მოქმედების დამოკიდებულებას ამსრულებლის მოქმედებაზე.

წინამდებარე თემის დამუშავებისას, როგორც ზემოთ დავინახეთ, გამოვლინდა არსებითი სირთულეები, რომლებიც ღრმად მძაფრი დისკუსიის საგანს წარმოადგენენ თანამონაწილეობის ინსტიტუტის პრობლემების მკვლევართა შორის. ამასთან აღმოჩნდა საკითხები, რომლებმაც სათანადო ასახვა ჯერ კიდევ ვერ ჰპოვეს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. განხორციელებული კვლევის ბაზაზე შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ გარკვეული მოსაზრებები რომლებიც შეეხებიან, როგორც დანაშაულში თანამონაწილეობის მოგად პრობლემებს, ასევე ჩვენი გამოკვლევის უშუალო საგანს — დანაშაულის დამხმარეს:

1. დანაშაულში თანამონაწილეობა აქცესორული ბუნებისაა. ეს ნიშნავს იმას, რომ პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების თითოეულ თანამონაწილეს — ორგანიზატორს, წამქმნებელს და დამხმარეს — არა აქვს დამოუკიდებელი იურიდიული მნიშვნელობა და მათი მოქმედების კვალიფიკაციას ამსრულებლის მოქმედება განსაზღვრავს.

2. თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების აღიარება ლოგიკურად გულისხმობს იმასაც, რომ დანაშაულის ამსრულებლის გარეშე არ არის თანამონაწილეობა. ამიტომ დამხმარის ხელშეწყობის ან დანაშაულის ინიციატორის ზემოქმედების მიუხედავად, თუ ამსრულებელი უარს იცხადებს დანაშაულის ჩადენაზე ან თავის ქმედებას დანაშაულის მომზადების სტადიაზევე შეწყვიტავს, მაშინ თანამონაწილეებს პასუხისმგებლობა დანაშაულის მომზადებისათვის დაეკისრებათ და არა დანაშაულში თანამონაწილეობისთვის. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ თანამონაწილე თავისი მიზნის მისაღწევად „ცოცხალ იარაღს“ (ანუ პირს, რომელიც საერთოდ არ აგებს პასუხს სისხლისსამართლებრივი წესით, ან რომელმაც შეიძლება პასუხი აგოს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის) გამოიყენებს, მაშინ თანამონაწილე პასუხს აგებს დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობისათვის.

3. თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნების მტკიცება, ამ თეორიის კრიტიკოსთა საწინააღმდეგოდ უნდა ითქვას, რომ არამც

და არამც არ ნიშნავს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპის უგულებელყოფას. პირიქით, აქცესორული თეორიის დებულებათა გაზიარება იძლევა სწორედ იმის საშუალებას, რომ თანამონაწილეთა მიმართ განუახორციელოთ არა მხოლოდ პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი, არამედ თავი დაეღწიოთ საერთოდ ამ ინსტიტუტის გაუქმებას და ამასთან, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა ავადგოთ ერთიან საფუძველზე.

4. სპეციალური ლიგერატურის, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის და სასამართლო პრაქტიკის გამოკვლევა ცხადყოფს, რომ თანამონაწილის ქმედება მიზეზობრივ კავშირში უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ შედეგთან. აღნიშნული დებულების მკაცრი და განუხრელი დაცვა არის აუცილებელი წინაპირობა იმისათვის, რომ

ა) თითოეულმა თანამონაწილემ პასუხი აგოს მხოლოდ იმ შედეგისათვის, რომელიც მისმა მოქმედებამ ამსრულებელთან ერთად გამოიწვია;

ბ) გამოვრიცხოთ თანამონაწილეობის ინსტიტუტის მეტისმეტი გაფართოვება და დანაშაულის შემხებელი პირები არ მივიჩნიოთ ამავე დანაშაულის თანამონაწილეებად.

5. დებულება, რომ თანამონაწილის მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ შედეგთან, შესაბამისად ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ თანამონაწილე ხელყოფს და აზიანებს იმავე სამართლებრივ სიკეთეს, რომელსაც ხელყოფს და აზიანებს დანაშაულს ამსრულებელი. თუმცა, მხოლოდ ამ მარტივი დებულების გაზიარებით, ანუ მხოლოდ მიზეზობრიობის ფაქტორზე დაყრდნობით, თანამონაწილეთა დასჯადობის პრობლემის გადაწყვეტა შეუძლებელია. ის ნატურალისტური დამოკიდებულება, რომელიც ერთპიროვნულად ჩადენილი დანაშაულის მიმართ მოქმედებს, რომ ობიექტური მხრივ აუცილებელია მიზეზობრივ კავშირის არსებობა, ხოლო სუბიექტური მხრივ მართსაწინააღმდეგო შედეგის განმზახი ან გაუფრთხილებლობითი გამოწვევა, მისი მექანიკური გადმოღება და თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულთან შეფარდება აბსოლუტურად დაუსაბუთებელია. თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია არა დანაშაულში მონაწილე

პირების მიერ ერთი შედეგის მიზეზობრივი გამოწვევა, არამედ სუბიექტური მხარის ერთიანობაც.

6. თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის გამოკლევა ცხადყოფს, რომ ამ ფორმით ჩადენილი დანაშაულისათვის შეუთავსებელია არა მხოლოდ გაუფთხილებლობა, არამედ ევენტუალური განზრახვაც. გაუფთხილებლობის მსგავსად, ევენტუალური განზრახვის დროსაც ადგილი აქვს ერთიანი დანაშაულებრივი ქმედების გათიშვას. ამიგომ რამდენიმე პირის მოქმედების გარეგანი თანხვედრა შეიძლება ერთი დანაშაულებრივი შედეგის მიზეზი იყოს, თუმცა თანამონაწილეთა დაქსაქსული მოქმედების სუბიექტურ სფეროში გაერთიანება შესაძლებელია პირდაპირი განზრახვისას. ევენტუალური განზრახვა არ ხასიათდება ისეთი სუბიექტური სინკრეციული ნიშნით, რომლის გარეშეც, თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის რთული კონსტრიქცია იშლება. შესაბამისად, თანამონაწილეების მოქმედებებიც მხოლოდ გარეგნულ, მოჩვენებითი ერთობის სახეს ღებულობს, რომელიც მხოლოდ მიზეზობრივად ერთი შედეგის გამოწვევას უკავშირდება. ერთი შედეგის გამოწვევა კი თავისთავად არ ნიშნავს დანაშაულში თანამონაწილეობას. ამიგომ თანამონაწილეთა დასჯადობის თეორიული საფუძვლის კუთხით არ ვიზიარებთ მიზეზობრიობის თეორიას.

7. ჩვენთვის პრინციპულად მიუღებელია შვეიცარიულ იურიდიულ დოქტრინაში გავრცელებული თანამონაწილეთა დასჯადობის კორუფციის თეორიაც. მისი უარყოფითი მხარე გამოიხატება:

ა) მცდარ მეთოლოგიურ საფუძველში (ეგულისხმობთ მიზეზობრივ კავშირის უარყოფას თანამონაწილის მოქმედებასა და ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულს შორის);

ბ) თანამონაწილეთა დასჯადობის ერთიანი საფუძველის უარყოფაში;

გ) თანამონაწილეობის ინსტიტუტის გაუქმებისათვის ობიექტური წინაპირობის შექმნაში;

დ) პასუხმგებლობის ინდივიდუალიზაციის და სასჯელის განსაზღვრის კუთხით არსებულ არაერთ წინაღმდეგობაში.

მიუხედავად აქ ჩამოთვლილი უარყოფითი მხარეებისა კორუფციის თეორია ხასიათდება ერთი არსებითი მნიშვნელობის მქონე

პოზიტიური ასპექტით, რომლის არ შენიშვნაც მცდარი იქნებოდა. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს ის შემთხვები, როცა თანამონაწილის მოქმედება, ზოგჯერ მართლაც მიმართულია ამსრულებლის წინაღმდეგ და ხელყოფს მის პიროვნებას. თუმცა, ასეთ ვითარებაში, წაქეზება და დახმარება დანაშაულის ამსრულებლობად განიხილება. ამის ნათელი გამოხატულებაა საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ჩამოყალიბებული დანაშაულის პროვოკაციის (145-ე მ.), ნარკოტიკულ საშუალებათა მოხმარებაზე დაყოლიების (272-ე მ.) თუ რიგი სხვა დანაშაულები.

8. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის სუბიექტური ელემენტების გამოკვლევა ცხადყოფს, რომ მიზანი, დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი უმართლობის დამაფუძნებელ კომპონენტს წარმოადგენს როგორც ფინალურ, ასევე შერეული ტიპის დელიქტებშიც მაშინ, თუ ეს უკანასკნელი ჩადენილია პირდაპირი განზრახვით.

9. თანამონაწილეთა დასჯადობა დანაშაულში თანამონაწილე პირთა მიერ ერთიანი უმართლობის გავხორციელებას უნდა დაეფუძნოს. ამასთან, ეს ფენომენი იმ-ით არის საინტერესო, რომ იგი, თავისთავში მოიცავს იმ სუბიექტურ სინკრეციულ ნიშანს (მიზანს), რომელსაც შეუძლია რამდენიმე პირის მიერ განხორციელებული მოქმედებები ობიექტურთან ერთად, სუბიექტურ სფეროში დააკავშიროს. მიზანი, რომელიც პირდაპირი განზრახვისას უმართლობის შინაარსს განსაზღვრავს, და მაშასადამე, ობიექტურ სფეროში მოცემულ სუბიექტურ ნიშანს წარმოადგენს, მას აქვს უნარი თანამონაწილეთა დაქსაქსული მოქმედებები ერთ მთელად შეკვრას. ამიტომ არის, რომ თანამონაწილეები პირდაპირი განზრახვით უნდა მოქმედებდნენ და ისახავდნენ ერთიანი უმართლობის განხორციელების მიზანს, რაც მათი დასჯადობის საერთო ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს. სხვათაშორის ამგვარი დასკვნის გაკეთების საფუძველს გარკვეულწილად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე და 25-ე მუხლის I ნაწილის სინთეზური ანალიზიც იძლევა. კერძოდ, 23-ე მუხლი დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნებას განზრახვის სფეროთი შემოფარგლავს, ანუ იგი გაუფრთხილებლობითი თანამონაწილეობის ყოველგვარ შესაძლებლობას გამორიცხავს, ხოლო 25-ე მუხლის I ნაწილი თანამონაწილეებს პასუხისმგებლობას აკისრებს

„...საკუთარი ბრალისათვის ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების საფუძველზე...“ მართალია 23-ე მუხლის პირდაპირი გაგებით თანამონაწილეობა დანაშაულში ევენტუალური განზრახვის დროსაც არ გამოირიცხება. თუმცა, 25-ე მუხლის I ნაწილით თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობისათვის ერთიან მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაზე, ანუ ერთიანი უმართლობის განხორციელებაზე ხაზგასმით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ კანონმდებელი გარკვეულ ნაბიჯს, მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით თანამონაწილეობის აღიარების სასარგებლოდ, მაინც აკეთებს.

10. უშუალოდ დამხმარის საკანონმდებლო ცნების და ამ საკითხზე სხვადასხვა მეცნიერთა მიერ გამოხატული პოზიციების გამოკვლევის საფუძველზე გამოირკვა, რომ საბჭოური პერიოდის კანონმდებლობა, რომელიც დამხმარის ცნების ამომწურავ განსაზღვრებას იძლეოდა (ვგულისხმობთ 1958 წ. „საფუძვლების“ მე-17 მ. შესაბამისად, საქართველოს 1960 წლის 19-ე მ.) თავისი მოცულობით, იგი სრულიად ვერ ასახავდა დანაშაულში ხელშეწყობის იმ არეალებს, რაშიც იგი პრაქტიკულად შეიძლებოდა გამოვლენილიყო. ეს გარემოება კი, სასამართლო ორგანოების საქმიანობაში ქმნიდა დაუძლეველ ბარიერებს. დამხმარის ცნების საკანონმდებლო განსაზღვრებების შედარებითი გამოკვლევა ცხადყოფს, რომ უფრო მიზანშეწონილია მისი არა ამომწურავი, არამედ ზოგადი განსაზღვრება, რომელ პოზიციასაც იზიარებს კიდევაც ამჟამად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი. თანამონაწილის ამ სახისათვის მთავარია მითითება მისთვის დამახასიათებელ ზოგად ნიშანზე, რომ დამხმარე ხელსუწყობს სხვას დანაშაულის ჩადენაში, ხოლო თუ რაში შეიძლება გამოიხატოს ხელშეწყობის კონკრეტული სახეები, ისინი შეიძლება დადგინდეს სისხლის სამართლის თეორიაში.

11. დანაშაულში ხელშეწყობა, გარდა იმ გრადიციული ხერხებისა, რომლებიც საბჭოთა პერიოდის კანონმდებლობით იყო ცნობილი, შეიძლება გამოიხატოს: მსხვერპლის მიტყუებაში წინასწარ განსაზღვრულ დანაშაულის ჩადენის ადგილზე; ინფორმაციის მიწოდებაში; დარწმუნებაში; დანაშაულებრივი საქმიანობის მოწონებაში; დანაშაულის განუცხადებლობის ან მიმნებებლობის წინასწარ შეპირებაში; დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ნივთის შეძენისა

და გასაღების წინასწარ შეპირებაში; აღნიშნულს უნდა მივაკუთნოთ ის შემთხვევებიც, როცა დანაშაულის ამსრულებელი სისტემატიურად სარგებლობს დამფარვის ხელშეწყობით, თუმცა ამის თაობაზე მათ არ ჰქონდათ წინასწარი შეთანხმება.

12. დანაშაულის ნებისმიერი სახის მიმნებებლობა ან განუცხადებლობა არ შეიძლება დანაშაულში დახმარებას წარმოადგენდეს. ამისათვის აუცილებელია, რომ ის იყოს ან წინასწარ შეპირებული (ფსიქიკური დახმარება წინასწარი შეპირების ფაქტით), ან კიდეც უნდა გამომდინარეობდეს ისეთი პირის უმოქმედობიდან, რომელიც ვალდებული იყო წინ აღდგომოდა დანაშაულის ჩადენას (ფიზიკური დახმარება დაბრკოლების აცილების სახით).

13. თანამონაწილეთა სახეებად დაყოფას საფუძველად უნდა დაედოს არა სუბიექტური, არამედ ობიექტური კრიტერიუმი. დამხმარე, მის მიერ შესრულებული მოქმედების ხასიათის მიხედვით დანაშაულის ჩადენაში უშუალო მონაწილეობას არ იღებს. ამიტომ, ამსრულებლისაგან მისი გამიჯვნის თეალსაზრისით მკაცრად უნდა დავადგინოდ მოქმედების ის ნიშნები, რომლებიც სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილშია აღწერილი. დახმარის ქმედება, რომელ ფორმაშიც არ უნდა გამოვლინდეს, არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა დაემთხვეს ამ ნიშნებს. თუ ეს პირობა დარღვეულია და სუბიექტი უშუალო მონაწილეობას მიიღებს ამ ნიშნების თუნდაც რაიმე ნაწილის შესრულებაში მაშინ, ის იქნება ამსრულებელი და არა დამხმარე.

14. ინტელექტუალური დამხმარის წამქმნებლისაგან გამიჯვნის ძირითად კრიტერიუმს უნდა წარმოადგენდეს ამსრულებელზე ზემოქმედების ფსიქიკური ინტენსიობა. წამქმნებლის პრეროგატივაა — ინიციატივა — შექმნას ამსრულებელში ისეთი ეფექტური მოტივი, რომ იგი დანაშაულის ჩასადენად დაიყოლიოს. ფსიქიკური დამხმარის როლი ამ მხრივ ნაკლებად მნიშვნელოვანია. იგი მხოლოდ განამტკიცებს ამსრულებლის გადაწყვეტილებას დანაშაულის ჩადენაზე, ხოლო ეს გადაწყვეტილება ამსრულებელს მის გარეშე აქვს მიღებული.

15. დამხმარის დანაშაულებრივ ქმედებაში ჩართვის დროის თეალსაზრისით მართებულად უნდა ჩაითვალოს პოზიცია, რომლის

თანახმადაც დანაშაულში თანამონაწილეობა, და ე. ი. დახმარება, შესაძლებელია დანაშაულის ფაქტობრივ დასრულებამდე. ამ დებულების დაფუძნებისას მხედველობაში უნდა გვექონდეს ისიც, რომ განგრძობად და რთულ დანაშაულებში დამხმარის ხელშეწყობის დროის მუსკად დადგენას არსებითი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. აღნიშნულ დანაშაულთა განხორციელების თავისებურებისა და მისი სტრუქტურული სპეციფიკიდან გამომდინარე დამხმარის მოქმედების კვალიფიკაცია შეიძლება არ დაემთხვეს იმ მუხლს ან მის ნაწილს, რომლითაც ამსრულებლის ქმედება კვალიფიცირდება, ანუ მათი პასუხისმგებლობის მოცულობა მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან.

16. ფიზიკური დამხმარე, როდესაც განზრახ ქმნის დანაშაულის ჩასადენ შესაბამის პირობებს, თუმცა ამსრულებელი მათ (თუ წმინდა ფიზიკური თვალსაზრისით ვიმსჯელებთ) არ იყენებს და ისე ჩადის დანაშაულს, ასეთ შემთხვევებში, საქმის კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებით, დამხმარეს პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს დანაშაულის მომზადებისათვის ან ამსრულებლის ერთად დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის.

17. დანაშაულის მომზადებად უნდა დაკვალიფიცირდეს არარეალიზებული ხელშეწყობა, ანუ ისეთი შემთხვევები, როდესაც დამხმარე დაგვიანებით სჩადის მოქმედებას, რომელიც ამსრულებელს დანაშაულის ჩასადენად უნდა გამოეყენებინა.

18. სისხლის სამართლის თეორიაში ერთობ გაბატონებულ მოსაზრებას, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია მხოლოდ ორმხრივი სუბიექტური კავშირის არსებობისას, ანუ მხოლოდ მაშინ, როდესაც არა მარტო თანამონაწილე, არამედ ამსრულებელმაც იცის, რომ სხვასთან ერთად სჩადის დანაშაულს, არა აქვს საკმარისი საფუძველი. დანაშაულში დახმარება თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც დასაშვებია მინიმალური, ანუ ცალმხრივი სუბიექტური კავშირის დროსაც. ამ მოსაზრებას დამხმარებე მსჯელობისას აღნიშნული შეხედულების მოწინააღმდეგეებიც არ უარყოფენ, თუმცა თვლიან, რომ დამხმარემ, ასეთ შემთხვევებში, პასუხი უნდა აგოს შუალობითი ამსრულებლობისათვის. ეს მოსაზრება რეალურად ეწინააღმდეგება იურიდიულ აზროვნებაში დამკვი-

დრებულ შუალობითი ამსრულებლობის პოზიციას. გარდა ამისა, იგი შეიცავს შინაგან გადაუწყვეტელ წინააღმდეგობას დამხმარის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთების თვალსაზრისით მაშინ, როდესაც დამხმარე ხელსუწყობს საკუთარი ხელით ჩასადენ (ან კიდევ სპეციალური ამსრულებლით ჩამოყალიბებულ) დელიქტებში ამსრულებელს მისი მხრიდან ამ ხელშეწყობის აღმოჩენის ცოდნის გარეშე.

19. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის I ნაწილი, რომელიც თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ზოგად წესს განსაზღვრავს, თავისი არსით სამ ფუნდამენტურ დებულებაზეა ბაზირებული. კერძოდ, მასში გამოხატულია თანამონაწილის და ამსრულებლის პასუხისმგებლობის ერთიანი ობიექტური საფუძველი, მეორე, დაცულია პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი, და მესამე, აღიარებულია თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება.

20. ამსრულებლის ექსცესთან დაკავშირებით მართებულად უნდა ვცნოთ იმ მეცნიერთა პოზიციები, რომლებიც თვლიან, რომ ექსცესის ცნებით მოცული უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ ერთობლივი დანაშაულებრივი ქცევის ხაზისაგან ისეთი გადახვევა, რომელიც განხორციელებულია განზრახ და არა გაუფრთხილებლობით.

21. ამსრულებლის ექსცესი, რომელიც მხოლოდ მისი ამსრულებლის დამოუკიდებელი შეგნებისა და ნებითი მოქმედების ნაყოფია, იგი არ შეიძლება ბრალად შეერაცხოს მის დამხმარეს. რაოდენობრივი ექსცესის დროს დამხმარეს პასუხისმგებლობა იმ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის უნდა დაეკისროს, რომლის ჩადენაც მისი განზრახვით იყო მოცული. თვისობრივი ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი თვისობრივად განსხვავებულ დანაშაულს სჩადის, საერთოდ არ გვაქვს თანამონაწილეობა დანაშაულში. ასეთ შემთხვევაში, დამხმარე პასუხი უნდა აგოს იმ დანაშაულის მომზადებისათვის, რომლის ჩასადენადაც იგი განზრახ ქმნიდა შესაბამის პირობებს.

22. ამსრულებლის ექსცესისათვის ვინაიდან თანამონაწილეს პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება, ამ პირობის გამო, თანამონაწილის და ამსრულებლის მოქმედებები, როგორც წესი, სხვადასხვა

მუხლით კვალიფიციროდება. თუმცა, ეს გარემოება, აქცესორულ თეორიის მოწინააღმდეგეთა საყურადღებოდ უნდა ითქვას, რომ ნამდვილად არ წარმოადგენს იმ ხელმოსაჭიდ არგუმენტს საიდანაც, თითქოსდა, ცალსახად მტკიცდება თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის ბუნება. თვისობრივი ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი თვისობრივად განსხვავებულ დანაშაულს სჩადის იმასთან შედარებით, რომელსაც თანამონაწილის განზრახვა მოიცავდა, საეთოდ არ გვეყავს ამსრულებელი ამ სიგყვის დანაშაულში თანამონაწილეობის თვალსაზრისით. ამიგომ, აღნიშნულ ვითარებაში, ერთის მხრივ, თანამონაწილის პასუხისმგებლობა იმ დანაშაულის მომზადებისათვის, რომელსაც მისი განზრახვა მოიცავდა, ხოლო მეორეს მხრივ, ამსრულებლის პასუხისმგებლობა მის მიერ თვისობრივად განსხვავებული სხვა დანაშაულისათვის, არათუ ეწინააღმდეგება თანამონაწილეობის აქცესორულ ბუნებას, არამედ, პირიქით, აქ იკვეთება აქცესორული თეორიის ის ძირითადი დებულება რომლის თანახმადაც ამსრულებლის გარეშე არ არის დანაშაულში თანამონაწილეობა. რაოდენობრივი ექსცესის დროს დამხმარის პასუხისმგებლობა თანამონაწილეობის წესის შესაბამისად აიგება. თუმცა, ამ შემთხვევებში, მიუხედავად დამხმარის და ამსრულებლის მოქმედებების სხვადასხვა მუხლით კვალიფიკაციისა, ამსრულებელი მაინც განსაზღვრავს დამხმარის სისხლისსამართლებრივი შერაცხვის ფარგლებს, თუმცა მის მიერ უშუალოდ შესრულებული დანაშაულის იმ ნიშნების გამოკლებით, რომელიც ამსრულებლის ექსცესს წარმოადგენდა და რომელსაც ამსრულებლის განზრახვა არ მოიცავდა. რაოდენობრივი ექსცესის დროს ამ ნიშნების გარეშე პრაქტიკულად სახეზეა ის დანაშაული, რომლის ჩადენაც დამხმარეს სურდა.

23. დამხმარის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის ალების გარშემო სისხლის სამართლის თეორიაში გამოთქმული მოსაზრებების და კანონმდებლობაში ასახული დებულებების ანალიზმა მოგვცა საშუალება დაგვედგინა შემდეგი:

ა) ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის ალებისას დამხმარის მოქმედება უნდა დაკვალიფიციროდეს დანაშაულის მომზადებად ან მცდელობად — იმაზე დამოკიდებუ-

ლებამი, რომელ სგადიამეც ამსრულებელი შეწყვიტავს თავის დანაშაულებრივ საქმიანობას;

ბ) თანამონაწილეთა მიერ დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფილებით ხელის აღება აქტიურ ხასიათს უნდა აგარებდეს და იგი მიმართული უნდა იყოს იმ მიზნით, რომ ერთობლივი დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელება შეწყდეს დანაშაულის მომზადების ან მცდელობის სგადიამე. თუმცა, აღნიშნული წესიდან ორგანიზაციონისაგან და წამქესებლისაგან განსხვავებით გამონაკლისი ახასიათებს დანაშაულის დამხმარეს. თანამონაწილის ამ სახეს უმოქმედობის გზითაც შეუძლია ზოგჯერ ხელი აიღოს დანაშაულის ჩადენაზე;

გ) დანაშაულზე ნებაყოფილებით ხელის აღების პირობით თანამონაწილეთა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის, როგორც წესი, აუცილებელია დანაშაულის თავიდან აცილება. თუმცა, დამხმარის სახეს ამ მხრივაც ახასიათებს გარკვეული სპეციფიკა. კერძოდ, დამხმარეს მის მიერ შესრულებული კონკრეტული როლის გათვალისწინებით შეუძლია თავისი მოქმედების უშუალო შედეგი აღკვეთოს. ამიტომ, თუ იგი ამას მიაღწევს, მაგრამ ამსრულებელი მაინც დაასრულებს დანაშაულს, დამხმარე, ნებაყოფილებით ხელის აღების პირობით უნდა განთავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან.

სხვათაშორის „ბ“ და „გ“ პუნქტებში გადმოცემულმა მოსაზრებებმა თავისი უშუალო გამოხატულება ჰპოვა კიდევაც მოქმედი სსკ-ის 21-ე მუხლის III ნაწილში. თუმცა, აღნიშნული მუხლის ამ ნაწილს, ჩვენი ღრმა რწმენით, ახასიათებს ერთი გამონაკლისი. კერძოდ, იგი მხოლოდ ფიზიკურ დამხმარესთან მიმართებაში უშვებს ისეთ შემთხვევებს, სადაც დამხმარეს შეუძლია თავისი ქმედების უშუალო შედეგი აღკვეთოს (დამხმარემ გადასცა დანაშაულის ჩასადენად იარაღი, ხოლო შემდეგ უკან წაართვა) და თუ ის, ამას მიაღწევს, ნებაყოფილებით ხელის აღების პირობით 21-ე მუხლის III ნაწილის საფუძველზე გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან მაშინაც, თუ ამსრულებელი თავის განზრახვას მიიყვანს ბოლომდე. თუმცა, როგორც წინამდებარე ნაშრომიდან გაირკვა, ანალოგიური თვისება ახასიათებს ინგელექტუალური დამხმარების ცალკეულ სახეებსაც. ამ გარემოებაში კი, ჩვენი აზრით, უნდა

ჰპოვოს შესაბამისი საკანონმდებლო დამაგვრება სისხლის სამართლის კოდექსში.

26. ამსრულებლის მხარეზე მოცემული პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი ნიშნები, თავისი წარმოშობის მიხედვით უნდა დაეყოს ორ ნაწილად: 1) ნიშნები, რომლებიც არიან არაპერსონალური ხასიათის და 2) ნიშნები, რომლებიც არიან პერსონალური ხასიათის. პირველ მათგანს უნდა მიეკუთვნოთ ისინი, რომლებიც უმართლობის გიჟს აფუძნებენ ან ზეგავლენას ახდენენ მის ხარისხზე, ხოლო მეორეს — ისინი, რომლებიც დამნაშავეს პიროვნებას ახასიათებენ ან ზეგავლენას ახდენენ მისი ბრალის ხარისხზე. ამ ნიშნებიდან პირველი მათგანი ბრალად უნდა შეერაცხოს, როგორც ამსრულებელს, ასევე მის დამხმარეს, ხოლო მეორე, მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის იმ მონაწილეს, ვის მხარეზეც არის მოცემული ასეთი ნიშანი.

შესავალი.....	3
თავი I. თანამონაწილეობის ბუნება და თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი	6
§ 1. თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნება.....	6
§ 2. მიზეზობრიობის თეორია.....	29
§ 3. კორუფციის თეორია.....	73
§ 4. უმართლობის თეორია	88
თავი II. დამხმარის ცნება.....	120
თავი III. დამხმარის პასუხისმგებლობა	198
§ 1. დამხმარის პასუხისმგებლობა ამსრულებლის ექსცესის დროს	203
§ 2. დამხმარის ნებაყოფილებით ხელის აღება დანაშაულში თანამონაწილეობაზე	212
§ 3. ამსრულებლის მხარეზე არსებული ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების შეგავლენა დამხმარის პასუხისმგებლობაზე	229
დასკვნა.....	253

ტირაჟი 500

დაიბეჭდა გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge